fondată în 1695
bpt
serie nouă

ion lăncrănjan

eclipsă de soare
drumul cîinelui

ion lăncrănjan

ion lăncrănjan

1131

«Literatura lui Ion Lăncrănjan impresionează prin valul uriaș de energie pusă în mișcare și, în directă legătură cu aceasta, prin amploarea epopeică a realismului... Insul acaparat de această forță (energie) ce sălășluiește în el se rostogolește în chip „fatal" spre unicul deznodămînt posibil, fericit dar mai ales nefericit. Eroii lui Ion Lăncrănjan sînt ființe istorice, însă manevrate de „porniri" și modele arhetipale. Oameni situați în miezul istoriei, ei se aruncă — ori sînt aruncați — la fund în apele prezentului, căruia i se dăruiesc pînă la uitare de sine sau chiar sacrificiu.»

C. STĂNESCU

editura minerva

Lei 8

Ilustrația copertei : *Done Stan*

ion lăncrănjan

eclipsă de soare

•

drumul cîinelui

NUVELE

PREFAȚĂ DE C. STĂNESCU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1982
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

PREFAȚĂ

Literatura lui Ion Lăncrănjan impresionează prin valul uriaș de energie pusă în mișcare și, în directă legătură cu aceasta, prin amploarea epopeică a realismului. Adesea cruzimea „realistă" atinge la el naturalismul. Încordările, tensiunile extreme neputîndu-se epuiza în confruntări, ele degenerează în scene de o mare violență (cum sînt bătăile din *Cordovanii* sau *Fiul seçetei*). Materia scapă de sub controlul rațiunii iar oamenii rămîn la discreția instinctelor. Pe de altă parte, prozatorul este capabil să insufle povestirilor sale despre satul vechi o vibrație mitică, o atmosferă fabuloasă ca o ceață preistorică în care par să se întrevadă forme arhetipale. În general eroii săi suferă de fascinația totalității și a radicalității. Naturi elementare, lipsite de complicație sufletească, ei sînt mînați de energia interioară a unei intransigențe puțin obișnuite sau de-a dreptul neverosimile, de ritmul implacabil al unei consecvențe lăuntrice nebănuite, al cărei mecanism rămîne misterios, inexplicabil. Singurul lucru ce se poate presupune este că ei sînt *preformați* astfel de o tradiție care acționează dogmatic și constrîngător. De aceea, putem bănui că „asimilarea" noilor realități de către unii dintre acești eroi va fi, ea însăși, inevitabil dogmatică: eroii nu-și schimbă natura elementară și dogmatică, se schimbă numai datele realității. În cea mai adîncă fibră a constituției lor morale și psihice asemenea personaje sînt niște veritabili „obsedați", intratabili, incoruptibili: eroi propriu-zis fără devenire.

desfășurarea lor ilustrează ca în tragedia antică, strict formal vorbind, împlinirea unui destin indiferent sau inconștient de consecințe. Insul acaparat de această forță (energie) ce sălășluiește în el se rostogolește în chip „fatal" spre unicul deznodămînt posibil, fericit dar mai ales nefericit. Eroii lui Ion Lăncrănjan sînt ființe istorice, însă manevrate de „porniri" și modele arhetipale. Oameni situați în miezul istoriei, ei se aruncă — ori sînt aruncați — la fund în apele prezentului, căruia i se dăruiesc pînă la uitare de sine sau chiar sacrificiu. Însă tocmai în această *formă de trăire oarbă* a prezentului lor istoric se insinuează o subtilă alienare, tot așa cum în miezul realității însăși se produce fisura, spărtura insolită și neaderentă a fantasticului. Există în mai toate romanele și nuvelele scriitorului un moment sau un prag — în care atașamentul total și deplin față de prezent (ori invers : neputința absolută de a ieși din trecut, ceea ce ideologic e tot una) luînd forma unei amnezii sau blocări istorice, este pe cale de a se modifica tocmai în opusul său. Adeziunea transformată în fanatism orb dezechilibrează individul, alienîndu-l. O alienare ciudată, în care golul este efectul paradoxal al preaplinului. De acest soi de *orbire* suferă Mihai din *Drumul cîinelui :* el își silește ființa lăuntrică să corespundă modelului pe care și l-a ales. Idolatria, numele alienării lui, îl împinge în intoleranță și exclusivism. Vasile Pozdare, „fiul secetei", este și el un asemenea erou a cărui biografie uitată, izbită de o amnezie istorică se vede suspendată în gol, deasupra unui „abis", din pricina utopismului său, a dorinței neînduplecate — aidoma credinței mistice și intolerante — ca lumea pe care vrea să o întemeieze să fie o încarnare absolută a ideilor generale și abstracte despre un socialism universal. Dar tocmai utopismul viziunii și fanatismul acestei credințe într-o „nouă religie", a uitării, a ruperii de tradiție în favoarea întemeierii unei imposibile lumi pure și abstracte, pe deasupra vie în actualitatea ei fără rădăcini, este factorul de înstrăinare a propriei sale ființe umane. Același caz este ilustrat de Mihai din *Drumul cîinelui*, nuvelă al cărei centru de interes se deplasează, însă, de la *tipuri* la *situația* tragică a Mamei sfîșiată de dușmănia propriilor săi fii. În prezentarea acestui nod de contradicții prozatorul își are

propriul său teritoriu. Iar curajul său artistic nu izvorăşte din statistica „adevărurilor" cuprinse în paginile masivelor sale cărţi dar din intuiţia fecundă a unui univers uman inedit căruia, cu fiecare scriere, îi cucereşte noi dimensiuni apropriindu-se cu tenacitatea minerului de nucleul preţios. Povestea alienării şi recuperării omeniei este motivul fundamental al romancierului. În plan literar, Vasile Pozdare din *Fiul secetei* ca şi Mihai, din *Drumul câinelui* nu sînt creaţii noi ci întrupări ale aceluiaşi tip de erou care, în romanele celelalte, se numeşte Lae Cordovanu sau Monu : o *structură* acaparantă prin pregnanţa afirmării de sine, prin aceeaşi *închistare* teribilă în obsesii devorante, prin consumarea deplină pe rugul unor idei pe care, însă, niciunul dintre ei nu le înţeleg în toată complexitatea lor. Acest tip de erou este, pe rînd, înger şi demon, descoperă cu o disperantă unilateralitate infernul şi paradisul ideilor cărora li se dedică şi cărora le cad pradă iar această experienţă nu-l poate duce, esteticeşte vorbind, decît la dispariţia hărăzită de scriitor mai în fiecare carte a lui. Cu o fervoare rar întîlnită, personajul acesta insolit — care sub raport literar este minat de elementaritate, de lipsă de suplete şi subtilitate — trăieşte experienţe în fond ireconciliabile ale timpului său, traversînd etapele complexe, contradictorii ale naşterii şi renaşterii unei tinere lumi a cărei temelie păstrează, ca pe o nouă moştenire, sacrificiul său. Destul de mult din acest sacrificiu se datorează neînţelegerii, opacităţii, simplismului spiritual şi chiar sufletesc al personajului literaturii lui Ion Lăncrănjan : în mod ciudat, şi oarecum împotriva evidenţelor, el nu apare mai puţin impresionant căci asistăm la sacrificarea unei mari *energii umane* a cărei zbatere chinuitoare autorul o transcrie cu fidelitate în fiecare din cărţile lui. În ciuda imperfecţiunilor, proza lui ne dă sentimentul monumentalităţii şi al măreţiei umane pe fondul unui timp convulsiv, cu un ritm mai accelerat ca oricînd. I s-a reproşat autorului lipsa stilului, „scriitura" colţuroasă şi neşlefuită. Stilul acestei proze este, însă, stilul problemelor ei specifice : convulsiv, zbuciumat şi adesea incoerent ca meandrele ascuţitelor contradicţii care sfîşie necontenit personajele, un stil

„neașezat" spre a transmite mai viu adevărul tribulațiilor prin care ele trec.

Despre structura acestor eroi ai lui Ion Lăncrănjan care-și asumă, pe rînd și în mod diferit, experiența celorlalți, care i-au precedat, s-ar putea scrie pe larg. Destul să spunem acum că un personaj ca Monu din *Suferința urmașilor*, în esență nediferit de „fiul secetei" — resimte în sufletul său adînc alternanța reacțiilor plugărești și păstorești ale înaintașilor săi, ei percepe și abia de pricepe, cu o mare spaimă de sine, nașterea unui „alt" suflet, necunoscut lui însuși, sub influența exercitată inițiatic a Moșului. Noutatea literaturii lui Ion Lăncrănjan provine și din această preocupare, polemică, de a reintroduce în lumea literară „ardeleană", realistă și dură, sociologică — la Slavici, cu o umanitate aspră, crîncenă — la Rebreanu, latura mitică și poezia vechimii. În mod surprinzător, el ataşează acestei lumi spiritul „sadovenian", mitologia ce lipsește îndeobște ardelenilor. Un altfel de pămînt decît Ion al lui Rebreanu iubește Monu din *Suferința urmașilor*: un pămînt, teoretic vorbind, mai bogat și mai complex, plin de taine nesfîrșite, de adierea nepreväzutului. Pe de altă parte, pămîntul lui Ion este, cum știm, sărac în *natură*, semănîndu-i eroului: este reacția propriei lui obsesii denaturate. O singură dată poate iubi Ion altfel decît denaturat pămîntul; cînd devine propria lui avere. În cărțile lui Ion Lăncrănjan — paralela are doar scopul semnalării unei deosebiri sociologice fără nici o putere specială asupra valorii artistice — eroul se formează ca o expresie cuprinzătoare, oarecum „mitică", a efluviilor unui pămînt încărcat de taine, de frumusețe resimțită în cugetul ori în sensibilitatea eroului. În *Eclipsă de soare* natura frumoasă și „idilică" participă la viața eroilor: tînărul inginer agronom simte pulsul secret al cîmpului, al pădurii, al marilor ritmuri. În treacăt fie spus: valoarea reală și durabilă, cîtă este, a acestei nuvele nu trebuie căutată doar în conflictul ei (interesant sub raport civic) ci mai întîi în relația dintre om (erou) și natură, într-un acut sentiment al integrării, într-o sensibilitate specială la răsuflarea pămîntului pe care ceilalți au pierdut-o. În această direcție, Ion Lăncrănjan este un „sadovenian" întîrziat, un ardelean a cărui proză aspră se vede îndulcită

de adierea poeziei din *Baltagul* sau *Nopțile de sînziene*. Recuperarea poeziei naturii are și o semnificație morală : sub adierea ei sufletele învolburate și înăsprite ale eroilor săi se refac și-și recîștigă umanitatea amenințată de furtuna istoriei. Sînt, în fond, sufletele unor inadaptați. În moartea unora dintre ei putem citi cu destulă ușurință o inaptitudine și, poate, chiar o resemnare. E drept, o resemnare plătită cu prețul suprem. Tatăl lui Monu ar putea fi, în schimb, o structură similară cu acelea din literatura lui Rebreanu : întruchiparea unei *energii victorioase*, un adevărat Ion care iubește nu pămîntul ci „brazda, dacă era a lui". Dîrja este un sat „sintetic", o unitate complexă în care se confruntă două tendințe, patima pentru pămînt a „clasicului" Ion cu mitica conviețuire cu natura a oierilor mioritici. Satul lui Ion Lăncrănjan are un capăt în realitate iar celălalt în baladă și basm. Semnificația nuvelei *Drumul cîinelui* trebuie căutată, cum spuneam, în această direcție : a recuperării unei umanități mioritice, direcție ce se poate urmări pe spații largi în proza lui Ion Lăncrănjan. În *Drumul cîinelui*, dincolo de vrajba insolubilă (soluția fiind baladescă), de conflictul irezolvabil dintre cei doi frați, noii Cain și Abel, ne întîlnim cu arhetipul „măicuței" mioritice a cărei tragedie este, ea, de o măreție întunecată și austeră. Mama este impresionantă prin poziția și demersurile ei în ciuda eșecului de care pare să fie tot timpul (narativ) conștientă. În *gratuitatea* încercării de reconciliere stă, dealtminteri, măreția, frumusețea eroinei din *Drumul cîinelui* : mama știe de la început că și-a pierdut ultimii doi fii rămași în viață însă aflați pe poziții adverse. Eforturile ei de a-i „împăca" semnifică o căutare, ca și rituală, la capătul căreia nu-i mai poate regăsi. „Măicuța bătrînă", din baladă își asumă, aici, eroismul aspru al căutării de nimic consolate și fără speranță : ea înțelege însă că, în pofida unei imposibile împăcări, încercarea trebuie făcută în numele unei *datorii*. *Datină* cu atît mai greu de îndeplinit cu cît dezbinarea și dispariția sînt de neînlăturat. Cu moartea în suflet, ea desfășoară întregul arsenal al reconcilierii în numele inalterabilei iubiri materne : ca o altă Șeherezadă, caută să întîrzie destinul tragic povestindu-le fiilor „amintiri din copilărie". După moartea lor își va pune capăt zilelor aruncîndu-se în apele

Mureșului ca în sînul unei naturi regeneratoare al cărei glas, alinător sau pedepsitor, cei ca ea mereu l-au înțeles, dăruindu-i-se. În fond, inginerul Pavel Bora din *Eclipsă de soare* este și el o structură mioritică reapărută într-un moment neprielnic, prematur ivit într-o lume dură, aspră, acaparatoare și necruțătoare. Monu din *Suferința urmașilor* învață limba secretă a codrului la care cei cuprinși de patimi, ca „fiul secetei", sau ca frații învrăjbiți din *Drumul cîinelui* nu mai au acces. În general, precum se știe, tradiția marii literaturi ardelene a lăsat impresia că natura este desconsiderată, preponderență căpătînd doar latura practică, activistă și operativă a sufletului omenesc. Ion Lăcrănjan pare să dorească a „reabilita" ramura visătoare și, așa zicînd, „gratuită" a sufletului ardelenesc lărgind o dimensiune spirituală în care răsună coarda eminesciană a legăturii trainice și adînci cu natura, spre deosebire — sau completîndu-l — de Ion care auzea zvîcnetul rodirii pămîntului ca pe o rostogolire de bani. Prin Monu, prin „moștenitorul" său, contemporan cu el, „fiul secetei", ca și prin Pavel Bora ori mama din *Drumul cîinelui*, scriitorul năzuiește să îmbogățească umanitatea românească cu imaginea baladescă a lumii ce rămîne în urmă dar ale cărei valori se zbat să le recupereze asemenea eroi, în fond unul singur, multiplicat. Astfel că factura politică și sociologică a acestor scrieri se vede îmbogățită, adîncită prin „cîntecul" învolburat, epopeic al lumii care se duce : rămîne „povestea" ei care reintră în drepturi după ce ea fusese dată afară din satul nou de tot al altor prozatori. Ion Lăncrănjan deschide astfel — nu e singurul care o face — căi de acces spre vîrstele vechi ale satului prin care trece, ca și Monu, Vasile Pozdare din *Fiul secetei* în drumul său anevoios, dramatic, de repetată recuperare a umanității pierdute. Chiar și satul „vrăjitoresc" al Mitei (numele trimite la „mitele" eminesciene) în care fiecare lucru sau ființă are o existență dublă, vizibilă și ascunsă, adîncește și diversifică perspectiva asupra universului recuperat. În genere, femeilor din proza lui Ion Lăncrănjan li se atribuie această funcție recuperatoare : a umanității, a valorilor părăsite, a spiritului lumii tradiționale. Ele resuscită prin prezența lor practici pe nedrept ignorate : constituie un fel de memorie a satului și trimit la puterea

străvechilor zeități feminine, malefice ori benefice. Dintre acestea din urmă fac parte : Mama *(Drumul cînelui)*, Cornelia — mireasa nenuntită *(Eclipsă de Soare)*, Mita *(Suferințele urmașilor)* ele avînd și rolul de a măsura prăpastia ce poate despărți mentalitatea veche de cea nouă încă neașezată, transformată dar și deformată de excese trecătoare sau durabile. În universul satului din *Eclipsă de soare*, Leoaica, bătrîna care-l găzduiește pe tînărul și învolburatul inginer agronom, joacă rolul unei bune Sfinte Vineri, proteguitoare și prevenitoare într-o lume plină de primejdii, aflată sub „eclipsă", pierzîndu-și, adică, principiul echilibrului natural, al justeții și al omeniei. Mita *(Suferința urmașilor)* este spiritul „mistic", întunecat al lumii rurale, colțul sau stratul său de întuneric, „evul mediu" al spiritualității sătești. „Satul" ei este altul decît al lui Monu și al lui Vasile Pozdare ori al celorlalți : latura eroică și legendară a satului se reflectă altfel în oglinda magică a Mitei, își pierde luminozitatea apropiindu-se de natura întunecată, nedomesticită și vrăjmașă. Lumea lui Monu, la care revine ca la o patrie regăsită „fiul secetei", sau de care încearcă să se apropie Pavel *(Eclipsă de soare)* este acea „lume de lut și de lemn, în inima căreia pătrunde cariul destrămării", încercînd să mai salveze ceva din valorile ei adevărate, necesare. Personajul principal din *Suferința urmașilor* este exponentul și rapsodul, ultimul „mohican", al satului de „ lut și lemn" peste care vine alt „veac" schimbîndu-l din temelii. Vasile Pozdare din *Fiul secetei* este, la rîndu-i, întemeietorul și reprezentantul acestei schimbări pe care, însă, nu o va putea înfăptui decît recucerindu-și memoria, și, odată cu aceasta, identitatea specifică. În el, în „fiul secetei", va trebui astfel să renască și Monu, „omul vechi", pentru ca noua construcție să dureze.

Nuvelele lui Ion Lăncrănjan participă la configurarea, adîncirea ori decantarea aceluiași univers ca și romanele sale. Vor fi înțelese mai bine fiind citite în contextul întregii lui literaturi, altfel valoarea lor, în sine, pierzînd prin ruperea de întreg sau în cazul unora, prin defectele ce nu se lasă prea greu descoperite.

Dincolo de modul inabil și naiv în care autorul ține să ne arate de la început către ce personaje merge adeziunea lui, *Eclipsă de soare* are meritul de a aduce în prim-plan un personaj, pe Cior-

foiu, care stăpînește satul nu prin prestigiul averii, ca în vechea literatură, ci prin manevra politică, prin demagogie și relații oculte. În plus, impune respect prin *cinstea*, pe care toți i-o recunosc : nu duce acasă nimic din avutul obștesc. Tactica lui este de a specula cu oarecare abilitate goana după succese repezi proprie perioadei de început a revoluției, cînd, puterea o dată cucerită, menținerea ei avea nevoie în chip imperios de prestigiul realizărilor imediate. Această necesitate politică întîlnește în președintele C.A.P.-ului pe individul mărginit și viclean, lipsit de conștiință și sensibilitate, capabil să domine și cîștigînd de partea sa pe șefii raionali. Prin el autorul critică îndepărtarea de tradiții a satului nou, renunțarea la o experiență constituită și, în fine, saltul aventurist, echivalent cu o ruptură cu incalculabile consecințe. Fapt e că președintele stăpînește scena, paralizează satul stabilind un echilibru precar între interesele satului și relativa bunăstare a colectivității. Spirit primitiv, grobian, Ciorfoiu își simte puterea amenințată de tînărul inginer agronom, Pavel Bora, proaspăt absolvent repartizat în cooperativă, dispus să cerceteze totul, să discute și cu oamenii „vechi". Conflictul dintre cele două personaje este disimulat, ascuns dar cititorul știe mai mult decît acestea. Autorul intervine pe deasupra lor, prea demonstrativ, prezentînd încă de la început relațiile dintre personaje, nelăsîndu-le, adică, să evolueze firesc, treptat, gradat. Termenii conflictului sînt, vădit, inegali. Ciorfoiu, personaj malefic, masiv (și fizic) dominator, perfid (îl ia la vînătoare în pădure spre a-i demonstra cît de bun țintaș este), nutrind gînduri de suprimare a adversarului, brutal, lipsit de scrupule. Celălalt, Pavel Bora (boare ?), visător, romantic, fantezist și îndrăgostit, apărător al tradiției „stricate" de președinte cu acoperire legală, de la raion, însă de o fragilitate ce-l face inapt pentru misiunea pe care prozatorul s-ar zice că i-a încredințat-o. El pare de la început pierdut în confruntarea cu celălalt, însă, surpriză, confruntarea nici nu are loc, eroul murind, victimă a unui accident provocat de „președintele cel viclean". Inocența mijloacelor, dezvăluirea efectelor finale încă din premise, schematismul înfățișării „celor buni" și „celor răi", sînt suspecte. Citită cu altă cheie decît aceea a „realismului dur", nuvela își relevă o struc-

tură de basm cu infiltrații „mioritice" : eroii, aflați la poli morali opuși, întruchipează, ca în basme, binele și răul. Noutatea constă în aceea că exponentul binelui este prematur, nimerește prea devreme pe un timp nefavorabil, de „eclipsă" (timp nefast, malefic) în ținutul dominat cu autoritate de brutalitatea unei forțe infinit superioare. Nuvela contrazice basmul : binele nu învinge totdeauna răul. În alt plan, baladesc, se mai pot citi și alte lucruri : decepționat de zidul pasivității, al fricii care-i stăpînește pe oameni precum și de opacitatea celor care-l țin în scaun pe Ciorfoiu, tînărul face un drum în satul natal spre a-și vedea, simțim că pentru ultima oară, părinții. În fond, putem înțelege, își ia rămas bun de la vatra părintească așa cum ciobanul mioritic își pregătește el însuși moartea inevitabilă. Cititorul poate fi acum pe drept cuvînt impresionat de nedreptatea înscrisă în destinul tragic al acestui erou de basm care moare, mioritic, fără luptă. Cum se vede, asemenea, „detalii" precum și schema însăși, identificată, modifică substanțial regimul lecturii : construită de o structură mentală de esență baladescă, „nuvela" nu este altceva decît o încercare de „adaptare" a unui străvechi model sau scenariu de basm românesc. În timpul sacru, al basmului, binele învinge întotdeauna. În cel profan, al „adaptării" istorice, eroul își pierde invulnerabilitatea : ca orice erou civilizator care întemeiază, prin jertfă, o nouă vîrstă a omenirii. Întrebarea este : mai sînt posibili eroii de basm ? Probabil, fiindcă în lumea modernă sacrul se ascunde în profan, iar problema este de a-l descoperi — cu ce preț ? — sub „eclipsa de soare" (cînd, potrivit unei credințe vechi, vîrcolacii sug lumina astrului făcînd să se întunece lumea). Falsa „nuvelă" a lui Ion Lăncrănjan, „ratată" în plan realist, este în chip necesar schematică și demonstrativă ca orice basm : unde zmeul și oponentul său, eroul cel tînăr, nu cunosc o devenire ci, pur și simplu, își fac apariția. Iar cel care crede în basm nu-și pierde credința (sau inocența) cunoscînd din capul locului rolurile pe care binele și răul au a le juca. Se poate admite, firește, că nuvela *Eclipsă de soare* este un experiment mai mult sau mai puțin viabil : ea ne dezvăluie, în schimb, *mecanismul interior* al unei structuri creatoare rare și insolite, întrucîtva fabuloase și utopice

într-un veac realist și pragmatic. Curajul artistic, de astă dată, al prozatorului constă în introducerea scenariului de basm în plină realitate istorică. Nu știu și nici nu mă interesează ce și cît a intenționat autorul în această privință : destul că îmi apare foarte clar faptul că structura gîndirii sale artistice (pe care, firește, e bine să și-o cunoască) are *schematismul* funciar, organic al *imaginației creatoare de basm*, detectabilă aceasta, în „nuvele" ca și în romane. *Eclipsă de soare* constituie o cheie a acestei mentalități creatoare : imperfectă dar revelatoare. Iar romanele, detestate de unii, respectate de alții, citite aproape de toți conțin semnele unei încercări de a reuni, în virtutea acestui tip de imaginație creatoare, *structuri dezbinate* (fabulos și viziune realistă, mitic și istoric, sacru și profan) : intuind în seriosul cititor de azi al romanelor nostalgia reprimată a *eternului* cititor de basme. Pe acest mecanism se bizuie cel puțin succesul dacă nu și valoarea cărților acestui scriitor în ochii cititorilor săi. Reacție salutară, în momentul apariției, de la așa numita „literatură fără conflict", nuvela *Eclipsă de soare* își menține intactă semnificația : apropierea mai decisă de realitate cu un ochi demitizant, aspru și necruțător. Miza ei, departe de a fi minoră, este importantă căci „Curajul fără artă este o voce în pustiu. Dar și arta fără curaj nu are bătaie lungă" (E. Simion).

Pe plan „realist", mai izbutite sînt figurile feminine din *Eclipsă de soare :* Marta, de o simpatică vitalitate, reală, atîțătoare, felină ; Cornelia, logodnica inginerului : enigmatică, ireală, zeitate ambiguă, se scaldă în pădure, noaptea sub lună, ca Artemis, sora lui Apolo. După ce aude povestea acestei minunate întîmplări tînărul o visează : „Era pe un țărmure și era goală și intra și ieșea din apele care nu voiau s-o lase să fugă, se țineau de ea, șuroind aspru... Era noapte și cerul care stătea deasupra apelor lucea stins. Iar prundișul, cînd îl atingea, se lumina și se făcea mai întins, de necuprins..."

În general, tipurile feminine din proza lui Ion Lăncrănjan au rolul zeităților protectoare și, ființe fără devenire, impresionează prin fidelitate, statornicie dar și prin capacitatea de a presimți catastrofa, moartea. Între acestea, pe lîngă lunateca „Artemis" —

Cornelia, memorabil este chipul tragic al Mamei din ampla nuvelă *Drumul cîinelui*, femeie dominată de un profund *sentiment al continuității* pe care-l vede amenințat de învrăjbirea ireductibilă a ultimilor ei fii, aflați la poluri opuse în numele a două credințe adverse, ambele fiindu-le funeste din pricina exclusivismului intolerant cu care le practică. *Drumul cîinelui* certifică superior predilecția către tragic a literaturii lui Ion Lăncrănjan.

Înclinația către conflictele puternice, pentru tensiunile ireconciliabile dintre eroi incapabili să tranzacționeze găsește într-un subiect de o simplitate monumentală cea mai înaltă împlinire de pînă acum. Doi frați sînt despărțiți de război apucînd pe drumuri opuse : unul dintre ei rămîne în țară și se angajează în marea luptă a comuniștilor pentru noua lume românească, celălalt nimerește în tabăra adversă dar dezertează de pe frontul antisovietic și, schimbîndu-și identitatea (ia hainele și actele unui ucis) atinge în rătăcirile lui pămînturi tot mai depărtate. Aventurier, fuge din America Latină înaintea căsătoriei ce urma să se facă sub o falsă identitate. După lungi ani de înstrăinare, fiul rătăcitor intră, clandestin, în țară și, debusolat, dezabuzat, secătuit, lipsit de convingeri și ruinat sufletește se „refugiază" în casa părintească unde mama trăiește alături de celălalt devenit, între timp, ofițer de securitate. În chip fatal se vor întîlni iar întîlnirea începe să însemne inevitabila lor dispariție într-o confruntare ce se petrece sub ochii mamei. Experiențe diferite i-au făcut la fel de bănuitori, neîncrezători, suspicioși : discuția dintre ei ia forma unei hărțuieli reciproce în cursul căreia nesiguranța unuia în ochii celuilalt trece în dispreț și ură reciprocă. Mai interesant ca personaj este fratele cel mic, Mihai, ofițer de securitate, cu o traiectorie semnificativă. Fire visătoare și dubitativă, caracter șovăielnic și închis, interiorizat, Mihai se decide *să se schimbe* spre a corespunde cu ceea ce, în imaginația lui nutrită de modelele epocii, trebuia să fie un revoluționar : dur și intransigent, bănuind pe toată lumea de intenții contrarevoluționare, trăind cu pistolul sub pernă într-un spațiu moral dominat de obsesia luptei de clasă în numele căreia descoperă pretutindeni complotiști și dușmani ai regimului, el ajunge să-și suspecteze de gînduri „neortodoxe" propria mamă. Îi dă jos

Icoanele de pe pereți punînd în locul lor altele. Apare în casă cu Rex, un cîine dresat să prindă dușmanii revoluției, participă la vînătoarea de vrăjitoare pedepsind mulți nevinovați. Din pricina anchetelor repetate și a spaimei că va fi ridicat, un țăran care n-are armele ce i se cer se spînzură. Faptul declanșează în conștiința eroului nesiguranța, un acut sentiment de vinovăție.. Începe să aibă dubii, să-și pună întrebări, să se îndoiască de legitimitatea comportării lui și a mijloacelor folosite. E prea tîrziu căci șeful pe care și-l luase ca model de intransigență — în realitate un farsor — prinde de veste și-l mustră cu asprime revoluționară. De fapt, în economia narativă a nuvelei, Jilu, „fiul rătăcitor" apare în acest moment în care șovăiala, ezitarea, întrebarea își croiesc anevoie drum în liniștea interioară a lui Mihai. Tocmai acum eroul avea nevoie, spre a le pulveriza, de un adversar, de un dușman care să-i refacă slăbita vigilență, să-i spulbere remușcarea ce începuse a-l încerca. Momentul este excelent ales, prozatorul dovedind o remarcabilă intuiție : Mihai descoperă în persoana fratelui reîntors la matcă pe adversarul de care avea nevoie și redevine ceea ce-și propusese să fie deși Jilu nu mai este, în realitate, decît o epavă inofensivă și înfricoșată. Biografia morală și politică a tînărului activist traversează experiențe în genere cunoscute și din alte scrieri pe această temă, inclusiv „stîngismele" adolescenților despre care-și amintește un autor matur și ironic în „Supraviețuirile" lui Radu Cosașu. Însă Ion Lăncrănjan le preia în tonalitatea tragică a întregii lui literaturi din care ironia, și, mai larg, comicul sînt absente. Este o absență semnificativă căci ne întoarce la lumea basmului croită pe o singură dimensiune și aceea luată în serios atît de eroii cît și de cititorii basmelor. Fiul cel mic din *Drumul cîinelui* nu este diferit, potrivit naturii lui primare, de prea fragilul Pavel Bora din *Eclipsă de soare :* spre deosebire de acela, însă el face o tentativă, apelînd la mijloacele timpului, de a-și anula condiția originară, firea sa adevărată. Din visător vrea să devină realist și practic, dintr-o fire melancolică și inactivă dorește cu obstinație să obțină un caracter hotărît și incasabil apelînd la mijloacele, la modelele și la credințele de largă circulație ale timpului său. Însă omul dur și incasabil se sparge curînd căci, dînd

unei idei chipul unei persoane își creează un idol, iar cînd acesta se destramă nu mai are încredere în nimeni, nici în sine însuși. Identificarea inocentă cu altul — om sau mit — este echivalentă cu un transfer periculos de identitate, cu o deghizare mortală. Aceea care înțelege foarte bine efectul distrugător al acestui tip de „remodelare" este Mama, exponenta valorilor vechi, de fapt eterne: „chiar dacă ai vrea să dregi ceva — îi spune ea — n-o să mai poți drege că omul — dacă se despărțește o dată de ai lui, se despărțește și de el însuși, și-i ca mort, dacă nu mai ține la nimica. Și tu... nu ții decît la munca pe care o faci și nici la asta nu ții cu adevărat. Ții la uniformă, la tiparul pe care ți l-au pus alții dinainte... te-nchini mai tare decît m-am închinat eu în fața lui Dumnezeu... dacă n-ar fi așa, nu l-ai fi pus pe tătuc în locul icoanelor". Explicația mamei este cu atît mai tulburătoare cu cît amara ei înțelepciune este ineficientă, nu-i mai poate restitui fiul înstrăinat, înfășurat în cămașa de forță a renunțării la sine cu un fanatism ce ne amintește o întreagă galerie de eroi, inclusiv pe unii din romanele de pînă acum ale lui Ion Lăncrănjan. Născut din spectacolul unei suferințe intens trăite, tragismul eroinei din *Drumul cîinelui* constă în nimicirea morală și, pînă la urmă, fizică a unei veritabile personalități: Mama parcurge toate etapele dezastrului moral al copiilor ei cu o măreție ce-i conferă monumentalitate. Soarta nenorocitului Jilu provoacă tristețe, a lui Mihai compătimire: personalitatea cu adevărat tragică a nuvelei este Mama care trăiește acest amplu și zbuciumat sentiment fără agitație ori precipitare instinctivă ci manifestînd o superbă liniște, stoică, în fața dezastrului, dominîndu-și și suportîndu-și cu măreție nenorocirea.

Încadrată într-o ramă a timpului istoric, situația tragică din *Drumul cîinelui* este, în esența ei, ireductibilă la un loc și un timp precis determinate putînd, în principiu, să se petreacă oricînd și oriunde. Însă acest „oriunde" și acest „oricînd" ne poartă într-un spațiu și un timp recognoscibile, cu o puternică amprentă românească: spațiul și timpul baladei, lumea tragică a „măicuței bătrîne" care și-a pierdut fiul. „Dar nu mai vin nuntașii ăia odată?" se

întrebă ea dinaintea ușii. Și se repezi la poartă, o deschise și se uită în lungul uliței. Ulița însă era pustie și albă.» Ea văzu cum „veneau la vale șiruri de brazi și o porni către grădină, cîntînd cîntecul bradului."

Bocetul de înmormîntare al Mamei care și-a pierdut fiii însoțește, în finalul acestei excepționale nuvele tragice, dispariția ei în „brațele aspre și reci" ale Mureșului...

C. STĂNESCU

NOTĂ BIOBIBLIOGRAFICĂ

Ion Lăncrănjan s-a născut la 13 august 1928, în comuna Oarda de sus, județul Alba, unde a și copilărit. În anul 1942, după absolvirea școlii primare din comună, pleacă la Brașov, devenind elev al Liceului industrial de pe lîngă Uzinele „Astra", ale cărui cursuri („ciclul inferior" sau gimnazial) le absolvă în anul 1946, calificîndu-se, în ce privește meseria, ca electrician. În anul 1947 se înscrie în cursul superior al liceului amintit, iar după desființarea acestei școli, în 1948, s-a transferat la Cîmpina, unde a urmat, în continuare, cursurile unei școli medii tehnice metalurgice. În anul 1951 este „recrutat" prin cenaclul literar din localitate pentru a urma cursurile Școlii de literatură „Mihai Eminescu". După „absolvirea" acestei școli a lucrat ca redactor, între anii 1953—1967, la revistele *Tînărul scriitor*, *Luceafărul*, *Viața Românească* și *Gazeta literară*. Din anul 1967 s-a consacrat literaturii, desfășurînd totodată diverse activități obștești, ca și în perioada cînd a fost redactor în presa literară. Din anul 1980 este deputat în Marea Adunare Națională, circumscripția electorală Drăcșenei-Teleorman.

1954 Debut în revista *Tînărul scriitor* (Nr. 5) cu nuvela *Cordovanii.*

1963 Debut editorial cu romanul *Cordovanii* (3 volume), Editura de stat pentru literatură.

1964 Este distins cu Premiul de Stat pentru romanul *Cordovanii.*

1966 Apare ediția a II-a (revăzută) a romanului *Cordovanii.*

1967 Publică nuvela *Eclipsă de soare* în trei numere ale revistei *Gazeta literară.*

1969 Publică volumele de nuvele și povestiri *Eclipsă de soare* (ESPLA), *Fragmentarium* (Editura tineretului) și *Vuietul* (Editura Militară),

1972 Apare o nouă ediție (Ne varietur) a romanului *Cordovanii* (Editura Minerva).

1973 La Editura Dacia din Cluj apare volumul de nuvele *Ploaia de la miezul nopții.*

1974 Iese la lumina zilei *Drumul cîinelui* (Editura *Dacia).*

1975 Este publicat de către Editura Albatros romanul *Caloianul.*

1978 Publică romanul *Suferința urmașilor* (Editura Eminescu) și volumul de însemnări *Nevoia de adevăr* (Editura Albatros).

1979 Apare romanul *Fiul secetei* (Editura Albatros).

1982 Prozatorul dă la iveală cartea de articole și eseuri *Cuvînt despre Transilvania* (Editura Sport-Turism). și romanul *Toamnă fierbinte.* (Editura Albatros).

ECLIPSĂ DE SOARE

1

Drumul venea şi se apropia mereu, intra în picioarele cailor şi trecea ca o apă pe sub docar, ducîndu-se înapoi, cine ştie unde. Iosif Ciorfoiu se uita la el, dar nu-l vedea. Nu vedea şi nu auzea nimic şi i se părea că toate se duc pe lîngă el, ca într-o alunecare. Numai după ce se opriră caii, singuri, se îndreptă din umeri şi se uită nedumerit în jur. Se întîmpla ceva pe drum înainte, la curbă. Era îngrămădeală, era plin de maşini şi de căruţe, de vite şi de oameni. Şi era larmă şi vuiet. Strigătele şi înjurăturile ţîşneau dintr-o parte şi dintr-alta, ca nişte plesnituri. O femeie cu glas rău şi ascuţit îl chema stăruitor pe Iacob, pe cantonier, — „să sloboadă o dată drumul." Şi Iosif abia atunci îşi dădu seama că ajunsese la barieră — „la rampă". „Înseamnă c-a venit... S-a dus..." gîndi el în pripă. Înjură apoi, urît de tot, cum nu înjura decît în anumite împrejurări, cînd era ros de vreo nelinişte ascunsă, tulbure. Îşi aprinse pe urmă o ţigară şi se uită la ceas ; avea un ceas mare şi scump, pe care-l cumpărase cînd fusese la o consfătuire. Era nerăbdător Iosif Ciorfoiu, preşedintele gospodăriei din Uiejdea. Trebuia să le vină un agronom şi el se hotărîse să-l primească „personal". Ar fi putut să trimită pe altcineva. Ori, dacă nu, ar fi putut să-l ia pe Mihai, să mîne caii. Dar el nu luase pe nimeni. „Merg singur, îi spusese lui Mihai, după ce înhămase caii. rămîi la sediu..."

De ce făcuse asta, nu știa. Nici nu-l cunoștea pe noul venit. Și nici măcar numele nu i-l mai ținea minte. Știa, vag, că îl cheamă Pavel. „Pavel și mai cum ?... Pavel și Pătru... Ori Pătru și Pavel... Ori, dacă ar fi Abel... Pavel, Abel..."

Trenul intră în barieră, vîjîind. Și-n jur toate se schimbară. Lumea *de dincolo,* cu frămîntările și cu zbaterile ei, — cu niște camioane încărcate cu viței, cu un birjar beat, care ducea undeva un domn și mai beat, cloșcă — se depărtă, ca azvîrlită din praștie. Iar lumea de *dincoace,* în care sta Ciorfoiu, se făcu parcă mai mică și mai vie. „Totdeauna se întîmplă așa, încercă să cugete Iosif — ce-i tăiat în două se face mai viu... Se zvîrcolește mai tare... Pînă moare... Și-acuma..."

Trenul trecu, se duse zdroncănind. În urma lui, Iacob începu să ridice bariera, tacticos — ca într-un vis.

— Mai iute, mă ! strigă Iosif. Mai cu suflet, ce dracu'...

— Da, bine, bine, spuse Iacob, știu, am recepționat... Tu, ăsta al lui Ciorfoiu, totdeauna ești grăbit... Mai ales acuma, de cînd ești șef... C-așa faceți toți, fire-ați să fiți... De parcă ați vrea să trăiți o mie de ani pe fața pămîntului...

Ciorfoiu nu-i răspunse. Aștepta pînă se sparse încîlcitura din barieră, apoi atinse caii cu biciușca și-i îndemnă la drum.

— Hai, Puiule ! spuse el cu alt glas, prietenos. Și tu, măi Mișule...

Caii, albi amîndoi, iuțiră pasul, intrînd într-un trap mărunt. Și docarul trecu prin luminile toamnei, ca printr-o apă de aur. Ceva rămînea în urmă, dar nu se știa, încă, ce rămînea : ziua care înclina către asfințit, toamna care abia începuse ori noaptea care nici nu venise. Și nici măcar Iosif nu știa ce rămînea în urmă. Simțea, însă, că se întîmplase ceva și că de-acum încolo toate vor decurge altfel, după alte criterii, care nu mai erau ale lui. Se gîndi chiar, după ce opri în fața gării, că așa se întîmplă întotdeauna : „Muncești și te zbați, îți mănînci zilele cu unii

și cu alții și-apoi vine cîte-un nechemat și te bate pe umăr, ori te dă la o parte." Se mînie apoi, fiindcă se gîndise la lucrurile astea, în felul acesta, nepotrivit pentru un om ca el, care se „angrenase" în muncă cinstit și din inimă. Nu de formă, ori din interes. „Tocmai, spuse el, cu un fel de regret, în vreme ce mîngîia caii pe grumaz, pe rînd dar cu aceeași dragoste — e o prostie să pun așa problema... Pentru mine, lucrurile se pun altfel... Eu..." Se uită apoi în jur și, cum nu văzu pe nimeni în gura gării, ieși pe peron, cu biciușca în mînă. Dar nici acolo nu-l găsi pe tînăr. Peronul era pustiu. Numai dincolo de linii, la ateliere, se auzeau strigăte și bubuituri. Și-n biroul de mișcare, unde rîdea cineva. Iosif se îndreptă într-acolo și se lovi în ușă de un impiegat care vroia să-i iasă în întîmpinare.

— Noroc, măi Niculae, îi spuse el impiegatului, pe care îl cunoștea ; erau consăteni. Văd că ești voios...

— Pe dracu', tete Iosife, fac și eu haz de necaz...

Lui Iosif nu-i plăcu deloc acest „tete" — el vroia să-i spună toată lumea „tovarășe", cu respectul pe care îl merita — dar nu-i întoarse vorba impiegatului. Îl întrebă, în treacăt, dacă n-a văzut cumva un băiat, un „ingineraș", care trebuia să vină la ei, în Uiejdea.

— Am văzut unul, îi spuse impiegatul, dar nu semăna a inginer.

— Dar a ce sămăna, mă ?

— A țiptăr !... A malagambist, tete Iosife... Zău, dac-o fi ăsta...

— Și unde-i acuma, mă ?

— La bufet !

„M-am potcovit, spuse Iosif, pornind repede într-acolo. M-am aranjat... Am și inginer acuma... Of, fir-ar să fie... Că și *tovarășii* ăștia... Și raionul... Și sfatul... Toate lucrurile astea sînt prost alcătuite... Nu durează cît ar trebui... Se schimbă și te pocnesc în cap cînd nici nu te aștepți..."

— Care-ai venit de la București, mă ? întrebă el din ușa bufetului, ca un stăpîn.

Nu-i răspunse nimeni.

În bufet erau numai cîțiva ceferiști, cu cîte un deț de vinars dinainte. Și era întuneric, față de cum era afară. Și parcă era și frig. Iosif avu deodată impresia că bufetul acela rămăsese așa de cînd îl știa. Vroia să se întoarcă — „Înseamnă că n-a venit..." — dar chiar atunci se ivi dintr-un ungher un tînăr înalt, negricios și sprîncenat, cu părul slobozit pe frunte, într-o creastă de toată frumusețea.

— Eu am venit de la București, îi spuse el lui Iosif, cu toate că nu venea atunci de la București, ci de la Cenad, de-acasă, și vorbi cu oarecare timiditate, într-un fel care contrasta cu înfățișarea pe care o avea. Dar dumneavoastră de ce întrebați ?

— Păi eu sînt președintele din Uiejdea ! spuse Iosif, măsurîndu-l cu severitate, din cap pînă-n picioare. Și-am venit să te iau !

— Îmi pare bine, continuă tînărul — Pavel Bora mă numesc — mă bucur... Dar veniți și dumneavoastră înăuntru... Să bem ceva... Pe urmă plecăm...

Iosif acceptă și se uită la el tot timpul, cîntărindu-i fiecare mișcare, judecîndu-l cu asprime.

„Îi prefăcut ! se gîndea el. La început părea smerit... Abia a deschis gura... Și după aia, o dată a prins curaj... Asta mă dă gata într-un an de zile... Mai iute chiar... Înseamnă că m-am potcovit..." Îl supăra temerea asta, care îi stătea în spate, dar nu se putea feri de ea. „O să ne-mpăcăm noi ! spuse el într-un rînd, s-o mai dreagă. Nu se poate.. .Da, nu se poate... Asta... Ne-am aranjat... M-am !..."

„Dacă ar fi să mă iau după cum arată, spunea băiatul din partea cealaltă, seamănă a majur, cum am spus... Dar aparențele astea... Înșală de multe ori... Și el, după cîte-am auzit... Îi vechi ca președinte... Și-i renumit." Încerca și el, în felul său, ce-i drept, să înlăture orice dis-

crepanță. Și nu izbutea. Impresia pe care și-o făcuse cînd îl văzuse în ușă pe Iosif Ciorfoiu, gras și roșcovan, cu ochi cețoși și cu dinți de viplă, îi tempera dorința de a îndulci lucrurile. „Seamănă a plutonier ! spusese el atunci, la început. A șef de ăsta de doi lei...“ Și-acum tot cam așa spunea, numai că le ocolea și el. „Da, zicea băiatul, altă asemuire nu-i găsesc, degeaba... Ar fi bine... Da, ar fi bine...“

Ciocniră de vreo cîteva ori, fără să clipească, apoi plecară unul după altul, băiatul înainte iar președintele în urmă, cu biciușca în mînă, fluierînd.

2

Pe drum nu vorbiră deloc. Și nici nu se mai drămuiră. Noul venit se uita în stînga și în dreapta, lacom, cercetînd locurile cu o înfiorare abia strunită. Le dorea, din toată inima, frumoase, deosebite și ele îi răspundeau cu blîndețe. Și-i veneau înainte cu un potop nelămurit de lumini și de umbre. Trenul care îl adusese se depărtase, se cufundase în zarea spre care mergea el acum. Cine știe pe unde era. Și-n dreapta, sus, se afla un sat, pe un platou neted. „Parc-ar sta pe o tavă acolo, se gîndi el... Prost așezat... Dar Uiejdea asta...“ Vroi să-l întrebe pe Iosif cum e așezată Uiejdea. Nu îndrăzni și nici nu mai apucă. Văzu, la Murăș, un pîlc de bivoli ieșind din apă, urnindu-se greoi, smulgîndu-se parcă din nămoluri. Și i se păru că bivolii ies din adîncuri. Din adîncurile acestor locuri. Ori din adîncurile lumii acesteia, pe care el n-o cunoștea. Și se cutremură pe undeva.

Dar tot nu vorbi, nu-i spuse nimic omului de lîngă el.

Președintele, la rîndul său, se gîndea la altele. Se uita la cai, cum măcinau drumul. Și la drum se uita, cum trecea pe sub el, în sens invers, rupt în bucăți, mărunțit.

Şi-şi făcea planuri. Încerca, adică, să-şi facă planuri, unde să-l ducă pe „ingineraş", la ce gazdă. Se gîndise, o dată, să-l ducă la el acasă. Şi renunţase. Nu era bine să-l aibă în curte. Să ştie ăsta ce face el, cînd pleacă şi cînd vine, cum se poartă cu muierea şi cum vorbeşte cu copiii. „Nici vorbă ! se hotărî el în cele din urmă. Îl duc la Leoaica. Să stea şi el la vilă !... A stat destul la blocuri, acolo, la institut... Că ăstora, acum, li se dă şi lapte de pasăre, nu mai să înveţe... Şi noi, har Domnului, ne-am *format* din mers, cum am putut... Şi-acuma, mă rog..."

Îi spuse şi băiatului, după ce părăsiră şoseaua, unde vroia să-l ducă, la ce gazdă.

— Drumul ăsta, îi explică el după aceea, e drumul vechi... Cel nou trece mai departe... Nu mai intră prin sat, să nu ocolească... Şi nici nu-i mare necaz, că nu ne mai omoară nimeni raţele, cu maşinile...

— Dar aveţi raţe ? întrebă băiatul.

— Avem, avem destule... Înainte aveam şi mai multe... Noi am stat bine şi-nainte... Dar asta-i altceva...

„Da, spuse băiatul după ce intrară în sat, dacă te uiţi la case îţi dai numaidecît seama ce-a fost aicea, înainte... Sînt vechi toate... Şi-s bune... Şi grajdurile... Mai bune decît pe la noi... Toate gospodăriile... Da..."

La sediu, preşedintele opri şi-i spuse unui om care stătea la fereastră că le-a venit inginerul — „A sosit, mă !" — şi că el îl duce mai departe, la Leoaica.

— Îi bine ? mai întrebă Iosif. Ori să-l duc în altă parte ?

— Nu, du-l acolo ! răspunse omul. Îi bine !

Preşedintele îndemnă caii din nou şi-i atinse cu biciuşca, pe sub burtă. Trecură în fuga mare prin sat. Şi întoarseră tot aşa, din fugă, în faţa unei porţi strîmbe şi vechi, dincolo de care se vedea, în mijlocul unei curţi mari, plin de pomi, o casă povîrnită, cu pereţi vineţi, cu ferestre mici şi cu un acoperiş negru, de paie.

— Aicea-i ! spuse Iosif. Ia să vedem dacă-i acasă vrăjitoarea asta... Hei, Leoaico... N-auzi ?...

Așteptă puțin, apoi, dacă văzu că nu-i răspunde nimeni, strigă din nou, mai tare. Și începu să bată cu codîrîștea în poartă, mormăind ceva.

— A dracului socoteală, spuse el, cu o mînie tulbure, parcă ar fi vorbit și spre drum, nu numai spre curtea Leoaicei. Te pomenești că nu-i acasă.. Că asta... Hei, Leoaico... Ia hai încoace !

De undeva din grădină, de după casă, se ivi o bătrînică ageră și măruntă, rumenă încă în obraji.

— Ce-i, mă ? întrebă ea, apropiindu-se. Ce vrei ?.. Ha, mă...

— Nimica !... Ți-am adus un chiriaș. O să stea mai mult la tine... Așa cred... Haida, tovarășe... Hai să-ți vezi casa... Și pe urmă, mîine-poimîine, mai stăm de vorbă... Avem timp...

Intrară amîndoi și porniră după bătrînă; către casa care părea și mai mică acum.

3

Seara, Pavel Bora ieși prin sat. Nimeri pe cîmp pînă la urmă și-i păru bine. Văzu grîul cum lucea în asfințit, ca smaragdul. Și se gîndi că fusese semănat cum trebuie. Și că președintele, Iosif Ciorfoiu, e un om de nădejde, totuși. Și se mustră fiindcă îl judecase atît de aspru la început. Se luă cu altele pe urmă și uită de Ciorfoiu. Intră într-un zăvoi și ascultă, înfiorat, cum foșneau frunzele, pe jos și în arini. Își aminti de Constandina și se întristă. Știa, se gîndise la asta chiar în clipa despărțirii, că ea nu va veni aicea niciodată. Și-i păruse și-i părea rău de asta. Era sfîșiat de o durere aspră și tinerească, mare cît dragostea pe care o trăise, mai mult el decît Constandina. Ea fusese destul de rezervată, își dădea seama acum. Îl îngăduise în

preajma ei să se mîndrească cu el, fiindcă era frumos. Ş poate că şi lumea în care începuse să se învîrtească de l un timp, o lume de scriitori şi de artişti, adevăraţi sau făcuţi, i-o luase, îi înstrăinase. Şi el îşi dăduse seama to atunci, la despărţire, că o urăşte ca pe o duşmancă. Da acum îi era dor de ea. Şi se gîndea, cu un fel de mîndrie cît de mult o iubise, cît de mult o iubea, cît de mult o va iubi el şi de-acum încolo, nemăsurat de mult. „Fiindcă iubirea, îşi spuse, e ca o hrană... Ce banalitate ! ?... Ce prostie... Ca o hrană ? !... Mănînci şi te culci... Şi-ţi pui dinţi de viplă la patruzeci de ani... Ca domnul Iosif Ciorfoiu..."

Cărarea pe care mergea căzu într-o surpătură. Şi el se opri şi se uită lung şi cu un fel de bucurie la apele care fierbeau în apropiere, la doi paşi. O porni în jos apoi, pe lîngă ţărmure, gîndindu-se la munca pe care va trebui s-o desfăşoare aicea. Locurile îi plăceau. Îi aduseseră aminte de satul natal, de copilărie, de părinţi, de lumea prin care trecuse şi pe care era hotărît să n-o uite niciodată, — „cu toate ale ei, bune sau rele". Oraşul în care învăţase îi plăcuse — mai ales toamna şi primăvara — dar nu se legase atît de mult de el, cît se legase de satul natal, de satul acela liniştit şi tăcut, găzduind în fiinţa lui un dram din „veşnicia noastră". Ştia că lumea copilăriei lui nu se va mai întoarce. Dar de iubit tot o iubea. Tot se gîndea, cînd era singur, la ceea ce fusese frumos în lumea asta : la foşnetul unui lan de grîu, la zumzetul molatic al boabelor care cad în sac, la asprimea cîmpului despuiat de roade şi la atîtea senzaţii şi amintiri, neştiute de alţii. Odată era să se bată cu un ochelarist din pricina lucrurilor acestora, cu un ins ciudat, înalt şi pleşuv, cu fruntea teşită şi cu un nas mare, de vultur hîrşit, ţinut prea mult în captivitate, cu zîmbet de cal şi cu nişte mîini scheletice, de mort înviat. De la început nu-l suferise. Apoi, cînd ăsta îi spusese, de sus — omul zicea că e filozof sau romancier — că lucrurile astea, foşnetul lanurilor şi cîntecul grîului,

trebuie aruncate la gunoi, cu poezia lor cu tot — „Fiindcă ne situează în coada omenirii... Și noi, la ora actuală..." — el îl întrebase dacă poți și dacă e bine să arunci la gunoi tot trecutul, tot ce-ai trăit, bun sau rău. „He-he-he !" făcuse filozoful. Și-l întrebase apoi dacă nu e ardelean, cumva. „Da, sînt !" îi spusese Pavel. „Atunci e clar, e limpede !... Voi, ardelenii, sînteți cam sentimentali !... Observă diferența : n-am zis proști, am zis sentimentali !... He-he-he..." Și-atunci el se sculase de la masă — erau la un restaurant — să-l pocnească între ochelari. Și-ar fi făcut-o, dacă nu s-ar fi atîrnat Constandina de el, dacă nu l-ar fi smuls de-acolo. „Se poate una ca asta ? îi spusese ea pe stradă. El e cam sucit, dar e un om extraordinar... Și tu, una-două... Uf, că urîcios mai ești !..." El se gîndise, brusc, că ea e femeie și-i aspră, uneori, are demnitate, iar alteori devine din cale-afară de maleabilă. Și admisese, pentru prima oară, gîndul unei despărțiri. „Ea n-are să se deprindă cu lumea asta..."

Apele se depărtară și-n jur nu se mai văzu nimic.

Pavel se opri pipăind hățișurile.

O luă apoi la dreapta, orbecăind. Nimeri în altă potecă și o luă la stînga. Apoi, după cîțiva pași, auzi un dangăt slab. „Stîna e pe aproape", se gîndi el, cu toate că dangătul i se păruse depărtat, parcă ar fi venit din altă lume. Auzi și un lătrat de cîine și un strigăt gros și greu — „Leagă-ți, mă, javrele !" — pe care îl mai auzise cîndva, dar nu știa cînd și unde.

4

După ce ieși din zăvoi, Pavel încetini pasul și se lăsă în voia unei reverii amăgitoare, a unei stări incerte, de visare și de căutări, care îl năpădea din cînd în cînd, împresurîndu-l cu amintiri, lăsîndu-i însă gîndurile slobode, să zboare spre viitor. În asemenea clipe și în ase-

menea stări, de uitare, își făurise cele mai frumoas
planuri, de a munci și de a se *realiza* în viață într-u
singur fel : cinstit și pieptiș. De nenumărate ori se retră
sese el în starea asta — în „citadela gîndurilor", cum
plăcea să-i spună — din care ieșise mai oțelit, mai hotărî
Pe altcineva nu lăsase însă să pătrundă acolo, în lumea lu
Dar vroia să și-o extindă — „Asta, da !" spuse el ș
acum — vroia să și-o lărgească și s-o consolideze, ca s
poată sta mai drept, în picioare. Nu știa exact cum v
face lucrurile astea, dar o dorea, tînjea spre ele, din to
sufletul, cu toată făptura sa de om tînăr. Era un romanti
pe undeva acest fecior de țăran care făcuse liceul fără
se despărți de sat, stînd la gazdă iarna, mîncînd pită c
slănină, urmînd apoi institutul și deprinzîndu-se cu car
tea — mîncînd-o, cu lăcomie și cu o putere neobișnuită —
bucurîndu-se de ceea ce-i dăduse studența și orașul, fără
a se rupe însă de satul natal, de satul în care se născus
și copilărise, unde se întorcea de fiecare dată cu un anumi
alean în suflet. Nu era un sentimental, însă, era mai dîr
decît îl arăta înfățișarea, mai aspru decît părea. Și-acum
dacă devenise totuși gînditor, poate că era și vîntul d
vină. Vîntul și toamna. Și locurile astea frumoase și ciu
date, pe care ar fi vrut să le cunoască numaidecît, cu toat
tainele lor, cu tot ce aveau, bun și rău. Dorința asta, de
se lăsa într-un fel la voia întîmplării, de a se duce s
lucreze oriunde, dăinuia în el din anii studenției, di
institut. Și era legată de hotărîrea pe care o luase e
atunci, de a deveni un om deosebit, un om adevărat, nu
prin vorbe, cum erau unii dintre cei de care se ciocnise
ci prin fapte. Iar hotărîrea asta, greu de înfăptuit da
amăgitoare, era legată de un anumit episod din viața lui
de o anumită stare, de vinovăție. Asta se petrecuse to
în institut, în anul al III-lea, cînd fusese discutat și exclu
din organizație unul dintre colegii lui, Stănciulescu, u
student bun, excepțional chiar, dar cam zurbagiu, cam
petrecăreț și cam vorbăreț din fire. Dar atunci, cînd fuses

discutat şi exclus, nu greşise cu cine ştie ce, — absentase la un seminar şi la nişte ore de practică şi spusese, se susţinea, despre un anumit asistent, om cu relaţii şi cu protecţii înalte, că-i idiot, din născare. Lucrurile astea, însă, nici n-au fost luate în discuţie în amănunt. Acolo, datorită celui care conducea şedinţa — un oarecare Temistocle Şoimanu, vechi agricultor — a dominat *taina*, un anumit mister, în dosul căruia stăteau ascunse, se dădea de înţeles, fapte grave, dacă nu chiar cumplite. Şi cuvîntătorii, cei mai mulţi dintre ei, se integraseră în atmosferă, unii cu bună credinţă, punînd bază pe ceea ce li se spusese, de la prezidiu, alţii împinşi de ranchiună, de fel de fel de răfuieli, mărunte şi urîte, neputincioase şi joase. „Dacă băiatul ăsta ar fi un student oarecare, se gîndise Bora atunci, n-ar fi aşa de aspri cu el..." Nu vorbise însă, nu spusese nimic şi rămăsese cu un gust amar în gură, la urmă. Se simţea vinovat şi nu ştia de ce, fiindcă el nu-l atacase pe nevinovat. Se limpezise tîrziu, cînd fuseseră îndreptate lucrurile — Stănciulescu fusese reprimit în organizaţie şi în institut — cînd îi văzuse pe cei care creaseră atmosfera din şedinţă cum se gudurau pe lîngă fostul exclus, de parcă nici usturoi n-ar fi mîncat şi nici gura nu le-ar fi mirosit. Şi se mîniase şi se fixase şi mai temeinic în hotărîrea pe care o luase în timpul şedinţei. E adevărat, însă, că în fixarea asta jucase un rol important faptul că şi el trecuse printr-o asemenea încercare, mai înainte. Dar asta era altceva şi rămînea, cumva, secundar. Şi-acum el se gîndi că făcuse bine luînd hotărîrile acestea, tinereşti dar drepte. Şi că va trebui, aicea, la gospodărie, să-şi ţină cuvîntul, cu orice preţ, să lucreze pe brînci, să se poarte frumos şi drept cu ceilalţi, să aducă şi să răspîndească între oameni un anumit spirit, de schimbare şi de primenire, lucruri pentru care fusese urecheat de nenumărate ori, la institut. „Întotdeauna eşti suspectat şi urecheat, gîndi el cam sentenţios, cum îi era

felul — pentru lucrurile bune pe care vrei să le propagi în jur... Mai puțin pentru cele rele... Și-acum, aicea..."

Auzi pași în urmă, dar nu se opri.

Intră în sat și se uită la curțile prin fața cărora trecea. Văzu oameni stînd la masă, în pridvoare, văzu femei care trebăluiau pe la bucătăriile de vară — cuhnii, cum li se spunea pe la ei — văzu o vacă rumegînd în mijlocul unei curți mari și auzi cum lucrau unii la o casă nouă, pe întuneric. La o poartă sta o muiere și se uita în lungul drumului. Și el tresări cînd o văzu. Muierea, însă, nici nu se clinti.

— Bună seara, domnișorule, îi spuse ea de parcă l-ar fi cunoscut de mult — ce faci, ai ieșit la plimbare ?

— Da, răspunse Pavel, oprindu-se cam nedumerit, am ieșit la plimbare... Să văd satul... Eu...

— Știu, continuă femeia, apropiindu-se — și el o văzu rîzînd, prin întuneric, dumneata ești inginerul nostru... Ai venit astăzi pe la vecernie...

— Așa e, recunoscu el, dar dumneatale de unde știi ?

— Păi eu le știu pe toate : și din urmă da și-nainte...

— Zău ? ! Doar n-oi fi vreo vrăjitoare, cumva ?

— Nu sînt, da le știu...

Tăcură apoi amîndoi. Se apropia un om și Pavel își dădu seama, abia acum, că omul ăsta strigase adineauri, la cei de la stînă. „Da, era președintele ! își spuse el. Și eu nu știam de unde să-l iau..." Se chirci puțin pe urmă, cînd îl auzi vorbind cu femeia.

— V-ați și găsit ? întrebă Ciorfoiu cu un fel de asprime. Păi tu, Marto, ai un ochi de uligaie : nu-ți scapă nimica...

— Pe dracu', spuse femeia, fără să se supere. Dar tu, Iosife — pardon, tovarășe președinte — de unde-ai mai apărut ?...

— Din pămînt ! spuse președintele rîzînd gros. Știi cum ies eu !

Intrară, la îndemnul femeii. Și Pavel înțelesese, după felul cum trecuse președintele pragul, și după cum se

pusese pe scaun, că el mai fusese acolo, de multe ori. Şi se miră, fiindcă femeia era frumoasă. Era trecută, dar se ţinea bine. „Îi coaptă, spuse Pavel cu o asprime de bărbat adevărat, de om umblat, cu o asprime dorită mai mult, fiindcă de avut n-o avea, încă, în măsura în care credea. Îi fainâ şi preşedintele..." Preşedintele era aşa cum era : înalt şi gras, abia mai încăpînd în hainele lui de croială ciudată, nici orăşenească şi nici ţărănească, avînd ceva în întreaga lui făptură — în ochii pe care îi năpădise grăsimea, în zîmbetu-i de viplă şi în vorba lui clară şi densă — de om sănătos şi pofticios, lacom şi hotărît, pus pe muncă dar şi pe trai bun, — „pe domnie", cum avea să-i spună cineva lui Pavel, mai tîrziu.

— Dar domnişoara Cornelia unde-i, tu ? o întrebă preşedintele pe gazdă, purtîndu-se şi vorbind, într-adevăr, ca la el acasă. Să i-o prezentăm băiatului !... Să nu zică pe urmă că nu ne-ngrijim de oameni !... De cadrele pe care le primim !...

— Şi cu asta începi tu grija, Iosife ? întrebă femeia.

— Cu ce-i mai de seamă, tu !

— Fiecare cu ce-l doare...

— Da, poate că-i aşa, dar tu, dac-ai fi în locul meu, cu ce-ai începe ?

— Cu altceva !

— Pe dracu', parcă nu te ştiu eu pe tine ! ?

— Tu pe mine ?

— Da, pe tine !

Se hîrjoniră aşa un timp, apoi, după ce îşi aduseră aminte de băiat, se întoarseră la fată, la Cornelia. Marta se întoarse, de fapt. Trecu în tindă şi de-acolo trecu în odaia de către grădină şi cînd se întoarse, se întoarse cu o fată înaltă de mînă, nici frumoasă dar nici urîtă ; numai ochii îi avea frumoşi, din cale-afară, mari şi negri, întrebători şi limpezi, parcă nici n-ar fi fost ai săi ; încolo, era obişnuită, mai mult chiar, părea cam jigărită, cam neadunată acasă şi cam stîngace.

— Dumneaei e domnișoara Cornelia ! spuse Marta arătîndu-i-o lui Pavel. E profesoară la noi și-i fată foart bună, să știi !

— Da, îi bună ! întări președintele.

Fata se desprinse de gazdă, se apropie de Pavel, î întinse o mînă osoasă dar frumoasă, cu degetele prelung în care zvîcnea, parcă, o înfiorare neștiută. Își spuse numel pe urmă, după o scurtă pauză, de așteptare și de cerce tare. Și vorbi într-un fel anume, cu stînjeneală dar și c îndrăzneală în glas, rotunjind asperitățile cuvintelor, în cărcîndu-le cu o nuanță nouă, nemaiîntîlnită.

— Cum îți spune ? îl întrebă ea apoi, fără să clipească zîmbind numai, tot așa, într-un fel ciudat, neobișnuit nemaiîntîlnit.

— Pavel ! răspunse el.

— Pavel și mai cum ?

— Pavel Bora ! spuse băiatul supărat și stînjenit.

Rîseră apoi cu toții, nu de nume, care era obișnuit, c de stînjeneala lui. Iar el se necăji și mai tare și se repez la vin, îndată ce umplu gazda paharele. Și-l bău pe a său, dintr-o răsuflare. Și se uită lung la fată. Îl lăsă în pace pe Iosif, cu Marta. Și-o întrebă pe domnișoara Cornelia de cînd e în sat, dacă nu i-i urît aicea, cu Marta. Ș vorbi și se purtă altfel, cu mai multă îndrăzneală, cu subînțeles chiar. Și fata se întristă repede și plecă, se duse *dincolo,* la ea în cameră. Și-atunci el rămase singur și nu știu ce să mai facă. Îl întrebă în cele din urmă pe președinte dacă nu pleacă.

— Ba da, plecăm ! îi spuse Ciorfoiu cam oțărît. Dar ce, ai și isprăvit ?

— Da, am isprăvit... Eu isprăvesc repede...

— Păi da, așa sînteți dumneavoastră, ăștia tineri !

— Dar dumneavoastră cum sînteți ?

— Noi ? !... Noi sîntem altfel !

— Cum ?

— Altfel : mai ațoși, mai tari... Nu ca voi...

Marta îi liniști și-i mustră, petrecîndu-i, rîzînd în felul ei, cu o vioiciune săltăreață și îmbietoare, ademenitoare.

— Să te ferești de ea ! îi spuse președintele lui Pavel, după ce n-o mai văzură.

— Dar de ce ? întrebă Pavel nedumerit. Suferă de ceva ?

— Nu, da-i rea de muscă... Asta-i suferința ei !

— Bine, o să țin seama de sfatul dumitale.

Îl întrebă apoi de gospodărie. Și-l ascultă cu interes, fiindcă președintele îi dădu lămuririle necesare. Și-i spuse cam cu ce ar trebui să-și înceapă munca, acolo. „De organizare să nu te-ngrijești, mă ocup eu !... Treburile de specialitate sînt ale dumitale !...“ Și-l petrecu pînă la gazdă, povestind. Și-i ură noapte bună pe urmă, cu un glas cald și prietenos, care nu mai semăna deloc — nici vorbă ! — cu glasul pe care îl auzise Pavel la gară și la stînă. Și-n casă la Marta, la femeia aceea trupeșă și coaptă...

„Asta e, într-adevăr : aparențele înșală ! spuse el iar. Și-ar trebui... Da, iar încep...“

Leoaica îl aștepta cu masa pusă și el nu știu cum să-i mulțumească.

5

Nu se mai întîlniră pe urmă, cîteva zile, aproape o săptămînă. Președintele plecă la regiune — era deputat în sfatul popular și avea sesiune — iar Pavel profită de situația asta și intră în muncă „pînă în gît“ — cum îi plăcea lui să spună. Se interesă de veniturile gospodăriei și ale oamenilor. Vorbi cu domnul Tiberiu Horcea, cu contabilul ; ăsta era din sat, avea cinci clase primare și o școală de contabili, dar ședea la oraș acum și venea aproape zilnic la gospodărie. Și-și notă tot ce află : ce producție obținuse gospodăria în anii dinainte și în anul

în curs, cît a mers din producția asta la contractări și l achiziții, cît a plecat la S.M.T., cît a fost oprit pentru fon dul de bază, pentru ajutoare și pentru „rezerva de semințe și furaje", și cît a mai rămas pentru plata zilelor de muncă pentru oameni. Și se duse peste tot, la grajduri și la sere la magazii și la stînă. Și răscoli, cu cercetarea asta a lui o groază de lume. Și stîrni vîlvă în sat. Vîlvă și nelămu rire. „Ce-i cu ăsta, mă ? se întrebau unii. Îi trimis cu vreun scop, cumva ?... Ori o face de capul lui..." Iar alți vorbeau altfel — „Ce-i cu băiețandrul ăsta, mă ?... Nu i-bine..." — și se uitau cam chiorîș la el, cu o dușmănie p care abia și-o ascundeau.

— Da dumneatale, domnule, îl întrebase ciobanul-șef fiindcă exista și așa ceva la gospodăria din Uiejdea — vrei să ajungi mai mare, aicea, la noi ?

— Nu ! îi răspunsese Pavel. Nici pomeneală...

— Păi atuncea, dacă nu vrei, continuase omul în același fel. rar și apăsat, ardelenește — de ce te-amesteci în toate ?

— Vreau să cunosc cît mai bine gospodăria... Să știu...

— Aha !... Am înțeles, am priceput... Da !...

— Ce-ai înțeles, omule ?

— Că ai primit o anumită *sarcină*... Da !...

— Cum adică ?

— Așa, bine : să vii aicea să intri-n muncă și după aia... Nu-i așa ?

— Nu !

Omul nu-l crezuse — nu vroia să-l creadă nici în ruptul capului, nutrea el o anumită nădejde — și-i povesti se ce se spunea prin sat despre Iosif Ciorfoiu.

— S-a cam îngrășat tovarășul președinte, zicea omul a *crescut*, c-am auzit c-așa se spune la oameni, c-a *crescut*, în greutate, bun înțăles. Și că numai la vite s zice că s-au îngrășat... Și-ai noștri, oamenii din Uiejde asta, i-ar fi cerut de mult schimbarea, da au zis că nu-bine... „De ce să-l schimbăm, zic ei, că-s răi de gură, s

știi, îs colțoși, cum îi vezi de așezați — ăsta-i îngrășat gata, da dacă vine altul mai slab trebuie să-l îngrășăm și pe ăla !... Așa că mai bine stăm cum ne aflăm !..."

— Așa zic oamenii ?

— Așa, dară !... Mai glumesc și ei, își dau drumul cîteodată... Altfel, sînt oameni harnici și buni... Și nici tovarășul Ciorfoiu nu-i rău, să știi...

— Nu, spusese Pavel, într-o doară, gîndindu-se ce-i cu omul din fața lui, ce vroia, în ce ape se scălda — din contră, îi om cumsecade !... Îi cel mai vechi președinte din raion... Și asta-nseamnă ceva, nu ?

— Da, recunoscu ciobanul, dînd înapoi — asta-nseamnă foarte mult...

Iar secretarul organizației de partid, un om slab și fricos, cu obraji de apostol, supți și vineți, cu ochi fără uitătură, cu o vorbă cam bolmojită și cu un umblet de om umil — cînd mergea se gheboșa, parcă ar fi vrut să atingă pămîntul și cu mîinile, nu numai cu picioarele — îi spuse verde în față s-o lase mai moale, cu cercetările, că nu era inspector și nici împuterniciri n-avea. Secretarului — Simion Bănuț îl chema — îi plăceau actele și justificările, împuternicirile.

— Eu am întrebat, să știi... C-am zis și m-am gîndit că ți s-a spus să te-amesteci, c-așa-i *munca*, ce mai, se lucră și pe ocolite cîteodată, cum cere *tactica*... Da tovarășul prim zicea că nu, n-ai nici o atribuție specială...

— Bine, n-am, îi răspunse Pavel, necăjit — și nici n-am zis c-aș avea ! Dar să mă amestec am dreptul !... Eu vreau să cunosc situația cît mai bine !... N-am venit aicea să pierd timpul !...

— Nu mă interesează de ce ai venit ! îi spuse secretarul cu asprime. Pe mine mă interesează altceva.

— Ce, tovarășe ?

— Să nu-mi strici mie atmosfera din sat.

— Care atmosferă, omule ?

— Nu omule : tovarăşe secretar ! Aşa să-mi spui !... Că şi tovarăşul Iosif îmi spune aşa !

— Bine, tovarăşe secretar, aşa o să-ţi spun !... Da pînă una-alta, spune-mi ce-i cu atmosfera aceea a dumitale, că eu n-aş vrea, într-adevăr, să stric ceva, dimpotrivă...

Secretarul îi explică, pe ocolite şi cam încîlcit, ce-i cu atmosfera asta, cu echilibrul pe care îl realizase el, între *conducere* şi oameni. Şi vorbi de conducere cu un fel de sfinţenie, iar de oameni — de masa colectiviştilor, cum zicea el — vorbi ca de o adunătură, ca de o ceată de negîndiţi, cu care trebuia să te porţi într-un anumit fel, cu tact şi cu grijă, dacă nu vroiai să-i stîrneşti şi să ţi-i ridici în cap.

— Fiindcă oamenii, spunea el, sînt oameni, orice-ar fi !... Şi dacă nu ştii să-i conduci — să-i duci — te conduc şi te duc ei pe tine.

— Deci totul e să-i duci, nu ?

— Da, totul e să-i duci !... În chip principial, bun înţeles !... Nu ca-nainte !

— Şi dumneavoastră cum îi „duceţi", în chip principial, da ?

— Da, recunoscu, pe loc, secretarul, noi îi ducem, îi conducem, adăugă el, supărîndu-se — în chip principial, cu grijă şi cu tact !... Şi-am izbutit, cum ţi-am fost spus, să realizăm aicea un echilibru stabil, între conducere şi masa colectiviştilor !

— Şi dumneatale, tovarăşe secretar, ce rol ai în echilibrul ăsta ?

— Eu sînt pîrghia principală !

— Şi nu ţi-i teamă că ai să te rupi ?

— Nu ! spuse secretarul, tot aşa, pe loc. Şi adăugă apoi mînios : Nu mi-i teamă şi nici nu admit să fiu luat în răspăr !

— Am glumit, nu te supăra...

— Să nu mai glumeşti cu lucrurile serioase !

Pavel lăsă glumele de o parte. Dar nu de teamă, ci pentru că vroia, cu adevărat, să fie înțeles exact. Și-i spuse din nou secretarului că are gîndurile cele mai bune : de aceea venise la Uiejdea, unde fusese trimis. Și că vroia, mai tîrziu, să dea cerere de intrare în partid. Nu nutrea nici un scop ascuns, îi mărturisi el secretarului, care îl asculta numai cu o ureche, ca să-l audă mai bine, ori ca să-i discearnă mai ușor intențiile — nu se știa.

— Sînt copil de țăran, tovarășe secretar, spunea Pavel Bora cu sinceritate și cu un patos care îl făcură pe celălalt și mai bănuitor — și-aș vrea să mă realizez tot aicea, de unde am plecat !... Mie-mi place pămîntul, de mic, îmi place să-l văd lucrat bine, să-l văd cum rodește !... Tata, dacă vrei să știi era un agricultor pe cinste !... Nu era supărare mai mare pentru el decît să ne vadă că îngropăm buruiana lîngă firul de cucuruz !... Iar mie... Dar uite că îți spun niște lucruri pe care nu le-am spus niciodată, nimănui.

— Da ? tresări repede secretarul.

— Da !... Și asta nici nu-i rău.

— Dar nici bine nu-i !

— De ce ?

— Fiindcă o iei pe ocolite, după cîte-nțeleg eu !... Vii aicea, te amesteci unde nu-ți fierbe oala, și după aia, dacă te iau eu la întrebări, îmi vorbești de adeziuni și de firul de cucuruz !...

— Da !... Și ce-i cu asta ? !

— Nu-i nimica, dar nu merge să știi !... Știu și eu cum îi cu buruiana, dacă o îngropi lîngă firul de cucuruz !... Eu, tovărășele, sînt țăran dar cunosc la oameni !... Cu mine nu te joci !... Eu fac muncă de partid de unsprezece ani și-am intrat în probleme pînă-n gît !...

— Eu n-am intrat, spuse Pavel speriat și îngîndurat, fără să-și înțeleagă crisparea — și nici n-aș vrea să intru așa de adînc.

— Nu intra, atunci ! continuă secretarul. Şi las-o mai moale cu cercetatul !...

— E o sugestie sau o sarcină, tovarăşe secretar ?

— E un ordin !...

6

Dintre toţi, cel puţin la început, numai Cornelia îl înţelese. Dar şi ea îl sfătui s-o lase mai moale. Se întîlniseră într-o sîmbătă seara, din întîmplare, cum i se păruse lui. Şi ea îl întrebase ce mai face, firesc, parcă s-ar fi cunoscut de mult. Avea, ce-i drept, un fel al său de a discuta : direct, fără nici un artificiu, parcă şi-ar fi oferit inima în palmă, s-o iei ca pe un dar, ca pe-o ofrandă. Şi el fusese derutat, la început. Se gîndise că n-o văzuse decît o singură dată — „Abia am schimbat cîteva vorbe... Şi dumneaei..." — dar îi răspunsese la întrebare, scăpîndu-se cumva, spunîndu-i că e foarte ocupat. Şi că a intrat în muncă, vrea să intre, adică, să-şi pună în aplicare nişte planuri pe care şi le-a făcut, din institut.

— Nu sînt fanfaron, îi spuse el cu o sinceritate care îl miră, dar care se acorda perfect cu sinceritatea ei, cu felul ei de a se purta : ciudat, în aparenţă, învăluitor, totuşi, atrăgător — dar am de gînd să lucrez pe brînci aicea !... S-au adunat atîtea... În institut, unii mă credeau un oarecare !...

— Şi nu eşti un oarecare, nu-i aşa ? îl întrebase ea, luîndu-l uşor de mînă, să pornească încotrova, fiindcă se uitau nişte muieri la ei, cum stăteau în drum. Nu pari, adică, să fii aşa...

— Dar cum par, dacă-mi dai voie ?

— Eşti aparte şi eu cînd te-am văzut am zis un singur lucru...

El tăcu şi se uită în jos, la nişte urme de cal. Îşi aminti de drumul pe care îl făcuse cu Ciorfoiu şi se gîndi că a intrat în altă lume. Şi că lumea asta era ciudată şi

ascundea o mulțime de taine. „Da, își spuse, chiar prezența acestei fete, aicea... Ne-am văzut abia... Și-acum, dumneaei...“ O întrebă apoi, pe neașteptate, parcă, și pentru ea dar și pentru el, ce spusese atunci, cînd se cunoscuseră. Și vorbi cam stînjenit, cu un fel de opinteală, fiindcă nu se deprinsese pe deplin cu felul ei de-a fi, cu francheţea aceea neobișnuită, care putea duce, în egală măsură, la niște lucruri ieftine și vulgare, ori la ceva deosebit, nevisat.

— „El e. Doamne !“ — am spus eu atunci, în casa Martei !

Mărturisirea îi uimi și mai mult, îl derută. Și dacă n-ar fi fost rostită cu un glas frumos, neafectat și plin de căldură — el s-ar fi simțit ofensat, jignit, pentru că ea se purta fără nici o reținere. Chiar și așa, însă, tot nu se putu stăpîni să nu-și spună că fata asta era cam trăsnită, ori își bătea joc de el, cine știe.

— Așa ai zis atunci ? o întrebă el, să cîștige timp, să umple timpul dintre ei.

— Da, așa am zis, recunoscu fata cu același glas în care vibrau și se împleteau acum bucuria și teama.

— Și cum de mi-o mărturisești, așa deodată ? mai întrebă el.

— Așa m-am hotărît : să nu mai aștept... Să nu mai amîn !...

El tăcu din nou și se uită la ea cu coada ochiului. I se păru mai frumoasă de cum era. Și se bucură pentru asta, pentru că ea avea ochii așa cum îi avea — adumbriți de gene lucioase și mari, muiate parcă în lacrimi sau în rouă — pentru că păstra în glas o undă de copilărie și o notă neobișnuită, de feminitate aspră și cam bărbătească. Se întrebă, totuși, de ce s-o fi purtînd ea așa cum se purta, cam nesăbuit. „Are vreo durere ! conchise el în grabă. Vrea să uite de ceva... Da, se poate... Și eu... Eu am început să despic firul în patru...“ Intrară în zăvoi, pe unde ieșise el în seara dintîi. Și se suiră pe rîu la deal,

pînă cînd îi năpădi întunericul. Și vorbiră, cîte toate, fleacuri, banalități. Și se simțiră bine, la întoarcere. Vorbeau firesc, fără nici un pic de stînjeneală. Și cînd mîinile lor se întîlniră din nou, rămaseră așa : unite. Și el îi simțea în palmă răceala aceea neobișnuită, prevestitoare de moarte sau de bucurie — și-i părea bine acum că ea avea ceva băiețesc în felul ei de a fi și că nu era așa, în realitate. Se gîndi însă, numaidecît, că asemenea fete sînt vulgare, uneori. Și se mustră apoi și se opri îndelung asupra lui „uneori" (parcă de asta ar fi atîrnat toată fericirea lui) precizînd și delimitînd o asemenea stare, adăugînd că asta și ajută, apără, voit sau nu, creează un fel de înveliș pentru sensibilitate, dacă ea există. „Da, dacă există !... Dacă nu..."

— Dar de ce taci ? o întrebă el pe urmă, cu un glas în care pătrunsese ceva din franchețea și din căldura glasului pe care îl avea fata. De ce nu mai spui ceva ?

— Ascult cum ne sună pașii !... Au alt grai aicea, nu-mi dau seama de ce : din pricina apelor sau din pricina locurilor...

— Dar ție îți plac locurile astea ?

— Da, îmi plac !

— Dar oamenii ?

— Oamenii nu-mi plac !

— De ce ?

— N-aș putea spune...

— Sînt răi ?

— Nu !

— Dar cum sînt ?

— Cum sînt, de obicei, oamenii !

— Adică ? !

— Și răi dar și buni.

— Dar președintele, cum e ?

— Președintele iese din discuție !

— De ce, nu-i om și el ?

— Ba da, e om !

— Atunci ? !

Ea nu se lăsă înduplecată. Îi spuse numai, la despărțire, în fața casei unde o găsise pe Marta, cînd o cunoscuse, să se ferească de președinte, — „ca de-un cîine turbat."

— Dar de ce ? întrebă el.

— Așa-i bine : să te ferești de omul ăsta !

— Tot n-am înțeles...

— Nici dacă-ți spun că te rog din suflet să faci așa, n-ai să-nțelegi ?

— Nu, nici atunci...

— În cazul ăsta...

— Ce se întîmplă în cazul ăsta ?

— Nimic, dar mi-i greu și mie...

— Cu ce ți-i greu ?

— Cu explicațiile !... Nu-mi plac !...

— Atunci lasă-le... Dă-le-ncolo !...

Fata lăsă sfaturile și-i spuse că femeile — și fetele, desigur — au un anume simț al lor, care le ajută să-i apere pe cei apropiați, pe cei dragi. El tresări cînd o auzi rostind vorbele astea. Vroi să o întrebe, prostește, dacă acesta era tot un sfat, ori era o mărturisire. Dar ea nu-i dădu răgaz. Îi strînse mîna, ușor — abia atunci îi simți el și căldura din palmă — îi spuse la revedere și plecă în fugă. Și-i mai făcu o dată semn, din ușa pridvorului, de pe trepte. El îi răspunse și se uită la ea ametit. Apoi, cînd se întoarse, văzu în fereastra Martei lui Ștefan ceafa de taur a președintelui.

Și se întristă pe loc, fără să știe de ce.

7

Gazda îl întrebă pe unde tot umblă. Și de ce nu mai stă și pe-acasă, ca oamenii. De ce bate hudele, mă rog frumos. Și de ce se amestecă el chiar în toate și dintr-o dată. De ce n-o ia mai cu domolul, mai pe ocolitele.

— Dacă mergi încet, adăugă ea, ajungi mai departe, să știi... Drumu-i unul și-alunecă și merge tot într-acolo, către moarte... Dar dacă mergi mai încet, ți se pare altfel. Și-apoi, orice-ar fi, slujba-i slujbă și viața ta și traiul tău sînt altceva... Că eu, iacă, m-am zvălit o viață-ntreagă și-acum uite că-mi mînc bucăturile singură... Trei bărbați am avut și cinci copii... Și bărbații mi-au murit unul după altul... Da copiii i-am avut cu ăl de pe urmă... Și-mi trăiesc, copiii... Își au rosturile lor... Unu-i în sat...

Mai era încă în putere, Leoaica. Se vedea cît de colo că fusese oleacă de muiere în viața ei. Avea și-acum un fel de semeție în mișcări, în umblet și în vorbe. Și-n ochi îi luceau zîmbete fugare. Trăia singură, era adevărat, dar casa în care ședea nu era așa de veche, pe cum părea. Și era așezată în mijlocul unei curți mari — în mijlocul unei grădini de fapt — și era împrejmuită de pomi și de tufe de zmeură și de agrișe. Iarba creștea pînă-n prag și-acum, că era toamnă, era plin de frunze peste tot. Și-amirosea a rugină umedă, a urzici veștede și a iarbă care încolțise pentru a doua sau a treia oară în anul acela.

— Dar n-ai avut o viață chiar așa de grea, îi spuse Pavel după ce îmbucă cîte ceva din mîncarea pe care i-o pusese bătrîna dinainte. Și nici n-arăți așa de rău, la anii pe care îi ai...

— Ehei, făcu bătrîna zîmbind, păi eu, cînd am fost fată, am fost fată odată, la roată, cum se zice, s-a știut de mine... Și după aia, cînd am fost măritată, tot cam așa... Păi cum?

Se opri apoi și se uită lung la el, cu un fel de milă.

— Dar ce-ți spui eu toate lucrurile astea? întrebă ea. Dumneata ești cu muncile și cu ișchitirile dumitale... C-am mai văzut eu oameni de ăștia, care nu mai știu nici să dea bună ziua ori să zică o vorbă mai acătării unei muieri... Da ce fel de *rezponzabili* mai pot fi și ăștia — că eu așa le zic la toți care-s mai mari pe-aicea : *rezponzabili* — dacă nu știu să aline un suflet de muiere, dacă nu

sînt în stare să mîngîie pe cineva... Păi atunci înseamnă că eşti om numai pe jumătate...

Avea chef de vorbă, bătrîna. Şi Pavel începu să se plictisească de la un timp. Îi mulţumi pentru masă şi dădu să plece. Se opri, însă, aşteptînd. Leoaica îi spuse în treacăt, cu o nepăsare voită, că întrebase cineva de el, o domnişoară, mai ieri-alaltăieri.

— De mine ? întrebă Pavel, fără voie.

— Da, de dumneatale-n persoană, spuse bătrîna lungind dinadins vorbele.

— Cine anume ?

— Domnişoara Cornelia, profesoara...

— Domnişoara Cornelia ? !

— Chiar dumneaei în persoană... Da n-a venit numai pentru dumneata, — ce te-ai speriat aşa ?... A venit în vizită, să mă vadă, că şi ea a stat odată aicea, la început... Şi după aia s-a mutat, să-i fie mai aproape de şcoală... Dar de uitat nu m-a uitat şi mai vine pe la mine din cînd în cînd... Ne-am împrietenit, să ştii... Şi-acuma, dumneaei...

Leoaica vorbi de Cornelia în felul său, cu asprime, brutal chiar, dar şi cu duioşie, cu o undă ascunsă, de înţelegere şi de blîndeţe. Îi spuse cum o cunoscuse, la început.

— Parcă era un pui de pasăre, înainte de-a-nvăţa să zboare, înainte de a-i fi dat penele adevărate... Era, nu ştiu cum să-ţi spui, cam golaşe... Era frumoasă de-atunci... Frumoasă în felul ei, că şi frumuseţea asta-i după cum ţi se pare... Dar cu domnişoara Cornelia-i altfel... Ea, după cîte-mi dau eu seama, îi frumoasă de la Dumnezeu da şi de la viaţă... De la Dumnezeu îi frumoasă că i-a dat doi ochi cum n-ai să mai găseşti aşa uşor... Şi de la viaţă-i frumoasă c-a-ncercat-o în fel şi chip, că ea n-a avut părinţi şi-au ţinut-o nişte neamuri pe la şcoli... Şi după aia, cînd a venit aicea, s-a fost logodit c-un băiat de-al unuia de pe la „domn partid"... Şi-a rupt-o cu el, nu se ştie de ce...

Povestea fetei, spusă de Leoaica, era obișnuită și totuși singulară. Cornelia Stanciu era de undeva de lîngă Sibiu. Și era orfană. Făcuse facultatea cu ajutorul unui unchi și venise la Uiejdea în 1960. Era altfel pe-atunci, speriată și neînvățată în lume. Poate că de aceea și intrase în vorbă cu băiatul celui care era mai mare pe la „domn partid" — era vorba chiar de primul-secretar, cum avea să afle Pavel mai tîrziu — fiindcă nu era deprinsă cu lumea. Dar se dezmeticise pe urmă. Și-o rupsese cu nevolnicul acela — bătrîna așa susținea : că era un nevolnic băiatul acela. Și întîmpinase o mulțime de dificultăți din pricina asta. Vroiseră s-o mute într-un cătun, la munte. Și ea nu se lăsase. Din ambiție ori poate pentru că îi plăcuse satul. Nu se știa nici lucrul ăsta. Dar rămăsese cam singuratică de-atunci — asta se știa.

— Vara, spunea bătrîna — și Pavel o asculta și nici nu se mai gîndea să plece — se duce cîteodată la rîu, noaptea, de se scaldă... Așa zic unii, c-au văzut-o scăldîndu-se singură, noaptea, pe lună... Și-ai noștri, o dată i-au scos vorbe-n sat, c-ar fi strigoaie... Și că ia laptele la vite, dacă umblă noaptea, pe hotar... C-așa se zice că umblă știrigoaiele, pe rouă... Și că mănîncă rouă și beau rouă... Da ea, săraca, eu cred c-a mîncat și beut lacrimi mai multe decît rouă... C-a fost necăjită, cum ți-am spus... Și-atuncea, cînd au umblat vorbele, cu scăldatul, eu i-am tras seama să nu mai iasă la rîu, noaptea... C-am prins de veste, din sat, că oamenii vroiau să se ducă în delegație, să se plîngă... C-așa-s ai noștri, de la o vreme : cînd îi pișcă un purice, o dată fac delegație și se duc la „domn partid" și la „domn guvern", după dreptate...

— Dar ce-i cu povestea asta — întrebă Pavel, să schimbe vorba, fiindcă îl împresurau și-l cuprindeau din ce în ce mai strîns în cercul lor niște văpăi nedorite — ce-i cu „domn partid", așa-i ziceți aicea ?

— Nu, nici vorbă. Asta a scos-o-n sat unul pe care îl cheamă Nicodim, Nicodimu lui Mau... Asta, cînd l-au

bătut unii într-o seară, s-a dus la primărie, a pus mîna pe telefon şi-a zis că el vrea să vorbească cu partidul... Şi domnişoara de la centrală de-acolo i-a dat partidul... Şi ăsta, de-aicea, zice : „Halo, domn partid ?“ „Da ! zicea unul de-acolo. Da cine-i la telefon ?... ?“ „Domn partid, aicea-i Nicodimu lui Mau !...“ „Da, şi ?...“ „Păi am fost bătut, domn partid... M-au bătut a lui Moarcăş !... Mişeii ăia !... Să vii să-i legi !... Auzi, domn partid ?...“ „Aud, măi omule, da nu-nţeleg nimica !...“ „Cum nu-nţelegi ? !... Păi dacă dumneatale nu-nţelegi, atunci cine să-nţeleagă, domn partid ?...“ Asta a fost cu Nicodim... Da să-l lăsăm în bruşu lui şi să ne-nturnăm la domnişoara Cornelia...

— S-o lăsăm şi pe ea, spuse Pavel sculîndu-se de la masă şi plecînd — nu de alta, dar e tîrziu... Şi mie mi-i somn...

Bătrîna mai spuse ceva în urma lui, bodogăni şi vorbi singură, dar el n-o mai luă în seamă. Se dezbrăcă şi se culcă pe întuneric. Şi i se păru, înainte şi după ce se vîrî în pat, că îl ţinea cineva de mîini. Nu era aşa, se înţelege. Mîinile lui stăteau liniştite pe ţolul pe care i-l dăduse Leoaica, un ţol greu şi mitos, cu lînă aspră şi lucioasă. Dar gîndurile îi erau duse, fugeau mereu către făptura care intrase deodată în viaţa lui. Şi el se simţi slab şi nevolnic într-un timp, fiindcă se lăsase luat de vîrtej. Şi se mustră cu asprime, cu asprimea de care n-avea să se despartă niciodată. „Nici n-am călcat bine aicea, îşi spuse, şi-am şi căzut pleaşcă !... M-am tulburat numaidecît, parcă n-aş mai fi văzut picior de fată !... Parc-aş fi un băieţaş oarecare !... Zău aşa... Parcă aş fi un fluieră-vînt... Şi ea, dac-am venit aicea... Trebuia să aştepte... Dacă-i era dor de... Da, fiindcă asta-i pricina... De aceea-i aşa... Răsucită şi-nvîrtită... Cealaltă...“ Cealaltă era Marta, ibovnica preşedintelui, femeia aceea durdulie, cu ochi nelămuriţi, nici verzui şi nici căprui. „Da, adăugă el, dacă domnul Ciorfoiu are una, de ce n-aş avea şi eu ? !... Să fim egali !... Să putem colabora mai bine... S-avem unde ne duce...

Unde ne descărca... Da, și-atuncea... Tot ce-am zis... S-a terminat..." Se hotărî apoi, răsucindu-se în pat, s-o ocolească pe „piţipoanca aceea" cu ochi de antracit, cu umblet plutitor și abrupt, ca zborul de libelulă, cu zîmbet aspru și bun, îmbietor, ademenitor. „Da, așa fac ! întări el. Începînd de mîine..." Adormi apoi și somnul îi întoarse toate gîndurile înapoi, ca într-un fel de reflux. Și el o visă pe Cornelia — cu plăcere o visă, cu un fel de bucurie. Era pe un ţărmure fata, și era goală și intra și ieșea din apele care nu vroiau s-o lase să fugă, se ţineau de ea, șuroind aspru. Era noaptea și cerul care stătea deasupra apelor lucea stins. Iar prundișul, cînd îl atingea fata, se lumina și devenea de necuprins, ca un covor fermecat. Iar ea îl străbătea cu pas ușor, umblînd pe vîrfuri, mergînd de parcă nisipul ăr fi fost de aur și de argint. În dreapta se legănau și foșneau niște sălcii, ameţite de un vînt nevăzut, ieșit din pămînt sau din ape. Pieriră apoi și sălciile și apele și Pavel nu mai văzu nimic altceva, în afară de fată. Și-i veni să se ducă la ea, chiar atunci. Dar parcă îl ţinea cineva pe loc. „Cît de mult o iubesc, Doamne ! murmură el prin somn. Cît de mult... Cît de mult !"

Se zvîrcoli și se răsuci în pat, învrăjbit. Și poate că bodogăni, făcu larmă, fiindcă dincolo se auziră foșnete și umblet.

— Ţi-i rău, domnișorule ? întrebă Leoaica de lîngă ușă.

— Nu mi-i rău ! spuse el îmbufnat. Dă-mi pace !

Se culcă apoi din nou, mînios.

8

Dimineaţa se trezi cu Iosif Ciorfoiu în ușă. Se ţinea cu mîinile de ușori și se uita la el, rîzînd mărunt. Era ras proaspăt și faţa îi lucea și mai tare, cînd rîdea. Numai ochii i se pierdeau în osînză. Și era așa de parcă nici n-ar mai fi avut ochi în cîte-o clipă. „Au dreptate oamenii,

gîndi, neclintit, Pavel Bora, cînd spun că-i îngrășat gata... Numai că după oameni nu te poți lua..."

Președintele îi întrerupse gîndul, fără nici o ezitare, de-a dreptul.

— Scoală, domnișorule, îi spuse el gros și hîrîit, sus, că-i tîrziu... Și oamenii muncii-s la trudă !... Și dumneatale...

— Dar cît îi ceasul ? întrebă Pavel, ridicîndu-se în capul oaselor.

Ciorfoiu își cercetă solnița — ceasul acela mare și greu — și-i spuse că-i nouă, trecut. Și că el era cu docarul în drum. Vroia să-l ia pînă-ntr-un loc.

— Unde ? întrebă Pavel.

— Pe hotar... Pe cîmp... Vreau să-ți arăt niște semănături, la Rîpa Galbenă... Vreau să-ți arăt pămînturile gospodăriei... Sectorul dumitale... Fiindcă am impresia că ai pornit-o cu stîngul la muncă...

— Eu ? ! făcu Pavel sărind din pat. N-aș crede... Dimpotrivă.

— Care dimpotrivă ? !... Să nu-ți închipui că dacă am fost plecat nu știu nimica... Știu totul !... Dar dacă vrei să mă fac că nu știu, atuncea, mă rog...

— Nu vreau asta... Eu aș vrea...

Președintele se întoarnă către el și-l luă de mînă.

— Ce-ai vrea ? îl întrebă. Dar spune deschis.

— Tocmai asta aș vrea-o, spuse Pavel rar, depărtîndu-se puțin de Ciorfoiu — să discutăm deschis întotdeauna... Dacă avem vreo nemulțumire unul față de altul, ori dacă vrem să schimbăm ceva, — să ne-mpărtășim gîndurile : pe față, fără nici un ocol !...

— Bine ! spuse președintele, satisfăcut. Sînt de acord !

Îl lăsă să se spele și să se îmbrace. Și se gîndi, mulțumit, că-i bine așa. „Dacă se ține de cuvînt — și ăsta se ține, ăsta-i ca George Șofic, ce zice, aia face ! — atuncea-i omul meu !... Să-mi spună el mie ce gîndește — că și eu

o să-i spun lui, tot — să aflu eu ce-i cu el... Să știu eu ce urmărește... Cum vrea el să-și pună planurile-n aplicare... Fiindcă ăsta are planuri : îi pornit pe căpătuială... Da, c-așa-s ăștia noi : toți !... Vor să se suie iute în sus !... Noi am muncit și-am asudat... Și-acuma, ei vin la de-a gata... Și mai au și pretenții..."

Se gîndi și la sine însuși, umblînd prin curtea Leoaicei. Și admise, fără să tresară, că se purtase cumsecade cu Pavel Bora. „Sigur că da, adăugă el, l-am primit personal... L-am adus aicea, la gazdă... Și de-acuma-ncolo tot așa voi face — se-nțelege de la sine, fiindcă eu... mă voi purta cumsecade... Corect... Și dacă el are să zgîndăre lucrurile, atuncea, mă rog... Cine scoate sabia, de sabie va muri, cum zice Marx..."

Leoaica îl întrebă, mai în glumă, mai în serios cum mai merge munca printre femei.

— Merge, merge, spuse Iosif în treacăt, tușind. Ești gata ? îl întrebă apoi pe Bora, cam grăbit, cam precipitat. Hai, că-i tîrziu...

Pavel ieși din odaia de către grădină, cu o bluză de vînt pe braț și cu o țigară în colțul gurii.

— Sînt gata, dacă vrei, putem pleca !

Leoaica rîse mărunt și-i petrecu pînă la poartă. Iar ei se suiră, tăcînd, în docar. Și nici după ce porniră la drum, spre rîu, spre hotar, nu mai vorbiră nimic. Stăteau unul lîngă altul, ca doi sfinți. Caii luau cețurile în piept, spărgîndu-le. Și înaintau grăbiți. Alergau către lumina care se ghemuise pe undeva, cine știe pe unde. Și sforăiau din cînd în cînd, scuturîndu-se de cîte o năpădire nevăzută.

La rîu, caii se opriră. Se aplecară amîndoi și sărutară unda. Dar nu băură. Mirosiră numai apa, care părea de sulf, pe sub ceață.

— Așa-s toate, dimineața ! spuse președintele, după ce trecură vadul.

— Da, așa-s toate ! îi răspunse Pavel.

Pe urmă tăcură din nou, gîndindu-se fiecare la ceea ce își închipuia că se gîndește celălalt. „Ăsta, se socotea președintele, mă dă gata într-un an de zile !... Mai ales dacă eu... Adineauri m-am liniștit... Prea repede... Și dacă o să mă mai liniștesc așa de vreo două ori... S-a isprăvit cu mine... Că ăsta nu-i *anarhist,* ca George Șofic... Știe să-și țină gura... Îi cu două fețe, asta-i..."

Pavel Bora gîndea și vorbea altfel, încercînd și reușind cîte puțin să fie mai drept, subordonîndu-și reflecțiile planurilor pe care le avea. „Va trebui, spunea el, să-l cîștig de partea mea !... Și-ar fi fost bine dacă i-aș fi spus de ce am cercetat totul... Să nu-și închipuie el nu știu ce și nu știu cum... Să nu-i spună alții, înaintea mea... Să nu-l informeze ei... Da, ar fi fost bine... De-acuma-ncolo... Trebuie să-l fac să înțeleagă că n-am nici un gînd ascuns... Și că vreau să muncesc... Atîta tot... Să muncesc mult și dacă se poate bine... Și că am nevoie de sprijinul lui... Fiindcă am, cu adevărat... El are experiență... Îi băgat în probleme pînă-n gît, cum ar zice Simion Bănuț, secretarul... Ce figură și ăla... Fantastică !... Și ce fel de a vorbi și de a gîndi... Aici se judecă cu ochiometrul, dintr-o uitătură !... Altfel..." Își aminti de vorbele Corneliei — „Să te ferești de el ca de-un cîine turbat !" — și se înfioră ușor. „Și Leoaica, de ce dracu' rîdea așa, cu munca aia printre femei ?... Înseamnă că dumnealui, tovarășul Iosif Ciorfoiu mai calcă pe-alăturea... O fi avînd familie proastă... Ori poate că-s numai vorbe și scorneli..." Vroia să-l apere, cu orice preț. De aceea și stărui asupra presupunerii acesteia, spunîndu-și că într-un sat fiecare pas devine „problemă de stat", mai ales dacă ești într-un post de conducere.

— Dar profesoara, domnișoara Cornelia, e de mult în sat la dumneavoastră ? îl întrebă el pe președinte, ca să scape de gînduri.

Ciorfoiu se uită la el dintr-o parte și cu un singur ochi.

— Îți place ? îl întrebă.

— Nu, minți Pavel repede, pe neașteptate.

Se înroși însă, tot așa, pe neașteptate, repede. Și președintele izbucni într-un hohot mare, gîfîitor, clocotitor. Sperie caii cu rîsul ăsta al lui și umplu hotarul de larmă.

— Degeaba, tovarășe Bora, îi spune el după ce se adună laolaltă. Nu merge, și gata !... Nu merge !...

— Ce nu merge ? întrebă Pavel cam stînjenit.

— Nu merge să minți !

— Dar nici n-am vrut să mint...

— N-ai vrut, dar ai mințit !

— Nu-i adevărat, fiindcă nici eu nu-s limpezit...

— Lasă limpezirile... Te-ai încurcat, și gata !... Și mi-ai plăcut, să știi !...

Pavel se mînie.

— De ce ? întrebă el, scurt.

— Așa : fiindcă te-ai înroșit !... Cît privește fata...

Președintele nu-și făcea gînduri în privința asta. Îi sfătui să aibă grijă de ea — „Dă după ea, că de-aia-i făcută !" — și să-i mai spună și lui ce-i și cum, să-l ajute, dacă va fi nevoie. Atinse apoi caii cu biciușca și se gîndi, bucuros, că-i mai bine așa. „...Decît să mă mînce el pe mine, mai bine să-l mînc eu pe el..." Se sperie pe urmă de ascuțimea gîndului și încercă să-l mai rotunjească. „Așa ceva nu-i posibil decît în capitalism ! adăugă el. Să se mînce om cu om... Dar aicea, la noi !... Situația-i alta... Da, îi alta... Și oamenii, tot așa... Se ajută, se bizuie unul pe altul !... Da, se ajută !... Eu, de pildă, trebuie să-l ajut pe inginerașul ăsta !... Da, trebuie să-l ajut !... Și-apoi, dumnealui, după vreo trei ani... Ce trei, care trei ? !... Ăsta mă dă gata-ntr-un an de zile..." Ajunsese de unde plecase, cu gîndul. Și se mînie și mai tare. Și se rușină față de sine însuși, cu adevărat, nu de formă. Avea această capacitate, această deprindere, pe care o cîștigase în timp, de a-și reteza gîndurile ori de a le cîrmi, după bunul său

plac, de a se întrista ori de a se înveseli brusc, din toată inima însă.

— Să mă ierți dacă te-am supărat, cumva ! îi spuse el inginerului, după ce se domoliră caii. Îmi pare rău, să știi !...

Pavel se întoarse către el, mirat.

— De ce să-ți pară rău ?

— Așa c-am vorbit anapoda...

— Dar n-ai vorbit anapoda...

Președintele clipi și tresări.

— Dar cum ? întrebă el numaidecît.

— Ai vorbit bine... Pe față, deschis...

Tăcură din nou, așteptînd, ciondănindu-se în gînd, cercetîndu-se, fiecare în felul său ; pe furiș, și cam dintr-o parte, președintele, iar Pavel de-a dreptul, parc-ar fi vrut să-i spună vecinului său să nu-i fie teamă de el. „Fiindcă eu, zicea băiatul, în gînd, cu un fel de mînie dar și cu durere — n-am nici un scop ascuns... Vreau să muncesc aicea... Vreau să pun umărul la greu... Și dacă dumitale ți-i teamă, înseamnă că ești fricos... Ori ești rău... Ori prost, dacă nu... Ori, dacă nu, ești și rău și prost și viscos... Și-atuncea, să știi c-o pățești cu mine !... Te dau peste cap de nu te vezi... Praf te fac !... Fiindcă nu sînt pui de mîță, cum îți închipui !... Sînt și eu rădăcină de țăran !... Și dacă mi te-mpiedici de mine, s-ar putea să-ți rupi gîtul !... Dacă nu te potolești !...“

— Și-ți place c-am vorbit așa ? îl întrebă Ciorfoiu, după ce opriră, sub Rîpa Galbenă, la loturi.

— Cum ?

— Așa, pe față... Deschis...

— Da, îmi place !

— Atuncea-i bine, să știi ! Chiar foarte bine !

Lăsară caii lîngă o salcie răvășită de vînt și năclăită de ceață și se suiră pînă-n dungă, să vadă semănăturile, hotarul uiejdenilor.

9

Sus, pe culme, era soare și bine. Ceții rămăseseră jos, la picioarele lor. Dar ei tot nu se simțeau apropiați. Stăteau unul lîngă altul și se gîndeau, fiecare la altceva. Președintele îi explica, cercetîndu-l cu coada ochiului, ce fusese înainte acolo, în partea aceea de hotar. Și ce era și ce va fi mai încolo, pînă la rîu și dincolo de rîu.

— Aicea, spunea el cu un glas gros și uniform — vorbea, totuși cu un fel de îndîrjire, parc-ar fi înjurat pe cineva — au fost vii înainte !... Și le-am scos, că vița era bătrînă și nu mai avea putere-n ea !... Grîul și cucuruzul dau rezultate... Deocamdată... Pe urmă vedem noi ce facem !... Putem săpa pentru vie, pe urmă... Asta ar fi una din problemele de care ar trebui să te ocupi...

Ajunse, în sfîrșit, la ceea ce vroia să-i spună băiatului. Și Pavel își dădu seama de ce îl luase cu el, pe cîmp. Președintele vroia să-i fixeze și să-i delimiteze activitatea, munca pe care trebuia să o ducă el acolo, în Uiejdea. Numai scopul acestei delimitări nu izbuti să-l descifreze, atunci. „Fricos nu-i, se gîndea el, compromis nu-i... De furat, n-a furat, n-a dus nimica la el acasă... Nici cu sacul și nici cu carul... În privința asta-i de neatins... În privința abuzurilor, de asemeni... De muncit muncește bine... Binișor, adică... Și se bucură de toate onorurile de care se poate bucura un președinte bun... N-are a se plînge, în privința asta... Și-ntr-altele ? !... De unde vine prudența asta ?... De ce și cum se naște *teama* ? !... Ar trebui, în mod normal, să ne-nțelegem din ochi..."

— Mai încolo, îi spunea președintele, cu același glas, gros și uniform — e pășunea, cît a mai rămas din ea, c-am desțelenit-o-n '54 !... Dincoace, în stînga, pînă la șosea și dincolo de șosea, îi tot hotar de-al nostru... Și-i hotar bun, să știi... Pînă sub dunga aia sinilie — acolo-i hotarul Chenarului — se întind locurile noastre... În partea aceea era altă pășune, a vacilor, c-așa erau orga-

nizate treburile înainte vreme, cînd erau chiaburii la putere-n sat !... Şi-am arat-o şi pe aia, am băgat plugurile-n ea, tot atunci, în '54 !... Pe urmă, dacă ne-nturnăm pe dincolo de sat, ajungem la ariniştile de la rîu şi la rîu, trecem dincoace şi-ajungem la apa asta mică, din faţa noastră, la Secu, fiindcă aşa-i zice...

„Poate că şi timpul îi de vină, continua să se frămînte Pavel Bora, ascultînd şi urmărind, ca pe-o hartă, tot ce-i spunea preşedintele — a fost prea scurt... Şi poate că şi felul meu de a fi... Sînt prea trufaş, cîteodată... Şi-acuma, de cînd am venit aicea... Am început să dau în gropi... Ba-ntr-un fel, ba-ntr-altul... Am intrat cu stîngu-n muncă... Şi faţă de el... Nu se poate să mă uit cruciş la om... Să-l tot cercetez... Să-l analizez mereu, ca pe-un gîndac de Colorado... Trebuie să am încredere... Omul e aşa cum e... Şi poate că nu-i el de vină... Ceilalţi îl ţin în cîngi... Papistaşul acela de Bănuţ... Şi poate că mai sînt şi alţii... Şi eu, în loc să văd de altele... Mă aprind..."

Explicaţia îl nemulţumi şi-l scîrbi.

— Da, îi spuse el preşedintelui, după ce-l sfătuise să cerceteze tot hotarul, toate locurile pe care i le arătase şi să întocmească o hartă pedologică a tuturor pămînturilor pe care le aveau ei, şi eu am vrut să fac aşa ceva... Şi-o să fac... Dar de început o să încep, totuşi, cu altceva.

— Cu ce ? întrebă preşedintele repede.

— Cu o analiză amănunţită a situaţiei în care se află gospodăria... Vreau să cunosc toate etapele pe care le-a străbătut, de la înfiinţare... Vreau, pe urmă, să studiez şi producţia *tradiţională*...

— Dar asta ce mai e : producţie tradiţională ?

— Ceea ce se cultiva-nainte în satul dumneavoastră...

— Asta era, va să zică ?

— Da, asta era !

Preşedintele nu mai spuse nimic. Îşi aprinse o ţigară şi-i oferi şi lui una. Pavel îl refuză şi se uită la cai, cum stăteau jos, în ceaţa din vale, parc-ar fi rămas şi-ar fi

plutit pe fundul unei ape murdare și urîte, zdrențăroase. Și se gîndi, pe neașteptate, la Constandina. Se gîndi însă ca de departe, parcă ar fi cunoscut-o demult. Și se hotărî să-i scrie, să-i spună în cîteva cuvinte că ce-a fost e dus și n-o să mai fie. Se uită apoi în dreapta, la sat, la Uiejdea — și-și dădu seama abia atunci că satul era frumos, cum stătea acolo, în cîmp, tăiat în două trepte satul nou și satul vechi — și se gîndi, cu o emoție neașteptată dar adîncă, la Cornelia, la fata pe care abia o cunoscuse. Încercă să și-o amintească așa cum era — înaltă și slăbuță, cu mîini prelungi și frumoase, cu ochii negri și calzi, avînd ceva de adolescentă în toată făptura ei — dar nu reuși să și-o apropie, în gînd. Ea era în el, pătrunsese, brusc, în lumea lui. Și el recunoscu, cu o bucurie aspră și ciudată, că se îndrăgostise. Și-i rosti numele în gînd și ca de departe : „Cornelia... Cornelia..." Se strunji apoi, în numele unei maturități pe care o dorea mai multă, fiindcă n-o avea, încă, și-și spuse, batjocoritor : „Ce prostie !... Ce prostie... Ce gogomănie..."

— Da ia spune-mi, tovarășe, spuse Ciorfoiu, de lîngă el și cam de sus, parcă i-ar fi înțeles toate frămîntările — dumneatale ești înscris în partid ?...

— Nu sînt, răspunse Pavel, zîmbind propriilor sale gînduri — dar o să fiu...

— Cînd ?

— Mai tîrziu... Am planurile mele și-n privința asta...

— Ții departe, va să zică ?

— Cum așa, țintesc departe ? !

— Păi n-ai spus că ai planuri pînă și-n privința înscrierii ?

— Am spus... Sigur...

— Asta-nseamnă că știi ce vrei și că ești hotărît în scopurile pe care ți le-ai propus !...

Pavel vroi să zîmbească, dar n-o făcu, se stăpîni.

— Sînt, e adevărat, îi spuse el, și cu țintitul tot așa e : țintesc departe și am scopuri foarte mari, nu mari, foarte mari !...

— Nu-i rău, ce să spun, nu-i rău deloc !... Dar cum vrei să ți le realizezi, asta aș vrea eu s-o știu ! ?...

— Muncind !... Lucrînd pe brînci !... Schimbînd lucrurile în locul unde am intrat, modificîndu-le !... Am gînduri mari, în privința asta !... Și-n altele, să știi... Eu, dacă-i vorba de muncă...

Președintele îl ascultă zîmbind. Și se gîndi cu părere de rău că băiatul știe ce vrea, e hotărît. „Dar e și prefăcut, adăugă el repejor, să nu-i scape cumva printre degete, e smerit... E așa cum l-am drămuit eu, la gară : prefăcut și viclean.. Abia așteaptă s-ajungă la loc bun !... Să conducă... Da, și-a pornit-o cum trebuie la drum : se bizuie pe muncă !... O să fie primit și-n partid... Și-atuncea, aleluia, nici n-o să se mai uite la mine !... Nici el și nici cei care-mi cîntă-n strună acuma... Se dezic cît ai clipi... Ăștia din sat, cu care m-am tovărășit eu... Iar ceilalți, șefii și subșefii, tot așa au să facă, la o adică... Mi-ar mulțumi pentru *contribuție* și m-ar trimite la lopată !...“

— Și zi așa, vrei să te realizezi muncind ? întrebă el după ce se mai potoli băiatul.

— Da, așa vreau să mă realizez : muncind pe brînci, dăruindu-mă !

— Cui ?

— Oamenilor !... Celor cu care lucrez !

— Eu credeam că domnișoarei Cornelia !

Pavel vroi să mai spună ceva. Nu izbuti. Se bîlbîi și se încurcă. Președintele rîse triumfător și-l bătu pe umăr, părinteşte.

— Lasă, lasă, spuse el, se întîmplă... Nu te rușina..

Coborîră apoi, unul lîngă altul, parcă s-ar fi legat o prietenie între ei, sus, pe culme. Pavel, mai ales, era mulțumit pentru că îi spusese omului de lîngă el ce gînduri avea, cum vroia el să se realizeze în viață, ce pla-

nuri nutrea. „Cu asta ar fi trebuit să-ncep ! își spunea e
Cu un schimb de păreri... Cu o lămurire... Să nu-și închi
puie el nu știu ce... Fiindcă omul... E cam rudimentar,
adevărat... Seamănă a plutonier... Dar nu cred să fie rău.
Fondul cred că-i bun... El e dintre țăranii care s-au deprin
să conducă, fără a avea o pregătire corespunzătoare.
Experiența joacă aicea un rol important... Și poate că
gustul *puterii*... Da, s-ar putea să fie și asta... Lucruri d
felul ăsta se pot întîmpla și-aicea, în mic... Eu trebuie s
ajung la izvor... La locul de unde pornește suspiciunea !..
Trebuie s-o-năbuș, înainte de-a se întinde !... Fiindc
asta-i boala cea mai rea și mai fără leac... După ce pă
trunde-ntre oameni, n-o mai poți stîrpi nicicum !... Și-
cazul ăstuia de lîngă mine, cred că-i vorba de-așa ceva..
Plus vechile lui deprinderi... Da, pentru că-i viță d
țăran și el... Și-i ațos și-al dracului !...“

Lîngă el, președintele fuma liniștit și se uita, grijuliu, pe unde calcă.

10

Ceturile se ridicaseră, cînd ajunseră ei jos, la docar. Și hotarul se limpezise și se lărgise. Numai pe lîngă zăvoaie de-a lungul rîului, mai aninau în gol niște neguri subțiri și lăptoase. Soarele însă nu ieșise de după dungă și luminile curgeau peste ei drept de sus, din creștetul cerului. Și se risipeau de jur-împrejur, în înrourările mărgeloase ale toamnei, în apele Secului, în cîte-un maldăr de tulei de cucuruz, alunecînd printr-un lan mare, de grîu, unde se pulverizau și se sfărîmau mereu. Și pe băiat îl durură ochii pînă la urmă și i se făcu o sete cumplită. Nici nu mai luă seama la președinte. Se sui în docar și-l ascultă fără să-l audă, parcă ar fi vorbit din pămînt, de sub el or din spatele lui. Ciorfoiu îi spunea că merg pe alt drum — trec în hotarul Dungii de Sus — și că la iarnă o s

vină o dată la vînătoare, împreună. El avea două arme, zicea, și-i va da și lui una. Și se vor „distra", vor petrece, fiindcă așa-i bine să facă oamenii, să se mai și „distreze", să petreacă. Altfel, susținea Ciorfoiu, se îmbolnăvesc, capătă de-aia — „Cum îi zice ?..." — *ostenie*. Pavel spunea da și nu, bine, așa facem. Ar fi zîmbit, dar nu putea. Nu se regăsise încă, după ce coborîse de pe culme, fără nici un răspuns, copleșit de imaginea aceea nedorită, a fetei pe care o ura acum. „Și ăsta, spuse el uitîndu-se la cai, cum trăgeau încordat, la deal — de ce s-amestecă ? !... Da ce-mi scotocește el în suflet !... Cu mîinile astea ale lui... De..." Se uită încă o dată la mîinile președintelui, care stăteau încleștate pe hățuri, cu toate că urcau — dar tot nu găsi epitetul potrivit. Mîinile lui Ciorfoiu nu mai aveau nici o expresie a lor, de om muncitor ori de domn, de om care nu lucrase niciodată cu plugul ori cu coasa. Erau umflate și butucănoase — se îngrășaseră și ele — și semănau cu doi purcei de lapte ori cu doi șobolani grași, veniți la vălăul porcilor, să se înfrupte. Îi trecură și băiatului prin minte asemuirile astea — „Cu doi purcei, mai degrabă..." — fără a-l mulțumi însă, fără a-l satisface. Din contră se îndîrji, cumva. Și se gîndi că era așa de aspru, acum, cu președintele, pentru că îl prinsese mai înainte cu mîța în sac. „Da, de la fîța aia mi se trage... Fiindcă dumnealui..."

— În partea cealaltă, spuse Ciorfoiu, după ce ieșiră deasupra, la loc oblu, îi pădurea... Și-n pădure este un canton... Și-o fazanerie... Și noi, la iarnă, acolo o să tragem... Înainte era și-un drac de muiere acolo, la canton...

— Și-acum nu mai este ? întrebă, în sfîrșit, Pavel Bora, încruntîndu-se către soarele care îl orbea, din față.

— Nu ! spuse Ciorfoiu, lăsînd hățurile mai slobode, parcă i-ar fi plăcut și discuția asta dar și alunecarea drumului spre soare. A plecat, s-a cărat...

— Dar de ce ?

— Pentru că și-a omorît omul !

— Cum așa ?!

— Foarte simplu : ea era dată dracului — Iosif plescăi din buze cînd spuse vorbele astea — și era în dragoste mare cu un altul... A fost ea-n dragoste cu mai mulți, da de ăsta se vede că s-a legat tare... Și-ntr-o bună zi s-a-nțeles cu hăndrălăul ei și l-au nimicit pe-ncornorat... Și-au lucrat curat, de nici urmă n-a rămas...

— Înseamnă că era o fiară, femeia...

— N-aș zice !... Vroia să scape de mutălău.

— Dar de ce n-a divorțat ?

— Ei, și dumneata, vorbești de parcă ai avea nouă ani.

Pavel tăcu și se mînie.

— Totuși, mai spuse el, cu oarecare prudență — era mai corect așa, mai cinstit...

— Era, se-nțelege, dar muierea vroia să-și aducă hăndrălăul la canton, în pădure... Pe cînd așa, dacă se despărțea de omul ei, trebuia să plece... Nu știu ce crezi dumneatale despre lucrurile astea, dar lupta pentru pîine, lăcomia și setea de-a ajunge la mai bine n-au dispărut... *Noi* zicem c-așa și pe dincolo, dar oamenii tot se mai ciocnesc unii de alții, în viață... C-așa-i viața făcută... Și pînă o să se schimbe cu totul, o să mai treacă vreme... Și noi, nu știu dac-o să mai apucăm vremea asta...

Coborîră apoi și intrară în Dunga de Sus, pe urma luminilor care fugeau și curgeau de pe dealuri, ca niște ape de argint, ca niște valuri amăgitoare. Caii și docarul parcă pluteau, parcă nici nu atingeau pămîntul. Și se legănau, ca într-o alunecare fantastică. Dar ei nu luau seama la lucrurile astea. Pavel, mai ales, era numai ochi și urechi. Asculta ce-i spunea președintele și se uita în dreapta, la satul care se zărea în dungă, parcă ar fi stat la pîndă. Și se tot întreba, în gînd, unde mai auzise el de satul ăsta. Îi povestise cineva odată de Dunga asta de

Sus şi el nu izbutea, acum, să-şi aducă aminte cine-i povestise şi cînd. Îl întrebă pe Ciorfoiu în cele din urmă, dacă n-a fost aicea o răzmeriţă mare, prin '52 sau '53. Şi se hotărî, în vreme ce vorbea Ciorfoiu — ăsta spunea că da, fusese o răzmeriţă acolo, o răscoală mare, şi că dunganii erau oameni aprigi şi amarnici, nu se lăsau învîrtiţi cu una cu două — să vină o dată acolo, să vadă cum mergeau treburile în Dunga de Sus, după răvăşelile şi tulburările acelea mari. Apoi, cînd vroi să-l mai întrebe ceva pe Ciorfoiu, se pomeni smucit şi zgîlţîit şi nici nu înţelese imediat ce s-a întîmplat. Abia după ce îl văzu pe Ciorfoiu atîrnînd într-o parte, cu mîinile pe jos şi cu un picior aninat de spătarul jilţului — înţelese că s-au speriat caii şi că ei alunecau pe-o culme la vale, ca vîntul. Cineva, care le urmărise rostogolirea, spusese că totul începuse de la un viţel — aşa se speriaseră caii — şi că asemenea goană nu mai văzuse niciodată. „Parcă era Ilie proorocul, spusese omul, cu telegarii-lui de foc !" Iar Pavel, cînd îşi dădu seama exact în ce situaţie se aflau, lăsase hăţurile şi caii în voia lor şi se proptise cu piciorul în spătar, se agăţase de o chingă. Şi se aplecase apoi în stînga, după preşedinte, să-l ridice înapoi, în docar, să nu-l lase să se macine pe drum, în golul prin care treceau ei atunci.

— Tovarăşe, îi spusese el tare, cu un fel de spaimă în glas, măi omule !... Dă mîna !... Suceşte-te puţin !...

Preşedintele înjură şi gemu prelung : „Aăăă, aăăă !" Auzindu-l, caii se speriară şi mai tare, iar goana se iuţi şi se înteţi. Docarul se legănă şi zurui înfundat de cîteva ori, gata-gata să se desfacă în bucăţi. „Dacă nu-l ridic, se prăbuşeşte !" mai spuse Pavel, ameţit. Se întinse apoi, ca un arc, şi-l apucă pe Ciorfoiu cu amîndouă mîinile, de spate. Şi-l trase în sus, scrîşnind. Simţi cum îi pîrîie piciorul, parcă i s-ar fi desfăcut în bucăţi, dar nu se lăsă. Nu-i dădu drumul preşedintelui. Şi-l trase în sus cît putu de mult. Rămase atîrnat într-o parte şi simţi pămîntul sub el, la cîţiva centimetri. Şi-auzi tropotele copitelor şi fornăiturile

cailor. Şi-l văzu pe Ciorfoiu cum se prindea cu stînga de bară. Şi-aşteptă cu deznădejde, să-l ajute, fiindcă putea acum. Dar celălalt nu se clinti. Şi el simţi cum îl cuprinde un fel de ameţeală. Apoi, cînd se limpezi, din mers, se pomeni dincolo de preşedinte, jos, pe pămînt. În aceeaşi clipă însă docarul scrîşni şi se opri în mijlocul unei holde fragede şi verzi, curate. Li se rupsese o roată şi ei araseră locul cu docarul, trăseseră o brazdă mare şi urîtă. Şi caii erau în spume. Iar ei erau ameţiţi. Preşedintele, măcar, era năuc. Şi era julit pe braţe şi pe obraz, pe o parte.

— Noroc cu roata asta ! îi spuse el băiatului, după ce se dezmetici.

— Da, noroc cu ea ! spuse Pavel îndurerat.

— Şi cu dumneata ! continuă celălalt, ştergîndu-se la gură, întinzîndu-şi pe faţă o şuviţă de sînge. Fiindcă şi dumneatale-ai sărit... Îţi mulţumesc foarte mult... Dacă nu te-aplecai, era prăpăd !...

— N-am făcut nimic deosebit... Şi dumneata ai fi procedat la fel, dac-ai fi fost în locul meu...

— Da, se-nţelege, spuse repede preşedintele, şi eu aş fi făcut la fel... Se-nţelege...

Se opri cu toate că nu era în firea lui, şi se întrebă dacă ar fi procedat la fel, într-o situaţie asemănătoare. Nu găsi nici un răspuns şi se mînie pe băiat, cumplit se mînie, pentru că îl punea în situaţii dificile. „Parc-ar avea o oglindă fermecată la el ! spuse Ciorfoiu oftînd învolburat, ocolind docarul şi înjurînd caii. Da, parc-ar fi alt suflet... De-al meu ori de-al altuia... De-al dracului... Fiindcă adineauri... Scăpam dacă nu se rupea curva asta de roată..."

— N-ai vrea, îl întrebă pe urmă pe băiat, cu blîndeţe, să te duci pînă-n sat, să ceri o bucată de lemn de la careva, să putem naviga mai departe ?...

Pavel primi şi dădu să plece. Nu mai apucă însă. Din sat veneau cîţiva oameni să vadă ce s-a ales de ei şi de docar. Îi ajutară apoi să se adune laolaltă. Şi-i lăudară, le

spuseră toți că avuseseră noroc, cu roata și cu holda pe care o cormăniseră și-o răvășiseră.

— Altfel, tot zicea un bătrîn șugubăț și viclean, ați fi intrat și ați fi trecut ca tunetul, prin Dunga din Jos... Și nici în Murăș nu v-ați fi oprit... Nu, dară...

Ciorfoiu se lăsă compătimit și oblojit de niște femei care îl pansară și-l legară la cap cu o năframă, ajută la cîrpirea docarului, înlocuind roata cu un lemn strîmb și cioturos, adus de careva, în pripă. Le mulțumi apoi la toți — își revenise repede și-și recăpătase glasul său obișnuit, de stăpîn — și le explică, în treacăt, cine era Pavel Bora.

— Îi inginerul meu ! le spuse el, după ce porniră către Uiejdea. Și-i băiat de ispravă !...

Se depărtară apoi, la pas, ascultînd fiecare în parte scrîșnetul lemnului care se sfărîma și se măcina pe drum.

11

Acasă i se spuse că l-a căutat iar domnișoara Cornelia. Și el înregistră vestea fără să tresară. Se dezbrăcă și se spălă la fîntînă, îndelung, în lumina soarelui care cădea în asfințit, din nou. Își dădu seama pe urmă, după ce se primeni, că se scuturase de o pojghiță nevăzută, de o murdărie subțire și cleioasă, care trecuse asupra lui de la drum ori de la căzătură, ori poate că de la președinte, de la Ciorfoiu, nu se putea ști.

— Altcineva cine m-a mai căutat ? o întrebă el pe Leoaica, după ce se puse la masă.

Bătrîna se uită la el dintr-o parte și oftă cu mîhnire.

— Păi cine să te mai caute, îi spuse ea cu un fel de dispreț — nimeni... Nu ți-i de ajuns, Doamne ferește... Că azi-noapte te pîrpăleai și-acum ești ca steiul... Repede vă mai aprindeți și vă stingeți, voi, ăștia tineri... Mă mir că se pune bază pe voi... Că eu, dac-aș fi mai mare pe la

„domn partid" pe-acolo, n-aș da slujbe tuturor sfrigiturilor.

Îl lăsă, cînd văzu cît îi de îngîndurat și de tras la față. Și-i spuse, după ce-i mai dădu o bucată de pîine, că îl mai căutase cineva, un om din sat, unul de-al lui Bucur.

— Dar ăsta cine mai e și ce vroia de la mine ?

— Nu știu ce vroia, c-a zis numai atîta : „Da domnișorul ăsta pe unde-i, lele Ană ?" Și eu i-am spus că ești dus „pe teren", c-așa se zice-n ziua de azi... Care unde merge, și dacă se duce pînă afară, la budă, tot „pe teren" se duce... Și mai ia și cîte-o „urmă" de-aia bună.

— Cîte-o diurnă, lele Ană...

— Da, chiar așa, parcă eu nu știu, da-mi mai fac rîs de lucrurile astea... Și ăsta, al lui Bucur, Ion, tot cam așa zicea, cum ai zis și dumneata... Și-a rîs de mine după aia... Zicea că iute mi-am mai „însușit" vorbele astea nouă... Și eu i-am spus că m-am transformat... Și dacă ar fi după dreptate ar trebui să mi se dea o decorație, că toți domnii și toți tovarășii care-au venit „pe teren", în Uiejdea, la mine-au stat... Și eu i-am îngrijit ca o mamă, cum te grijesc acuma pe dumneatale...

— Dar de spus nu ți-a spus ce vrea ?

— Cine, puiucule ?

— Păi omul acela, al lui Bucur...

— A lui Bucur ? ! Nu, nu mi-a spus, că el îi cam pățit și se cam ferește...

— De ce ?

— Așa, pentru că atunci cînd era cu chiaburiile și cu prostiile alea mari, el a fost hărțuit rău de tot !... C-a fost gazdă mare înainte vreme... Și-a fost primar vreo opt ani de zile... Da om stricat n-a fost niciodată... Nu și-a bătut joc de nimeni... Și-a fost gospodar bun, a-ntîia, nu alta... Și-a lucrat, nu s-a ferit, în rînd cu slugile, c-a avut slugi în curte, cîte patru și cîte cinci... Și după aia, cînd nu le-a mai putut ține, le-a dat drumul, pe rînd... Da n-a zis nimica, a răbdat și s-a supus, măcar că era hărțuit mereu, cu „obligațiile" pe care le avea față de stat... Îi veneau

mereu la poartă, unii și alții, c-așa era atunci... Chiar Iosif ăsta al lui Ciorfoiu l-a fost frecat mult de tot... Că el era președinte de primar pe vremea aia... Și era amarnic tare... Acuma s-a mai domolit, s-a mai spălat și el, s-a scuturat de păcate... Da atuncea era rău tare și-i suduia pe toți prin sat, bătrîn, tînăr, fără alegere... „Ai, n-ai, trebuie să dai ! zicea el. C-așteaptă vagoanele-n gară." Și ăsta, a lui Bucur, ar fi avut de ce să-i iasă înainte într-o noapte, să-i dea-n cap... Da el, uite că n-a făcut-o...

— Dar de ce, îi bisericos, cumva ?

— Nu-i bisericos... A mers totdeauna la sfînta biserică, cum merg oamenii, da nu-i cu sufletu-n grumaz, cum sînt unii.

— Atunci de ce s-a purtat așa ?

— Asta-i, vezi, pentru că-i om, nu-i tufă... Și-ar fi bine, dacă te-a căutat, să-l cauți și dumneatale,.. Să stai de vorbă cu el, să vezi ce vrea, să știi ce-i cu treburile de-aicea, de la noi, cum or curs ele... C-aicea, în Uiejdea asta a noastră, e o situație tare-ncîlcită...

— Nu mai spune ? !

— Ba spun, că eu le cunosc pe toate !

— Cred și eu, spuse Pavel zîmbind, dacă aicea, la dumneata, stau toți domnii și toți tovarășii care vin pe teren !

Îi mulțumi pentru masă pe urmă și trecu în odaia dinainte, să se odihnească puțin. Bătrîna îl întrebă prin ușă, dacă nu se duce în sat.

— Nu mă duc, nană Ană ! îi răspunse el din pat.

— Nici la domnișoara nu te duci ?

— Nu, nici la ea.

— Atunci culcă-te și dormi, hodinește-te !

Bătrîna vorbise cu harțag în glas, parcă i-ar fi dorit să doarmă somnul de veci. Și el închise ochii, zîmbind. Și adormi pe urmă, frînt de o oboseală și de o neliniște grea, pe care nu le cunoscuse pînă atunci.

Nu-și dădu seama, cînd se trezi, unde se afla, acasă, la Cenad, în cămin, la institut, în satul unde făcuse o dată practică, la munte sau la mare, într-un cort scufundat în nisip, într-o vară, demult, cînd o cunoscuse pe Constandina. Trecuseră cîteva clipe, lungi, nedefinite, pînă cînd reuși să reconstituie exact locul unde se afla. Și-n clipele acelea, amintirile trecură singure prin el, răvășindu-l. Într-un timp o simți pe Constandina lîngă el, aproape de tot. Era așa, de parcă ar fi fost ros de o durere veche. Îi lipsea ceva, ori îl aștepta ceva. Și el nu era decis, încă, pentru nimica. Pe urmă, cînd se pomeni gîndindu-se la domnișoara Cornelia, se sculă numaidecît, se îmbrăcă și plecă prin sat. Dar lumina era stinsă în odaia ei. Și nici la Marta în fereastră nu ardea lampa. Și-atunci el se întristă. O luă pe uliță înainte, către rîu. O coti apoi spre sat, fără nici o țintă. Se gîndi să se ducă la sediu. Ori pe la bodegă. Oriunde. Numai să nu stea așa, pierdut. „Și-apoi, de mîine, se hotărî el, o iau de la capăt cu toate cercetările !... Cu intrarea-n muncă... Vorbesc și cu cetățeanul acela, cu Bucur... Și cu alții... Să cunosc exact situația gospodăriei... Din punct de vedere economic... Și social... Din toate punctele de vedere... Și apoi, după ce ajung la o anumită concluzie, acționez... Dacă stau cu mîinile în sîn, mă obișnuiesc și eu... Și-atuncea-i gata, s-a isprăvit cu toate... Cu planurile și cu visurile..." Își aminti deodată de drum, de goana cailor și de scoaterea lui Ciorfoiu din prăpastie. Și-nțelese, abia acum, că dacă nu s-ar fi sfărîmat roata docarului, în șanț, ar fi intrat el la măcinat, pe drum și pe cîmp. Fiindcă Iosif Ciorfoiu n-ar fi pus mîna. Ar fi putut-o face, dacă ar fi vrut. Răstimpul cît li se inversaseră rolurile, fără voie — cu voia lui, de fapt — fusese scurt, era adevărat. Dar Ciorfoiu ar fi putut să-l salte, dacă ar fi vrut. „Era zăpăcit, încercă el să-l apere, să nu greșească, să fie obiectiv — avea această obsesie, a obiectivității — era

năuc... Nu mai știa ce-i cu el... Și-n privința situației de-aicea... Chiar că trebuie văzut ce-i... Cît mai în ad naime... Fără milă... Altfel, dacă șovăi... Dacă nu-nfrunt situația cu destulă tărie... Cu răbdare și cu vicleni-l... Fiindcă și viclenia face parte din viață, vrei nu vrei..."

Tresări apoi, cînd auzi un glas cunoscut, undeva înainte. Și se tulbură numaidecît, fără să-și dea seama de ce s-a tulburat. O văzu pe Cornelia pe urmă și înțelese de unde vine izvorul neliniștii. Fata ieșise într-o pîlnie de lumină și-i făcea semn cu mîna unui băiat care o condusese pînă în gura hudiței. Dar el n-o luă în seamă un timp. Se uită, lung, după băiat, cum mergea pe marginea drumului, cam hîit, cumva, parcă ar fi fost gata-gata să se desfacă în bucăți, ținînd capul într-o parte, cosind anadopa cu mîinile, ca un epileptic. Pe ea n-o mai văzu, cînd o căută. O simți, însă, cum se apropia, cu pasul său ușor și hotărît. Și-i auzi, venind de undeva din el, glasul acela al ei, ros de o răceală ușoară, metalizat dar frumos. Își șterse fruntea cu dosul palmei. Și se trase de o parte, mustrîndu-se cu asprime pentru că se gîndise atît de intens la ea, cînd stătuse în dungă, lîngă Rîpa Galbenă.

— Bună seara, domnișoară, spuse el apoi, cînd ajunse în dreptul Corneliei.

— Bună seara, domnule, răspunse fata, stînjenită.

Tăcură pe urmă și el vroi să meargă mai departe. Făcu vreo doi pași, apoi se opri. Își aminti că ea îl căutase acasă și o întrebă peste umăr de ce l-a căutat.

— Nici nu mai știu, spuse fata rîzînd cu rîsul ei aspru și frumos.

— Dar de ce nu mai știi, ai uitat ?

— Da, am uitat !

— De ieri pînă azi ?

— Nu, de-aseară pînă la amiazi...

— Cum se zice : domnișoara-i...

— Domnișoară !...

Rîseră apoi amîndoi. Şi el se simţi bine, deodată. Se întoarse din drum şi se apropie de ea, să-i vadă ochii.

— Era un coleg, îi spuse, un profesor de română... Dumitru Crişcă îl cheamă şi-i îndrăgostit de mine, în secret, fiindcă nu mi-o spune... Colegele m-au sfătuit să nu mă sperii, pentru că el a fost îndrăgostit de toate pînă acum, pe rînd... Şi are, mai spun ele, cîteva caiete cu versuri, cu poezii de dragoste... Şi-un colţ cu icoane, unde se-nchină, fiindcă-i credincios şi-i cu toane... Da-i inteligent, ştie carte cu nemiluita... Cum se zice, brînză bună în burduf de cîine... Ori de hienă, că băiatul ăsta are cîteodată aerul unei sălbăticiuni fără nume, care trăieşte şi se hrăneşte cu mortăciuni...

Porniră înapoi, către casă. Şi el o ascultă un timp, să-i audă şi să-i reţină toate nuanţările glasului. Apoi, după ce o luară la dreapta, parcă ar fi fost înţeleşi, o întrebă de ce îi spunea toate lucrurile astea. Şi ea nu ştiu ce să-i răspundă.

— Aşa, să ştii !

— Dar nu-i nevoie să ştiu...

— De ce nu-i nevoie ?

— Aşa : eu n-am venit aicea să mă lansez în lămuriri...

— Dar de ce-ai venit ?

— Să muncesc !

— Da ?

— Da !

Ieşiseră din sat, pe şoseaua care trecuse cîndva prin Uiejdea.

— Despre şoseaua asta, spuse ea cînd se opriră pe pod, la rîu, se zice că a fost făcută anume ca să treacă prin sat, prin faţa curţii domneşti... Acum s-a renunţat la ea, de cînd s-a făcut podul acela mare, de la Murăş... Şi-i mai bine aşa : drumul e scurt şi mai drept... Dar satul a rămas de o parte... Sau poate că mi se pare mie...

În fața lor, departe, treceau vîjîind camioane mari. Luminile lor se înfoiau și se stingeau în întuneric, din mers, ca niște licurici mari, iar eșapamentele pocneau strident, lăsînd larmă și fum în urmă, zdrobind pacea hotarului. Jos, sub pod, apele foșneau neliniștite. Era un vuiet straniu și lor li se păru la un moment dat că stau deasupra unui gol imens. Tresăriră, se uitară unul la altul și porniră înapoi, către sat. Nu mai vorbiră nimica, pe urmă. Și se gîndiră fiecare la altceva, la același lucru de fapt, în moduri diferite, însă. El se lăsă năpădit de o dorință fierbinte, de a o iubi cu adevărat, chiar atunci. Și se mustră din pricina asta. „Dau în gropi ! își spuse. Ca un nătîntoc ce sînt... Mă-ncurc în fel de fel de nimicuri... Ca un adolescent... Ca un gîgă... Păi dumneaei..." Îi rosti apoi numele, fascinat, amețit : Cornelia !... Cornelia... Nelia... Lelia..." Și se mînie și mai tare. Iar ea, de alături, îl fura cu coada ochiului și se gîndea, fericită, că e mai frumos cînd e supărat. Și rîse ușor, spre marea lui nedumerire.

— Ești veselă, îi spuse el înciudat.

— Da, sînt veselă...

— Dar de ce ?

— Așa sînt eu...

— Atunci e bine...

— Da, e bine...

Tăcură apoi din nou, pînă cînd ajunseră acasă.

— Dar de ce n-ai intrat ? o întrebă el, uitîndu-se în curte, peste poartă.

— Vroiam să-ți spun ceva...

— Ce ? !

— Ceva frumos !

— Bine, spune-mi...

— Îți spui, dacă vii la mine...

Intrară în grabă. Ea îl luase de mînă, de fapt, și-l trăsese înăuntru, făcîndu-i semne să nu vorbească și să meargă încet, pe furiș. Pe urmă, în casă, cînd vroi el să

scapere chibritul ca să aprindă lampa, îl opri și-l îm brățișă brusc. Și-i spuse că-i mai bine așa, pe întuneric

— Dacă vine gazda și vede lumină, își bagă nasul p ușă. Dar așa...

— Bine, dar noi...

— Pst ! făcu ea. Liniște, că altfel...

— Altfel ce se-ntîmplă ?

— Te poftesc afară...

— Atunci plec...

— Pleacă, dacă poți !

Discutară așa, pe săritele, pînă cînd se pomeniră unul în brațele celuilalt.

— Nici nu știi cît te-am așteptat ! spuse ea într-un tîrziu, după ce se smulse din toropeală.

— Pe mine ?

— Da, pe tine !

— Dar de unde știai că o să vin ?

— Știam... Am simțit... Eram sigură !

El se gîndi că fata asta ori era dintre cele mai de jos, care te iau de mînă imediat ce te cunosc, ori era aparte, cu totul și cu totul aparte. Și se rușină, cumva, fiindcă nu reuși să opteze pentru presupunerea din urmă.

— Astăzi, îi spuse el, ca să treacă peste stînjeneala care îl cuprinsese, m-am gîndit așa deodată la tine !... Deodată și cu toată ființa...

— Să nu-mi faci o declarație de dragoste, te rog...

— De ce să nu-ți fac ?

— Așa, pentru că nu-mi plac declarațiile...

— Dar ce-ți place dumitale, domnișoară ?

— Mie-mi place dragostea, așa cum e, adevărată și aspră...

— Bine, dar și declarațiile — gîndurile — fac parte din dragoste...

— Numai pînă cînd sînt spuse...

— Și pe urmă ce devin ?

— Vorbe goale... Vînt...

El o mîngîie ușor, abia atunci. Și-i spuse că e ciudată. Și că are totuși ceva frumos în felul ei de-a fi, în toată făptura. Ea îl opri din nou, sărutîndu-l îndelung, cu o asprime căutată, menită să-l zgîndăre și mai tare.

— Abia acum se duc cocorii, îi spuse el în drum, înainte de a se despărți, tîrziu, în miez de noapte. Îi auzi ?

— Îi aud, răspuse ea încet, numai pe tine nu te-aud...

— De ce ? o întrebă.

— Nu știu... dar te mai simt.

El se zăpăci din nou. Și se gîndi, pe loc, că e apucată rău, fîța asta, e trăsnită. „Ori îi aparte, cum am zis... Mai degrabă..."

— Mîine ce faci ? o întrebă el apoi, să spună ceva.

— Mîine sînt ocupată...

— Dar poimîine ?

— Și poimîine...

— Cu ce ?

— Cu gînditul...

— Cu gînditul ? !

Ea îi explică, rîzînd ușor, că se va gîndi la el, tot timpul. Și că va fi mai bine să nu se întîlnească o vreme, să vadă dacă vor rezista.

— Bine, acceptă el nedumerit, cum vrei tu... La revedere...

— La revedere și noapte bună...

— Noapte bună...

Cocorii se depărtaseră și-n noapte, undeva pe aproape, începu să latre un cîine.

12

Ion Bucur îl primi rău, cînd îl căută, la cîteva zile după călătoria făcută cu președintele, pe cîmp. Îl găsise în curte, ciupăra iarba cu o săpăligă. Nici nu-l întrebase cine e și ce vrea. Îi răspunse la bună ziua și-i spuse, peste

umăr, că el nu putea suferi iarba, în curte. Şi că de aceea o ciupărea mereu, să nu-i intre în casă, să nu-l înăbuşe. Apoi, după ce îi spuse Pavel cine e şi de ce a venit — „Eu sînt agronomul, m-ai căutat, am auzit..." — se întoarse către el, cu un fel de mirare.

— Dumneatale erai, va să zică ? spuse el, să nu tacă, să-l poată cerceta mai bine. Eu credeam că eşti vreun domn de-ăştia de pe la contractări, de la bază ori de la predă-te la bază, c-atîtea mai sînt, de te doare capul... Şi eu le-am învăţat pe toate, de silă ca de voie bună, c-aşa-i cu învăţatul : cînd n-ai încotro ştii cum îţi intră în cap, una-două...

Lăsă săpăliga pe urmă, îl pofti în casă, cu tot dichisul, cu un fel de ceremonial. Şi-i ceru iertare, că nu erau toate în ordine. Nevastă-sa, spunea el, era dusă, era plecată la o fată, ingineră la Braşov, care născuse, îi făcuse doi nepoţi. Se învoise şi el să plece, cu toate că îi venea greu, singur. Era bătrîn — avea părul împuţinat şi cărunt, era slab şi scăzut, ros de ani, pe dinăuntru — şi-l încercau fel de fel de boli. Îi spuse apoi, cam pe neaşteptate, după ce îl întrebă de sat şi de gospodărie, cum i se păreau, că el fusese primar, înainte vreme. Iar după aceea — „După eliberare, preciză el cu o ironie mai mult amară decît tăioasă, în anii din urmă..." — fusese chiabur. Şi-n vremea asta, cît o chiaburise, dăduse statului — „tovarăşului stat şi domnului partid" — grîne şi bucate, lapte şi lînă, pînă cînd i se urîse.

— Şi cînd n-am avut, m-am dus şi-am cumpărat, să ştii ! îi spuse bătrînul, fără nici un fel de mînie în glas, parcă ar fi vorbit de nişte lucruri obişnuite şi inevitabile, de un îngheţ sau de-o grindină. Şi-am dat, m-am plătit, că nu mi-a plăcut să-mi bată nimeni la poartă... Şi n-am zis o vorbă rea, să ştii, nu m-am încontrat nicicum, cu toate că mi-a fost greu, prin cincizeci şi trei şi prin cincizeci şi patru, mai cu seamă... Erau unii dintre dregători — dintre tovarăşii şefi, c-aşa le zic eu — care ar fi vrut să

zic ceva, să aibă ei pe cine aresta şi condamna, să aibă duşmani de clasă, că era o-ntrecere şi-n privinţa asta într-o vreme... Cine avea duşmani mai mulţi, era mai harnic şi mai deştept, lucra mai bine... Şi cine avea mai puţini, era un papă-lapte... Şi-aicea, la noi...

Trecu apoi peste propria-i poveste şi-i spuse că nu l-a chemat şi nu l-a căutat pentru asta, să i se spovedească.

— Dar pentru ce ? întrebă Pavel cam iritat.

— Pentru sat !... Vreau să-ţi spun ceva în legătură cu satul ăsta al nostru...

— Te-ascult !... Asta mă interesează şi pe mine...

— Te interesează, dar eu aş vrea să te mai întreb ceva, înainte de-a vorbi...

— Ce ?

— Dacă eşti hotărît să rămîi aicea, la noi !

— Sînt !... Eu unul...

— Nu-i vorba numai de dumneatale aicea...

— Dar de cine mai e vorba ?

— Şi de alţii... De Iosif Ciorfoiu, de pildă... C-aicea, la noi, a mai fost un băiat şi-a plecat, n-a rezistat...

— Înseamnă că era slab, nu-i plăcea munca...

— Ba-i plăcea, c-am vorbit şi cu el, da s-a dat bătut, s-a lăsat păgubaş, c-aicea, în Uiejdea asta a noastră, e o situaţie, un fel de *încrengătură,* pe care ar trebui s-o rupă cineva... Lucrurile sînt rumene, pe deasupra, da-s ca la buboi, îs lucioase numai pe-afară... Iar pe dedesubt sînt încîlcite tare... Şi nu de-acum, de-un an ori de doi, mai de mult... Aşa au fost ele aşezate, de la începuturi... Şi-au rămas aşa, aicea, măcar... Şi asta-i spre binele unora, a celor care au apucat deasupra, pe merit ori cu japca... Şi eu mă tot gîndesc dacă-i bine aşa... Şi dacă lucrurile astea sînt folositoare noilor orînduieli... Că o rînduială, dacă îi nouă, trebuieşte, după socotinţa mea, să aducă lucruri noi şi mai bune în viaţa oamenilor, noi cu adevă-

rat, nu numai pe dinafară... Şi mai trebuieşte, zic eu, să se bizuie pe cei mai buni oameni, pe cei mai deştepţi şi mai cinstiţi... Altfel, dacă au rînd la cuvînt proştii şi hrăpăreţii, dacă ies ăştia în faţă şi dacă se ţin deasupra — şi ăştia se ţin, că-s uniţi, se înţeleg din ochi — atuncea eu îndrăznesc a zice că nu-i bine...

Se retrase apoi, cînd îl întrebă Pavel ce fel de om e Iosif Ciorfoiu, ce era cu el, cum conducea gospodăria, se pricepea la agricultură. Şi-i spuse multe şi de toate, pe ocolite, sprijinindu-se pe cîte-o pildă ori pe cîte-o amintire — „De cîte ori nu m-a suduit ăsta pe mine ?“ — pomenind în treacăt fel de fel de întîmplări. Ciorfoiu, zicea el, ar fi bun dacă n-ar fi rău. Şi-ar fi priceput, la agricultură, dacă s-ar fi ocupat serios de treaba asta, nu aşa, pe deasupra, îndeplinind orbeşte fel de fel de ordine şi de dispoziţii, care se băteau în cap cîteodată.

— Ce cîteodată, spuse bătrînul rîzînd mărunt, uitîndu-se la Pavel cu nişte ochi ageri şi frumoşi, căprui, cum nu-i fusese dat băiatului să mai vadă pînă atunci — se ciocneau şi se băteau mereu în cap, dispoziţiile şi ordinele astea... Eu le ştiu, pe dinafară, că le-am trăit pe toate, *pe etape,* cum ar zice paracliserul ăla de Simion Bănuţ... Întîi a fost etapa planurilor de cultură... După aia a venit etapa cotelor şi-a impozitelor... După aia, etapa proceselor şi-a judecăţilor, cînd te luau şi te duceau, dacă ziceai o vorbă, ceva, ori dacă nu izbuteai, Doamne fereşte, să te plăteşti faţă de stat... Şi după aia a venit etapa contractărilor şi-a dărilor... Şi-a semănatului în pătrat... Şi-acuma...

Bătrînul tăcu şi aşteptă ceva, se gîndi îndelung la ceva. Îl întrebă apoi pe băiat de unde era, cît pămînt avuseseră acasă, dacă ţinuseră vite multe şi dacă fusese vreodată la plug şi la coasă. Şi-i răspunse numai după ce află ce-i cu unele şi cu altele — „Aşa, dară, îmi pare bine... Înseamnă că ştii... Şi că poţi pricepe...“ — după ce făcu

un fel de totalizare a lucrurilor ăstora. Şi-şi luă avînt, cumva, lăsă de o parte toate parabolele. Îi arătă lui Bora ce-i cu satul lor, ce fusese acolo, înainte vreme, ce era acum şi ce n-ar trebui să fie.

— Uiejdea asta a noastră, spuse el cu alt glas, mai aspru şi mai greu, s-a dezvoltat şi ea, în unele privinţe... Dar n-a atins, nici pe departe, veniturile pe care le avea înainte de război şi chiar în timpul războiului... Asta pentru că s-au pierdut din vedere nişte lucruri însemnate... Cum se zice, ce s-a cîştigat la vamă, s-a părăduit la pod... Pricina-i destul de adîncă şi de îndătinată... Sînt mai multe pricini, de fapt, cauze, cum se mai spune... Noi, de-o pildă, ţineam şi îngrăşam vite înainte vreme. Eram fruntea în privinţa asta. Aveam păşune bună şi-n primăvară ne cumpăram cîte-o pereche de boi şi-i ţineam după aia în păşune toată vara... Mai şi lucram cu ei şi-apoi, către toamnă, îi puneam la-ngrăşat... Şi-i vindeam pe urmă, îngrăşaţi gata, ridicaţi la cîte cinci şi la cîte opt măji bucata... Şi-asta o făceau mai toţi oamenii, trei sferturi din sat... Şi cînd plecau boii de-aicea, plecau cu şturmul... Şi erau mari şi frumoşi toţi, *zimental*... Şi ţi-era mai mare dragul să te uiţi la ei... Plecau comvoaiele ca-n pribegie, nu alta... Şi dintr-ai noştri, unii mergeau cu transporturile astea pînă la Jimbolia, în graniţă cu Serbia... Am pus noi nişte negustori pe picioare, dar şi nouă ne-a priit... Ramura asta, cum s-ar zice acuma, era rentabilă, aducea venituri...

Pavel nu se mai putu stăpîni şi-l întrebă de ce nu ţineau şi-acuma vite, dacă făcuseră lucrul ăsta înainte vreme, cînd n-aveau nici un sprijin în privinţa asta. Bătrînul trecu, zîmbind, peste vorbele lui din urmă şi-i explică de ce nu mai făceau asta, acum.

— Nu ştiu cum să-ţi spun, dar noi, atuncea, făceam agricultură şi-n mic, la metru pătrat, dar şi-n mare. Ne mişcam cum vroiam şi foloseam fiecare colţ de hotar... Acum ne mişcăm şi lucrăm într-un singur fel : *în mare !*...

Și asta-i spre răul oamenilor, să știi dumneatale... C-aicea, la noi, nu s-a ajuns la veniturile dinainte, pentru că s-a lucrat numa-n felul ăsta : *în mare,* după ordinele care au venit de sus... Și care erau bune, în punctul lor de pornire, dar aveau și-un defect...

— Și-anume, care ?

— Că băgau lucruri diferite în aceeași straiță... Că satele au fost deosebite-ntre ele întotdeauna... Fiecare sat a avut obiceiurile lui și felul lui de a trăi și de a munci... Oamenii au adunat și experiență și pricepere de-a lungul vremii, nu numai înapoiere și lăcomie, cum cred unii... Și-apoi, cînd s-a venit cu *transformările,* s-a cam trecut peste lucrurile astea, și peste ce-a fost rău, da și peste ce-a fost bun... La noi, de pildă, a fost arată o parte din pășune, în '54, cînd a venit ordin să se *recupereze* pămînturile nefolosite... A fost o hotărîre, dacă țin bine minte, și-ai noștri, că n-aveau ce ara și ce *recupera* s-au agățat de pășune... Și-au făcut una nemaifăcută : au arat-o mai pe toată, au făcut-o ogor negru... Și-așa i-a rămas numele : ogorul negru, cu toate că n-a fost el al nimănui... Au știut ei, domnii de la sfat — Ciorfoiu era președinte atunci, acolo, la sfat — ce să facă și cum să-l mulgă... — Au raportat c-au desțelenit și ei pămînturi și le-au dat la oameni după aia, să le lucre în parte, cum nu s-a dat de mult la noi, că noi n-am avut moșier, aicea... Și-a mers treaba așa, și-a funcționat afacerea asta destul de multișor... Și oamenii lucrau pentru domni, pentru slujbașii de la sfat...

Bătrînul tăcu și oftă din greu, abia atunci. Și se burzului, parcă, pe dinăuntru. Și căpătă, deodată, putere mai multă, în vorbă și în uitătură.

— Asta e, măi feciorule, îi spuse el, așa au decurs lucrurile aicea, la noi... Așa am ajuns noi să nu mai avem puterea dinainte... Că-n afară de desțelenirile de care am vorbit, s-a mai întîmplat și-o „erupție", o stricăciune destul

de mare... Domnul din satul vecin, din Dunga de Jos, avea pe rîu la vale, la un colţ, un stăvilar, ca s-abată apele către el.. Noi îi ziceam şi-i zicem şi-acum la stăvilarul ăsta *voj*... Da acuma, numai numele a mai rămas din el... C-a fost stricat de ape şi n-a mai pus nimeni mîna să-l îndrepte... Că domnul — o fi fost el moşier şi ce-a mai fi fost : viitură — avea grijă de *voj*, c-avea patru mori de apă şi-avea interesul să-l ţină în stare bună, să nu-i fugă rîul pe păşunea noastră... Şi-acuma, cei care-au fost deopotrivă cu Ciorfoiu în Dunga aia de Jos, au tras de mori pînă cînd le-au pus la pămînt... Şi după aia le-au părăsit şi le-au distrus, că şi ăia-s nişte înţelepţi... Şi noi, uiejdenii, avem apă cîtă nu ne trebuie acuma... Cînd se desprimăvărează, mai ales, şi cînd vin ploile, îi potopenie... Apele astea ne-au spart păşunea şi ne-au ros hotarul...

— Şi *vojul*, ce-i cu el ?

— Nimica... Îi rupt de ape... Îi îngropat în mîl... Au vrut odată oamenii să-l îndrepte şi n-au izbutit... C-au vrut să-i atragă şi pe cei din Dunga de Jos, dar ăia au zis că ei nu mai au nici un interes, de ce să facă investiţii în apă... Şi-aveau dreptate, că mori tot nu mai au, au isprăvit-o şi ei cu toate, au ieşit la capăt... Şi-ai noştri, Iosif Ciorfoiu, de fapt, au zis că nu-i nimica, tot nu-i *rentabilă* afacerea asta...

— Dar cu Iosif ăsta ce-i, ce fel de om îi el ?

— Lasă că-ţi spun eu, n-ai grijă, da-nainte să gat cu *situaţia* asta de la noi, să-ţi spun cum îi cu buboiul ăsta urît şi bobotit... C-aicea, la noi, se puneau şi legume înainte vreme... Şi-acuma s-a pierdut şi obiceiul ăsta... Au băgat ăştia tractoarele, la Inişte şi la Ariniştea lui Neag, mai sus de voj, şi-au răscolit locul, au scos nisipurile deasupra, că şi aratul ăsta la adîncime îşi are socoteala lui... Şi-au vătămat pămînturile cu asta... Că pămîntul îi ca muierea : dacă apucă de se strică o dată, îi bun stricat, nu-l mai îndreaptă nimenea...

Pavel era amețit cînd ieși de la Ion Bucur. Fostul primar și fostul chiabur îi vorbise pînă la capăt de sat și de gospodărie. Și-i vorbise bine, din suflet, după cît se părea. Îi spusese de cîteva ori că el n-avea nici un interes în toată treaba asta, n-avea nimic de cîștigat. El nu vroia decît un singur lucru : să se îndrepte o dată *situația* aceea nefirească, să se repare stricăciunile care se făcuseră de-a lungul anilor, din prostie ori poate că din pricina grabei. Pentru că s-a lucrat mult timp *în mare*, zicea el, numai *în mare*, uitîndu-se că noi mai avem și grădini, nu numai stepe, și că-n grădini îi nevoie de săpăligi, de unelte mici și ușoare. Și de pricepere, de grijă, de lucru la amănunt. „Altfel, îi spusese Ion Bucur, cu glas jos și lin, să știi că eu am trecut prin multe !... Și-am dușmănit de moarte lumea asta nouă, ca nimeni altul !... Cîineșe am urît-o și-am dușmănit-o... Că și-a băgat mîna-n hambarul meu... Pînă la cot și-o băgat-o... Și mie, ca și altora — c-așa-i țăranul, oricum ar fi el : sărac ori gazdă, îi pare rău cînd dă — îmi părea rău după fiecare cupă de grîu, după fiecare grăunță... Da n-am zis nimica, cum ți-am fost spus, am răbdat și-am tăcut... C-am zis așa : multe-au mai trecut peste țara asta și multe-au să mai treacă !... Și dacă-i vorba să fie o schimbare, că vremea nu stă niciodată în loc, atunci și schimbarea asta o să se facă pe măsura noastră, nu pe-a altora... Da, așa am zis, și-acuma, dac-am început să deschid gura, am făcut-o și-o fac pentru sat, pentru oameni... Să nu se piardă ce s-a cîștigat înainte... Că schimbările care se fac cu pierderi prea mari nu-s spre binele oamenilor... Și noi, țăranii, am trecut prin atîtea, c-am putea face noi singuri o lume nouă, cu nodurile pe care le-am înghițit, cu lacrimile pe care nu le-am plîns și cu gîndurile pe care nu le-am vorbit..."

Despre Iosif Ciorfoiu nu-i spusese cine știe ce. Mai mult îi povestise de Simion Bănuț, de secretar. Asta, zicea Bucur, era un fel de solomonar. Fusese cantor, la biserică, pînă cînd ajunsese secretar de partid. Cînta în strană, duminica și la sărbători, îi dădea zor cu „Doamne miluiește-ne !" și-apoi, în ședințe, venea cu „Noi, măi tovarăși !" „Om rău n-a fost, dar nici bun n-a fost... Și-acuma-i tot așa : molcuț și călduț, de nu te lasă nici să mori, da nici să trăiești nu te lasă..." De Ciorfoiu, cînd se întorsese la el, îi spusese ce spuneau și alții prin sat : că se îngrășase, crescuse ca pita cea dospită, prăsise puțintică osînză. Și-adăugase apoi că el nu-l judecă numai după înfățișare, ci și după cum se poartă, mai ales după asta. „Grăsimea-i grăsime, dă-o dracului, spusese Bucur, da el a prins unturice la inimă și-a căpătat osînză la creier !... Și asta-i mai rău decît cancerul ăla de care vorbesc toți... Și-n afară de asta mai este ceva, un rău și mai mare : Iosif își teme funcția de la un timp ! ...Și-un om, cînd intră teama în el, îi în stare de orice faptă... Dacă n-ar fi așa, n-ar face el ce face... Că ăsta, cînd fată prima oaie primul miel din sat, îl ia și-l duce... Știe el unde să-l ducă, n-are nevoie de îndrumare... Și cu viței, tot așa face, cînd își *rupe* cîte unul cîte-un picior... Îl îndrumă unde trebuie... Și damigenele, cînd e vinul în toi, umblă pe-aicea cum umblă sacii la moară... Da acasă la el nu duce nimica... În privința asta îi în afară de orice vină... Și-a făcut casă nouă, da și-a făcut-o din ce-a cîștigat, *legal*... Tocmai de-aia-i greu de dibuit, că el nu ține atîta la avere, cît ține la cîrmă, la *putere*... De-aia-i darnic el cu unii *tovarăși*... De-aia-i duce la petreceri și nu știu pe unde-i mai duce..."

Îl întrebase pe urmă dacă n-ar vrea un pahar de vin. El n-avea, dăduse via la sfat, înainte de a intra în gospodărie, — dar se ducea la careva, dacă vroia. Pavel îi mulțumi și plecă. Dar nu se duse acasă. Umblă prin sat, năuc. Vroi, într-un timp, să se ducă la Iosif Ciorfoiu, să-i spună

tot ce-a aflat. Să-l ia la rost ! Să-l întrebe de ce încurcase lucrurile, *acolo*. Şi de ce nu se dăduse la o parte, mai demult, dacă începuse să simtă că nu mai corespunde că rămăsese în urmă, pe *ogorul negru*. Renunţă, însă, nu-i căută. Îşi dădu seama că îl ura de moarte în clipele acelea. Şi se sperie de simţămîntul ăsta aspru. „Dar eu nu-l duşmănesc pentru funcţie, spuse el în grabă, parcă ar fi vrut să se dezvinovăţească faţă de cineva, — eu îl urăsc şi-l duşmănesc pentru că a lucrat aşa cum a lucrat !... Pentru că a lăsat pămînturile să se surpe aicea... Pentru că s-a pus pe el deasupra... Da, a făcut-o cu bună ştiinţă, *organizat*... La început, poate că n-a procedat aşa... Dar după aia... A prins gustul puterii... Avea dreptate bătrînul... Şi-acuma nu-l mai interesează nimic altceva... Decît să se menţină... Şi-i în stare, într-adevăr, de orice ispravă !... Îşi apără *postul* cum îşi apăra înainte *pămîntul* !... Asta-i în esenţă, plus avantajele noilor împrejurări !... Fiindcă înainte, dacă îşi apăra pămîntul, nu putea pune prea multă lume-n mişcare !... Dar acuma face parte dintr-o structură, dintr-o *încrengătură*, cum spunea bătrînul !... Dacă a reuşit să-l alunge pe celălalt inginer !... Pe mine unul, însă, nici cu picioarele-nainte n-o să mă scoată de-aicea !... Nicicum... Ticălosul lumii..."

Mînia îl sperie şi-l slei.

Era frînt, cînd ajunse acasă.

Niciodată nu urîse pe cineva atît de adînc. Şi nici nu se gîndise că va trăi vreodată sentimentul acesta cu atîta intensitate. Din contră, plănuise, în clipele de îngîndurare, cînd filozofa de unul singur, să fie concesiv cu toată lumea. Şi iată că acum viaţa îi întorsese pe dos toate planurile. Şi-l răsucise, fără milă. „Îi ca un focar, viaţa ! se gîndi el după ce se culcă. Oricum ar fi ea : veche sau nouă !... E un hăţiş plin de gropi... Necunoscutul stă în faţa fiecăruia... Şi lupta, încăierarea !... Chiar dacă eşti bine intenţionat..."

Adormi tîrziu și dormi puțin noaptea. Se socoti și se frămîntă îndelung, ce să facă și cum să acționeze, mai departe. Și se hotărî, în gîndul său, să nu lase lucrurile așa, orice-ar fi. Și să nu treacă nimic cu vederea. „Fiindcă dacă treci azi una cu vederea, mîine treci două și poimîine nouă... Și-apoi, dacă te-nveți așa..." Iar a doua zi, continuă cercetările și analizele lui, cu mai multă înverșunare, să ajungă la o concluzie, să hotărască apoi ce-i bine și-i necesar să se întreprindă, la gospodăria asta din Uiejdea, care era renumită, era printre cele mai bune din raion și din regiune. Se izbi, însă, de o anumită rezistență, de o platoșă invizibilă. Pe deasupra, toate erau ca și înainte. Toți erau binevoitori cu el — pînă și secretarul, papistașul acela de Simion Bănuț, devenise mai concesiv — toți îi acordau atenție. Și-i răspundeau la întrebări, pînă la un punct. De-acolo înainte, lucrurile se schimbau. Bunăvoința rămînea, mai mult chiar, devenea mai stăruitoare, dar răspunsurile cerute și așteptate nu mai ieșeau la iveală. Altfel se purtau bine toți, cum nici nu sperase. Numai domnul Tiberiu Horcea, contabilul, un om gras și rînced, cu capul mare și cu niște ochi cam tulburi, duhnind mai întotdeauna a votcă — altceva nu obișnuia — îl repezi și-l puse la punct, cînd îi ceru niște situații, privitoare la fondul de 2%.

— Tovarășul președinte, îi spuse el apoi, s-o mai îndulcească, mi-a dat ordin să nu mai dau nimica, nici un fel de *dată*, fără știrea lui ! Și eu... Dealtfel, hotărîrea asta-i veche... Noi am vrut demult s-o introducem... Am discutat în *consiliu*...

— Dar aveți și consiliu, aicea ? întrebă Pavel, așezîndu-se lîngă birou și lăsîndu-l pe căpos să stea în picioare și să transpire ; mai tîrziu avea să afle că Tiberiu Horcea transpira din abundență, mai ales cînd mințea.

— Da, avem, sigur, c-avem, tovarăşe !... Întrebarea mă miră... Mă surprinde chiar... Fiindcă noi, tovarăşe... Avem oameni renumiţi aicea... Tovarăşul Iosif Ciorfoiu, de pildă...

— Mă bucur, îi spuse Pavel, uitîndu-se la el cum se ştergea de sudoare, pe frunte şi pe tîmple, subliniind parcă şi mai mult ticăloşia care ieşea mereu din el, îmi pare bine... Fiindcă şi eu...

— Nu ştiu ce-i cu dumneatale... Ce vrei şi ce urmăreşti... Dar să ştii că la noi, aicea...

Pavel făcu o greşeală pe care avea s-o regrete, chiar atunci.

— Dar de ce asuzi, tovarăşe ? întrebă el. De ce transpiraţi mereu ?

Contabilul se mînie brusc, parcă atîta ar fi aşteptat. Şi începu să strige. Ieşi de după birou — şi Pavel văzu că omul avea nişte coapse şi un fund de văduvă, de muiere stătută — şi-l mustră şi-l muştrului, în fel şi chip. Îi spuse că era în biroul lui şi că nu admite să i se poruncească ori să i se pună întrebări cu subînţeles, chiar acolo. Şi vorbi tare şi tot cam aşa, pe săritele, după o logică pe care Pavel n-avea să o înţeleagă niciodată. „Ăsta, spuse el, ascultîndu-l şi urmărindu-l cum dădea din mîini şi cum îşi sălta din cînd în cînd cîte-o bucă — ori îi nebun, ori îi beţivan vechi şi înrăit, cu maţele roase de votcă... Ori îi şi una şi alta... Mai degrabă..." Îl întrebă pe urmă, cînd se oprise Tiberiu Horcea să-şi şteargă sudorile — dacă îi dă sau nu datele pe care i le ceruse.

— Nici vorbă ! spuse ăsta, repede. Dar ce crezi, că gospodăria asta-i fără stăpîn ?... Noi, tovarăşe...

— Lasă-mă, tovarăşe, cu discursurile... Eu am venit aici cu o treabă... N-am venit să mă uit la dumneatale cum asuzi...

Plecase apoi şi se gîndise, în drum, că n-ar fi trebuit să-i spună nici o vorbă. „Mi l-am făcut duşman, spuse el,

m-am pus rău cu el... Dar și fără asta... Tot aicea aș fi ajuns... Fiindcă dumnealui..."

Intră la căminul cultural, să stea de vorbă cu secretarul U.T.M.-ului, care era bibliotecar în sat. Îl găsi — îl auzi, de fapt — umblînd printre rafturi, căutînd se vede niște cărți.

— A, tovarășul Bora ! îi spuse el lui Pavel, cînd îl văzu. Bine ai făcut c-ai venit... Vroiam să te caut... Aveam o treabă...

Pavel așteptă și se uită la el, cum dădea cărți și cum vorbea cu oamenii, fără alegere, cu importanță, însă, cu un fel de răspundere și de gravitate a muncii pe care o avea. Băiatul, Vasile Curuț îl chema, fusese bolnav un timp — era palid și acum, smead și ars — întrerupsese liceul și dădea la seral, era bibliotecar și secretar de organizație, ținea conferințe, organiza șezători și citea, pe ruptele, era pasionat de literatură și de știință.

— Dar dumneata ce vrei ? îl întrebă el pe un om care stătea mai la o parte, cu căciula în mînă, așa cum stătuseră țăranii întotdeauna, cuviincioși și tăcuți, dar și mîndri. C-ai mai fost pe-aicea ?...

— Am fost, dară, recunoscu omul, și-am fost după cartea aia neagră...

— A, da, dar e prin sat, nu s-a-ntors...

— Bine, atuncea eu mă duc, și cînd s-a înturna, să-mi dai de știre... Pace bună...

Omul plecă, iar bibliotecarul se potoli numaidecît. Deveni parcă altul. Și-i spuse lui Pavel de ce l-ar fi căutat.

— Vroiam să-ți dau un sfat...

— Și tu ?

— Da, și eu... Dar cine ți-a mai dat ?

— Nici nu mai știu...

Pavel se gîndi că vroia să-i spună ceva de Cornelia, de față. Și rămase surprins, cînd îl auzi vorbind, peste masă, peste biroul acela al lui, vechi și masiv, mult prea

masiv — despre gospodărie, despre ceea ce începuse el să facă acolo, despre rîcîirea și scotocirea unor probleme vechi și încîlcite.

— Rău nu-i că nu te-mpaci cu cei de-aicea, fiindcă nici eu nu m-am împăcat, să știi, cu toate că-s băștinaș...

— Și-atuncea, ce-i rău ?

— C-ai luat-o prea de-a dreptul...

Pavel zîmbi și băiatul, care era cu ceva mai tînăr decît el, se supără și se crispă puțin.

— Degeaba zîmbești, îi spuse Curuț, eu am avut un văr de-al doilea care a fost instructor de partid aicea, o vreme... Și el cum a văzut despre ce-i vorba, a vrut să desfacă imediat toată *țesătura* asta... Și n-a izbutit, s-a poticnit... Și-a fost schimbat... Și-acuma-i mutat de colo-colo, prin tot raionul... A ajuns ca o minge de fotbal din pricina asta...

De la gospodărie și de la situația care dăinuia în Uiejdea — el îi zicea *țesătură* — bibliotecarul ajunse la ale lui, la cărți și la cititori. Și-i povesti fel de fel de întîmplări, să-l înveselească, să-l îndepărteze de ceea ce-i spusese. Pavel, însă, nu luă seama la lucrurile astea. Reținu un singur amănunt : că acolo, în Uiejdea, exista și dăinuia o țesătură veche și cîlțoasă, care nu putea fi spartă cu una cu două.

— Bine, frate-meu, îi spuse el secretarului, mai vorbim noi... Și-aș vrea să vorbim altfel...

Pe urmă, pe drum — era o zi păcătoasă și cețoasă, urîtă — se gîndi că într-adevăr, omul avea dreptate, lucrurile erau legate toate între ele, strîns de tot. Și erau legate cu legături noi. Și poate că de aceea erau greu de desfăcut. „Nu poate, ci sigur ! întări el. Aicea-s rumene toate, pe deasupra !... Iar pe dedesubt sînt infectate, bobotite !... Au căpătat cheag, cum capătă puroiul, cînd se învechește !... S-au făcut ațoase și tari !...“

Se duse la Marta lui Ștefan, dar n-o găsi pe Cornelia acasă. Era plecată la raion, la un seminar. Gazda, mai primitoare decît s-ar fi așteptat, îl pofti în casă.

— Ce dacă nu-i domnișoara ? îl întrebă ea în vreme ce umbla în jurul plitei ; făcea plăcinte. Ce, eu nu-s bună ?

Îl îndemnă să bea, c-avea vinul pe masă, într-un cînceu de lut, frumos și svelt. Și-i spuse să nu se sfiască și să nu-și bată capul prea mult.

— C-așa-i cu vinul și cu plăcintele, adăugă ea, mai în glumă, mai în serios — nu-s pentru cine se pregătește, ci pentru cine le nimerește...

— Da ? ! făcu el pe la al treilea pahar.

— Da, chiar așa...

— Și eu care nu știam...

— Ei, nu știai, te prefăceai...

— Nu mă prefăceam, zău...

— Nu zice zău.

— De ce ?

— Îi păcat !

— De unde știi ?

— Știu eu...

Intrară în joc amîndoi, cu o plăcere evidentă. Apoi cînd veni Iosif Ciorfoiu, se dezmeticiră, ea numaidecît, firesc, el mai greu, ca într-o opintire.

— Mai stai, îi spuse Ciorfoiu, cînd îl văzu că dă să plece, ori nu vrei să bei cu mine un pahar de vin ?

— Ba da, cum să nu...

Femeia aplană lucrurile, fără nici un efort, le puse vin în pahare și zîmbi, satisfăcută.

— Ei, noroc și sănătate, tovarășe inginer ! spuse Ciorfoiu uitîndu-se la el prin pahar. Și sporuri mari, în muncă !

— Noroc ! răspunse Pavel. Și mulțumesc !

Bău apoi și plecă repede de-acolo, mînios și supărat. Își dădu seama, în vreme ce mergea spre casă, că ducea

cu el, în afară de dușmănia care nu-l părăsise, o amărăciune mare și adîncă.

„Altfel am crezut eu că va fi ! își spunea. Altfel m-am gîndit... Altfel mi-am închipuit eu... Și-acuma, aicea... Și poate că nu numai aicea... Dacă *țesătura* asta dăinuie... Înseamnă că are sevă... Îi trainică... Și-i mai întinsă... Trece de sat... Fiindcă altfel, dacă n-ar fi așa, n-ar stăpîni ăsta satul, cu drepturi absolute !... Nu s-ar purta el aicea ca un vechil de tip nou, ca un mic și fioros voievod !... Ar fi altfel, dacă n-ar avea o bază a lui, pe care să se bizuie !... Dar teama nu vine de-aicea... Și nici din firea lui nu vine, fiindcă-i întreg și sănătos... Dar de unde vine atuncea ? !... De unde și cum pornește ! ?... Înseamnă că-i una cu el !... Și că el, ca *produs*...“

Se hotărî pe urmă, în altă zi, tot așa de urîtă și de strîmbă, să plece, să le lase baltă pe toate și să se ducă, unde s-o nimeri.

Se răzgîndi însă și nu plecă nicăieri.

16

Zăpezile îl găsiră mînios și neliniștit, atins de o tristețe rea, fără leac și fără nume. Și ele, zăpezile, parcă ar fi vrut să-i facă în ciudă, veniră devreme în anul acela. Și fuseseră mari, de la început. Se așternură, line, peste sat și peste hotar, năpădind și uniformizînd totul : lucrurile urîte și pe cele frumoase, deopotrivă. Și el îi spuse într-o zi Corneliei că iarna e anotimpul cel mai ascuns și mai perfid.

— De ce crezi asta ? îl întrebase ea de departe.

— Așa, fiindcă astupă și modifică tot ce-i pe lume... Face dintr-un colț de rîpă o statuie brâncușiană... Și dintr-o tufă prăpădită face o amforă... Le schimbă pe toate, dar numai pe deasupra, la suprafață !...

Erau cu schiurile amîndoi. Şi se aflau prin locurile pe unde fusese el în toamnă, cu preşedintele. Şi ea rîdea mereu în soare, ca o ciocîrlie. Şi el o privea de departe, cu duioşie şi cu un fel de milă. Ea era înaltă şi frumoasă, dar era slabă şi acum. Şi dacă n-ar fi avut ochii atît de codaţi şi-atît de limpezi, grăitori... Şi gura dacă nu i-ar fi fost tăiată într-un anume fel, lin şi aspru... Şi glasul dacă nu i-ar fi fost atît de şoptitor şi de ademenitor, mai frumos şi mai aparte decît glasul tuturor fetelor pe care le cunoscuse el pînă atunci... Şi dacă firea ei întreagă n-ar fi fost dăltuită în piatră şi în nea, adunată din flori şi din lut fierbinte... Atunci...

— De ce te uiţi aşa la mine ? îl întrebă ea, alintîndu-se puţin, pentru prima oară de cînd se cunoşteau. Nu-ţi mai plac ?

— Nu ! îi răspunse el.

— Atunci am plecat... M-am dus !...

Se suci apoi uşor şi se avîntă pe coastă la vale. El o privi un timp, fericit. Pe urmă porni după ea, lăsîndu-se în voia alunecuşului, ca într-o ameţeală dulce. Auzea şi simţea foşnetul şi şuierul zăpezilor. Simţea cum îl frigea răceala aerului în obraji. Şi se mlădia, din mers, cu degajare, şi cu o plăcere adîncă, pe care n-o mai simţise demult. Trecu printr-o şeştină şi alunecă apoi, fulger alb pe întinderea albă, pe o coastă abruptă. Şi nu mai văzu nimica un timp. Apoi, cînd i se limpezi privirea, o văzu pe Cornelia poticnindu-se şi căzînd, frîngîndu-se şi adunîndu-se grămadă pe schiuri. Printre lacrimi o văzu — ochii îi ardeau şi-i pîlpîiau în cap — şi era gata-gata să se frîngă şi el. Îşi reveni însă şi se apropie repede. Ea se sculă cînd o ajunse. Era speriată şi ameţită. Un schiu i se rupsese în două, iar altul era crăpat la vîrf ; se izbiseră de o ogaşe adîncă şi tare, de un fel de ţărmure crescut din pămînt şi acoperit de zăpadă.

— Vezi, îi spuse ea după ce se scutură de zăpadă, nu le astupă chiar pe toate iarna asta a ta... Nu le îndreaptă ea chiar pe toate.

— Da, zise el, uitîndu-se în jur, să recunoască locurile numai că aicea... În dreptul unei tufe...

— Ce-a fost aicea ? întrebă ea nedumerită.

— Aicea ne-am oprit noi astă-toamnă... Cînd s-au speriat caii !... Nu știu dac-ai auzit...

Ea îi spuse că știa, auzise. Și-adăugă, fără nici o șovăială, că nici n-ar fi trebuit să-l salveze atunci pe Iosif Ciorfoiu.

— De ce ? o întrebă el.

— Nu-i vrednic !

— Dar de ce nu-i vrednic ?

— Fiindcă nu-i și gata !

Porniră către sat, cu schiurile pe umăr, la pas. Și vorbiră, pe drum, numai de Iosif Ciorfoiu. Ea îi spuse că omul ăsta era plămădit dintr-un anumit aluat. Și că aluatul ăsta duhnește greu de tot, pute cîteodată, împrăștie în jur un fel de neliniște, o teamă grea.

— E-nsurat, are trei copii și-o nevastă cumsecade, prea cumsecade chiar... Și-și îngăduie să trăiască cu Marta lui Ștefan, cu gazda mea și cu încă vreo două... Și asta n-ar fi nimic, dar se folosește de funcția pe care o deține ca să-și răsplătească țiitoarele... Dac-ar da din buzunarul lui, ar mai fi ceva, dar așa... Și-n afară de asta, dacă vrei să știi, s-a agățat și de mine odată... A venit, cînd nu era Marta acasă, și-a năvălit peste mine... Și dac-a văzut că nu-i merge, a dat-o către glumă... Zicea, porcul, că m-a-ncercat... Și că lui nu-i plac decît muierile din sat, că-s vîrtoase... „Mie-mi trebuiește lemn de lucru, spunea el, da cu dumneatale ce să fac... N-am ce alege !...“ Și asta a spus-o în glumă, numai că glumele lui sînt ca și el : grosolane, butucănoase... Și el e așa cum îl știi : necioplit,

la trup și la suflet... A deprins multe lucruri, muncind și conducînd... Dar le-a deprins numai lustrul... La miez nu cred să fi ajuns... Și nici nu și-a dat silința să ajungă... El își închipuie că-i de neînlocuit... Și că atîta timp cît stă tovarășul „X" la raionul de partid, tovarășul „Y" la Sfatul popular și tovarășul „Z" la consiliul agricol, el îi asigurat... Cu unul, nu știu exact cu care, e neam de sînge... Pe ceilalți, și pe alții, i-a cumpărat cu încetul, nu deodată... Cu cîte-un miel și cu cîte-un purcel... Și-a ajuns un fel de erou raional... Dar nu-i erou, să știi, nu-i ceea ce-și închipuie el că este !... Și eu, dacă ți-am spus de la început să te ferești de el, de asta ți-am spus-o... Numai că atunci ți-am spus-o cu o grijă nelămurită, femeiască — „Îi tînăr, am zis eu, și-i păcat să-l frîngă tamburul ăsta..." — dar acuma o spun și cu grijă și cu teamă și cu încă ceva... Cu un sentiment nelămurit și adînc...

Dacă ea nu și-ar fi legat mărturisirea de portretul președintelui, poate că lucrurile ar fi căpătat altă înfățișare, ar fi sunat altfel. Dar așa sunară și se înfățișară strîmb. Și-n clipa cînd se despărțiră, Pavel o urî și pe ea, ca și pe Iosif Ciorfoiu, dacă nu chiar mai tare. Și nici n-o mai căută pe urmă. Dimpotrivă, o ocoli, gîndindu-se că ea vrea să-l îmbete de cap, să-l amețească, să-l influențeze. Și că în toată povestea asta — în tot ce-i spuseseră, pe rînd, Bucur Ion, Vasile Curuț, Cornelia și ceilalți oameni cu care mai vorbise — se ascundeau anumite interese. Nu se putea, își spuse el, să fie toate atît de urîte și de întunecate, chiar dacă erau adevărate unele lucruri. Și se hotărî să-și păstreze o anumită independență de gîndire, să nu judece nimic cu capul altora, oricine ar fi fost ei, și să cerceteze situația, încă o dată și mai o dată, de o sută de ori, pînă cînd îi va descifra, singur, toate ascunzișurile.

Veniră sărbătorile însă şi el primi o scrisoare de acasă, de la Cenad. Bătrînii îl rugau să meargă acolo de Crăciun. Îi spuneau că ei erau singuri-singurei, cum nu fuseseră niciodată. Şi că Niculae, fratele mai mare, ofiţer, nu putea să vină acasă, că avea familie şi copil mic. Iar Petruţ, celălalt frate, era într-o misiune şi era plecat nu se ştie pe unde. „Şi-apoi, spunea bătrînul, că el compunea toate scrisorile, cu Petruţ ăsta ştii ce-i : s-a cam depărtat şi s-a cam înstrăinat de noi, de cînd cu munca aia a lui... Iar tu, măi copile, eşti singur într-altfel şi poate că te rupi de treburi şi vii pînă acasă... C-am tăiat o coajă de purcel şi-avem şi-un pahar de vin... Şi mamă-ta mă tot cîrîie la cap, că zice că i-i dor de tine... Şi că ţi-o fi greu... Ştii cum îs muierile... Aşa că vino, hai..." Şi el aşa făcuse, se rupse de toate şi se duse acasă în graba mare. Nădăjduise, pe undeva, că va uita de necazurile pe care le avea, dacă se va duce la Cenad. Şi nu se întîmplă aşa, nu i se împlini nici dorinţa asta. Ajunse acasă chiar în ajunul Crăciunului şi găsi satul schimbat. Era aşa, de parcă n-ar fi fost nici sărbătoare dar nici zi de lucru. Copiii umblau cu colinda, unii, în cete mari şi răzleţe. Şi păreau rătăciţi, cumva, cei care băteau satul, cu „Dai domnului dai..." Iar ceilalţi, care se dădeau cu săniile pe coastă, strigînd şi rîzînd, păreau deşănţaţi, parc-ar fi sfidat vremea şi lumea, cu tot dinadinsul. Oamenii, pe de altă parte, erau risipiţi şi ei. Unii erau pe-acasă, ca în zi de sărbătoare, iar alţii erau la lucru, la oraş sau la gospodărie, care pe unde îşi avea rosturile.

— Aşa o duc oamenii de la un timp, îi spuse mama după ce îi înţelesese nedumeririle. Tu n-ai mai venit acasă, de sărbători... Şi n-ai avut cum să vezi că sărbătorile nu mai sînt cum erau odată şi-odată... Se preschimbă şi ele, ca şi obiceiurile... Şi, cînd se preschimbă lucrurile astea, îi cum îi mai rău... Că oamenii nu se desfac dintr-o

dată de ce-a fost înainte... Și nici nu se-nvață dintr-o dată cu ce vine nou peste ei... Mai stau între ele o vreme, ca-ntre noapte și zi... Și le pare și rău, da le pare și bine... Ai noștri, de-o pildă, îs duși acum, încolo-încoace, cu treburi, după pîine... Dar deseară ai să-i vezi și-ai să-i auzi cum se-adună și cum o pornesc și ei prin sat, tînăr și bătrîn, laolaltă... Și-atunci nu se mai știe care-s pe la fabrici și care-s din sat, care-au rămas aicea, că mulți au plecat, s-au dus, tineretul mai cu seamă... Da la prilejuri de astea, la cîte-un Crăciun și la cîte-un An nou, se adună cu toții... Și-și petrec și-o benchetuiesc, ca mai de mult... După aia iar se risipesc, c-așa-s oamenii făcuți, să se adune și să se risipească !... Din cîte știu eu, așa a fost mereu... Dar acuma parcă-i altfel, cu risipirile, sînt mai mari și eu mă gîndesc că-s pe vecie !... Ne cad stelele, nouă, celor care am trăit muncind pămîntul !... Una cîte una cad, ca la o nuntă veche !...

Pavel se uită prin casă și se mai liniști cînd văzu că toate erau neschimbate. Mănunchiul de busuioc era la grindă, ca de obicei. Întotdeauna avea grijă, mama, să-l pună acolo, din vreme. Și-apoi, după ce trecea popa Ghidion cu botezul, ei, copiii, luau apa sfințită de popă și ieșeau prin curte. Botezau galițele și oile, boii și vaca, viteii și porcii, cîinele și pisicile, tot ce era făptură vie în cuprinsul gospodăriei. „În Iordan botezîndu-te, tu, Doamne, ziceau ei în cor, care mai de care, închinarea treimii s-a arătat..." Vitele îi primeau cu înțelegere și cu un fel de milă, parc-ar fi știut mai multe decît ei. Numai cîinele bătea din ochi și lătra mînios.

— Dar tata pe unde-i ? o întrebă el pe mama, după ce-i puse de-ale gurii dinainte, obișnuitul sîngerete, cîrnați și jumări și-o bucată de ureche.

— Tata ? ! spuse mama zîmbind cu îngăduință. E la bibliotecă după cărți... Zicea că pleacă nu știu unde domnișoara bibliotecară și-nchide, de sărbători... Și el s-a dus să-și aducă hrana pe mai multe zile... C-așa face mereu

de la un timp... Şi-mi povesteşte şi mie din ce citeşte cîteodată... Mă ceteră la cap cu fel de fel de istorii... Nu mai departe decît săptămîna trecută mi-a povestit de-o doamnă care s-a omorît din dragoste... Ana zicea el c-o chema şi era tare frumoasă... Şi cartea aia zicea că-i „cea mai fainâ“ din cîte a citit... Da el aşa spune mereu după fiecare carte pe care o citeşte : „Asta-i cartea a mai fainâ pe care am citit-o...“ Şi eu i-am spus odată lucrul ăsta — cu cartea cea mai fainâ — şi dumnealui s-a cam supărat. „Ţi-i ciudă, mi-a spus, că nu te preocupi şi tu de treburile astea...“ „Mie, ciudă ? i-am răspuns. Păi eu nu dau poveştile şi znoavele pe care le ştiu pe toate cărţile tale...“ Ne mai ciondănim şi noi, ca oamenii care-s mai mult bătrîni decît tineri...

El se gîndi, ascultînd-o, că mama venea de departe, din poveste. Şi că era mai mult decît o mamă. Şi se întristă şi se supără apoi, fiindcă îşi spuse — n-a avut de lucru — că într-o bună zi s-ar putea întîmpla ca ea să pornească în căutarea lui, pe drumuri. „Şi cine va fi, oare, mioara care-i va spune povestea ? ! se întrebase. Cine-i va arăta că la nunta mea n-a căzut nici o stea !... Nici măcar steaua lui Iosif... Şi că n-am avut nuntaşi nici brazii şi nici păltinaşii !... Şi preoţi nu mi-au fost munţii !... Şi nici păsărelele nu s-au înfiorat !... Şi nici fluierele din baladă nu mi-au cîntat la creştet, la urmă !...“ Se linişti apoi, după ce bău în grabă un pahar mare de vin. Îşi spuse, dinadins, că omului îi trec multe prin cap — „mai ales cînd e necăjit.“ Şi pleacă prin sat, pe la neamuri. Dar nu stătu mult. Nu se simţi bine şi se întoarse acasă. Pe urmă, seara, după ce rămăsese cu mama — bătrînul se dusese cu colindatul prin sat — se înşirară din nou la vorbă. Ea îl luă de fapt cu poveştile. Şi-i spuse că în toamnă, pe la culesul viilor, îl căutase o domnişoară frumoasă şi elegantă.

— Constandina o chema, îi spuse mama — şi el o ascultă neliniştit — şi-a venit aicea cu al lui Doru, cu Ion

care-i poet pe la gazete... Şi cu încă vreo cîţiva, că erau mulţi şi erau voioşi tare, cu toţii. Da ea, cînd a vorbit cu mine, m-a luat de-o parte şi mi-a vorbit cumsecade, parcă mi s-a spovedit, nu ştiu cum să-ţi spui... Zicea că s-a logodit şi că-n iarnă, acuma, de sărbători, se mărită... Şi că după aia pleacă în străinătate, la Paris ori în Africa, tata ştie mai bine... Şi-a mai zis c-ai supărat-o, că nu i-ai scris de fel... Şi că-i pare rău după tine... „Să-i spui, mamă — c-aşa mi-a zis tot timpul : mamă — că mi-a fost drag de el... Dar dacă nu mi-a scris... Şi dacă s-a ivit ocazia asta... Că băiatul cu care m-am logodit are slujbă bună... Îi la comerţ şi umblă mereu prin străinătăţi... Şi-acuma plecăm amîndoi... După ce ne luăm..."

— Altceva ce-a mai zis domnişoara asta frumoasă şi elegantă ? o întrebă Pavel, pe neaşteptate şi cam brutal.

Mama tăcu şi se uită la el, mirată.

— A zis multe, continuă ea pe urmă, mai încet şi cu alt glas, rece şi străin, de-ale ei... Dar tu de ce nu i-ai scris ?... Ţi-ai găsit alta pe-acolo ?

— Da, mi-am găsit alta ! răspunse el în acelaşi fel. Am una pe-acolo...

Se opri şi bău, singur, alt pahar de vin. I se păruse că vorbise urît de Cornelia. „Am una ? !... De parcă ea ar fi... Una ? !... Cornelia !..."

Mama îi umplu paharul şi schimbă vorba.

Îl sfătui să se ducă la Niculae Drafta, preşedintele din Cenad, şi să vorbească cu el, să-l ceară acolo, la ei, să fie în satul lui, acasă.

— O nevastă nu mi-ai găsit ? întrebă el, mai puţin crispat dar tot aşa de nepotrivit.

— Ce nevastă să-ţi găsesc, Doamne fereşte ! ?

— Una de-aicea, din sat !... Cu ceva avere !...

— Nu, nu ţi-am găsit şi nici n-o să-ţi găsesc, n-o să-ţi caut, adică !... Eu te-am făcut şi te-am crescut, caută-ţi singur. Dumnezeu să te-ajute, fiindcă văd că voi ăştia care-nvăţaţi puţină carte, vă rupeţi numaidecît de toate :

de obiceiuri și de părinți, de parcă voi ați fi începutul sfîrșitul lumii !...

El vroi s-o împace, dar nu reuși.

Mama rămase mult timp ca într-o reculegere mută. N plînse, fiindcă nu fusese niciodată lăcrimoasă, — e duioasă dar era și dîrză, era tare și bună.

— N-am vrut să te supăr, îi spuse el din nou, dup ce veniră și plecară niște colindători — am zis și eu c mi-a venit la gură !...

— Știu, vorbi ea, în sfîrșit, nici nu m-am supăra prea tare !... Dar pentru înturnarea ta aicea, la Cenad, t aș stărui !... Așa cred eu că-i bine !... Adu-ți nevastă d unde vrei și hai aicea, cu ea cu tot !... Că noi, după cu vezi, sîntem bătrîni și cam singuri !... În afară de asta, e cred că-i bine să te-ntorci de unde ai plecat, ori ce-ai f domn sau împărat !... Măcar pînă-ți crești copiii să sta aicea, unde ai crescut și tu !... Că pămîntul pe care te naș și-l calci în picioare cît ești mic, are legătură cu sufletu omului !...

— Bine, îi făgăduise Pavel, o să vorbesc cu Drafta cu președintele de-aicea !...

Nu vorbi, însă, cu nimeni și nici nu mai stătu mul acasă.

Plecă a doua zi de Crăciun, spre nedumerirea mame și a bătrînului care îl petrecuseră la tren speriați ș necăjiți.

18

În gară nu-l mai aștepta nimeni. Și el abia acum îș dădu seama că se întorsese în Uiejdea. Se duse la bufe și-l găsi închis. Și-atunci se întoarse și trecu prin clădire gării, veche și pustie, ascultîndu-și pașii cum sunau p dalele de piatră. Se uită după o trăsură ori după o mașină Nu era însă nimeni nici în spatele gării. Toate erau pusti

ca în zi de sărbătoare. Și drumul pe care porni — același pe care îl străbătuse și în toamnă, împreună cu Iosif Ciorfoiu — era gol și pustiu. Dar lui nu-i displăcu, dimpotrivă. Avea timp să se gîndească la toate, la plecare și la întoarcere. Și i se păru ciudat, fără să știe de ce, că vizita de acasă era depărtată, rămasă în urmă, în vreme. Și mama părea o umbră. „Sînt bătrîni și singuri și ei! se gîndi el cu oarecare regret, fiindcă plecase, fiindcă nu mai stătuse cu ei. Mama, mai cu seamă, e singură de tot... Și-i mai necăjită decît ceilalți toți... Ea trăiește, cu adevărat, între trecut și viitor... Și-i pare bine de ce vede și-i pare rău după ce nu mai vede..."

Își aminti apoi de Vladimir Staicu, un fost coleg cu care se întîlnise în tren, la întoarcere. Nici nu se aștepta, și tresărise cînd simțise pe cineva punîndu-i mîna pe umăr, cu prietenie. „Ce faci, Palea? îl întrebase Vladimir, Vlad, cum îi ziceau ei. Dincotro și unde?..." „De-acasă... Am fost la bătrîni, la părinți... Dar tu?" „Eu am fost la socri... De sărbători... Am ceva cu mine... O pilulă... Vrei să tragi o dușcă de vin?..." Pavel nu se înghesui, dar celălalt tot aduse o sticlă, din compartiment. O destupă și i-o întinse, îndemnîndu-l. „Bea măcar o gură... Fiindcă îi grozav... Nu-i limpezit bine, da-i bun al dracului... Eu, cît am stat la socri, nici n-am gustat apa... Am ciocnit și-am închinat mereu, cu socrul... El îi american, c-așa-i spun oamenii și-acuma-n sat... A fost peste Ocean, înainte vreme... Și zice că ce facem noi, acum, nu-i nu știu ce, ne mai critică... Altfel e harnic, lucrează pe brînci la gospodărie, da-i nemulțumit că nu vede și-aicea ce-a văzut dincolo..." Vorbiseră de prieteni și de cunoscuți pe urmă, care pe unde erau. Făcuseră un fel de apel al colegilor de grupă și de an. Și constataseră, din cîte știau — Vlad era mult mai informat — că unii plecaseră, dezertaseră de la posturi sau nici nu se prezentaseră. Alții se înhămaseră la treabă, munceau pe brînci. El, Vladimir Staicu, era la un Gostat și-o ducea destul de

bine. Ar fi vrut, îi spusese, să lucreze la o gospodărie colectivă, unde sînt mai multe de făcut, în toate privinţele. „Agricultura noastră — zicea Vlad, îndemnîndu-l din cînd în cînd să mai tragă cîte-o duşcă — nu se va sălta decît atunci cînd se vor sălta gospodăriile astea colective. Toate, nu numai vreo cîteva, c-aşa, dacă te uiţi, fiecare regiune are trei-patru gospodării de frunte... Cu care se mîndreşte la nevoie... Unde-s băgate fondurile cele mai mari şi cadrele cele mai bune... Unde-s duşi oaspeţii străini... Şi unde sînt trimişi ziariştii care caută *exemple pozitive*... Dar asta nu-i politică agrară... Asta-i un fel de a-ţi fura singur căciula... O rămăşiţă a unui vechi stil de muncă, panicard şi lozincard... Atunci, cînd domina stilul ăsta, nu se făcea un pas fără trei strigăte şi treizeci de lozinci... Am avut şi noi satele lui Potemkin, de ce să n-o recunoaştem... Şi nu numai în agricultură, dar şi în alte domenii... Şi încă n-am scăpat de ele, de felul ăsta de a lucra... Sînt sigur însă că o să scăpăm !... Şi-o să-i dăm frumos de o parte pe cei care nu ştiu să facă nimica... Decît să dea sfaturi şi îndrumări, în orice domeniu şi la orice oră din zi şi noapte... Vremea băgătorilor şi a ajutorilor de băgători de seamă a trecut, s-a dus... Acum îi vremea oamenilor pricepuţi... Cu suflet şi cu dăruire pentru revoluţie, dar şi cu pricepere în cap... Cu ştiinţă de carte, pregătiţi... Altfel o să batem pasul pe loc, chiar dacă o să zicem mereu c-am făcut şi-am dres..."

Îl întrebase apoi, fără nici o legătură, în aparenţă, dacă mai ţine minte şedinţele de la institut, discuţiile acelea mari, cu excluderile şi cu includerile unora şi ale altora. „Da, le mai ţin minte ! spusese Pavel. N-o să le uit niciodată... Fiindcă şi eu am fost *ras* odată, atunci... Aşa că chiar dacă aş vrea să uit, n-o să pot..." „Nici nu trebuie, spusese Vlad, nu trebuie uitat şi trecut cu vederea nimica... Dar nici de stăruit nu-i bine să stăruieşti prea mult asupra lucrurilor ăstora... Te-năcreşti şi te înrăieşti, dacă faci asta..." Şi-i explicase ce vroia să spună cu asta.

îi spusese că nedreptățile și mîrșăviile pe care le mai săvîrșeau unii și alții — pe ici și pe colo — au această putere, de a măcina oamenii, în timp, de a-i roade, cu încetul. „Nimeni nu poate, la o adică, să aprecieze *pierderile* care se produc în acest domeniu... Asta nu înseamnă că nu sînt mari... Și că nu se produc... Ia și mai bea..." Pavel băuse și-l ascultase. Îi părea bine că îl întîlnise, că schimbase și el o vorbă cu un om pe care îl cunoștea, în care credea. „Unele lucruri — spunea Vlad, și Pavel îl asculta cu luare aminte — sînt inevitabile... Dar altele ar putea fi date la o parte... Îl vezi pe cîte unul, de pildă, cum pune stăpînire pe cîte-un scaun, pe cîte-un *tron*... Și cum și-l apără cu ghearele și cu dinții... Cu metode noi însă, nu oricum... Fiindcă asta e una din caracteristicile *carieristului de tip nou*, că utilizează metode adecvate, pentru ocuparea și păstrarea *tronului*... Rar mai dă cîte unul în gropi..."

Apoi, cînd vroise să știe ce-i cu Uiejdea aceea a lui, de care auzise, și de bine și de rău, Pavel tresărise și ascultase întrebarea, pînă la capăt. Și vorbise și el pe urmă, cu năduf. Și-i spusese lui Staicu în ce focar nimerise care era situația adevărată, acolo, în Uiejdea. „E ușor să constați anumite lucruri, la modul general! adăugase el, cu o mînie mare și rea. Și-i cu totul altceva să te izbești de o situație din asta... Să te izbești cu toată făptura ta, cu toți porii, cu toate gîndurile tale!... Și încă cu ce gînduri, cu cele mai bune... Că eu, frățioare, am crezut în niște treburi... Am crezut tare de tot!... Și-acuma le-am găsit aranjate altfel, la fața locului... Și aranjate bine și trainic... Strîmb, dar trainic... Cu o mie și-o sută de legături și de înădituri..." Tăcuse apoi, nemulțumit. Și-i luase sticla, să mai bea. Vlad i-o lăsase și nu-i mai spusese nimic. Se întristase, parcă, și el. Amîndoi erau triști și mînioși. Stăteau la fereastră, și se uitau afară, dar nu vedeau nimic. Geamurile erau orbite de zăpadă și lor li se părea că aveau privirile retezate, rupte. „Poate

că sînt și ceva oameni buni pe-acolo, adăugase Pavel într-un tîrziu — dar eu nu i-am găsit...“ „Trebuie să fie, îi răspunse Vlad, repede, nu se poate să nu fie... Or fi fost dați la o parte... C-așa se întîmplă unde se încheagă cîte-o rețea de asta invizibilă... Unul îl scoate la suprafață pe celălalt, celălalt pe ălălalt... Relațiile personale și interesele joacă aici un rol nemaipomenit... Sînt hotărîtoare, de fapt... Și-apoi, după ce se încheagă cîte-o țesătură de asta, cată s-o desfaci, că oamenii știu de-acuma cum s-o-ntoarcă din cuvînt... Și-au însușit un anumit limbaj, un anumit fel de-a acționa... Pornesc întotdeauna de la principii, nu mai vin cu prostii... Îi dau zor, mai ales cei care au scopuri mai întunecate, cu interesele colectivului, cu dezvoltările și cu sarcinile care ne stau în față“... Se oprise pe urmă Vladimir Staicu. Tăcuse, nemulțumit. Își dăduse seama că în loc să-l încurajeze pe Pavel, îl speriase și mai tare, îl înfricoșase. Și-i aminti, din nou, de institut. Și de discuțiile pe care le avuseseră ei acolo, de excluderea lui Bora din organizația de tineret. Și de reprimire. „Atunci, dacă nu interveneai tu — spusese Pavel după ce se mai dezmorțise — aș fi rămas așa... Sancționat și exclus, pentru nimica.“ „Secretara era de vină, Adriana ! adăugase Vlad. Era în stare să te-ngroape de viu, așa era de pornită asupra ta...“ Și-i povestise apoi ceea ce Pavel știa, că secretara asta, o fată corectă dar urîtă și proastă, fusese îndrăgostită de el, lulea, nu alta. Și că de aceea îi și făcuse atîtea zile fripte, și-l tîrîse în cele din urmă în fața adunării generale. Și că ei, atuncea, discutaseră situația asta la organizația de partid. Și interveniseră, nu lăsaseră lucrurile așa. „Dar dacă n-ați fi discutat ? întrebase Pavel. Și dacă tu...“ „Fleacuri ! spusese Staicu. Ia să mai tragem o dușcă... Fiindcă eu, frățioare, n-am făcut nici o faptă eroică, atunci... Și nici înainte și nici după asta... Nici nu samăn a erou, cu figura asta a mea, prelungă și osoasă... Cu părul rărit și cu pometii obrazului arși și osoși... Să fim serioși, zău... Altfel, unde

ajungem ?... La cultul personalității... Și nu se mai poartă și nici nu cred că se va mai purta vreodată..."

Vladimir Staicu avea dreptate, în ceea ce spunea, referitor la propria-i persoană, dar nu pe de-a-ntregul. În institut, între colegi, el se bucurase de un anumit prestigiu, cîștigat fără nici un efort, ca din întîmplare. Era, ce-i drept, mai în vîrstă decît ceilalți cu vreo cîțiva ani de zile. Și era vechi membru de partid. Trecuse prin multe. Urmase cursurile unui liceu industrial și ale unei școli tehnice metalurgice, mai tîrziu. Se calificase ca lăcătuș și ar fi vrut pe urmă, o ciudățenie de-a lui, să se facă arhitect. N-a izbutit să obțină dispensele necesare, cu toate că a umblat vreo trei ani după ele. Pe urmă s-a îmbolnăvit și a fost internat într-un sanatoriu. Intrase apoi la agronomie, după ce ieșise, întremat, din sanatoriu. Și se așternuse pe învățătură, de la bun început. Și se legase de colegi, se împrietenise cu toți, în ciuda diferenței de vîrstă. Singurul semn al acestei diferențe era porecla pe care o căpătase, ca pe o podoabă, încă din primul an. Toți îi spuneau „Bătrînul", numai că asta nu-l stînjenea. Din contră, îl stimula și-l îndemna să se poarte așa cum se purta el de la o vreme, cu prietenie față de toată lumea. Altfel era exigent și necruțător, la o adică, mai ales cînd vedea cum ieșeau nedreptatea și grosolănia în față. Și-acum, vorbind cu Pavel, îi spusese, în cele din urmă, să se țină tare, să nu se lase răului, „fiindcă nedreptatea — zicea el cu mînie și cu o convingere adîncă, de neclintit — n-are viață lungă în condițiile noastre !... Tot ce-i încheiat artificial nu ține mult în ziua de azi... Se destramă..." „De la sine ?" îl întrebase Pavel. „Nu !... Trebuie răscolit și mișcat... Trebuie dărîmat... Orice piedică trebuie stricată și dărîmată..." „Cum ?" „Sînt destule posibilități... Foarte multe !... Tu, de exemplu, ar trebui să te folosești de sprijinul altora, al oamenilor din sat, al organizației de tineret..." „Am vorbit cu secretarul acestei organizații..." „Da, și ?" „Nimica... Băiatul e nemulțumit, ca și mine... Numai că spune că-i

greu...“ „Greu va fi, după cîte-mi dau seama... Dar nu-i imposibil de schimbat situaţia de-acolo... Important e să nu te descurajezi... Să te ţii tare... Altfel...“

Se despărţiseră ca doi prieteni vechi. Îşi dăduseră adresele şi-şi făgăduiră să-şi scrie. Şi-şi făcuseră semne îndelungi, pînă cînd se aşezase între ei ceaţa invizibilă a iernii care abia începuse...

19

Cornelia îl întîmpină uimită. Se uită lung la el, din deschizătura uşii, şi-l trase apoi înăuntru, făcîndu-i semn să tacă. Dincolo, la Marta lui Ştefan, era veselie mare. Se auzeau rîsete, frînturi de cîntece, hohote, bodogăneli. Cornelia îi spuse, după ce încuie uşa cu cheia, că aşa o ţin de două zile. Şi că au chemat-o şi pe ea, dar nu s-a dus. Le-a spus că nu se simte bine. Şi ei au lăsat-o în pace.

— Dar cine sînt ei ? întrebă Pavel, aşezîndu-se, fără să se dezbrace, pe un scaun, la o parte.

— Cine să fie : preşedintele, Iosif Ciorfoiu, secretarul de partid, Simion Bănuţ, contabilul, domnul Horcea... Şi alţii, de-o seamă, pe care nu-i ştiu... Tot vin şi pleacă... Ar trebui să mă mut de-aicea... Fiindcă oamenii...

Se apropie apoi şi se opri în faţa lui, dreaptă, şi-l mîngîie pe obraz, cu palma ei aspră şi rece. Şi-l întrebă unde şi de ce a plecat. Nu mai aşteptă însă răspunsul. Începu să-i desfacă bumbii de la scurtă, cu un fel de înfrigurare. El se sfii, la început. Şi nu ştiu ce să zică.

— Lasă, spuse tot ea, îmi povesteşti după aceea... Hai cu mine acuma... Îmi era aşa de dor de tine... Îmi era dor tare... Să nu te superi... Şi să nu mă judeci prea aspru...

El se supuse, cu un fel de plăcere. Apoi, cînd trecu de bîlbîielile dintîi, se sculă în picioare şi o prinse în braţe. O îndoi de mijloc şi o sărută aspru. Ea se suci, să-i scape şi alunecă în joacă. Se prăvăli pe pat şi aşteptă. Pe urmă,

după ce îl simți lîngă ea, nu-i mai spuse nimic. Și nici el nu vorbi. Se iubiră în tăcere, cu patimă, în vrăjmășie. Doar ea scînci într-un tîrziu, spunîndu-i din nou că-i fusese dor de el, nespus de mult.

— Dor și iar dor ! spuse ea încet, de undeva de aproape, din urechea lui, parcă, nu de lîngă ureche. Niciodată nu mi s-a întîmplat așa ceva... Niciodată n-am trecut prin ce trec acum... Și-n zilele astea, cît ai lipsit, mi s-a părut că îmbătrînesc cu zile... Nici nu pot să-ți spun tot ce-am gîndit... Mă luau așa, gîndurile, ca niște valuri, și mă azvîrleau în soare, cine știe unde... Odată m-am dus la Leoaica, să vorbim de tine... Ea zicea că ești copil bun — chiar așa a spus : „copil bun" — dar ești cam ascuns... Și că oamenii ascunși sînt răi, pe dedesubt... Și că eu ar trebui să fiu mai atentă, să nu rămîn cu buzele umflate pe urmă... „Doamne ferește ! zicea bătrîna. Ar fi păcat, zău... Ține-l mai departe pînă vă luați... Că tinerii din ziua de azi..."

Îi spuse apoi că și ea se gîndise într-un timp să-l ocolească. Nu-i era teamă de el, ci de propriile-i simțăminte, care o năpădiseră și o copleșiseră deodată. Pe urmă se răzgîndise, renunțase.

„De ce să fac așa ceva ?" se întrebase ea. Și-i spuse și lui, acum, ce gîndise și cum stătuse de vorbă cu sine însuși. „De ce să rup cu florile care abia au îmbobocit ?... De ce să mă sinucid stînd în picioare ?... De ce să nu trăiesc și eu cu adevărat ?... Fie și o singură zi : dar să trăiesc !... Să nu-mi drămuiesc nici un sentiment... Să le las libere... Pe urmă, fie ce-o fi..."

— N-a fost ușor, dragul meu, să spun asta... Fiindcă eu am avut o poveste... Era cît pe-aci să mă mărit cu unul din feciorii primului secretar, cu cel mai mic... Băiat bun, nimic de zis, dar cam sărac cu duhul... A venit odată pe-aicea și a pus ochii pe mine... Și i-a spus lui taică-său pe urmă că-i place de mine... Și taică-său i-a spus lui Ciorfoiu și Ciorfoiu le-a potrivit în așa fel ca să ne întîlnim... Și după aia au început toți să mă cîrîe la cap : „Ia-l, dom-

nișoară, că-i băiat de ispravă... Are *perspective*... Ia-l, că n-o să-ți fie rău cu el...“ Iar băiatul, pe de altă parte, venea mereu cu bicicleta-n sat... Și cu mașina... Ne-am și lo-godit... Și-apoi, cînd nici nu se așteptau ei, le-am spus, la toți, să-mi dea pace...

Tăcu apoi și ascultă, încordată. Ușa de dincolo se des-chise și se închise cu zgomot mare. Se făcu liniște pe urmă, cîteva secunde. Se auziră apoi, apropiindu-se, pași grei, de om voinic și amețit : unu, doi, trei, patru, cinci... Cineva se opri la ușa Corneliei, puse mîna pe clanță și apăsă. Broasca zvîcni și scîrțîi.

— Domnișoară, spuse omul de dincolo, cît putea el de încet — glasul lui, însă, era gros și ruginit, coclit de băutură — ești acasă ?... N-auzi, domnișoară ? !... Deschide numai o țîră... O țîrucă așa... Auzi ? !

Se făcu liniște pe urmă. Și-n liniștea asta omul tuși, tot așa, cît putu el de încet. Numai că tusea lui sună în noapte o grohăitură de porc care stă la vălău, să-i vină lăturile. Încremeni și el cîteva clipe. Apoi încercă din nou ușa. Și-ntrebă de domnișoara Cornelia. Și-așteptă, chico-tind. Se lipi apoi de ușorul ușii, se ascunse, fiindcă venea cineva de afară. Era tîrziu însă, era degeaba. Și el nu știu ce să mai spună cînd se pomeni luat la rost de Marta, de gazdă.

— Așa, Iosife, spuse femeia rîzînd, umbli la smîntînă, ca mîțele... Da ia hai tu-ncoace un pic !... Hai, că dacă nu, îi rău !...

Se depărtară, ușa de la odaia cealaltă se deschise și se închise. Se făcu după aceea liniște și acolo. Cineva vorbea, povestea ceva. Apoi, cînd isprăvi, în casa de dincolo izbucni un hohot cumplit. Pavel se gîndi că gazda Corneliei le spusese celorlalți unde îl găsise pe Ciorfoiu. Și Cornelia tot la asta se gîndi. Dar nu-și spuseseră nimic unul altuia, cu toate că se gîndiseră la același lucru, în același timp. Dimpotrivă, tăcură amîndoi și rămaseră neclintiți în noapte.

„Acum el are să-şi închipuie cine ştie ce ! îşi spuse fata cu sfială şi cu teamă — şi cu durere, cu o durere adîncă şi grea. Da, are să-şi închipuie... E firesc... Şi-i drept să fie aşa... Dar situaţia... E firesc într-un fel... Aşa se-ntîmplă... Şi dacă mai vii şi cu explicaţii... E şi mai rău... Parcă întăreşti bănuiala... Dacă există... Dacă nu, o creezi... După aia se complică toate... Cum s-a mai întîmplat... Cum ar trebui să nu se mai întîmple... Şi-acuma, măcar... Porcul ăla a stricat totul... Înseamnă c-o să-i port pică şi din pricina asta... Da, eu nici nu m-am gîndit... Şi poate că nici el nu s-a gîndit... Ar trebui să-i spun... Dar cum să-i spun eu aşa ceva ? !... Acuma ? !..."

20

Alături, băiatul măcina altfel de gînduri. Fierbea şi scrîşnea, fără să se clintească. I se părea că nimerise într-o groapă cu noroi, într-o hazna. Şi se întreba mereu ce căuta el acolo, în patul în care sta, alături de o femeiuşcă oarecare, alături de o fiţă cu ochi negri, cu glas ruginit şi amar, cu buze aspre, cu mîini reci şi cu un trup fierbinte şi tare, pietros, răcoros, totuşi, alinător. „M-am agăţat ca scaiul de prima fată ! îşi spuse el, mustrător, mînios. Am intrat în angrenajul ăsta !... Am rupt-o cu toate... Şi-am lăsat totul... Pentru nu ştiu cine... Pentru..."

Îşi aduse aminte de Iosif Ciorfoiu. Şi-i auzi, aievea, grohăitura de la uşă, aşteptarea şi vorbele : „Domnişoară, numai o ţîrucă..." Şi se hotărî, brusc, să o întrebe ce-i cu istoria asta, cu porcăria asta mare. „Cu bălăcăreala asta... În care am intrat şi eu..." În clipa în care se întoarse către ea o găsi plîngînd cu nişte lacrimi mari şi mute. Şi nu ştiu ce să-i mai spună. Bîigui ceva şi-apoi se pomeni că-i şterge lacrimile, de pe un obraz şi de pe celălalt, cu gesturi line, străine parcă de el şi de starea prin care trecuse mai înainte. Ea nu spuse nimic. Şi nu se clinti decît într-un

tîrziu, după ce-i șterse el lacrimile. Și-atunci făcu un gest care îl uimi. Îi luă mîna, i-o duse la gură și o sărută apăsat.

— Ce faci ? întrebă el surprins și zăpăcit. Nu trebuia. De ce ?...

Se suci ușor și dădu să se scoale. Dar ea îl opri. Îl rugă să nu plece. Și-i spuse că n-a vrut să se umilească. A vrut numai, să-i mulțumească. Și că n-a îndrăznit să deschidă gura, după ce venise omul acela la ușă, după ce se întîmplase ceea ce se întîmplase, pentru a doua sau a treia oară.

— E mai bine așa, să știi.. Poți crede ce vrei... Dar eu una... Sînt a ta, pentru totdeauna... Și nu sînt vinovată cu nimica...

Îi spuse apoi, cu un glas aspru și rău, ce a fost cu președintele, cum era să se nenorocească ea, cînd cu logodna aceea nefericită. În vremea logodnei, președintele se purta frumos cu ea, nu-i mai spunea altfel decît „fata noastră" și „Cornelia noastră". Și-o ruga mereu să se mute la ei. Și ea, numai că nu s-a mutat. Era orfană, îi spuse — și el n-o opri, nu-i mărturisi că știa — n-avea pe nimeni, o crescuseră și o purtaseră la școală niște rude, o mătușă cărpănoasă și un unchi rău. Ei îi lucraseră pămîntul pe care îl avea de la părinți, și se purtaseră bine o vreme. Pe urmă, după ce pămîntul n-a mai avut preț și trecere, s-au dat la o parte, s-au spălat pe mîini. „Pămîntul ăsta al tău, zicea unchiul, mă apasă la cote... Mă trage la fund... Tu ce tot faci cu facultatea aia a ta ?... Gat-o dracului, pune-i cruce... Și hai aicea după aia... Și dă-i statului pămîntul ăsta al tău... Poate se satură, dracului... Poate crapă..." Ea așa și făcuse, după ce și-a luat postul în primire, dăduse statului pămîntul. Și-o rupsese cu rubedeniile, cu „tovarășul unchi". Și se descurcase cum s-a nimerit : destul de bine, la început, un an de zile. Și-ar fi dus-o așa mai departe, studențește, cum zicea ea, fără griji prea multe, închipuindu-și, cumva, că toate sînt făcute pentru ea, anume.

— Poate că de aceea am căzut în cursă atunci, recunoscu ea acum, fiindcă mi-am închipuit că am scăpat de toate greutăţile... Pentru totdeauna... Şi-mi dau seama, acum, că feciorașul care vroia neapărat să se însoare cu mine, nici nu era de vină... Nu era de vină în măsura în care sînt de vină cei care l-au îndemnat la asta : porcul care a venit la uşa mea adineauri... Şi alţii, mai de seamă...

El o opri şi-i spuse, cerîndu-şi parcă scuze, să nu mai vorbească, să lase pentru totdeauna de o parte lucrurile astea vechi şi încîlcite.

— N-am nevoie de explicaţii ! îi spuse. Îmi pare bine că eşti aicea...

Vorbi fără convingere, la început. Pe urmă, însă, îşi dădu seama că într-adevăr nu era nevoie de explicaţii. O credea. Şi era frumos că ea era aşa cum era. Şi stătea lîngă sufletul lui.

— Asta e, spuse el, aşa că taci... Eu te cred... Am o încredere orbească în tine... Nu ştiu ce-i cu ea, de unde vine... Nu ştiu ce sentimente ai trăit tu... Dar eu unul...

Se opri şi tăcu iar. Şi se întoarse către ea, cu totul. Se iubiră din nou, cu mai multă patimă, căutîndu-se mereu, după fiecare înbrăţişare...

21

Cînd ieşi din apele grele ale somnului, o văzu umblînd prin casă. Era palidă şi speriată. Numai ochii îi luceau în cap, într-un anumit fel, aparte. Era şi teamă în ei, dar parcă era şi împăcare, o străluminare adîncă, pe care n-avea să i-o stingă nimeni, niciodată.

— Ce faci ? o întrebă el. De ce te tot uiţi afară ?

— Te-ai trezit ? ! îi răspunse.

Şi se apropie, îngenunche alături şi puse capul pe marginea patului.

— Se pregătesc să plece, spuse ea pe urmă, fără să se uite la el. Se duc... Au ședință... A venit cineva de la raion... Ori de la regiune. Și ei o dată s-au pus în mișcare...

— Atunci, spuse el, mă duc și eu... Să văd ce-i...

Ea se ridică puțin și-l privi lung, cum nu-l privise niciodată pînă atunci. Și-l rugă să nu plece, să mai stea pînă se duc ei.

— Au să te vadă ieșind de-aicea, spuse ea, și pe urmă au să-nceapă cu șușotelile, cum se întîmplă...

— Și-ți pare rău ? întrebă el, crispîndu-se

— Nu... Dar...

— Dar ce ?

— Nu-mi pare rău...

— Atunci ?

— Nimica...

Tăcură apoi. Și-n clipa cînd se despărțiră — el plecă totuși, pe furiș, prin grădină — ea era supărată pentru că vorbise. Îi părea rău și se uita după el, cum se ducea. Și se gîndea, stînd lîngă o grămadă de paie, că el nu se va mai întoarce. „L-am pierdut, își spunea, nici nu l-am cunoscut bine... Și l-am pierdut... N-am nici un dram de noroc... Sînt o amărîtă și-o proastă.. Oh, Doamne !...“ Iar el se depărta, grăbit și liniștit. Și-o vedea mereu înaintea ochilor, așa cum era ea, înaltă și subțire, speriată și frumoasă, cum o cunoscuse la început. I se părea, totuși, că e o umbră. Și că ea, cea adevărată, e în el, în adîncul ființei. Sau înapoi, în urmă. Se și suci, s-o vadă. Dar n-o mai găsi unde o lăsase. Și-i păru rău, abia atunci. Îl cuprinse un regret nelămurit. Vroi să se întoarcă din drum. Îl opri însă un om, unul înalt și slab, făcut parcă numai din oase.

— La ședință, tovarășe ? întrebă omul.

— Da, la ședință.

— Atunci haidărăți, că tot într-acolo merg și eu...

Porniră și mai schimbară cîte-o vorbă pe drum, de formă, să nu tacă. Omul îi spuse cine era el. George Șofic îl chema. Și era în *consiliu* de un an.

— Eu am fost în armată, îi spuse, am fost plotonier... Şi-am fost lăsat la vatră cînd cu alertele păcii — alerta-ntîia, alerta a doua — şi-am venit aicea după aia...

— Şi-ţi pare rău ?

— Da !

— Atunci de ce-ai venit ?

— Am !... Îi satul meu... Şi-am zis c-aicea trebuie să trag, cînd o să fie...

— Foarte bine, dar tot nu-nţeleg...

— N-ai cum, n-aveţi cum, luaţi ce vă place... Că eu nu prea ştiu cum să mă port cu domnii.

— Cine zice asta ?

— Tovarăşul Ciorfoiu, preşedintele.

— Aşa va să zică ?

— Aşa, păi cum...

Intrară la sediu pe rînd, şi Pavel tresări cînd îl auzi pe Ciorfoiu vorbind, luîndu-l în primire pe-al lui Şofic, pe George.

— Se poate, mă ăsta a lui Şofic — spuse el — se poate să-mi întîrzii mereu ?... Te-au băgat oamenii în *consiliu*, da nu ca să-mi vii tîrziu, să ne faci greutăţi în muncă...

— Apoi eu, tovarăşe preşedinte — răspunse George Şofic, cam rar — am această defecţiune tehnică... Recunosc...

— Bine, bine, ştiu că eşti rău de gură... Şezi şi taci... Şi dumneata tovarăşe, îi spuse el lui Pavel, după o scurtă pauză, şezi şi dumneata undeva... Te-ai înturnat ?... Nici nu ştiam... Şezi acolo !...

Îi arătă un scaun şchiop, mai la o parte, şi-i spuse unui tovarăş de lîngă el cine era băiatul. Tovarăşul respectiv dădu din cap, mulţumit, şi-şi vîrî mîinile în vestă, îmbăţoşîndu-se puţin. Era negricios şi rotofei tovarăşul ăsta şi avea ceva de purceluş în toată făptura lui, ceva dulce, o împlinire şi o împăcare pe care nu le au chiar toţi oamenii. „Ăsta-i trimisul, se gîndi Pavel, îi reprezentantul raionului sau al regiunii... Dar de ce-o fi venit ?...“ Înţelese apoi, din

spusele lui Ciorfoiu, că era vorba de contractări, de sporirea, pentru anul următor, a cantităților de cereale contractate cu statul. Și ascultă cu mai multă atenție.

— Nu sîntem toți, tovarășilor, spunea Ciorfoiu, sărind ca țarca de la una la alta, — dar nu-i nimica... Putem stabili ce trebuie... Putem hotărî... Și *rectificăm* pe urmă... În tot *consiliul*... Și-n adunareá generală... Da...

Dintre cei care erau de față numai George Șofic se ridică împotriva măririlor pe care le susținea Ciorfoiu. O făcu violent — se vedea că mai vorbise de lucrurile astea — fără nici un pic de tact. Iosif Ciorfoiu, însă, nu se tulbură prea tare. Îl struni și-l puse din nou la punct, fără să clipească.

— Tu, măi George, nu știi decît una și bună : să te-mpotriveşti mereu și mereu, la orișice !... Păi așa nu se poate, mă, nu facem nimica, dacă ne-mpotrivim, ca oaia cînd îi băgată la strungă !...

— Va să zică și noi sîntem băgați la strungă ?

— Care noi ? întrebă atunci tovarășul care vorbise mai înainte cu Ciorfoiu. Ia spune !...

— Păi noi, bîigui Șofic — noi cei de-aicea... Noi...

Președintele îl domoli pe întrebător — Fluieraș îl chema și era instructor raional și oamenii îi spuneau, nu se știe de ce „Fluieraș cu schimbul" — și-l sfătui să-l lase în pace pe George, — „c-așa era ăsta, al lui Șofic, pus pe hartă... Nu știe decît atîta : să critice și să-ntrebe..."

„Dar le-nvîrtește bine ! se gîndi Pavel fără să vrea. Și-i stăpîn pe el, de parcă n-ar fi muncit o noapte-ntreagă... Eu, dac-aș fi stat pe beute toată noaptea, aș fi fost pe jos acum... Dar ăsta, plotonierul ăsta... Înseamnă că-i tare... E stăpîn pe situație... Și-i viclean... E o *canalie de tip nou*... Ăsta... Trebuie nimicit... Trebuie înlăturat... Altfel năclăiește totul... Toată lumea... Fără să clipească... Zîmbind popește..."

Ura — o ură grea, cumplită și aspră — îl năpădi din nou. Și-l sperie și mai tare. Îl înfioră, și el nu spuse nimica

toată şedinţa. La urmă, însă, după ce se risipiră ceilalţi, îl luă pe Ciorfoiu de o parte şi-i spuse că ar vrea să stea de vorbă cu el.

— Chiar acum ? întrebă preşedintele.

— Chiar acum ! continuă Pavel, cu acelaşi glas. M-am gîndit mai de mult... Şi-am tot amînat... Şi-acum...

— Nu mai vrei să amîi !...

— Da, nu mai vreau !

— Atunci hai să vorbim !... Hai la mine-acasă... C-aicea tot nu se poate sta de vorbă... În afară de asta, eu sînt plecat de mult de-acasă... Am avut nişte treburi... Dar dumneata cînd te-ai întors ?

— Aseară — ... am stat mai puţin...

— Bine-ai făcut... Hai !

22

Mergînd pe drum, înapoi, către casa lui Iosif Ciorfoiu, nu mai schimbară nici o vorbă între ei. Şi nici nu se mai uitară unul la altul, parcă n-ar fi mers împreună. Pe urmă, cînd ajunseră, intrară brusc în discuţie, după ce se retraseseră într-o odăiţă mai ferită. Începutul îl făcu tot Pavel, nu pentru că ar fi vrut, ci pentru că nu s-a putut stăpîni. Şi pentru că spera pe undeva să-l trezească, dacă mai era ceva de trezit în el, vroia să-l dezmorţească. De aceea îi spuse, dintr-o răsuflare, cu nerăbdarea omului care găsise, în sfîrşit, o soluţie pentru o problemă care îl chinuia, la ce concluzii ajunsese el. Ce constatase el în gospodărie şi în sat. Cum mergeau treburile şi cum fusese condusă gospodăria lui Uiejdea. Cum se stricaseră acolo nişte lucruri importante. Cum pierduseră ei nişte bunuri. Cum le trecuseră şi cum le treceau pe la nas venituri însemnate, mari. Îi vorbi şi de *voj*, de stăvilarul de la rîu, pe care îl văzuse într-o zi. Şi de păşune îi vorbi, de felul cum se gospodăriseşte satul înainte vreme, de culturile de legume,

din stînga şi din dreapta rîului, unde semănau ei porumb gol acum, fără bostani şi fără fasole prin el, să le fie mai uşor. Şi de vite îi vorbi, de boii şi de vacile pe care le ţineau uiejdenii înainte. Şi de cele pe care le ţineau acum. Şi de veniturile oamenilor îi vorbi şi-i spuse că veniturile astea nu erau rele, în raport cu alte gospodării, dar erau rele şi mici în raport cu posibilităţile reale ale comunei lor.

— Eu, îi spuse Pavel lui Ciorfoiu, fără să se oprească, am vrut să-ncep munca aicea cu altceva — dealtfel şi dumneatale m-ai îndemnat la asta ! — cu clasificarea solului, pentru fiecare parte de hotar !... Cu stabilirea celor mai prielnice soiuri de cereale... Am vrut să încep cu nişte lucruri de fond... Şi-am renunţat, deocamdată... Am amînat lucrurile astea către care, o repet, m-ai îndemnat şi dumneatale... Dar nu de asta am făcut-o, pentru că ai zis dumneatale, ci pentru că sînt alte lucruri aicea, şi mai de fond, care trebuiesc rezolvate şi lămurite...

Iosif Ciorfoiu îl ascultă mirat, ca de departe. Se trezi abia acum din beţia pe care o trăsese la Marta lui Ştefan. Şi se trezi şi se limpezi cu greu. Şi se mînie, pe măsură ce se limpezi. Dar nu-i spuse nimic băiatului. Vroise să-l oprească într-o vreme, să-i spună şi el vreo cîteva : „Ho, mă, potoleşte-te, că dacă nu te tăpşesc !..." Renunţase şi se gîndise din nou, cu o satisfacţie grasă, că nu se înşelase deloc în aprecierile pe care le făcuse la începutul începutului, la gară. „Ăsta-i cu douăzeci de feţe, nu cu două ! spuse el. Îi un prefăcut fără pereche... Vrea să mă-nlăture din drum... Nu mai încape nici o îndoială în privinţa asta... Dar vrea să lucre curat... Asta e, da !... Să nu se vadă... Să nu rămînă nici o urmă... Să abdic eu singur... Într-acolo vrea să mă ducă căcăţelul ăsta... Şi eu, ca prostul..."

— Ei, ce părere ai ? îl întrebă Pavel Bora, cu aceeaşi nerăbdare. Nu-i aşa c-am urni-o, dac-am rezolva cîteva lucruri aicea ?... Treburile astea de care am vorbit... La care m-am gîndit eu...

— Nu-mi dau seama numaidecît ! spuse, în sfîrşit, Iosif Ciorfoiu. Poate c-am urni-o !... Dealtfel, aicea, la noi, nu-i chiar aşa mare dezordine, cum s-ar părea... Cum s-ar putea să i se pară cuiva... Unuia care-i venit dinafară.

Se struni apoi, fiindcă vorbise cam aspru la început. Luă un ton obişnuit, principial, cum se zice, potrivit unei discuţii „constructive". Şi-i spuse cum s-a ridicat gospodăria, de unde fusese. Îi povesti de greutăţile, fără seamăn de mari, ale începutului. Vorbi de anii dintîi, cînd erau puţini, cînd le venea greu de tot, cînd stăteau „sub lupa duşmanului de clasă", cum zicea el.

— Atunci am fost trecut eu de la sfat la gospodărie, cu munca ! spunea Ciorfoiu. Că eu eram preşedinte la sfat, primul preşedinte din sat !... Întîi am fost la „Cepe" — la comitetul provizoriu, adică — şi după aia am trecut, automat, la sfatul popular... După aia am trecut la gospodărie, că era nevoie de un om cu cap acolo, aicea adică !... Şi de o mînă forte !... Şi-am făcut faţă, să ştii !... Am muncit şi-am luptat !... Şi-am băgat tot satul la comun pînă la urmă !... Şi-am reuşit să ne desfacem, aproape toţi, de ce-a fost înainte, s-o rupem cu trecutul !... Cu prostiile şi cu datinele vechi !... Şi să ne facem alte datini, noi !... Să lucrăm şi să trăim cum ne-a-nvăţat şi ne-nvaţă partidul nostru drag !... Că eu, tovarăşe Bora, nu cunosc şi nici nu vreau să cunosc altă învăţătură !... Datorită ei, am devenit eu, din simplu ţăran, conducător şi activist, om cu răspunderi !... Acuma sigur că se poate discuta despre munca oricui !... Depinde însă de pe ce poziţii !...

Dar Pavel tot nu se linişti. Şi-i spuse că au făcut bine, desigur, că s-au rupt de cele vechi. Poate că ar fi fost şi mai bine, adăugase numaidecît, dacă nu s-ar fi rupt chiar de toate lucrurile astea, dacă ar mai fi păstrat cîte ceva din ceea ce cîştigaseră în timp, în ani şi ani de zile. Şi-i aminti din nou, fără să-şi dea seama cît de mult îl îndîrjeşte, de păşunea pe care o desţeleniseră şi o stricaseră. Şi de *voj* şi de culturile dinainte, care „mergeau mai bine" şi

erau mai rentabile, de zece ori. Şi de zăvoaie îi aminti, de arinistile care se înşirau de o parte şi de alta a rîului, nefolosite. Şi de felul cum munceau oamenii înainte, cum era alcătuită economia satului, luat în întregime.

— Şi-acum, dumneatale şi cu ceilalţi tovarăşi de-aicea — eu nu zic că eşti numai dumneatatale de vină ! — aţi adus lucrurile la acelaşi numitor !... Aţi aplicat, orbeşte, un anumit şablon !... S-a pornit o campanie pentru recuperarea de pămînturi, aţi făcut şi voi recuperări !... Aţi primit, după plan, să cultivaţi anumite cereale, aţi cultivat ce vi s-a cerut, a mers, n-a mers, se potrivea, nu se potrivea !... Şi-n agricultură nu se poate lucra aşa, după şablon ! ...Sînt, desigur, nişte lucruri de fond, dar asta-i altceva...

Iosif Ciorfoiu îl asculta liniştit. Îşi aprinsese o ţigară şi se uita la el prin fum. Şi zîmbea din cînd în cînd, cu indiferenţă. În sinea sa, însă, era destul de tulburat. „Da, aşa e, zicea el mereu, ăsta vrea să mă radă !... Să mă nimicească... Şi-şi caută argumente... Pentru alţii... Şi pentru el... Să nu aibă mustrări de conştiinţă..." Îşi aminti apoi de primul secretar, cu care se avea bine — „lucrau de mult împreună" — şi de întrebarea pe care i-o pusese în legătură cu băiatul ăsta, — „băiatul dracului", rectifică el acum. „Cum se comportă, întrebase tovarăşul prim, şi ce fel de om e ?..." „E-nchipuit, tovarăşe prim ! răspunsese el repede. Şi-i pretenţios, nevoie mare !... Îşi bagă nasu-n toate !..." „Aşa-s ăştia cu studii superioare ! spusese primul secretar, un om cam trecut şi cam bătrîior, îmbătrînit înainte de vreme. Cu pretenţii şi cu fumuri !... Îşi închipuie că dacă ştii puţină carte, ştii tot !... Să conduci şi să hotărăşti !... Mai încet... Mai cu grijă !" Îl sfătuise apoi, de-a dreptul, să fie foarte atent cu „domnul ingineraş" — chiar aşa îi spusese : „domnul ingineraş" — fiindcă ăstuia, dacă i-a intrat în cap să conducă el gospodăria, să fie mai mare cu orice preţ, nu i-o mai scoate nimeni. „Şi-are să ne toarne — ăsta-i cuvîntul ! — are să spună cîte toate... Că-n Uiejdea şi-n raion s-au aplicat otova indicaţiile date

de partid... Că de-aicea-ncep totdeauna rîcile și vicleșugurile : de la *aplicații* !... Dar asta nici n-are însemnătate... Contează rezultatele, la urma urmei... Și-aicea, la noi, noi cunoaștem cel mai bine situația !..." Iosif îl întrebase dacă socotește, într-adevăr, că inginerașului îi stătea nasul la postul lui. „Nu știu ! spusese primul secretar, dînd înapoi, devenind mai prudent. Eu vorbesc în principiu !... Dar griji să nu-ți faci !... Raionul nu renunță la tine în nici un caz !... Orice-ar fi !..." „Nu renunță dacă e situația bună ! spusese Ciorfoiu pe urmă, pe drum. Dar cînd se complică lucrurile, odată renunță !... Fiindcă și *raionul* ăsta e așa cum e... Cum îi fiecare om... Se spală pe mîini, dacă-i strîmtoare... Dacă-i înghesuială mare... Parcă nu știu eu ? !... Parcă nu m-am spălat și eu pe mîini !..." Și adăugase apoi, tot pentru sine, că astea sînt lucruri firești, omenești. Și că nu putea trece nimeni peste ele, oricît ar fi de drept. Și-acum tot cam așa se gîndi, în vreme ce îl asculta pe băiat. Dar nu ieși deloc de sub acoperișul stăpînirii de sine. Stătu acolo zîmbind și dînd din cap, cu naturalețe, firesc, atît de firesc și de convingător, încît băiatul începu să creadă cu adevărat că îl va cîștiga, totuși, de partea lui. Și că îl judecase mult prea aspru.

„O fi avînd și ăsta necazurile lui ! își spuse el într-un timp. Cu familia, pesemne... Fiindcă nu-i prea mare veselie aicea... Au de toate, stau bine... Da-i trist aicea... E ca-ntr-o cetate ; îi liniște și-i frig... Prea multă liniște... Și prea mult frig... Și poate că el suferă... Fără să-și dea seama... Și nemulțumirile astea, care rod pe neștiute... Sînt cele mai urîte..."

Președintele, însă, vorbea și gîndea altfel, de sub carapace.

„Ar fi bine, măi muceo, spunea el, zîmbind lin, să mi te-astîmperi... Pînă nu-i tîrziu... Că eu, mă, dacă-mi pun mintea cu tine, te strivesc ca pe-un păduche !... Ar fi mai bine, pentru tine, dacă m-ai lăsa în pace... Cu profilările și reprofilările !... Fiindcă astea-s pretexte, mă !... Pentru

urcuș, pentru cățărare !... Pentru înlăturarea mea, mă... Pentru răsturnare... Păi ce crezi tu, mă, că eu dorm încălțat ?... Păi eu, mă..."

— N-ai vrea să mergi mîine la vînătoare ? îl întrebă el pe urmă, după ce îi umplu un pahar de vin, singurul pahar care i-l dădu. Îți dau eu o armă... Mai ieșim și noi la cîmp... La aer... Și mai vorbim... Mă mai gîndesc și eu la lucrurile astea...

— A, cum să nu, răspunse băiatul bucuros, merg tovarășe președinte... Păi ăsta-i un vechi vis de-al meu, să-mi iau armă de vînătoare... Și să cutreier hotarul și pădurea... Chiar dacă nu-mpușc nimica...

— Ei, nici chiar așa, spuse președintele zîmbind cu și mai multă îngăduință, să umbli ca un fluieră-vînt prin lume... Măcar un iepure să-mpușți... Ori o cioară !...

Stabiliră apoi cînd și unde să se întîlnească și se despărțiră liniștiți și împăcați.

— Cît privește treburile alealalte, mai adăugă Iosif, la ieșire, cum ți-am spus : mai vorbim, ne mai gîndim...

Și se uită apoi după băiat, lung și cu un fel de indiferență.

23

A doua zi, însă, cînd îl văzu venind către el — se întîlniseră în cîmp, departe de sat — se gîndi să-l împuște, să-i bage în cap un pumn de alice, atunci, ori mai tîrziu puțin. Băiatul rîdea cu toată fața, cu toată ființa. Și-i spunea ceva, vorbea. Venea către el, prin zăpadă și prin lumină. Și vorbea și rîdea, atît de tare și de limpede, că se auzea pînă departe. Și-n el se adunară și se așezară vorbele și rîsetele băiatului, numai după ce se ocoliseră împrejurimile. Și se adunară într-un singur fel, potrivnic, atîțător. „Da, spuse Iosif fără să tresară măcar, de parcă ar fi

ținut hotărîrea asta în el de mult, de cînd îl văzuse — scap o aripă de alice... Ori i le trimit în față... În mutra aia voioasă... Că ăsta... Prefăcutul ăsta... Licheaua asta frumoasă... Cu ochi de fată și cu suflet de drac..."

— Bună dimineața, tovarășe președinte ! spuse băiatul cînd ajunse lîngă el. Ce vreme !... Asta nu-i vreme de vînat !...

— Dar de ce-i ? întrebă Iosif tresărind pe undeva.

— De umblat, tovarășe, de hoinărit... Așa, fără nici un țel... Zău că da... — Păi dumneata nu vezi ?

— Ba da, cum să nu... Doar nu-s chior...

Îi întinse apoi arma, cu părere de rău. Și-o porni înainte, pe potecă. „Ăstuia nici că-i pasă ! spuse el. Poți să-l împușți și el tot rîde... O fi prost, ori ce dracu o fi cu el ? !... Ori o fi îndrăgostit cu adevărat ?... Da, se poate, că ăștia, o dată se aprind..." Se mustră pe urmă, pentru asprime și pentru gîndul de adineauri. Și se rușină sincer față de sine însuși. Și se întristă și mai tare. Se gîndi că omul e ascuns, din fire. Și-i viclean, față de el însuși și față de alții. Și că nu poți ști niciodată ce-i trece prin cap, cînd stă lîngă tine. „Și nici măcar ție nu poți să știi ce-ți va trece prin cap, peste cinci-zece minute... Mintea fuge singură, ca umbra... Eu, cînd am plecat de-acasă... Nici cu gîndul nu mă gîndeam... Și-acuma, poftim...Parcă-i nevoie să-mi mînjesc mîinile... Sînt mijloace destule... Îl joc eu altfel, dacă-i vorba... Dacă vrea dumnealui... Numai dacă vrea... Altfel, nu... Facem și noi *coexistență* !..."

Se întoarse către băiat și-l întrebă dacă mai vine. Și-i spuse că aveau noroc, într-adevăr, cu vremea. Și adăugă, ca de obicei, că vor avea noroc și cu celelalte, fiindcă ziua bună de dimineață se cunoaște. Încetini pasul pe urmă și se uită mirat la băiat. Ăsta, parcă ar fi vrut să-i facă în ciudă, zîmbea și rîdea singur. Se uita mereu la luminile din jur, cum fugeau peste zăpezi. Le chema înapoi, cu ochii, într-un fel aparte, de neînțeles. Și zăpezile

parcă veneau, legănîndu-se. Toate erau așa dealtfel, de jur-împrejur. Toate — și tufele, și rîpele, și viile, și holdele — se scăldau și se topeau în lumină, într-un alb fantastic, de vis. Doar cîte-un colț de rîpă, cîte-o fundătură și cîte-o tulpină strîmbă și neagră, de copac, se zăreau pe unde și unde. Încolo, zăpadă și lumină, lumină și zăpadă. Și-o legănare nesfîrșită. Un foc scăpărător și aspru, primenitor și amețitor.

— Da, într-adevăr, spuse băiatul după un timp — vremea-i nemaipomenit de frumoasă !... Și mie-mi pare bine c-am ieșit... Luminile astea... Și zăpezile...

Se apleacă apoi, din mers, luă o mînă de zăpadă de lîngă potecă și își umplu gura cu ea. O mîncă, hăpăind-o cu lăcomie. Și rîse iar, se înveseli și mai tare, singur. Și dinții îi scăpărară din nou în lumină. Dinții și ochii, toată ființa. Și Iosif se dădu la o parte și se uită cumva la el, cu teamă, parcă. Se simți deodată mic și nevolnic. Și-l urî cumplit, îl dușmăni de moarte, pentru că era așa cum era : tînăr și frumos, fără nici un simț, negîndit și prefăcut. „Asta mă mîncă de viu... Da, mă mîncă... Dar eu ? ! Păi eu... ?" Apoi, cînd se dezmetici, își dădu seama că era gata să-și desfacă arma de pe umăr. Și se rușină și se mustră iar, mai tare decît înainte.

— Ești chipeș, îi spuse el băiatului, după cîte bag de seamă... Chiar foarte chipeș...

Pavel se șterse la gură cu mîneca pufoaicei și-i spuse că frumusețea e o pacoste în viață, pentru băieți, mai ales.

— Pentru fete, nu, vorbi el cu întreruperi — urcau și el vorbea rar și parcă se gîndea la altceva, — dar pentru băieți e pacoste curată... Dacă stai și te gîndești bine, și pentru femei e o pacoste, într-un fel... Nimeni nu admite cu adevărat că o femeie frumoasă poate să aibă și caracter și suflet... Să fie frumoasă în adevăratul înțeles al cuvîntului... Și-n privința bărbaților — și-ntr-a băieților, mai ales — e tot cam așa... Nimeni nu-ți admite să fii chipeș, cum ziceai dumneatale, și să fii și cumsecade, cît de cît...

Îi povesti apoi cîte păţise el în institut, din pricina asta. Îl excluseseră odată din organizaţie, fiindcă se purtase urît cu o fată. De fapt, tovarăşa asta îl păscuse. Era un fel de activistă — era vorba de Adriana, de secretară —, pe la organizaţia de tineret şi pe la sindicat. Şi-i căzuse cu tronc. Începuse să-l placă. Şi-l chema la şedinţe, la institut şi în afară, căutîndu-şi vorbă cu el. Apoi, cînd a văzut că e respinsă — el o refuzase delicat, fără să o jignească — începuse să-l urască de moarte. Şi-i căutase nod în papură, nu se lăsase pînă nu-l tîrîse în faţa adunării generale, fiindcă se îmbătase şi el o dată, într-o sîmbătă seara.

— Dacă n-ar fi fost Vlad, aş fi-ncurcat-o rău de tot... Nu-i vorbă că şi aşa am tras-o... Urîta aceea mi-a creat peste tot o atmosferă urîtă, după chipul şi asemănarea ei...

Răsuflă apoi din adînc, uitîndu-se în jur, peste zăpezi. Şi-i spuse preşedintelui, cu alt glas, molcom şi glumeţ, că el ar completa reformele sociale care se fac în ţară şi în lume cu nişte „reforme fizice".

— Cum adică ? întrebă repede Iosif Ciorfoiu, sărind numaidecît alături de potecă, rupînd şi frămîntînd zăpada cu cizmele lui mari şi grele. N-am mai auzit aşa ceva : „reforme fizice" !... Ia spune... Să-nţeleg şi eu... Că eu, de-aicea... Poate să fi rămas în urmă. Hai, spune...

„Are nişte idei şi sugaciul ăsta ! adăugă el pe urmă. E cu douăzeci de feţe, din toate punctele de vedere... Nu numai faţă de mine, dar şi faţă de partid... Da, trebuie s-arăt... *O notiţă,* atîta trebuie... Să se ştie..."

Ascultă apoi, ţopăind pe margine, ca o gloabă. Băiatul, însă, nu se grăbi să-i umple notiţa. Se uita în dreapta acum, la zăpezi sau la o pădurice depărtată. (Parcă puteai să ştii la ce se uita şi la ce se gîndea ăsta !) Pe urmă, cînd se întoarse către el, îl privi de sus, cu ochii lui negri şi frumoşi. „E al dracului de chipeş ! recunoscu Iosif, gemînd. Chiar prea chipeş, zău..." Şi se simţi din nou mic şi neînsemnat. Şi nici nu ştia măcar de ce se simţea aşa : din

pricina băiatului ori dintr-a zăpezilor, a zilei aceleia scăpărătoare şi vii, cum nu mai fusese, parcă, alta.

— Ia spune, tovarăşe Bora, repetă el mai tare, ce-i cu reformele acelea ale dumitale ?... N-am mai auzit şi păreau interesante...

Pavel îşi potrivi arma pe umăr şi-i spuse că reformele astea se fac în măsura în care se rezolvă şi alte lucruri. „S-a dus dracului *notiţa !* spuse Iosif. E viclean... Nu se dă prins cu una cu două..." Şi că de fapt ideea pe care vroise el s-o exprime nu se referea la nu ştiu ce probleme mari, ci la nişte complicaţii pe care le nasc şi le alimentează anumite defecte fizice — înfăţişarea unor oameni, felul cum arată ei, calităţile intelectuale pe care le au sau nu le au, accidentele şi bolile care lasă urme — anumite scăderi, care nu pot fi îndreptate nicicum.

— Şi poate că şi puterea pe care o au joacă aici un anumit rol !... Dar asta-i altceva, îi secundar, într-un fel... Importante mi se par lucrurile celelalte... Şi-mi place să cred că în măsura în care vor fi din ce în ce mai mulţi oameni întregi, frumoşi şi semeţi, se vor împuţina şi frămîntările şi frecuşurile dintre ei... Toate măcinările care îl rod de multe ori, lucrăturile şi săpăturile, turnătoriile...

— Vrei să zici, cumva, întrebă preşedintele, că un om frumos nu poate să fie şi ticălos ?... Să umble cu lucruri de-astea : cu săpături şi cu turnătorii ?...

— Nici vorbă de aşa ceva !...

— Atunci ? !

— Nu ştiu cum să-ţi spun, dar asta ţine de un vis de-al meu, din tinereţe, de cînd eram în liceu... Am fost persecutat atunci de-un profesor şchiop şi hîd — Saul Corcescu îl chema — şi-am zis că dacă omul acela n-ar fi arătat aşa cum arăta şi dacă nu s-ar fi tîrît ca un gîndac prin lume — s-ar fi purtat altfel...

— Asta era, va să zică, la lucrurile astea te refereai şi te gîndeai dumneata ? !...

— Da, la lucrurile astea mă gîndeam şi mă refeream...

Urcușul se înăspri și ei tăcură. Își măsurară pașii, fiecare în parte. Pe urmă, după ce ajunseră deasupra, se uitară, deodată, în stînga. Ieșiseră în drumul pe unde trecuseră în toamnă. Și-acum căutau, cu ochii, locul unde se opriseră atunci, după ce se speriaseră caii. Ocoliseră mult, înainte de asta, dar locul acela se vedea, ar fi trebuit, adică, să se vadă de-acolo. Era în gura văii care se desfăcea în stînga, pînă departe, în netezimea cîmpului. De deslușit, însă, nu se deslușea. Erau ninse toate, pînă departe, și locul rămăsese dedesubt, în afundături.

— Dar pe unde-am umblat noi atunci ? întrebă băiatul, bătînd din genele lui mari și negre, ca de fată. Nu-mi dau seama...

— Am ocolit, îi spuse Iosif arătîndu-i oulmea din față, am mers tot înainte, pe drumul ăsta pe care mergem acum... Și-am intrat în Dunga de Sus, într-o aripă a ei, că Dunga asta-i un sat mare și-nvălmășit... După aia am ieșit fără voia noastră pe-o culme care nu se vede de-aicea... Și-am pornit-o la vale, cu opt sute pe oră...

O luară pe o potecă, de-a curmezișul. Iosif tăcu un timp, uitîndu-se speriat în jur. Și-i spuse altceva băiatului, cînd vorbi. Îi arătă un anumit loc, undeva înainte, și-i povesti cum îl mîncaseră lupii pe unul, cînd era el copil.

— Omul venea de la oraș seara... Dincolo de pîrîu erau niște ciobani cu oile... Și el, cînd a văzut lupii cum treceau poteca — erau o haită-ntreagă — a-nceput să strige la ciobani, ca prostul... „Băgați de seamă, mă, că vin lupchii !... Țineți-vă, mă, că vin !... Măi ăia de la tîrlă, mă !...“ Și-atunci lupii s-au oprit și-au stat așa o vreme... După aia s-au sucit către el... Și l-au hărțuit o țîrucă... Și l-au încolțit, au sărit pe el... Pînă să vină ciobanii de dincolo — nici ăia nu s-au grăbit, ce-i drept, că numai proștii se grăbesc pentru alții — era gata, era rupt tot... Și lupii abia s-au dat fugiți de-acolo... Și-au stat pe culme după aia și s-au uitat la ciobani cum îl adunau pe negîndit. C-a fost

negîndit omul ăla — nu-i așa ? că dacă își ține gura, lupii se duceau la tîrlă, rupeau niște oi și-și vedeau de drumul lor... Dar așa...

Îl opri apoi pe băiat și-i arătă jos, în vale, un loc negru.

— Acolo-i un izvor, spuse el, îi o adăpătoare... Și apa iasă și-acuma din pămînt... Și locul seamănă cu altceva... Cum stă acolo, între culmile alea două...

— Cu ce seamănă ? întrebă Pavel, nedumerit.

— Cu o negreață de muiere... Dungile alea două sînt ca niște pulpoaie... Alea-s bulanele, cum le zicem noi în armată, c-am fost și acolo...

— Și ce grad ai avut ?

— Sergent... Dar lasă armata... Și spune-mi de loc, dacă nu seamănă... Dacă l-am brodit ori nu...

— L-ai brodit... Sigur că da... Culmile alea... Dar ia spune-mi ceva, tovarășe președinte...

— Ce ?

— Păi cu vînătoarea... Noi ce-mpușcăm azi ?

— Împușcăm, n-ai grijă... Hai numa cu mine... Haida.

Porniră mai departe, unul după altul, de-a curmezișul culmii.

— Mai avem o țîrucă, mai spuse Iosif, și-ai să vezi pădurea... Nu-i departe... Vreo cîțiva kilometri... Și-i plină de iepuri și de fazani... Și mai vin și căprioare... Nu prea-i voie de vînat — nu-i voie deloc ! — da pentru mine, pentru noi, merge, se-nghite... Că și *tovarășii* cînd vin tot pe-aicea vin...

— Care tovarăși ?

— Tovarășii... De la raion și de la regiune... Și chiar dé pe la *centru*... Îmi spun mie — „Ia vezi, Iosife..." — și eu o dată le organizez un *festival*...

— Ce fel de festival ?

— Ei, că tare mai eşti nedus la biserică... Ori te prefaci... O vînătoare cu petrecere, ăsta-i *festivalul*...

Pavel ascultă, ca de departe, repetînd vorbele spuse de preşedinte, fără a şi le însuşi, dinafară. Ciorfoiu însă nu se sinchisi. Îi povesti, cu toată gura, cum zburau şi cum cădeau fazanii, ca fulgeraţi. Cum se dădeau iepurii peste cap, cînd erau atinşi. Şi vulpile, cum se încolăceau şi cum se lungeau — „Ca muierile, cînd aşteaptă un anumit lucru..." — şi lupii, cum fugeau, cît erau ei de fricoşi, cînd simţeau gonaşii şi hăitaşii. Şi mistreţii — „Să te ferească Dumnezeu să dai faţă cu ei..." — treceau ca torpilele prin hăţişuri. Şi nici cînd erau loviţi nu se lăsau cu una cu două.

— Îi viaţă multă şi tare, în sălbăticiuni ! spuse Ciorfoiu. Şi vînătoarea-i un lucru foarte fain... Îi grozavă, mai ales dacă-i ştii rosturile, dacă eşti de-aicea... Că dacă vii de departe, anume, nu-i nu ştiu ce... C-a fost odată un tovarăş — de departe, de la *centru* — şi noi, ca să-i facem o plăcere, i-am împuşcat lupul în coastă... Dar l-am împuşcat acolo după ce l-am jupuit... Am pus pielea pe duşumea — el dormea, ca un pui — şi-am tras cu puşca în ea... Şi el, cînd s-a trezit şi-a văzut gaura, a fost bucuros tare... Şi ne-a dat de toate, băuturi bune şi tari — *vischiuri* şi dé-alelalte — şi-a zis că mai vine... Şi-odată, mi-a făgăduit sigur, o să mă ieie şi pe mine la cerbi, la munte... C-aicea n-avem cerbi... Avem de toate, dar cerbi n-avem... Asta-i lipsa noastră, cum se zice...

— Şi-i singura ? întrebă Pavel. Ori mai sînt şi altele ?

— Eu ştiu ! ? făcu Ciorfoiu. Poate că mai sînt... Da-s spre lichidare... C-aşa-i cu lipsurile...

— Aşa, da ! spuse băiatul.

Pe urmă nu-l mai ascultă şi nici nu-l mai luă în seamă. Se pomeni deodată cu pădurea în faţa ochilor, cu pădurea de care pomenise Iosif Ciorfoiu. Şi-ngînă, fascinat şi fericit, versurile cunoscute :

De treci codri de aramă, de de-parte vezi albind
Şi-auzi mîndra glăsuire a pădurii de argint...

— Dar ce-i cu asta ? întrebă preşedintele, cam oţărît. Visezi ori ai luat-o razna ?

— N-am luat-o razna, n-ai grijă... Asta-i dintr-o poezie...

— Dintr-o poezie ? !

— Da...

— De-a cui ?

— De-a unuia pe care îl cheamă Eminescu...

— A, da, făcu preşedintele cam repede, de-a ăluia cu plete mari. Îl ştiu... Era cam apucat şi ăsta... Ca dumneatale, aşa...

— Mai rău ! spuse băiatul. Eu sînt nimica toată pe lîngă el...

Şi se gîndi apoi că omul cu care pornise la drum era aşa cum era — lacom şi nesătul, gata să apuce şi să înfulece, gata să-şi apere scaunul şi *tronul*, pînă la sînge şi chiar cu preţul sîngelui — pentru că era redus, era prost, luase, într-adevăr, numai coaja unor lucruri, n-ajunsese şi nici n-avea să ajungă la miez, la esenţă. „Ăsta, spuse el, s-a băgat pe un anumit făgaş şi se foloseşte de o anumită *situaţie*... Ca să-şi satisfacă poftele, setea de mărire şi lăcomia de viaţă... Lăcomia asta cumplită, de animal... De sălbătăciune care umblă întîmplător în două picioare..." Şi se hotărî, totodată, să nu se cramponeze niciodată de postul pe care îl va ocupa, de vreo situaţie mai bună, dacă va ajunge la aşa ceva. Şi să rămînă deschis mereu. Să stea cu faţa spre viaţă. Şi să-i dea tot ce-i va putea da. Să trăiască frumos şi cinstit. „Da, dar pînă una-alta ar trebui să mă ocup de nişte lucruri mai pămîntene ! adăugă el, temperîndu-şi entuziasmul. Poate c-ar fi bine să mă căsătoresc... Altfel, uiejdenii ăştia... Şi Cornelia..." Amintirea fetei îl potopi şi-l năuci. Luă iar nişte zăpadă de pe un

răzor și își umplu gura cu ea. O mîncă lacom. Și-i simți răceala, în măsele.

— Da, tovarășe, îi spuse el președintelui, să-l împace, cumva, că-l simțea supărat — așa-i cu pădurile astea...

— Ce-ai spus ? întrebă Iosif.

— Nimica... Vorbeam și eu cu lumea asta... Cu zăpezile...

— Cu zăpezile ? !... Bună treabă, n-am ce zice... Mai era odată unul...

— Știu, am mai auzit, aicea, la dumneavoastră, mereu a fost cîte unul...

— Da, dar ăsta a murit pe ștrec, lîngă calea ferată...

— De ce chiar acolo, tovarășe ?

— Fiindcă a oprit un tren... Deodea îl chema... Și nu era om rău... Era nebun, dar era blînd... Vorbea cu pădurea cîteodată... „Tu pădure hăi, zicea el, ce mai faci ?... N-auzi, tu ?...“ Dar atunci, cînd cu trenul, a-ncurcat-o, c-a luat o năframă roșie și-a ieșit pe linie și-a oprit trenul... Și mecanicul și cu fochiștii l-au bătut de l-au snopit, cînd au văzut că i-a oprit degeaba...

— Așa va să zică ? !

— Da, chiar așa...

— Bine, dar eu nu umblu cu nici o năframă roșie-n mînă... La mine, dacă vrei să știi, inima-i roșie !... Și sufletul !... Și sîngele în vine !...

Iosif tuși și zîmbi acru.

— Te cam lauzi cîteodată, spuse el.

— Cîteodată și cam rar !

Nu mai vorbiră deloc pe urmă pînă cînd ajunseră la canton, în mijlocul pădurii. Și-acolo vorbiră de altceva. Strigară îndelung la stăpîn să-și domolească dulăii. Intrară apoi, ducînd cu ei în zăpușeala dinăuntru o adiere proaspătă și puternică, de iarnă și de lărgime.

Vînătoarea n-a avut, nici pe departe, farmecul pe care i-l dorise Pavel. A rămas vînătoare numai cu numele. Asta pentru că ei au stat mai mult decît s-ar fi cuvenit la cantón, cinstîndu-se cu ţuică fiartă şi cu vin fiert, vorbind şi povestind, cîte toate. Ciorfoiu, mai ales, se înviorase şi aproape că uitase de vînătoare. Turna în el pahar după pahar, ca într-o bute fără fund. Şi mînca, înfuleca pe ce punea mîna, slănină şi cîrnaţi afumaţi, brînză şi muşchi de căprioară. Şi se purta şi acolo ca şi la Marta lui Ştefan, ca unul de-al casei, care ştie toate rosturile gospodăriei. I-a şoptit ceva cantonierului într-un timp, lui Avraam, că aşa-l chema pe stăpîn, apoi i-a făcut semn lui Bora, să aştepte. Şi să pună mîna, să mănînce, să nu stea aşa. S-a dus lîngă nevasta cantonierului pe urmă, după ce a ieşit Avraam, şi i-a şoptit şi ei ceva, la ureche. Femeia s-a înroşit şi l-a suduit. Dar el nu s-a supărat. A rîs, a venit la masă, şi-a umplut paharul şi a vrut să ciocnească cu Pavel. Apoi, cînd a văzut că paharul băiatului era gol, s-a mîniat.

— Păi ce facem noi, aicea ? a întrebat el. Bem sau ne jucăm ? Pune-ţi domnule vin în pahar. Şi bea... Nu te smeri... C-acuma plecăm... Ieşim...

Au ieşit apoi, au plecat, după ce s-a întors cantonierul şi le-a spus „că-i în regulă". Au luat-o pe alt drum, prin pădure la vale, cu cîinii după ei, vorbind şi rîzînd. Ciorfoiu, îndeosebi, parcă era altul, era voios şi era rumen în obraji, ca un buboi copt. Şi-i sticleau ochii cînd vorbea. Şi parcă vorbea altfel, cu mai multă degajare.

— Ştii ce n-ai tu aicea, mă Avraame ? îi spuse el cantonierului.

— Ce, tovule ?

— Muieri, mă... Un detaşament de muieri dac-ai avea, ai fi paşă, mă !... Nu paşă, bim-paşă !... Să mă bată Dumnezeu dacă nu !...

Îl luă apoi pe Pavel în primire. Şi-l întrebă, de-a dreptul, de ce tot tace.

— A, da, îşi luă seama tot el, am uitat că dumneatale eşti cu poezelele... Ca Deodea lui Sîmartin...

Îi povesti pe urmă lui Avraam ce-i cu Pavel Bora. Şi-i explică, în amănunţime, ce are el de gînd să facă — „pentru îndreptarea păcătosului."

— Îl pun la muncă, tovarăşe !... La ham !... Să lucre, tu-i mama lui !... Să se călească şi să se căţălească !... Să fie gata pentru orişice !... Pentru cîrmă, măi tovarăşe !... Că ăstora care vin acuma peste noi, cu de-alea superioare, cu studii, numai la asta le stă nasul : la cîrmă !... Dar ia să-mi pună şi osul o ţîrucă !... Să lucre, domnule !...

— Da, dar băiatul ăsta, îndrăzni Avraam, nu pare stricat... Pare cumsecade...

— Pare ?... Păi tu, măi Avraame, nu ştii cum îi cu oamenii ?... Cum sînt şi cum par ei, mă ? !... Nu ştii, tu, mă ? !...

Îi şopti ceva cantonierului şi aşteptă pînă cînd începu ăsta să rîdă. Rîse şi el după aceea, cu un rîs mare şi larg, hohotitor. Rîseră tare amîndoi, de răsună şi vui pădurea. Şi Pavel rămase în urmă, uitîndu-se la ei. Era ameţit şi el şi era bucuros, cumva, de lumina care curgea înapoia lor, din sus, fiindcă soarele se mutase, trecuse către asfinţit, era în dungă. Îi venea şi lui să strige şi să rîdă. Şi-l admira pe Iosif Ciorfoiu, dar îi era şi frică de el, abia acum. Îşi aminti de vorbele Corneliei — „Să te fereşti de el ca de-un ţîine turbat" — şi se cutremură uşor. „Nu se poate ! spuse el necăjit. Cum să se poată ? !... Nici vorbă !..." Şi se apropie în grabă, să nu rămînă singur, în urmă.

— Hai, tovărăşelule, îi spuse Ciorfoiu numaidecît — hai, ce-mi tot rămîi înapoi şi mi te tot uiţi ?... Iarna-i iarnă, şi zăpada-i zăpadă !... Ia uită-te aicea.

Îl luă apoi de mînă, îl înşfăcă deodată — Pavel simţi pînă la măduvă încleştarea asta — îl trase de o parte şi-l opri, îl ţinu pe loc. Şi Pavel Bora nici nu înţelese ce vroia.

Şi se uită lung la el şi-l văzu cum rîdea şi-l auzi cum gemea de plăcere şi de bucurie, ori poate că de teamă — nu se ştia. Apoi nu mai văzu şi nu mai auzi nimic. Preşedintele izbise deodată, cu piciorul, un copac din apropiere. Şi zăpada căzu în valuri peste ei, în valuri abrupte, fumurii. Şi băiatul se bucură şi se semeţi. Se înveseli şi el, şi-l ţinu în loc pe Ciorfoiu. Şi scuturară şi el un gorun. Şi-apoi încă unul şi mai unul. Lovea copacii, cu umărul sau cu piciorul, şi-l trăgea pe Ciorfoiu după el rîzînd şi strigînd. Preşedintele făcu la fel şi-n clipa cînd ieşiră în drum erau plini de zăpadă, ninşi şi albiţi, din creştet pînă-n tălpi. Dar erau voioşi amîndoi.

— Aşa vezi, frate-meu ! spuse Ciorfoiu. Ce rost are s-o tot chitim ?

— N-are ! răspunse Pavel. Dar vînatul acela pe unde-i ?... Că ne-apucă seara, zău...

Ciorfoiu îi făcu semn să aibă răbdare.

— Mintenaş ajungem ! îi spuse el. Şi-i mai bine aşa, mai tîrzior... C-aicea-i rezervaţie, mă-nţelegi ?... Şi-i vînat pînă-i soarele... Dar trebuie şi-un pic de grijă... Pe urmă să vezi ce *maial* facem... *Festival,* tovarăşe *cherneză* cu iepuri... Şi cu vulpi, dacă se ivesc... Şi cu fazani, da cu fazani adevăraţi, nu cu de-ăia *spirituali,* cum le ziceţi voi unora, care cad din picioare de proşti ce sînt...

Ieşiră într-o tăietură, într-o golişte mare, plină de lăstărişuri şi de sămînţari. Era o vîlcea oarecare, dar acum, sub zăpezile care ardeau şi pîlpîiau în luminile înserării, locul părea dumnezeiesc, era din cale-afară de frumos, te ameţea, te năucea. Şi Pavel bătu de vreo cîteva ori din genele lui mari şi lucitoare. Şi-ar fi vrut, parcă, să adune toată vîlceaua asta lîngă el, s-o strîngă la piept. Se uită în dreapta, pînă unde pătrundea privirea, pînă în zarea părelnică a iernii, unde se ţeseau ceţuri albăstrii, vîlve de fum. Apoi, cînd se uită în stînga, rotindu-şi ochii fericit şi bucuros, că erau aşa de albe şi de neatinse toate — văzu lîngă un pîrîu un şirag de oameni. Erau vreo cincizeci şi

erau negri toți, parcă ar fi ieșit atunci din pământ. Așa stăteau și așa păreau oamenii aceia, ca niște stîlpi de pămînt, ca niște cioturi negre și urîte, puse de cineva acolo, să facă un hotar între vîlceaua aceea dumnezeiască și cealaltă lume. El vroi să întrebe ce-i cu ei, de ce stăteau acolo și de unde răsăriseră. Nu mai apucă. Avraam făcu un anumit semn cu mîna și chiui într-un anumit fel. Și-atunci oamenii aceia mari și negri porniră prin lăstărișuri, toți deodată, chiuind și ei, prelung și urît, sălbatic, lovind lăstărișurile și tufărișurile cu niște bîtoaie mari și negre.

— Hîîî — hîîî-îîî — făceau oamenii. Iepuriile, măă... Hulpchiiiiile, măăă... Dațiiiii-vă, măăă... Haidărățiiiiii... Iiiiii... Îîîîîîî...

La început nu se ivi nimica, nici un iepure, nimic. Și Pavel se uită mirat la Ciorfoiu.

— Pst ! făcu ăsta. Nu-i momentul !... Pst !...

Sări apoi de undeva — ca o minge sări — un iepure mare. După el mai săriră vreo cîțiva. Pavel trase cîteva focuri, pe urmă se uită. Și văzu ceea ce nu văzuse și n-avea să mai vadă niciodată : o vînătoare de pomină. Văzu iepuri țîșnind din lăstărișuri, rostogolindu-se în zăpadă, stropind-o cu sînge, frămîntînd-o. Unul după altul săreau și cădeau iepurii. Și niște vulpi ieșiră în bătaia puștilor. Și niște mistreți mari trecură prin lăstărișuri, exact ca torpilele, rupînd și răvășind totul. Iar oamenii aceia negri și butucănoși, îmbrăcați cu haine groase, de pănură, cu căciuli mari în cap — care cu ce avea — strigau din ce în ce mai tare și mai urît, ca din adîncuri. Locul se umpluse de larmă și de vuiet, de o larmă mare și grea și de un vuiet subpămîntean, sălbatic. Se mișcau și se rupeau toate — zăpezile și ceturile acelea albăstrii — iar Pavel auzea și simțea toată sfîșierea asta, care creștea și se întețea, de jur împrejur. De văzut, bine de tot, îl vedea numai pe Iosif Ciorfoiu, cum încărca și cum trăgea, mereu și mereu, cum striga și cum rîdea, mai tare decît rîsese prin pădure, înainte și după ce scuturaseră gorunii de zăpezi.

— Așa, măăă ! făcea Ciorfoiu. Așaaaa, măi tată, mă... Rupeți-i coada la șoldan !... Trageți, mă !... Dați pe ei !... Măi tată, mă !...

Cînd se așternu liniștea peste pădure, Pavel era sleit și ametit.

26

Răsărise luna cînd plecară. Era tîrziu și pădurea se scufundase în noapte și în ceață. Iar președintele era și mai voios. Se întorseseră la canton, după ce adunaseră iepurii — douăzeci și șapte de șoldani agonisiseră și un vulpoi bătrîn — făcuseră calea întoarsă, prin pădure. Veniseră și gonașii după el. Oamenii erau tocmiți cu ziua, la răritul pădurii și ceruseră cîte ceva, pentru gonășit. „De-un vinars, bătar, spuseseră ei, îmbulzindu-se, de-un deț, tovarășe șef...“ „Nu-i destul că vă dau de lucru-n puterea iernii ? îi întrebase Avraam, cu asprime. Ia uite, domnule ? !... Ce pretenții ? !...“ Și-atunci gonașii rămăseseră în urmă, se duseseră. Iar ei intraseră la căldură — într-adevăr era o căldură mare și grea în canton și mirosea tare a sarmale și a piper — și se așezară pe la mese, care pe unde nimerise. Și se înfruptaseră cu de toate. Și-nchinaseră și băuseră, cu toții s-au deschilinit, fiecare în parte.

— Ei, cum ți-a plăcut, domnișorule ? îl întrebă pe urmă Iosif Ciorfoiu, după ce ieșiseră din pădure.

— Mi-a plăcut.! răspunse Pavel în doi peri. A fost interesant...

— Totul e s-o dai pe vangă ! continuă președintele, fără să pună seama pe răspunsul lui Pavel. Să nimerești exact la gaură, unde trebuie !... Că locurile astea există pentru toată lumea... Dar nu le știu cu adevărat decît vreo cîțiva... Cei care o nimeresc pe vangă... Înțelegi ?... Fiindcă n-ai cum nimeri *acolo*, altfel... Dacă nu te știe cantonierul... Și dacă el **nu** știe că te știe și tovarășul prim... Și dacă

tovarășul prim nu știe că te știe... Asta-i vanga : ca la popice, să știi cum s-o dai... Numai că la popice-i mai simplu : dai oblu-nainte !... Aicea trebuie s-o dai cotită, de la unul la altul... Și dacă nu ești dibaci, te duci pe copcă... Ești scos din joc, ai pierdut !... Ăsta-i omul și asta-i omenia... Nu cum crezi dumneatale, cu codrii ăia de aramă și de argint... Păi codrii, drăguțule dragă, pot să fie și de aur și tot nu faci nimica cu ei... Dacă nu te știu *tovarășii*...

Iosif tăcu puțin, pînă ce își aprinse o țigară. Vorbi de altceva pe urmă, de canton și de cantonier, de cel dinainte, pe care îl nimicise muierea-sa.

— Că ea, mi se pare că ți-am mai spus eu odată, era dată dracului... Și nu se ajungea niciodată cu ce căpăta... Și-ntr-o vreme am venit și eu destul de des pe-aicea, ca omul... (Vezi, nu știu dacă bagi de seamă, eu îți spun tot... Asta-nseamnă că am încredere în dumneata, nu cum crezi, că n-aș avea. Am, domnule, că eu sînt om dintr-o bucată, făcută de revoluție... Și nu-mi place dacă nu-i loc curat în jurul meu.) Da, și-atunci muierea asta — Tița o chema — cînd s-a-ncurcat c-un șofer, s-a hotărît să scape de bărbat... (Se vede treaba că s-a încurcat tare, că ea nu-și făcea probleme, dădea din picioare și-și vedea de treburi... Și-o dată s-a fost înșirat cu trei inși, pe rînd, în casă... Și după aia i-a scos afară și-a asmuțit cîinii pe ei, c-a zis că n-au fost buni de nimica... Numai au ațîțat-o...) Da cu ăsta, cu șoferul, s-a-ntîmplat altfel, s-a alipit de el... Și-a-nceput să umble după el cu limba scoasă... Și azi așa, mîine așa, pînă cînd i s-au încurcat țițele, pînă cînd a prins de veste prostul ei, bărbatul, că ăla era prost... Și-atunci, a stat o vreme, n-a mai mișcat nimica... Și cînd a mișcat, l-a lichidat pe mutălău... (Cum se zice, tot prostul plătește... Că deșteptul mîrlește și pleacă, își vede de drum...) S-au înțeles odată, Tița asta și cu șoferul ei, cum să facă și ce să facă... Și-ntr-o zi de tîrg, cînd merge lume multă la oraș, ea și-a luat bărbățelul și l-a dus la tîrg... Și-n capul orașului

s-a-ntîmplat, vorba vine, că s-au întîlnit cu șoferul... Asta era cu camionul... Și ea, muierea, cînd i-a fost la îndemînă, l-a-mpins pe prost în botul camionului... Al ei, amantul, a accelerat, a făcut și el ceva, da tot așa, ca și cînd nici nu s-ar fi știut cu muierea... Și ălalaltul, prostul, a murit în șanț, că l-au izbit de-o bornă... Și șoferul, cînd s-a cercetat, nu era de vină, el era în regulă... Iar muierea se zice c-a plîns ca o nebună pe copîrșeul prostului... Și după aia, la cîteva zile, și-a luat ce-a avut și-a plecat cu hăndrălăul acela al ei... Tot au plecat, n-au rămas aicea... S-au dus pe-un șantier, că și-acolo, pe șantierele astea trebuie să fie o forfotă și-o puială... Vai de lume... Cum a zis tovarășul I. V. Lenin — „L-ai cetit, nu ?" — „Da, l-am citit, dar nu știu la ce te referi..." — La oameni, domnule... Că noi facem socialismul cu oamenii pe care îi avem... Și unii sînt așa cum sînt !... Iar alții sînt altfel...

Își aprinse altă țigară, pe tăcute, Apoi, cînd îi arătă Pavel niște mogîldețe cenușii, undeva înainte, de-a curmezișul potecii, tresării și se sperie, deveni temător și grijuliu.

— Ia stai o țîrucă ! spuse el. Stai că acolo-s domnii lupi, ne-așteaptă și pe noi, cum l-au așteptat și pe amărîtul ăla atunci. Numai că noi n-om fi proști să ne băgăm în gura lor...

— Dar avem armele cu noi ! protestă Pavel. Îi lichidăm pe toți !

— S-o crezi dumneatale... Pînă-mpușcăm noi doi, ceilalți ne sar în grumaz... Că ăștia, iarna, nu știu de frică... Ia uită-te numai aicea...

Iosif își frînse în grabă arma, o încărcă și trase un foc în vînt. Bubuitura trosni și pîrîi sec în noapte, risipindu-se repede. Lupii, însă, nici nu se clintiră. Într-un tîrziu abia se săltă unul în picioare, semețindu-se. Și-apoi încă unul și mai unul.

— Ai văzut ? întrebă Iosif. Ia s-o luăm noi la dreapta... Că paza bună trece primejdia rea... Așa-mi spunea și mie cineva odată și-odată... Cînd eram de seama dumitale...

Ocoliră mult apoi, urmînd drumul pe care îl bătuseră în toamnă, cu docarul.

27

Cînd ajunseră în Uiejdea era tîrziu și satul era adormit. Lămpile erau stinse peste tot. Numai la Leoaica era lumină. Și Iosif Ciorfoiu îl luă în rîs pe Pavel, spunîndu-i că baba îi era credincioasă — „A pus ochiul pe dumneatale, ferește-te să nu te bage sub camion..." — și că s-a pricopsit, ce mai. Se despărțiră apoi, fără nici o vorbă. Ciorfoiu îi ceru arma, îi mai spuse ceva de iepuri, că o să-i primească a doua zi — „Mi-i aduce Avraam cu sania..." — dar Pavel nu mai luă seama la el. Îi spuse, în treacăt, noapte bună și intră. Străbătu apoi curtea cu pași mari. În bătătură se opri. Auzi vorbă în casă și se întrebă cine ar putea fi, la ora asta. Se gîndi, fără nici o legătură, la mamă-sa. „Da, poate c-o fi venit... Că ea..." Ea așa făcea și cînd era la institut, îl căuta cînd nici nu se aștepta. Și-i aducea de toate, deși îi spusese de nenumărate ori că el are tot ce-i trebuie acolo, nu-i lipsește nimic. „O fi avînd, nu ți-o fi lipsind nimica, zicea mama, dar ce-i de-acasă-i mai bun..." Intră, împins de curiozitate. Nu știu ce să spună pe urmă, cînd o văzu pe Cornelia stînd de vorbă cu Leoaica.

— Voi eraţi ? întrebă el, după ce se limpezi.

— Da, noi eram, răspunse Cornelia, înveselindu-se, încercînd să se înveselească, să scape de o anumită apăsare. Am venit și eu în povești, la nana Ană... Dar acum mă duc... Mă duc, că-i tîrziu... Și mi-i somn de nu vă văd... Seara bună, noapte bună...

Bătrîna aștepta pînă cînd se îmbrăcă fata, o petrecu pînă la poartă — tipa-tipa — apoi, cînd se întoarse, îl luă

la rost. Îl certă pentru că nu s-a dus s-o petreacă pînă la poartă, ori pînă acasă la ea, cum s-ar fi cuvenit.

— Păi ea a venit aicea de-aseară... Şi-a stat şi te-a aşteptat... Şi m-a pus şi pe mine pe jăratic, cu nebuniile ei... Că zicea că i-i teamă pentru dumneatale..

— Teamă, pentru mine ? !...

— Da, pentru dumneatale... C-aşa sîntem noi, muierile : mai simţitoare... Dar voi, vai de sufletul vostru...

— Şi de-al meu ?

— Da, da, şi de-al dumitale !... Că păreai om cumsecade. Dar acuma, dac-ai început să umbli pe la cantoane, cu şefii ăştia din sat, înseamnă că eşti om pierdut...

— Pentru cine sînt pierdut, nană Ană ?

— Pentru mine, să ştii !...

În zadar încercă el s-o îmbuneze, glumind. Bătrîna nu se muie deloc.

— În afară de asta, îi mai spuse ea cînd dădu să se ducă la el, să se culce, să ştii că te-a căutat iar omul acela...

— Care ?...

— Al lui Bucur, Ion !

— Bine, bine...

— Crezi că-i bine ?

— Nu mai cred nimica... Mi-i somn şi mie...

— Atunci du-te şi dormi, dormirea-i somnul de veci. Doamne iartă-mă... Că mi te porţi de parcă ai fi căzut din pod... Soamne bune...

28

În noaptea aceea Pavel dormi un somn greu dar agitat, rupt în două, fărămiţat. Visă iepuri, cu şturmul. Şi-i auzi, din urmă, pe gonaşi, strigînd şi bătînd cu bîtele în sămînţari. Făceau larmă toţi. Şi erau mulţi, mai mulţi decît fuseseră în timpul vînătorii aceleia nemaipomenite. Era plină

pădurea de gonași, de oameni mari și încruntați, cu niște căciuli mari în cap, îmbrăcați toți în negru, cu țundre negre, cu haine negre, cu căciuli negre. Și cînd strigau, strigau toți o dată. Vorbele lor se amestecau și se topeau într-un singur strigat, hăuit și prelung — „Hîîîî, iepuriiiii, măăă... Ăăăăăă... Îîîîî..." Iar iepurii săreau de peste tot, ca mingile, și parcă se auzeau niște împușcături pe undeva. Niște bubuituri grele, îndesate, adînci. Se părea că se trăgea cu tunurile, pe dedesubt, pe sub pămînt. Și pădurea se clătina și se legăna. Și copacii se scuturau de povara zăpezilor. Și le lăsau să cadă, în valuri albe, în valuri cenușii, în valuri albastre. Și parcă se auzea un om rîzînd, dincolo de valurile fugoase ale zăpezilor. Era un om voinic, se cunoștea după hohotele care îi țîșneau din piept. Și el încercă să-l identifice, după rîset, după hohotirea aceea mare și porcoasă. Nu reuși, nu izbuti. Se chinui și se zvîrcoli mult, în somn și în vis. Și i se păru, într-un rînd, că era treaz pe jumătate. Și că își dă seama că visează. Visa că visează. Și nu reuși nicicum să iasă din starea asta grea și chinuitoare, încîlcită. Strigă tare o dată. Se pomeni apoi luat de mînă, înșfăcat. Și cînd se uită îl văzu pe Iosif Ciorfoiu alături. Și-și dădu seama, abia atunci, că el rîsese mai înainte. Dar acum era încruntat, mohorît. Îi arătă o vulpe — era pe un cîmp întins, în zăpadă și în lumină, într-o zăpadă și într-o lumină albă și sonoră, cum nu mai văzuse el niciodată — și-i spuse tare, să i-o lase lui.

— Las-o, auzi !... Las-o, că-i a mea !...

Vulpea se opri pe un dîmb, uitîndu-se într-o parte cu pieptul ridicat, parc-ar fi fost turnată. Și Pavel exclamă, admirativ :

— Bate-o focul s-o bată, că tare-i faină ! Auzi, tovarășe ?

Se întoarse apoi către Ciorfoiu. Și cînd îl văzu că-i gata să tragă, îl smuci în ultima clipă. Împușcătura țîșni și se risipi în vînt. Iar Ciorfoiu începu să răcnească, urît de tot, cumplit.

— Așa, mă ? Mă frumosule !... Mă paști, hai ?

Se învălmășiră apoi toate și Pavel auzi niște vaiete pe undeva. Cînd se uită, văzu haita, în alt loc, însă, nu acolo unde o văzuseră ei, cînd se întorseseră acasă. Erau ntr-un loc gol, lupii. Și-n jurul lor țopăiau niște oameni, strigînd și urlînd, hăulind de fapt, fiindcă lupii aveau glasuri omenești și se văitau mereu. Cereau milă și îndurare, strigau după ajutor, iar oamenii urlau și hăuleau, lupește, sălbatic, lung și urît :

— Uuuuuu... uuuuu... hauuuuuuu-haaaauuuuu...

În locul urletului se auzi apoi un vîjîit aspru și puternic, de motoare. Cînd se uită în dreapta, Pavel dădu cu ochii de o șosea strîmbă, pe care alergau niște camioane. Ele vuiau și vîjîiau, camioanele. Veneau mereu, unul după altul, vîjîind. Și-ntr-un loc, pe șosea, se iviră niște oameni. Dar camioanele nu opriră. Și nici nu micșorară viteza. Pavel văzu îngrozit, cum treceau peste oameni. Auzi strigăte și văzu oameni hăcuiți, zdrobiți, rupți în bucăți. Și sînge văzu. Și-l auzi cum țîșnea de undeva și cum curgea în șuvoaie aburinde. Și lacrimi înghețate văzu, lacrimi de piatră. Și ochi care fugeau, singuri, prin holde. O auzi apoi pe Cornelia strigînd tare, de departe. Cînd se întoarse, însă, o văzu venind către el, în fuga mare, cu mîinile ridicate, undeva pe o pajiște pardosită cu iarbă și cu flori, cu o iarbă înaltă și verde și cu niște flori nemaivăzute. Îi ieși înainte și o întrebă, speriat, de ce fuge și de ce strigă așa de tare. Dar ea nu-i răspunse. I se anină de gît, cu brațele. Și se alipi de el. Și începu să vorbească, rar și deslușit, temător însă :

— Pavele dragă !... Palea !... Așa mi-a fost de frică...

— Dar de ce ?... Doar eu...

— De camioane, Pavele !...

— Dar nu-i nici un camion. Acum noi... Eu și cu tine...

Într-adevăr, cînd se uită în jur, nu mai găsi nici un camion, pe nicăieri. Și nici șoseaua nu mai era. Și nici

bornele de pe margine. Era numai cîmp. Şi iarbă. Şi flori. Şi ei începuseră să se fugărească şi să se tăvălească, prin iarbă şi prin flori...

29

Pavel se trezi într-un rînd, învolburat. I se păruse că nu era el cel ce se hîrjonea cu Cornelia prin iarbă şi prin flori, ci Iosif Ciorfoiu. La început fusese el, pe urmă lucrurile se inversaseră. Şi el se trezise mînios, gata de orice. Adormise apoi din nou, frînt, rupt în bucăţi. Pe urmă, cînd se trezi iar, simţi că stă cineva lîngă pat şi se sperie. Se scutură de nisipurile somnului şi se uită, nedumerit, la om.

— Nu te necăji, tovarăşe şef, îi spuse omul — era al lui Bucur, Ion — eu sînt... Şi-am fost şi-aseară aicea... Şi-acuma am venit iară, că-i rău tare...

Pavel se suci puţin, să-l asculte mai bine. Dar omul nu mai aşteptă. Vorbi înainte.

— Oamenii-s necăjiţi, tare, tovarăşe şef ! zicea el. Că se vine iar cu o anumită treabă... Şi ei nu mai vor s-o-ngăduie... Dar nici nu ştiu cum să ia taurul de coarne... Ori de coadă... Adică, ar şti ei, dar nu-ndrăznesc... Li-i teamă să zică ceva... Că ăsta, al nostru, spurcatul, îi tare pe piaţă... Are relaţii multe... Îi ajutat şi-i sprijinit... Şi-i gata de orice, numai să nu-şi piardă postul !... S-a-nvăţat cu năravu... Şi vrea să stea mereu în frunte... Asta-i problema, cum se zice...

Pavel îl întrebă ce s-a întîmplat.

— Îţi spun, lasă că-ţi spun, continuă bătrînul cu acelaşi ton, aşezat dar aspru, năclăit de o mînie grea. Cum să nu-ţi spun ? !... Că eu am fost primar, după cum ştii... Şi-am făcut şi eu destule, ce mai... Am mai încurcat şi-am învîrtit cîte-o trebuşoară, în interesul meu... Dar acuma, dac-aş fi mai mare, n-aş mai face-o, că-i altă porneală... Atunci, aşa mergeau treburile peste tot... Dar acuma-i altfel, după cîte-am băgat eu de seamă... Acuma, treburile

merg altfel... Ar trebui, adică, să cam meargă... Și cam merg în unele locuri... Numai aicea, la noi, s-au împotmolit... Au mers pînă la un punct... Și după aia s-au înglodat...

— Tot n-am înțeles ! spuse Pavel rîzînd, încercînd să-l mai îmbuneze pe bătrîn, gîndindu-se că se speriase degeaba. Zău dac-am înțeles ceva...

— Dacă n-ai răbdare... Că eu vreau să te pun în temă cumsecade... Că și-atuncea, cînd ai fost la mine, am vrut să fac asta... Și n-am izbutit... Că dac-aș fi izbutit, te-aș fi urnit... Să-i mai aperi pe-ai noștri, pe oamenii ăștia din Uiejdea... Care-s cumsecade, să știi... Îs harnici tare... Și-s pricepuți la lucrul pămîntului... Și dac-ar fi cîrmuiți altfel, nu cu mult, numai cu puțin mai bine, ar face minuni... Și satul ar putea să fie cum nu sînt prea multe primprejur... Că resurse sînt destule... Da-s ținute, așa, în adormire... Și-acuma, ăștia ai noștri, șefii, iar vor să mai dea ceva la contract, c-am avut cucuruz mult anul trecut... Și ei vor să mai vîre ceva acolo, peste ce-a fost trecut... Asta-i problema, tovarășe șef... De-aia am venit eu... Că și-acuma-s doi ani au făcut așa... Drept răsplată, Ciorfoiu a fost gratulat c-o primă... A căpătat bani... Și oamenii, cînd s-au împărțit bunurile, au căpătat grăunțe mai puține... Și-au simțit-o, că grîul n-a fost așa de bun atuncea... Cucuruz avem, acum... Dar tot n-ar trebui să mai dăm... C-am dat o dată... Cum a fost stabilit !... Și-atuncea înseamnă c-așa trebuie să rămîie... Și-ar trebui, la adunarea de azi — au convocat adunarea, repede, c-au zis că-n *consiliu* n-au hotărît nimica — să vii și dumneatale... Și să te bagi în foc, să ieși în față... Că oamenii zic că dumneatale ai putea, dac-ai vrea, să strici niște lucruri aicea... Pe cele rele, se-nțelege... Aranjamentele astea de-aicea de la noi... Învîrtelile unora...

— Bine, spuse Pavel, stăi să mă îmbrac și merg și eu acolo... Dar nu știam că se ține astăzi adunare... Tovarășul Ciorfoiu nu mi-a spus nimica.

— Tovarășul Ciorfoiu ?! făcu bătrînul cu năduf. Păi, tovarășul ăsta, Ciorfoiu, îi șef mare, îi președinte și-i deputat pe nu știu unde, are pieptul plin de decorații, da-i tovarăș numai cu funcțiile !... Și cu muierile !

— Să fie oare chiar așa ? îl întrebă Pavel.

— Da, eu cred că-i așa !... M-am ferit să ți-o spun, așa, de-a dreptul, să nu zici că umblu cu de-ale — cum dracu le spune acuma ? — cu intrigi... Da-i așa, să știi... Ori aproape așa !... Că funcția-i lucru dracului : dacă te-nveți cu ea și dacă-ncepi să ții la ea, te strică, te face strîmb, dac-ai fost drept... Și dacă n-ai fost, te-arată așa cum ai fost de la-nceput : hîd și rău, temător, gata de orice...

Îl întrebă apoi de George Șofic, dacă îl cunoaște și dacă a stat de vorbă cu el. Și-i povesti de George pe urmă, în vreme ce plecau. Și după aceea, pe drum. George venise înapoi, în sat, prin '58. Era copil de oameni săraci. Și era membru de partid. Și venise acolo să lucreze, nu era mofturos. Îi mergea prost, însă, pînă dincolo. Era ținut la distanță, de o parte. Și era pus la muncile cele mai grele. Împotriva lui se ducea o anumită luptă. Și el nu știa de ce — acuma începuse să știe, zicea bătrînul — dar vedea și simțea că-i pus la zid, că Iosif ăsta, dacă lua pe cineva înainte nu-l lăsa pînă nu-l isprăvea. Și-n George el văzuse un dușman, un om care putea oricînd să-i surpe puterea. Ori să i-o ia din mînă. Și-atunci el se apărase, atacînd, făcîndu-i lui Șofic, lui George — care era „un om bun și harnic, cu simțul dreptății, clădit numai din cinste, cum sînt clădiți alții din mîzgă" — viață grea și zile fripte, să se lase păgubaș, să-l frîngă. Și-abia în ultima vreme George a fost ales — de oameni, cu sila, peste capul cîrmuitorilor — în *consiliul* de conducere.

— Așa că vezi și dumneatale cum merg treburile pe-aicea, pe la noi... Se mai luptă oamenii-ntre ei și-acuma... Dar nu pentru pămînt și pentru avere... Acuma-s altele la rînd : răspunderile și cîrmuielile, *puterile* !... Și oamenii nu mai umblă cu cuțitele și cu bîtele la ei, cu ghioagele...

Acuma o sucesc din vorbe : astea-s armele lor... Şi dacă vor unii să-l nimicească ori să-l ţină de o parte pe careva, îi scot vorbe-n sat... Şi pe la *foruri*, că-i aşa şi pe dincolo.. Picură cîte-un strop de venin, ici şi colo, pînă cînd se adună... Că pe George cu astea l-au mîncat — au vrut, adică, să-l mînce şi n-au izbutit — cu picăturile...

Mergeau prin zăpadă şi prin ceaţă, printr-o negură sură şi umedă. Se părea că trecuse de ieri şi pînă atunci foarte multă vreme, aşa erau de urîte şi de ascunse toate, de jur-împrejur. Cînd ajunseră la sediu, găsiră nişte oameni pe trepte, zgribuliţi şi amărîţi. Înăuntru tot aşa era : ceaţă şi fum. Oamenii stăteau vîrîţi unul într-altul, aşteptau, neclintiţi.

30

Sala se urni şi se foi pe urmă, cînd intră Ciorfoiu şi cu încă vreo cîţiva. Oamenii se suciră, să-i vadă pe cei care veniseră, aşteptînd apoi nerăbdători, pînă cînd se suiră ăştia la tribună, pe scenă. Ciorfoiu mai schimbă cîteva vorbe cu un tovarăş care stătea lîngă el, altul, un Fluieraş, şi-abia după aceea le spuse oamenilor, cu o anumită degajare, cu un aer uşor solemn, de conducător, de ce s-au adunat acolo.

— Avem o singură problemă pe rol ! spuse el. E vorba de contract, de mărirea cantităţii de porumb pe care trebuie s-o dăm statului. Tovarăşii de la raion au venit cu sporirea asta fiindcă ei ştiu că noi avem şi resurse destule, dar şi înţelegere. De-aceea eu zic să cîntărim bine lucrurile şi să hotărîm ce-i de hotărît ! Să nu ne facem de rîs nici de data asta ! *Tovarăşii* ştiu că noi sîntem flancul drept al raionului...

Ciorfoiu vorbi în felul acesta preţ de un sfert de oră, dacă nu mai mult. Apoi, cînd tăcu, îşi dădu seama că sala amuţise complet. Şi că, de fapt, ar fi putut să mai vor-

bească încă trei sferturi de oră și efectul ar fi fost același. Dar nu se sperie. Nu se crispă deloc, mai schimbă cîteva vorbe cu tovarășul de lîngă el. Pe urmă, cînd întrebă careva din sală — Pavel îl recunoscu numaidecît, cu un fel de bucurie, pe George Șofic — dacă se poate vorbi cumsecade despre problema asta, președintele rîse înfundat și făcu o figură de om nedumerit.

— Sigur că se poate ! spuse el. Mai e vorbă ? !... Doar de-aia ne-am strîns aicea, să vorbim și să hotărîm... Problema a fost trecută și prin *consiliu*... Și-acuma, noi...

— Noi trebuie să ridicăm mîna, nu ? continuă George. Asta-i misiunea noastră : să muncim și să ridicăm mîna ! Și-a altora e alta : să capete prime și decorații, să fie lăudați și evidențiați ! Dar ce, asta-i împărțeală ?...

— La problemă, tovarășe Șofic ! spuse Iosif Ciorfoiu, fără să se supere. La problemă, că dacă nu !... Pierdem timpul !... Și-i păcat...

Dar sala strigă în cor. Și-i luă apărarea lui George Șofic. Ceru, într-un singur glas, să-l lase să vorbească. Să-și spună omul părerea. Bună, rea, cum o fi. Dar să și-o spună. Că dacă nu, ei pleacă. Și-l lasă acolo pe Ciorfoiu. Și pe-ai lui. Pe Simion Bănuț, și pe domnul Tiberiu Horcea, pe contabil. Pe Ciofăiești și pe Bănuțești. Să hotărască ei, dacă erau la putere.

— Eu unul nu plec ! spuse mai departe George Șofic, cu același ton aspru și pieziș. Nici cu gîndul nu mă gîndesc să plec ! Și-mi spun aicea părerea, de două ori, de două sute de ori mi-o spun, pînă cînd s-aude ! Că și-acum doi ani tot așa s-a făcut : s-a trecut peste părerea noastră, de parcă nici n-am fi fost ! Eu, atuncea, n-am ridicat mîna la vot, da nici n-am zis nimica ! Și grăunțele s-au dus ! Și-au rămas duse ! Și-acuma eu mă gîndesc că trebuie să se întîmple altfel, cum îi drept, adică ! Că eu așa zic : să se hotărască o singură dată ce și cît să dăm la contract, cît putem să dăm, atîta și nimic mai mult ! Și să hotărîm noi cu adevărat ce-i și cum, nu așa, de formă, să ridicăm

numai mîinile ! Să știm, adică, de ce le ridicăm ! Și să le ridicăm numai dacă-i drept și-i bine s-o facem ! Să ne gîndim și la oameni nu numai la *contract*, că ei merg pe hotar, cu sapa, nu contractul ăla care ne tot bate-n poartă ! Ei lucră, ei țin gospodăria ! Așa că eu, tovarășilor...

Vorbele lui George Șofic stîrniră ecouri mari și multe aprobări și vuiete. Toată lumea se trezi și se înviora — „Așa, dară !...“ „Bine zice !...“ „Așa trebuiește !...“ „Că noi !...“ „Da !...“ —, și-n sală parcă se făcu cald. Cald și înghesuială. Mai săriră și alții la cuvînt. Și Iosif Ciorfoiu n-a avut încotro, a trebuit să-i lase să vorbească. S-au ivit și împotriviri, proteste, strigăte : „Stați, măi !...“ „Încotro o luați ?...“ „Vă ridicați *contra* ?...“ „Ați înnebunit ! ?...“ Și el s-a mai înviorat puțin, s-a împurpurat ușor, ca un copil. Pe urmă iar s-a îngălbenit și s-a scofîlcit, cînd s-a sculat din sală Avrămete Ion, ciobanul șef.

— Tovarășilor, a spus ăsta, tare și rar — și Pavel Bora abia atunci îi înțelese întrebările din toamnă — eu n-am prea fost vorbit pe la ședințe, pînă acuma... Sîntăr și eu în partid, cum se știe... Dar nu m-am înghesuit la vorbiri... C-am zis așa : faptele contește... Și-am muncit și-am dat venituri, să se-ntărească gospodăria.. Și-acuma zic altfel, c-am greșit... Că eu trebuia să și vorbesc... Nu numai să lucru... Și-acuma-s *contra*, orice-ar fi... Sînt *contra*, și gata... Și-i musai să se ție seamă și de mine... De toți îi musai să se ție seamă... Că noi am muncit aicea... Și democrația, dacă-i adevărată și nu-i de pleu, trebuie să fie cu oamenii... Altfel cum ?...

Pavel îl ascultă pe Avrămete cu o emoție nedeslușită dar vie, fierbinte. Și pe alții, care vorbiră după cioban, tot așa îi ascultă. Se sculă apoi, într-o pauză scurtă, cînd se făcuse puțină liniște în sală, și ceru cuvîntul. Ciorfoiu se uită lung la el, peste toată lumea. În ochii lui era, atunci, și mînie dar și teamă. Și cînd zîmbi, zîmbi strîmb, urît, parcă ar fi avut și obrazul de viplă, nu numai dinții. Apoi, cînd vorbi, vorbi hîrîit, ca dintr-o bute dogită.

— Dar dumneatale cînd ai venit ? îl întrebă el pe Pavel, cu toate că îl văzuse în sală ; de vreo cîteva ori li se încrucișaseră privirile. Ar fi trebuit să stai aicea, la prezidiu...

— Nu-i nevoie, tovarășe președinte ! spuse Pavel, rece. Stau și-aicea... Eu pot vorbi și de-aicea... Din sală, dintre oameni...

Se opri apoi și se socoti că e bine să nu folosească un ton prea aspru. Să spună lucruri pe care n-ar fi trebuit să le spună, de care nu era nevoie atunci. „Da, fiindcă după aia o să am bătaie de cap !... Dar parcă așa n-o să am ? !... O să am, pe săturatele !...“ Se gîndi, ca de departe, cu mintea altuia parcă, să plece. „Cum o să plec eu, chiar acuma ? se întrebă mînios, în aceeași clipită. Aș regreta o viață-ntreagă !... Să las lucrurile așa, aicea...“ Și înaintă pe urmă, vorbi. I se păru, la început, că merge pe gheață, pe o gheață subțire și fragilă. Și că va cădea, se va prăbuși. Cînd se uită însă peste sală, văzu oamenii, cum îl priveau toți, dinainte și din urmă, din stînga și din dreapta. Și căpătă, pe loc, un curaj nemaipomenit, pe care nu-l cunoscuse pînă atunci. „Da, se gîndea el în vreme ce vorbea, n-au ce-mi face !... Dacă stau aicea... Între oamenii ăștia... Fiindcă și ei sînt apăsați de *țesătura* de-aici !... Ca de-o platoșă !... Ca de un nou și neștiut blestem... Muncesc și văd că-i în gol și-n pustiu !... În timp ce șefii lor !... Ei și *tovarășii* care-i sprijină...

— ...Asta zic eu să facem, spuse Pavel la urmă, să ne gîndim și să chibzuim asupra fiecărui pas !... Să ne gîndim și să chibzuim cu adevărat, nu de formă !... Și-acuma, în cazul dat, eu propun să se pună la vot hotărîrea pe care vrem s-o luăm !... Și după aia să ne ținem de ea, s-o respectăm !... Altfel, dacă o să zicem una și-o să facem alta, o să batem pasul pe loc !... Și n-o să mai fim „flancul drept al raionului...“ Dealtfel, eu nici nu cred că sînt ceva, decît într-un anumit sens, de care n-are nimeni nevoie...

Lucrurile luară totuși, altă întorsătură, chiar din adunare. Iosif Ciorfoiu se mînie și ridică ședința, dacă văzu că nu i se împlinesc vrerile. Lui Pavel, însă, nu-i spuse nimic, nici atunci și nici mai tîrziu ; atîta doar că nu-i mai trimise iepurii, parcă nici n-ar fi fost. Dar făcu o sesizare amănunțită, își făcuse imediat *notița,* să se știe, să se afle adevărul. „Numitul Pavel Bora, scrisese el, negru pe alb — verde pe alb, de fapt, fiindcă scrisese cu venin și cu fiere, nu cu cerneală —, care a venit de curînd în Uiejdea noastră, în loc să-și vadă de meserie, că-i inginer, s-a apucat să-mi facă mie zîzanie între oameni, mai rău ca un dușman de ăla vechi, de clasă, că la noi, aicea, exista o atmosferă bună, un echilibru bun, și-acuma, de cînd a venit ăsta, ar trebui să se vază ce fel de neamuri de oameni i-or fost părinții, da, s-au stricat toate și s-a huluit toată regula, pe care eu și cu tovarășii mei care și ei sînt de nădejde... Așa că eu zic că numitul Pavel Bora, care-i slab, nu-i așa, și ca meserie, să fie îndepărtat și judecat la nevoie, pentru c-acuma, tovarășe, în perioada actuală, toate luptele se dă pe conștiință... Și ăsta, că-i viclean, cîtu-i de tînăr, a-nțeles treaba asta și-a acționat în direcțiunea asta, da, și-a pus în mișcare tot elementul negativ din satul nostru, chiaburi și foști chiaburi, da, nemulțumiți și-nvîrtiți, adică de-ăia care ar vrea să-nvîrtească lucrurile, cu care ne-am fost luptat noi..."

În afară de asta, Ciorfoiu mai vorbi cu cîte cineva — cu *tovarășii,* cum zicea el, cu tovarășul prim și cu tovarășul președinte de la sfat și cu cel de la consiliul agricol. Și vorbi cu tîlc, nu prostește, fiindcă el era mai îndemînatic la vorbă decît la scris ; la scris se pricepeau numai ăștia noi, cu de-alea superioare, care vroiau să-l surpe pe el. De George Șofic nu spuse nimic, nici o vorbă. Îl lăsă pentru mai tîrziu. Acum vroia s-o lămurească într-un fel cu Pavel, să isprăvească odată cu el, orice-ar fi. Stărui, toc-

mai de aceea, şi nu se lăsă pînă nu se puse în mişcare un organism întreg de relaţii şi de principii, de informări şi de contrainformări, un sistem nou şi perfecţionat, pe care el îl cunoştea şi ştia că dacă apeşi la timp, înaintea altuia, pe un anumit buton, şi dacă apeşi bine, convingător — cu argumente, nu aşa în gol — adversarul e ca şi dovedit, e înfrînt, e nimicit, chiar dacă are dreptate, chiar dacă încearcă să se apere.

Pavel Bora se pomeni dezarmat, cumva, cînd fu chemat la ordine, după vreo două săptămîni. El văzuse şi vedea altfel lucrurile, crezuse şi mai credea încă în nişte treburi, în adevăr şi în omenie, în cinste şi în inteligenţă, în capacitatea omului de a fi mai presus de orice, om, o făptură dumnezeiască. Şi-acum găsea treburile aranjate altfel, aicea — exact aşa cum spusese : strîmb dar trainic — şi i se părea că fusese jefuit de tot ce avusese el mai scump. Nu era naiv din fire şi nici nu crescuse în puf, să-şi închipuie că lucrurile pot evolua şi se pot preface fără frămîntări, fără zbateri. Dar acum, aicea, erau toate prea groase şi prea noduroase, urîte, pe dedesubt, fiindcă altfel erau camuflate bine, la perfecţie. Şi el vroia să rupă camuflajul ăsta, *ţesătura* asta. Şi era mai îndîrjit decît înainte, acum, după adunare. Oamenii fuseseră cu el, pînă la urmă. Şi-l înconjuraseră, după terminarea discuţiilor, şi-l petrecuseră pînă acasă. Şi-l lăudaseră şi-i mulţumiseră, pentru nimica, nu-i aşa, fiindcă el n-avusese şi nici n-avea impresia că făcuse un lucru deosebit. În acelaşi timp, însă, vedea şi înţelegea — cu uimire şi cu mînie, cu o uimire firească şi cu o mînie crescîndă, de om tînăr şi semeţ — că alţi oameni, cei care erau la cîrmă, cei care aveau pîinea şi cuţitul în mînă, se uitau cam strîmb la el, mai strîmb decît înainte, mai ameninţător.

Băiatul era convins că are dreptate.

Şi-acum, constata pe viu, nu numai că nu i se dădea dreptate, dar era suspectat de altceva, era bănuit, era pus sub lupă, parcă ar fi fost o gînganie.

În discuția de la raion — fusese chemat acolo într-o joi dimineața, la tovarășul secretar Sas — mai fusese cum mai fusese. Secretarul, un om mărunt și smead, cu părul alburiu și cu ochi albaștri și vioi, nu se purtase urît cu Pavel. Dar nici frumos nu se purtase.

— Tovarășul Bora ? îl întrebase el, cînd intrase.

— Da, spusese Pavel, eu sînt, după cum bine știți.

— Bun, luați loc, ședeți.

Îl lăsă apoi să aștepte vreo zece minute, să-l fiarbă — cine știe la cine văzuse el *tactica* asta — și-l întrebă pe urmă de unde, e, cum se simte în Uiejdea, unde a făcut studiile. Și-i făcu vreo cîteva mărturisiri, să-l stimuleze la vorbă. Bora se miră, la început. Îi răspunse, totuși, la întrebări, cît se putea de firesc. Și se gîndi, într-un timp, că fusese chemat pentru altceva, nu pentru ceea ce își închipuise el. „Da, își spuse, cine știe ce au de gînd... S-ar putea, chiar dacă m-au chemat pentru treaba aceea...“ Apoi, după ce văzu notița lui Ciorfoiu, cînd umblă secretarul într-un dosar — îi recunoscu numaidecît scrisul : era gros și strîmb — se lămuri și se îngălbeni. Îngheță și amuți brusc, spre surprinderea secretarului, care avea și el o sarcină acolo, trebuia să lămurească problema asta și nu prea îi ardea de ea, după cîte se părea.

— Dar ce-i cu dumneata, tovarășe Bora ? îl întrebă el pe Pavel. Suferi de ceva, cumva ?

— Nu !

— Atunci ? !

— Mi-am amintit de ceva...

— Da ? !

— Da !

— Și nu se poate să-mi spui și mie ?...

Pavel se ghemui în sine și rămase neclintit pe scaun. Și se întrebă dacă are vreun rost să mai stea acolo. Și dacă n-ar fi mai bine să-i lase în pace, pe toți, și pe cei din sat, dar și pe cei de-acolo. „Fiindcă eu tot nu știu s-o dau

pe *vangă*... Şi nici n-o să-nvăţ !... Mai bine mă-mpuşc... Cu propria-mi mînă... Da... Decît aşa..."

— Ascult, spuse tovarăşul Sas, răbduriu, aştept...

— Da, ştiu ! spuse Pavel învolburat. Dar nu ştiu dacă are vreun rost...

Îl întrebă apoi pe secretar dacă fusese vreodată la fazanerie, la vînătoare, la canton.

— Nu, n-am fost, dar vreau să merg, spuse secretarul. Mi-au spus *tovarăşii* că sînt nişte locuri grozave pe-aicea... Cu vînat şi cu vinuri... Dar eu n-am apucat să mă duc... Sînt de cîteva luni aicea...

Pavel se mai linişti puţin.

— Nu-i nici o pierdere ! mai spuse el.

— Poate că nu-i, dar de ce ai întrebat ?

— Să ştiu şi eu... Fiindcă şi eu sînt nou aicea...

Lăsă apoi de o parte ocolul pe care vroia să-l facă şi-i spuse secretarului tot ce văzuse — ce constatase el — de cînd era în Uiejdea. Omul îl ascultă cu interes şi cu un fel de dezaprobare. Îşi notă cîte ceva din ceea ce îi spuse Pavel şi se mînie într-un rînd. „Chiar aşa, da ?" — întrebase el. Pînă la urmă, însă, parcă învinsese în el dezaprobarea de la început, teama sau prudenţa, tactul sau cine ştie ce socoteli ascunse, pe care Pavel Bora n-avea să le cunoască şi să le înţeleagă niciodată. Secretarul admise, înainte şi după ce se mîniase — mai ales după asta — că Pavel avea dreptate, în unele privinţe, şi că mai existau, desigur, destule nereguli, rămăşiţe ale unui anumit fel de a munci, îngust şi strîmb. Numai că ele, neregulile şi rămăşiţele astea, nu puteau fi înlăturate deodată. Trebuia timp, spunea el. Şi tact, şi pricepere, şi răbdare.

— Asemenea situaţii, îi spusese el lui Pavel, sînt create de oamenii care au poziţii... Şi care nu renunţă la ele, cu una cu două... Din contră, şi le apără pînă-n clipa din urmă... Aicea, la noi, nu ştiu exact dacă-i vorba de o *situaţie* de asta, încîlcită şi urîtă... O să vedem... Şi dacă-i aşa, o lămurim noi... Acum, ce să zic, du-te şi vezi-ţi de

muncă. Şi nu mai intra-n conflict, pe cît poţi, cu Iosif Ciorfoiu, cu preşedintele... Fiindcă el îi vechi, are o faimă nemaipomenită...

Îl înţelesese şi parcă era de acord cu el, secretarul. Şi Pavel prinse şi mai mult curaj. Dar nu pentru mult timp, numai pînă cînd trecu drumul, la consiliul agricol, unde avu altă discuţie, pe aceeaşi temă, cu vicepreşedintele. Asta, măcar — Pavel avea să afle mai tîrziu că vicele era văr bun cu Ciorfoiu şi că, de fapt, el îl sprijinise şi-l propulsase — îl luă la rost de la început, fără nici o introducere, fără nimic. Şi-l mustră, şi-l certă, pentru că nu-şi vede de treburi — „de profesie". Şi pentru că se amesteca unde nu-i fierbea oala.

— Lasă munca de conducere-n seama noastră ! îi spuse el în cele din urmă. Şi vezi-ţi de meserie, de profesie !... Fiindcă de-aia te-a făcut statul inginer-agronom, să te ocupi de pămînt !... Să-l faci să rodească îndoit şi însutit... Şi dumneatale, în loc să te ocupi de lucrurile astea, te-nşiri cu nu ştiu cine şi te dedai la nu ştiu ce acte !... Te porţi ca un huligan !...

Pavel ieşi de la consiliu vorbind şi înjurînd, de se uita lumea după el pe stradă. Se gîndi să se întoarcă la raion, să discute din nou cu secretarul. Renunţă, scîrbit. „N-are rost ! îşi spuse. Chiar dacă el... Aicea-i o maşinărie-ntreagă... Şi dacă te-atingi de unul, sar zece să te mănînce... Dacă nu le ştii rosturile... Dacă nu ştii s-o dai pe *vangă*... Asta-i, da... Aicea-i partid şi sfat numai pe dinafară... Fiindcă pe dinăuntru îi altă rînduială... Sînt altfel de relaţii... Şi dacă n-o dai cotită, atuncea, mă rog !... E nevoie şi de răbdare, e adevărat !... Dar pînă cînd şi de ce ? ! Fiindcă eu am fost la un secretar raional, nu-i aşa ! ? Şi n-am fost după răbdare !... Am fost în locul unde-i concentrată *puterea* !... Şi dacă acolo mi se dau sfaturi, în loc de soluţii, înseamnă că stăm bine !... Teribil de bine !... Dacă m-aş duce la primul secretar, tot aşa mi s-ar spune !... Ba poate că aş fi luat la rost, pentru că am

îndrăznit să vorbesc !... De parcă n-ar fi voie ! ? Parcă Ciorfoiu ar fi unitatea de măsură a perfecțiunii ! ? Iar ei, *tovarăşii...*"

Nu scăpă, însă, numai cu asta.

În sat îl aşteptau ai lui : Iosif Ciorfoiu, Simion Bănuţ, domnul Horcea şi tovarăşul Fluieraş, instructorul raional. Şi încă vreo cîţiva tovarăşi, pe care el nici nu-i cunoştea. Erau la sediu, toţi. Şi-l chemară acolo, cînd îl văzură. Şi-l luară şi ei la rost, care mai de care. Îl traseră încă o dată la rindea, să se îndrepte.

— *Tovarăşii* au dreptate ! spusese Simon Bănuţ în încheiere. Eu sînt de acord cu ei !... Eu, dealtfel, mi-am făcut datoria !... Şi dacă dumneatale nu te dai pe brazdă, o să trebuiască să ne cam părăseşti !... Dar nu cum crezi dumneatale, ci cum credem *noi* : cu o tinichea de coadă ! Asta e !...

Apoi, pe drum, după ce ieşiseră de la sediu, se ţinuse scai de Pavel. Încercase să-l mai îmbuneze. Mergea pe lîngă el, opintit şi hîit, gata-gata să atingă pămîntul cu mîinile.

— Apăi, că dumneatale, tovărăşelule, zicea el, nu cunoşti mai de fel satul... Se vede, da, că eşti nădrăgar, orăşan... Şi-apăi, că *noi,* aicea, am dus muncă şi luptă... Şi-acuma nu se poate — nu-i modru nicicum — să vii dumneatale şi să ne strici rosturile !... Că *noi,* eu şi cu tovarăşul Ciorfoiu, şi cu ceilalţi tovarăşi dimpreună, — ne-am chinuit cu toţi mişeii, pînă cînd i-am dat pe brazdă... Da, da, rău de tot ne-am muncit şi ne-am chinuit... Au mai fi fost ele şi greşeli, pe ici şi pe colo.. Da asta-i altă poveste, c-acolo unde se taie lemne sar şi aşchii... Aşa că dumneatale nu trebuie să te iei după nu ştiu cine... După Bucur Ion şi după Şofic... Apăi că Bucur a fost primar şi chiabur, bandit şi tîlhar... Iar ălălaltu, al lui Şofic îi altfel de pasăre... Ăla-i *onarhist,* tovarăşule... Păi dumneatale ştii ce-i ăla un *onarhist* ?...

— Nu, spuse băiatul, oscilînd între rîs și mînie, între un rîs nefiresc și cumplit și o mînie aspră, nimicitoare. N-am auzit !

— Păi vezi?... Și-atuncea de ce te bagi, dacă n-ai auzit ?... Apăi că *onarhistul* este acela care...

Pavel îl mai ascultă pînă la o răspîntie, apoi îl lăsă în drum și se duse la Cornelia, grăbit și învîltorat.

32

Veni primăvara pe urmă și Cornelia se îmbolnăvi și plecă la un preventoriu. Și el rămase singur, cum nici n-ar fi crezut. Singur și pustiu, al nimănui. Se apucă de lucru, să uite. Organiză campania de primăvară „cum scrie la carte." Și-și petrecu zilele pe hotar, cu tractoriștii și cu oamenii, lucrînd împreună cu ei, mîncînd împreună, vorbind sau tăcînd împreună, sub soarele de primăvară, pe o vreme schimbătoare dar prielnică lucrului, făcută anume pentru încolțiri și pentru germinări. Poate că de aceea îi era lui așa de dor de ea, din pricina vremii acesteia potopitoare. Și poate că și din pricina vîrstei. Nu-și dădea seama. Și nici nu se întreba, nu-și cerceta gîndurile și simțămintele. Lucra și aștepta. Și se uita după cîte-o ciocîrlie, cum se suia și cum se mistuia în vineția cerului. Și-o îngîna apoi, în cîntec sau în fluier, cum se brodea. Și-ajungea la numele ei : „Lia... Cornelia... Cornelia... Lia..." Și dacă se uita în zare, o vedea venind către el cîteodată. Și la crengile sălciilor dacă se uita, îi vedea părul, fluturînd în vînt, amirosind a mîțișori și a viață, a dragoste și a pămînt. Noaptea îi era mai greu, mai ales dacă se trezea, dacă nu era atît de ostenit încît să doarmă neîntors, ca lemnul. O visa de multe ori, și-o auzea rîzînd. Și-i părea bine, se bucura ca un copil, cînd rîdea ea. I se părea atunci că răsună, în casa Leoaicei și în lume, o mie și-o sută de clopoței. Și se crispa cînd venea

de undeva, dintr-un loc nedefinit, cîte-un dangăt gros și greu, de clopot vechi. Îi dădea și moartea tîrcoale — pe întuneric, în somn și în vis — și el nu știa cum s-o înfrunte. O înjurase odată — „Piei, scorpie, că-ți rup gîtul !" — iar altă dată o prinsese de mîini și-o trîntise lîngă pat, s-o calce în picioare. Sărise chiar, ridicase un picior, să zdrobească arătarea aceea rea și vrăjmașă, care venea din urmă, din copilărie. Și se oprise, în ultima clipă, fiindcă moartea avea atunci chipul de neuitat al Corneliei.

— Nu te lăsa răului, domnișorule, îi spunea Leoaica, nu-ți fie teamă, că nu moare !... Și știi de ce nu moare ?

— De de, nană ?

— Fiindcă a auzit cucul cîntînd... Și cine-a auzit cucul, nu mai moare în anul ăsta... La anul, poate... Și pînă la anu, cine știe ce-o mai fi... Murim noi amîndoi și domnișoara tot nu moare... Ascultă-mă pe mine, că-s muiere bătrînă.. Și-s trăită, și-s pățită...

El o asculta și tăcea mai mult. Și-i mulțumea, în gînd, pentru că se purta așa cu el, cu o înțelegere pe care nici n-o bănuise la femeia aceea aspră și cam rea de gură.

— Să știi, nană Ană, îi spuse el într-o seară, după ce primise o scrisoare de la Cornelia, că noi ne luăm, la toamnă.. Și-o să te rugăm să ne fii nănașă... Ce zici, primești ?

— Primesc, dară ! răspunsese bătrîna. Cum să nu primesc ? !... Mai ales că-i vorba de domnișoara Cornelia.. Și-i chiar bine la toamnă, după ce s-or culege viile... Da, îi bine... Numai că dumneatale să nu uiți să-ți anunți și părinții, că te-nsori... Să nu faci cum a făcut un fecior de-al meu, care mi-a scris de treaba asta numai după ce a făcut-o... „Să știi, mamă, că m-am însurat !" — mi-a scris el... „Să fii sănătos !" am zis eu... Și nu m-am dus și nici nu m-oi duce pe la el...

Îi făgădui că el își va anunța la timp părinții. Și-i scrise și Corneliei. Nu se dezmetici și nu se trezi cumsecade

decît într-un tîrziu, cînd stătu de vorbă cu Iosif Ciorfoiu, într-o sîmbătă.

— Așa da, îi spuse Ciorfoiu cu un fel de bucurie, cu o satisfacție pe care abia și-o mai stăpînea — acuma-mi place de dumneata!... Ești pe drumul cel bun !...

— Nu-nțeleg ! răspunse Pavel.

— Ei, nu-nțelegi ? !... Nici nu-i nevoie, la urma-urmei... Important e să faci, nu să-nțelegi...

Era după o ploaie și ei veneau de pe cîmp. Și-ndată ce intrară în sat, președintele îi lăsă lui poteca.

— Asta-i, continuă el, mergînd pe alături, frămîntînd noroiul fără milă — îi mai bine așa... De ce să ne-ncălecăm și să ne călcăm în picioare unul pe altul ?... N-are nici un rost !... Nu-i în folosul nici unuia dintre noi !... Și nici în folosul *muncii* nu-i... Îi păcat de energie, ce mai !.... Și de timp îi păcat.... Pe cînd așa, mă rog, îi altceva !...

Pavel se opri după un timp și-l întrebă, pe neașteptate, cine sesizase raionul atunci, cînd cu adunarea.

— Eu ! vorbi Ciorfoiu, fără să clipească. Era normal, nu-i așa ?... Era de datoria mea să fac lucrul ăsta !... Fiindcă dumneatale, atuncea, nu te-ai purtat cum se cuvenea... Ți-ai cam încălcat atribuțiile... Nu mult, numai o țîrucă, da ți le-ai încălcat... Și-atuncea, *noi*...

Pavel și-l aminti și-l văzu în fața ochilor, așa cum era cînd fuseseră la vînătoare, în iarnă. Și-l auzi rîzînd, hohotind năvalnic. Și se cutremură. Rîsetul omului de lîngă el venea de departe, din urmă. Și era aspru și greoi, clomburos, iar omul plesnea de sănătate. Era gras — „ca un porc", cum ziceau uiejdenii — dar era ațos și tare. Și era setos de viață și de putere. Și era în stare de orice, ca să le dobîndească. Ori ca să le păstreze. „Da, recunoscu Bora abia atunci — ăsta-i în stare de orice !... Și eu, dacă mai stau aici, aicea rămîn..."

— Dar ce-i cu dumneatale ? îl întrebă Ciorfoiu. Ești cam necăjit... Ești beteag, cumva ?

— Nu... Nu cred !

— Înseamnă că ești ostenit... Ești *estenuat*... Și poate că-i și lipsa fetei de vină...

— Nu știu... Poate.

Președintele rîse îngăduitor. Pe urmă îl întrebă dacă se înțeleg amîndoi, Pavel și Cornelia. Și el, ce să-i răspundă, îi spuse că da, se înțelegeau.

— Îi bună, nu-i așa ? mai întrebă Ciorfoiu. Îi lemn fain, ce mai !... Norocu dumitale !... Că știi cum îi și cu norocul ăsta : nu-i pentru cine se pregătește... Așa-i lumea asta făcută... Dar pentru atîta lucru nici nu se merită să te superi !...

Pe urmă, cînd să se despartă, îi spuse pe șleau, că dacă nu vroia s-o ia de nevastă, să-i spună lui, cînd se va sătura de fată.

— Și-atuncea, *noi* o mutăm undeva ! adăugă el. O trimitem într-alt sat, să nu se iște scandal aicea !... În rîndul celălalt am iertat-o, am lăsat-o... Eu am zis s-o lăsăm, să stea aiciea... Dar acum n-o mai iertăm... Îi dăm papucii și pe dumneatale te păstrăm... Dumneatale rămîi pe loc... Trebuie să rămîi, că ești harnic... Și-i mai bine așa, decît să să vină altul... Că noi ne știm... Ne-am studiat și ne-am delimitat... Nu-i așa ?

— Ba da ! spuse Pavel. Seara bună !

Nu-și mai aminti apoi de nimica, pînă acasă. Și nici nu reuși să se gîndească la ceva, așa era de răvășit și de îndîrjit, împotriva tuturor.

33

Dimineața, Pavel se duse la George Șofic și-i spuse că s-a săturat și că pleacă, se mută, se lasă păgubaș. A tot așteptat, a nădăjduit și-a crezut. Și-a spus părerea atunci, la adunare. Și-a pățit pe urmă ce-a pățit, cu toate că a avut și avea dreptate. Și lucrurile, aicea, rămaseră exact cum fuseseră mai înainte. Și dacă exista vreo diferență,

asta îl privea tot pe el. Buturugile pe care le aruncaseră unii pe anumite canale, rămaseră aruncate. Și-acuma, dacă el ar fi vrut să mai zică ceva, ori să facă cerere de intrare în partid, ar fi fost pus din nou sub lupă, sub aceeași lentilă cețoasă și falsificatoare. Și-ar fi ieșit deasupra — „Sînt sigur de asta, acuma !" — dreptatea lui Iosif Ciorfoiu, care era dreptate numai cu numele.

— Așa că eu, tovarășe, mă duc !... Plec pînă nu-i prea tîrziu... Aștept să vină fata aceea de la preventoriu... Și-o iau cu mine, plecăm, ne ducem... Că eu sînt tînăr, și-s copil de oameni cinstiți... Și nu vreau să capăt și eu osînză la creier... Nu-mi trebuie nimica, n-am nevoie de răspunderile și de puterile lor.. Eu am vrut să muncesc și-am avut niște planuri... Văd, însă, că nu-i nevoie de așa ceva, de muncă și de cinste !... Cererea mare se îndreaptă spre altceva... Așa că eu, gata, m-am decis...

Omul îl ascultă cu răsuflarea tăiată. Îl pofti să intre, să nu stea în curte. Și se scuză, cumva, că era strîmtoare și sărăcie la el.

— Eu am fost plecat, îi spuse el, și cînd m-am întors aicea era, nu știu de ce, mai greu să-mi fac casă nouă... Și-am avut și alte greutăți, ce-i drept... Cu familia...

Tinda se umplu de copii. Pavel îl întrebă, după ce se mai domoli, dacă erau ai lui toți.

— Nu, ai mei sînt numai șase la număr... Ăilalți sînt din vecini... Că noi n-avem ibovnice, în sat, ca alții.

Se opri apoi, tăcu. Veni muiere-sa și-l întrebă ceva la ureche. Dar Pavel tot înțelesese ce-l întrebase. Văzu un copil cu pantalonii în bandulieră luînd-o la fugă către bodegă, cu o sticlă în mînă. Și se însenină puțin și-i păru bine că venise acolo și se mustră, fiindcă vorbise într-un anumit fel mai înainte.

— Așa, va să zică ? întrebă George de alături. Vrei să pleci ?... Vrei să ne lași răului ?...

— Da, vreau să plec !

— Păi de ce ?

— Așa !...

Discuția se leagă greu pe urmă, după răbufnirile și după retragerile băiatului. Al lui Șofic, George, îl înțelese numaidecît. Și-i venea nu știu cum, tocmai de aceea, să-l convingă să nu plece. Să-i arate că-i bine să rămînă, să nu dea bir cu fugiții, să stea aicea, pe poziție, să lupte. Va fi greu, o recunoștea și el, fiindcă Iosif Ciorfoiu nu era un dușman oarecare, era învîrtit și sucit, era învățat cu de toate, știa cînd și pe ce pedală să apese. Dar nu era de neînfrînt, zicea el cu tărie și cu un fel de mînie, pe care nu o au decît oamenii pățiți, arși și fripți.

— Cît m-a frecat și cît m-a hărțuit ăsta pe mine, tovarășe Bora ! spuse George încet, înfrîngîndu-și în fiecare clipă mînia și ura care clocoteau în el, mai de mult. La început eu n-am știut ce se-ntîmplă, că nu mă simțeam vinovat cu nimica !... Și cînd am înțeles, cînd mi-am dat seama de ce-mi ținea Ciorfoiu urma, m-am îngrozit !... El mă ținea la distanță și mă blama în fel și chip — mă vorbea de rău, mă făcea de rîs față de oameni, vorbea cu mine în doi peri și cîte toate ! — fiindcă îi era teamă de mine, vedea și vede-n mine un adversar, un om care-i pîndește postul !... Și-atuncea, ca să fie sigur că n-o s-ajung niciodată unde vreau eu, unde își închipuie el că vreau, fiindcă pe mine nu mă interesează lucrul ăsta — m-a lucrat și m-a prelucrat, ori de cîte ori i-a venit bine... Și-ntr-un rînd, cînd a venit un tovarăș de la regiune la o ședință de organizație, i-a spus omului că numai gura-i de mine... Am apucat de-am vorbit și eu, mi-am spus cîteva păreri, deschis, fără-nflorituri... Și tovarășul acela a întrebat cine sînt și de ce nu sînt „angrenat" mai tare-n muncă !... Și Ciorfoiu o dată a-ndreptat-o „...Da, îi bun de gură, a spus el, a fost și-n armată și-a mai învățat și pe-acolo cîte ceva. Da a uitat să lucre... Dacă i-ar merge și mîinile cum îi merge gura, ar fi ceva !..." Și-a mințit, să știi, fiindcă eu am lucrat și lucru, pe brînci... Și-am fost așa de necăjit atuncea, cînd am înțeles de ce mă ține el la

distanță, că n-am putut dormi de fel vreo cîteva nopți... Nu-mi intra nicicum în cap judecata asta a lui... „Păi cum vine asta, ziceam eu, el îi în partid, ca și mine, ba mai e și-n conducere și-i deputat și-atuncea ? !... Se poate una ca asta ?...“ Și pînă la urmă tot eu m-am întors și-am zis că se poate, dacă se-ntîmplă... Și-am mai zis eu și altceva, atuncea...

În tindă se stîrni forfotă. Venise copilul cu sticluța. Nevasta lui George — o femeie negricioasă, măruntă și ageră, pîrjol — i-o luă din mînă, o șterse cu șorțul, căută niște pahărele și veni și ea în odaia din față, unde stăteau ei. Nu vorbi la început. Aștepta pînă umplu George pahărelele. Pe urmă închise ușa și spuse și ea cîteva vorbe, despre Ciorfoiu.

— Eu sînt o leacă de neam cu muiere-sa, zise ea. Și-i cunosc, pe degete, toate rosturile... Dumneavoastră n-aveți de unde să știți, da la noi, aicea, sîntem mulți și-i greu... Da sîntem ca o șatră, laolaltă, cu toate, fie bune, fie rele.... De la ei — la el, adică, că el îi șef și-i stăpîn și-acolo — îi altfel... Muiere-sa, săraca, îi ținută de-o parte că-i ne-nvățată. Iar copiii nici n-au voie să șadă la masă cu el... I s-a suit la cap, asta-i... Dar și-ai noștri, oamenii de-aicea, sînt oameni slabi... Că-l lasă așa... Și tac și rabdă, și cînd vorbesc, vorbesc între ei... Și-și bat joc de Ciorfoiu — ați auzit, cred, povestea cu îngrășatul, că ăsta-i făcut gata — da lui nici nu-i pasă...

George se mînie și-i spuse să-i lase în pace. Femeia se supuse și ieși, fără să se supere.

— Înseamnă că tot eu am avut dreptate, spuse Pavel. Buba-i destul de adîncă. Și-i greu de vindecat... Trebuie tăiată... Și tăietura doare... Cine s-o facă ?... Eu ?... Dar nu-i asta meseria mea !...

Omul îl lăsă să vorbească. Și-l ascultă cu o atenție nefirească. Pe urmă, însă, cînd nici nu se aștepta Pavel, îi spuse că n-are dreptate. Și că greșește adînc. Situația era grea, recunoștea și el. Dar nu era de neschimbat.

— La noi e un fel de eclipsă acuma, de soare... Și cînd îi eclipsă de soare se lasă așa un fel de frig peste lume... Și-o spaimă mare... Dar eu zic c-o să treacă... Așa cred eu !... Chiar Ciorfoiu ăsta, cît îi el de îndătinat acuma, de-nchinat dracului și mamii lui — tot o să se-ndrepte... Așa cred eu !...

— Oi fi crezînd, dar eu n-am venit aicea ca să-l *transform* pe Iosif Ciorfoiu !... Eu am venit cu alte planuri aicea... Cu planuri bune și cinstite, să știi și să mă crezi...

— Tocmai de-aia nu-ți dau dreptate, în privința plecării... E ușor să faci așa ceva, să pleci... Că și eu am vrut să plec într-o vreme... Mi-am găsit un loc la un gostat... Loc bun, cu leafă fixă — numai pentru copii aș fi luat șase sute de lei — cu cîte-o primă... Și-am renunțat, nu m-am dus... C-am zis așa : „De ce să mă duc ? !... Păi dacă ăsta — mă gîndeam, îi clar, la Ciorfoiu — a fost în stare să-mi facă, pe degeaba, ce mi-a fost făcut, înseamnă că-i în stare de orice..." Și că situația de-aicea de la noi îi complicată tare...

Îi explică apoi, cu aceeași îndîrjire, în ce constă complicația din Uiejdea lor.

— La noi, lucrurile sînt pe la mijloc : nu merg nici prea bine, nici prea rău... Dac-ar merge rău, odată ar sări toată lumea... Dar așa, cum e acum, toți sînt mulțumiți... Numai că mulțumirea asta cam miroase a pute... Că ține de mult și-ar cam trebui să nu mai *ție*... Că satul ăsta, cu pămînturile de-aicea și cu apele din jur — are posibilități mari... Dar nu-i cine să le dezghioace... Să le pună în față... Că oamenii, dacă s-ar face asta, s-ar așterne pe lucru ca zmeii !... Asta-i, vezi dumneatale, tovarășe șef, cum zice Bucur...

Pe urmă, la plecare, îi mai spuse că dacă ești băgat într-o luptă și fugi, te împușcă dușmanul în spate. Și-i păcat, și-i rușine să pățești așa ceva, mai ales cînd ești tînăr.

— Şi-aicea la noi e un fel de front acuma... O situaţie de asta încîlcită... O eclipsă, cum am zis eu adineauri... O eclipsă de soare... Şi cînd îi eclipsă, întîi cîrîie păsările... Iar vitele mugesc mai la urmă, cînd îi spaima trecută... Că trece, să ştii...

— Şi eu aş vrea asta, să treacă ! spuse Pavel cu mai mult suflet. Tare mult aş vrea...

Se duse acasă pe urmă şi-i scrise lui Vlad. Ca unui frate îi scrise. Şi-i povesti cum mergeau lucrurile acolo, ce greutăţi a întîmpinat şi întîmpină el în Uiejdea. Şi-i ceru sfatul, ce să facă şi cum să iasă din situaţia asta.

Şi se mai linişti pe urmă.

34

Era primăvară şi era noapte. Primăvara era pe sfîrşite, iar noaptea abia venise. Şi era limpede, ca o apă. Ei stăteau într-o pajişte culcaţi. Stăteau în iarbă. Ieşiseră la plimbare şi se opriseră aici, să vadă soarele, cum apunea, cum se stingea, cum murea. Şi rămăseseră aşa pe urmă, tăcînd. Dealtfel, aşa stăteau mereu de la un timp, cam de cînd se întorsese ea de la preventoriu. Trăiau abia acum clipele de nerepetat ale începutului. Şi le trăiau altfel de cum le-ar fi trăit atunci, la început. Erau mai frumoase, parcă. Ieşeau din ei şi stăteau între ei. Şi lor li se părea, cîteodată, că seamănă cu nişte căţelandri, clipele. Erau jucăuşe şi rotunde. Alteori li se păreau nişte picăţele străvezii, aeriene şi frumoase. Corneliei, mai ales, îi treceau atîtea prin cap, că-l zăpăcea cu întrebările. Avea un fel al său de a vorbi, ciudat, în aparenţă, şi totuşi, atît de atrăgător, plin de o poezie ascunsă, încît nu se putea s-o uiţi, dacă o auzeai o dată vorbind ; şi el n-avea s-o uite niciodată, pînă în clipa din urmă.

— Mă gîndesc, îi spuse ea acum, vorbind din iarbă, cu şi mai multă mlădiere, dacă nu sînt o piedică pentru tine...

— Piedică ? !... De ce ?

— Așa, pentru că tu ești băgat într-o luptă aicea — așa mi-a spus deunăzi George Șofic — și-ar trebui să ai mîinile libere.

El rîse și ea se supără.

— Da, așa e... Vrei, nu vrei, dar e așa. Ești în luptă cu un anumit spirit, cu Iosif Ciorfoiu...

— Asta-i bună ! spuse el. Dar ce, Iosif Ciorfoiu îi un spirit ?... Ăsta-i om în toată firea... Și încă ce om !...

— Da, e om, dar tu ai să poți să-l înfrîngi ?

— Da, am să pot !

— Nu cred.

— De ce ?

— E mai puternic !

— Și-n ce stă puterea lui ?

— Într-un fel de viclenie.

— Nici eu nu sînt de ieri, de azi.

— Nu, dar el are să te-nfrîngă !

— Vorbești prostii, cîteodată !

Ea recunoscu asta și se întristă. Își dădu seama că spusese un lucru adevărat, posibil, dacă nu chiar inevitabil. Și tăcu un timp. Apoi, cînd vorbi, se întoarse la același subiect, și-l întrebă dacă vrea să îmbătrînească. Și el îi spuse, de departe, din iarbă și prin iarbă, prin pămînt, că n-ar vrea să îmbătrînească niciodată.

— Chiar n-ai vrei ? stărui ea.

— Nu, n-aș vrea defel...

— Dar de murit, cînd ai vrea să mori ?

— La bătrînețe, spuse el rîzînd, mai încolo...

Și-i povesti pe urmă, fără nici un pic de sfiiciune și de teamă, cînd și cum ar vrea el să moară. Îi spuse că ar vrea să se stingă cum se stingeau cei vechi, bătrînii.

— Aș vrea să fie toamnă, îi spuse, și vremea aș vrea să fie limpede și blîndă... Și-n jur să miroasă tare, a gutui și a struguri storși de must... Și-a măciulii coapte, de floarea soarelui.... A cucuruz și a grîu colbuit, încolțit cine știe

prin ce unghere... Și eu aș vrea să ies să mă spăl pe ochi, într-o dimineață... Și să simt așa o sfîrșeală... Și să mă pun pe prag cu ștergarul pe mînă... Și-apoi, cînd vii tu, să mă găsești acolo...; Și să mă-ntrebi ce-i cu mine și eu să tac... Și tu să te sperii și să-ncepi să strigi : „Pavele... Pavele !"...

El rîse apoi și începu să cînte cu glas gros :

Pavele, Pavele,
Unde-ți sînt cătanele ?
Pavele, Pavele...

Ea îl mustră și-i spuse că e un zăpăcit și un aiurit.

— La început nu erai așa, zise ea, sculîndu-se din iarbă. Erai serios... Și-acuma...

— Tu m-ai influențat, în rău... Așa că eu o să mă gîndesc ce-i de făcut... Cum să mă scutur de influență...

Își aminti de propunerea pe care i-o făcuse Ciorfoiu — „Cînd te saturi de ea, să-mi spui mie..." — și se sculă și el din iarbă, o luă repede de mînă, parcă i-ar fi fost teamă să nu-i despartă cineva chiar atunci.

— Hai să plecăm ! îi spuse. Hai, că-i tîrziu...

Ea se supuse și porni alături de el, potolită.

— Plecăm, mai spuse ea, dacă dumneavoastră, tovarășe Bora, doriți lucrul ăsta... Fiindcă dumneavoastră sînteți șeful !... Stăpînul unei familii care nici nu există...

— E un apropo cumva ?

— Doamne ferește !

— Atunci ?

— Vorbesc și eu așa... Mă joc...

— Cu ce ?

— Cu gîndurile și cu vorbele.

— Și-ți place ?

— Foarte mult !

— Dar de ce ?

— Nu știu nici eu de ce, dar îmi place...

Îi spuse apoi, cu alt ton — era, într-un fel, prima mărturisire pe care i-o făcea — că dacă n-ar fi venit

ei acolo, ea s-ar fi chircit și s-ar fi veștejit pentru totdeauna.

— Dar așa, cu tine, m-am trezit și m-am limpezit, nici eu nu știu cum să-ți spun... Mi-a părut rău odată pentru că am ieșit înaintea ta, cum am ieșit... Acuma nu-mi pare rău... Și mă gîndesc că toate lucrurile își au rostul lor în lume... Și că tu ai venit aicea dinadins, c-așa era scris...

— Ar trebui s-o cunoști pe mama, spuse el.

— De ce ?

— Așa, fiindcă și ea mai nutrește asemenea convingeri... Altfel e o ființă extraordinară... Neobișnuită, rară...

Vorbiră de altele după aceea. Pe urmă, cînd ajunseră la casa Martei lui Ștefan, se opriră, necăjiți. Vroiseră să intre, dar înăuntru, la Marta în casă, era larmă și voie bună.

— El e aicea, da ? întrebă Pavel.

— Da, e aicea.

— Și-atunci ?

— Te duci acasă...

— De ce ?

— Așa, mai vorbim noi...

— Bine, noapte bună...

— Noapte și mai bună...

Ea intră încet și el o urmări cu ochii, ca în seara dintîi. Și se gîndi pe urmă, pe drum, că lumea asta nu-i chiar așa de urîtă și de învălmășită cum i se părea lui cîteodată.

35

Răspunsul lui Vlad veni tîrziu, după o lună și ceva. Pavel nici nu-l mai aștepta, dar îi păru bine cînd îl primi. „Nu mai sta pe gînduri, băiete — spunea Staicu în scrisoare — acționează !... Ce-aș mai răsturna eu căruța

învîrtiților acelora de la voi... N-aș avea ce alege, într-o lună de zile... Nu-i vorbă că și tu poți face asta... Ar fi timpul, dealtfel... Ai cercetat destul situația... O cunoști !...“ „Păi sigur că o cunosc !“ adăugase Pavel cu o hotărîre bruscă și aspră, de neschimbat. Și se duse numaidecît acasă.

— Nană Leoaică, nană Leoaică, îi porunci el gazdei, să-mi pui petrol în lampă, că am de scris... Am ceva de lucru...

Era într-o sîmbătă seară și bătrîna rămase uimită.

— Apoi că dumneatale, îi spuse ea, ești de neînțeles. Chiar așa, zău... Umbli toată săptămîna cu fătuca aia de mînă, prin sat și mai știu pe unde, de vă vorbește toată lumea...

— Noa, și ce-i cu asta ? întrebă Pavel. Ce dacă ne vorbește lumea toată ?

— N-ar fi nimica, dacă n-ați avea și dușmani aicea... Aveți și prieteni, dar și dușmani aveți...

— Și ce-i de făcut atuncea ? întrebă Pavel cu un fel de sfidare, care n-o viza, de fapt, pe bătrînă. Ce trebuie să facem și cum trebuie să ne purtăm noi ?

— Să vă feriți și voi, spuse bătrîna, să nu mai umblați așa, de mînă, în văzul tuturora... Puteți veni și aicea, cînd vreți... De mine chiar că n-ar trebui să vă feriți...

— Bine, o să venim... N-ai nici o grijă...

„Ce-o fi cu el, Doamne ? se întrebă bătrîna în vreme ce umplea butea lămpii — s-a zăpăcit de tot... Îi turtă de dragoste... Nici n-aș fi crezut... Îi mai rău decît dacă s-ar fi îmbetat de vinars... Doamne, că sucită mai e lumea asta... Și oamenii ăștia...“

Pavel se plimbă prin casă cu mîinile în buzunare. Era hotărît și liniștit... „Asta fac, spunea el, pun pe hîrtie tot ce-am constatat aici. Cum merge gospodăria... Ce producție a obținut... Și cum au fost repartizate bunurile... Cît a mers la contractări și cît a plecat la S.M.T... Cît a

intrat la fondul de bază, la fondul de ajutoare, la fondul de semințe și de furaje... Și cît și cum s-a-mpărțit la oameni... Asta, mai ales..."

Bătrîna plecă nedumerită, iar el se apucă numaidecît de scris.

„Situația gospodăriei colective din Uiejdea — spuse el, după ce făcu un fel de introducere, în care arăta cine era și de cînd se afla acolo și de ce n-a făcut pasul acesta mai de mult — e bună, la o primă cercetare. Dar dacă scotocești puțin, dacă dai la o parte lustruirile de deasupra, îți dai seama numaidecît că multe lucruri, foarte multe chiar, nu sînt în regulă, sînt prost aranjate. Și stau de mult așa, cum au fost aranjate într-o anumită vreme, cînd se făcea agricultură — și alte lucruri se mai făceau așa — după ureche, din auzite. Aici, la Uiejdea, de exemplu, se făcea agricultură chibzuită și înainte, agricultură de nivel, să nu-i zicem științifică, fiindcă nu era așa. Dar era rentabilă, aducea venituri mari, dădea rezultate bune. Oamenii foloseau fiecare palmă de pămînt. Și-o foloseau la maximum..."

Vorbi de *voj* pe urmă, de apele rîului, care făceau rău acum, deveniseră o pacoste, în loc să fie un ajutor, un sprijin. Și de pășune vorbi, de izlaz. Și de vitele care ieșeau de-acolo, înainte vreme — „Cu șturmul ieșeau" — cînd se gospodăreau altfel uiejdenii, cînd își chibzuiau ei înșiși treburile, mai pe îndelete — „neștiințific, dar mai bine..." Și arătă și sublinie că Uiejdea era un sat vechi, cu tradiții felurite și bune. Și stărui mult de tot asupra tradițiilor acestora, asupra experienței pe care o obținuseră oamenii, de-a lungul vremii. „Înainte de a veni aicea, spuse el, și eu m-am gîndit că lucrurile trebuiesc luate, practic, de la capăt. Și că agricultura noastră nu se va sălta pînă cînd nu vom introduce peste tot metode noi de lucrare a pămîntului, moderne, științifice. Și-mi păstrez și-acum părerile astea. Și dacă am ceva de adăugat, tocmai asta o am : că nu trebuie să se treacă peste

experiența oamenilor, peste ceea ce au făcut ei înainte, în fiecare comună, în fiecare sat. Astă pentru că noi n-avem, în afară de Bărăgan, cîmpii și stepe, să facem agricultură de mare respirație. Și de mare risipire, de mare părăduire, a uneltelor și a pămîntului. La noi, cel puțin aicea, în Ardeal, și poate că nu numai aicea, e mai mult decît important să folosim la maximum fiecare palmă de pămînt, să-i dăm îngrășăminte, dacă are nevoie, să fabricăm și să aducem în agricultură unelte mărunte și diferite, pentru terenurile pe care le avem, să nu rămînem în veci la un singur tip de tractor, sau la două și la plugul cu nu știu cîte brăzdare. Să facem și asemenea unelte, dar să facem și din celelalte, pe care le-am neglijat. Și, o repet, să ținem seama de experiența locală, fiindcă oamenii au lucrat pămîntul și înainte. Și l-au lucrat bine sau chiar foarte bine în unele locuri, n-au așteptat să vină nu știu cine să-i învețe să samene în pătrat... Că dacă așteptau, n-aveau ce mînca, mureau de foame... De aceea zic eu..."

Veni Cornelia pe la un timp, tîrziu, spre miezul nopții. Dar el nu se urni de la masă ; era învăluit în fum și scrum.

— Dar ce face domnul acolo ? îl întrebă fata din fereastră, rîzînd cu rîsul ei metalic și cald. Scrie ? !...

— Da, scrie... Am ceva de lucru !

— Doar nu te-ai apucat de literatură ?

— M-a ferit Dumnezeu de-așa ceva...

— Atunci îi bine... Sînt liniștită...

— Mă bucur...

Ea tăcu puțin, uitîndu-se afară, oftînd cumva.

— Și-i o lună, spuse ea pe urmă, alintîndu-se și mai mult.

— Știu, am auzit...

— Și-i așa de nu știu cum : ca-ntr-un vis !...

— Asta n-am mai auzit-o...

— Și eu așa m-aș plimba : pînă dimineața...

— Și eu m-aș plimba...

— Şi atunci de ce stai în fumul ăla urît ?

— Îmi place mie aşa...

— Şi hîrtia de ce o mîzgăleşti ?

— De ciudă... De necaz...

— Of, că urîcios mai eşti... Nu ştiu zău ce-o să mă fac cu tine toată viaţa.

Tăcu din nou, îl spuse noapte bună pe urmă şi plecă, îmbufnată. Şi lui îi păru rău că n-o oprise acolo. Nu se urni, însă, s-o cheme. Stătu în cumpănă puţin, apoi îşi reluă scrisul, cu şi mai multă îndîrjire. Vorbi şi de Iosif Ciorfoiu în cele din urmă, şi-şi dădu seama, cînd vorbi de preşedinte, cît de mult îl duşmăneşte. Dar nu se mai mustră pentru asta. Dimpotrivă, îi păru bine, socoti firească ura aceasta, duşmănia aceasta mare şi dreaptă. Îşi aduse aminte de George Şofic şi-l socoti naiv, pentru că mai avea încredere în Iosif Ciorfoiu. Şofic zicea că Iosif s-ar îndrepta, dac-ar fi pus la muncă, din nou. „Să meargă la sapă şi la coasă !... Să mai asude şi el !... Şi-apoi să-l vezi cum se îmblînzeşte !... Cum îşi aduce aminte de unde a plecat !...“

„Aici, la Uiejdea, spuse Pavel, în continuare, sînt ce-i drept, destui oameni harnici şi buni. Dar sînt ţinuţi deoparte. De către preşedinte, de către Iosif Ciorfoiu, fiindcă dumnealui îşi cam teme postul, scaunul, *tronul*... Şi-l teme tare de tot ! Şi-ar fi în stare, după cîte îmi dau seama...“ Vroise să scrie că Iosif Ciorfoiu era capabil de orice, numai să-şi păstreze locul. Se opri însă. Se gîndi că ar fi, totuşi, exagerat. Şi spuse altceva. Vorbi de *stilul* său de muncă, de felul cum se purta cu oamenii, de dispreţul pe care îl nutrea faţă de ceilalţi, faţă de un sat întreg. Şi de relaţiile lui vorbi, de *vangă*, de vînători şi de festivaluri, de soarta primilor miei şi de viţeii care îşi rupeau picioarele, de putinicile cu brînză şi de plimbatul damigenelor, care mergeau pline la raion şi veneau goale înapoi. „În privinţa asta, trebuie arătat că omul ăsta — Iosif

Ciorfoiu — n-a înstrăinat nimica, pentru sine. Ăsta-i de fapt aspectul cel mai interesant al *situației* de aicea, că el s-a ferit și s-a păzit ca de foc să nu se mînjească, să nu se încurce cumva cu lucruri care nu-i aparțineau. Pe de altă parte, însă, s-a folosit ca nimeni altul de bunul comun, ca să-și facă relații, să ungă cîte-o osie unde și unde, să-și deschidă cîte-un drum către cine știe ce poartă înaltă. Și-a făcut-o cu interes, ca să rămînă la cîrmă, să se mențină, să domine. Și dacă s-a mai întîmplat cîte-o neregulă, în privința asta, — altfel el e acoperit perfect, din punct de vedere *legal* — dacă a ridicat careva glas, să zică ceva, să critice, a sărit imediat, să astupe gaura, să înăbușe orișice limpezime. În cazul meu, de pildă, pentru că am vorbit într-o adunare altfel de cum ar fi vrut el, s-a dus și m-a pîrît — chiar el mi-a spus-o — m-a reclamat, m-a *turnat*, ăsta-i cuvîntul, fiindcă ceea ce a făcut el, ceea ce au făcut ei, atunci, e turnătorie curată, e o mîrșăvie fără seamăn..."

Ajunse la George Șofic pe urmă și arătă cîte pătimise omul ăsta, pe nedrept, și numai pentru că prezenta un anumit pericol pentru Iosif Ciorfoiu. „Dacă aș fi citit undeva povestea asta, într-o carte de literatură, aș fi spus că-i născocită, că nu poate fi adevărat așa ceva, ca un om care e în conducere și are o sumedenie de funcții și responsabilități să se teamă de altul, că-i va lua postul. Și să acționeze apoi, împins de teama asta zoologică, să-l țină de o parte pe suspect, să-l urmărească ani de zile. Și-acuma, că m-am izbit de hărțuiala asta, de urmărirea asta blestemată — am înțeles că-i posibil și așa ceva. Și-am fost surprins de neatîrnarea lui George Șofic, fiindcă el a rămas dîrz și încrezător, cu toate că a pătimit enorm și-a fost lovit și la venituri, după cîte-am înțeles, a fost lucrat și *material* și *spiritual*. Dar el tot nu s-a lăsat și asta mi-a plăcut și mi-a dat și mie curaj, pentru dreptate..."

Toată noaptea lucră Pavel Bora. Scrise și transcrise cu o îndîrjire care îl mira dar îl și bucura, îi dădu sentimentul unei mari răspunderi.

— Asta e ! spuse el tare, în zori. Trebuia să fac lucrul ăsta mai demult !... Da, chiar că trebuia să-l fac !... Nu-i nimica !... Nici acuma nu-i tîrziu !... Și dacă nu izbutim nici așa, căutăm altceva !... Pînă cînd izbutim, pînă cînd le rupem *țesătura* !...

Se culcă apoi și dormi, dus, pînă la amiazi.

36

Pavel Bora trimise pe undeva — la regiunea de partid și la un ziar, la București — scrisoarea la care lucrase atunci, noaptea. Dar nu mai apucă să primească nici un răspuns. I se întîmplă un lucru destul de neplăcut, spre toamnă, într-o zi, cînd venea cu Iosif Ciorfoiu de pe cîmp ; fuseseră la Ariniștea lui Neag, să vadă niște sfeclă de zahăr. Nu se aștepta, ce-i drept, să i se întîmple ce i s-a întîmplat. Și nici Iosif Ciorfoiu nu se aștepta la una ca asta. Abia ieșiseră în șosea și mergeau pe margine, pe stînga, vorbind. Ciorfoiu vorbea, de fapt. Îi spunea ceva despre gospodărie. Zicea că ar trebui — neapărat ! — să mai analizeze împreună „unele aspecte". Începuse și el să se convingă că nu erau toate în „bună regulă". Și că unele treburi, de gospodărire și de conducere, ar trebui schimbate, îmbunătățite, perfecționate, puse „de acord cu perioada pe care o străbatem acum..."

— Da-i greu cu oamenii ! zicea el. Dumneatale ești, oricum, mai tînăr, și ești și nou aicea... Și nu-i știi chiar așa de bine... Dar eu îi știu de-i prea știu... Nu te poți înțelege cu ei numai dacă-i lași într-ale lor !... Altfel, dacă-i zgîndărești, îi rău... Că ăștia ai noștri, uiejdenii, sînt ascunși... Așa, dacă te uiți pe deasupra, ți se par sfinți...

Dar dacă cercetezi lucrurile mai în adîncime, dai de ce nici nu te-aştepţi...

Din faţă şi din urmă, pe şosea, veneau mereu maşini şi camioane, în goana mare. Şi-n jur mirosea a carburanţi şi a mohor copt. Şi a soare mirosea, a toamnă şi a lumină. Celelalte treceau, veneau şi se duceau. Se pulverizau în aerul acela pur şi răcoros, adumbrit de genele soarelui, care erau mai moi, acuma, în acest septembrie de aur şi de aramă, fascinant şi ademenitor. Bătea un vînt pe undeva, zburătăcind şi răvăşind nişte frunze. Erau depărtate, însă, şi vîntul şi frunzele acelea răzleţe, veştejite prea devreme. Apropiată era numai iarba de pe şanţ, iarba aceea solzoasă şi grasă, hrănită cu toate băligile şi gunoaiele de pe drum. Şi lumina era apropiată. Şi-un plop care se legăna şi se clătina pe undeva, mai înainte, la pod, unde stătuse el odată cu Cornelia. Şi glasul omului de alături, glasul acela cioturos şi bolovănos, pe dedesubt mai mult, din ştiute, fiindcă acum omul şi-l îndulcea mereu, vroia şi parcă izbutea să fie şi el blînd şi bun. Pavel se gîndea că aflase, ştia de *scrisoarea* lui, fiindcă prea umbla la nişte lucruri la care se referise el atunci, prea le dădea tîrcoale. „N-a aflat, spuse el într-un timp, liniştindu-se, n-avea cum... Dar a înţeles ceva... Şi-a dat seama... Şi-a schimbat tactica... Şi mie îmi va fi şi mai greu... Dar de lăsat tot n-o să mă las !... Şi nici n-o să plec, nici la Cenad, nici în altă parte..."

— După ce isprăvim cu campania de însămînţări, spunea preşedintele, de alături, cu acelaşi glas, înmuiat, parcă, în lumina care curgea împrejur — facem o şedinţă de *consiliu*... Dar serioasă, nu aşa, de formă... Şi te chem şi pe dumneatale... Merge, nu-ţi fie teamă... Nu eşti ales dar o să fii... Da, o să fii, şi-n consiliu şi mai sus... Da, şi-analizăm producţia toată, punem în discuţie tot ce-am făcut... Pe ani, nu la grămadă... Să vedem exact cum

stăm... Şi dacă stăm bine, mergem mai departe... Dacă nu, schimbăm ce-i de schimbat, să nu batem pasul pe loc...

Se auzi un camion mare şi greu, venind din urmă, duduind înfundat, parcă ar fi tras tot pămîntul după el, parcă ar fi ieşit atunci din pămînt.

— Da, aşa facem ! mai spuse Iosif Ciorfoiu, prinzîndu-l pe Pavel de braţ, uşor de tot, ca din întîmplare. Dar acuma, deodată, trebuie să ne ferim... Că ăştia, cu maşinile, mînă ca nebunii... Nu le pasă, domnule, de nimeni şi de nimica...

Pavel se feri şi el, din mers. Nu se uită, însă, înapoi, la camion. Şi cînd se uită, văzu într-o frîntură de secundă cum veneau către el, scrîşnind şi crescînd, nişte bare de fier, un mănunchi întreg. Şi i se păru, ca de departe, că-l împinge cineva, în loc să-l tragă înapoi. Dar nu mai avu cînd să se împotrivească. Coada de fier a camionului îl izbi greu, peste umăr şi peste cap. Şi-l azvîrli cît colo, în şanţ. Şi el abia mai auzi, şi mai de departe, de jos, din fundul şanţului, strigătul lui Iosif Ciorfoiu :

— Măăă !... măăăă !... Aăăăă-îîî...

Se stinse apoi şi strigătul, parcă ar fi intrat în pămînt. În locul lui răsună pe undeva un clinchet de clopoţei. Erau mulţi, o mie şi-o sută. Şi sunau înalt şi curat, sub cerul de toamnă. Sau poate că nici nu erau clopoţei. Poate că era o ciocîrlie tîrzie, care mai încerca o dată văzduhul, să vadă cît e de înalt...

37

Iosif Ciorfoiu se sperie rău de tot la început. Se zăpăci şi nu ştiu ce să facă. Strigă, dar vorbele nu se auziră. Şi-n locul lor, în el se ridică un muget adînc şi urît. Îşi reveni apoi, după ce îl văzu pe băiat zbătîndu-se în şanţ, dînd

din picior, ca un pui de găină, cînd e tăiat. Și începu să strige după ajutor, cu alt glas, de om îngrozit și îndurerat, spăimîntat de moarte. Chemă niște oameni care lucrau la calea ferată și pe cîmpul gostatului. Și se repezi pe urmă la șofer, ca un leu ; ăsta oprise mai încolo și venise să vadă ce s-a întîmplat. Și Iosif să-l sfîșie, și mai multe nu.

— De ce n-ai grijă, mă ? îl întrebă el, clocotind. De ce omori oamenii ?... Omorîți oamenii, fire-ați ai dracului să fiți, cu mașinile voastre cu tot... Că nici nu clipiți, cînd îi călcați și-i omorîți, mă !...

Șoferul — un om la vreo patruzeci de ani, negricios și cărunt — se mînie și el, cînd se pomeni luat la rost.

— Dar voi, mă, spuse el, de ce nu vă feriți ?... N-ați văzut... Barele astea-s de vină !... Fiarele astea !... Coada asta de oțel !... Și voi, mă !... Trei copii am, mă...

Se strînse apoi lumea și lucrurile se învălmășiră și mai tare. Veni și miliția în cele din urmă și Iosif dădu, fără să clipească, lămuririle necesare. Spuse încă o dată și mai o dată cum mergeau ei. Și cum venea șoferul, cu viteză, în curbă.

— Dacă n-avea șaptezeci pe oră, spunea el mereu, n-avea nici un kilometru. Dar se poate una ca asta ? !... Să dai peste oameni ? !... Să omori oamenii ?...

În ziua aceea, a doua zi și a treia zi, Iosif Ciorfoiu nu mai avu astîmpăr. Alergă și se zbătu, ca nimeni altul. Se îngriji de toate cele de cuviință și-i chemă la Uiejdea pe părinții băiatului, pe amîndoi. Și se mînie cînd îi văzu cum stăteau înlemniți, lîngă sicriu. „Nici nu plîng măcar ! își spuse el, cu o mînie adîncă și sinceră. Te pomenești că nici nu le pare rău !... Neajutoratii lui Dumnezeu și-ai pămîntului !... *Netransformații* dracului !...“ Pe Cornelia, în schimb, o luă la rost, fiindcă plîngea prea mult și prea tare. Fata era zdrobită. Se buhăise și avea buzele uscate și arse. Și plîngea mereu, cu niște lacrimi mari, ca mărgelele.

— Mai stăpînește-te și dumneata !... îi spuse Iosif, încercînd, fără a izbuti, să fie blînd și bun. Pune-ți frîu !... S-a-ntîmplat, ce vrei !... Și-ntîmplarea...

Ar fi vrut — și-ar fi fost în stare — să-i explice fetei care era rolul întîmplării în desfășurarea vieții, dar ea nu-l lăsă și-i spuse, uitînd de toate, că Pavel ar fi fost tată, ar fi avut un copil, nu peste mult timp.

— Că noi ne-am iubit !... Așa de mult ne-am iubit... Și el era așa un om... Așa un om...

O năpădiră iar lacrimile. Iosif înghiți în sec de vreo cîteva ori. Își reveni, însă, repede. Și-i spuse fetei să nu-și facă gînduri, în privința copilului.

— O să avem *noi* grijă de el, n-ai teamă ! zise el, iar fata se scutură ca de o fulgerare, abia atunci, și-l privi și-l ascultă altfel, ca de departe. Îl ținem *noi*... Asta o să fie copilul colectivului !... Dar ce crezi, că *noi* lăsăm lumea așa, în vînt ?... Păi *noi* sîntem o forță, tu fată !...

Îl strigă cineva și-i spuse că e chemat la telefon. Și el se duse numaidecît și vorbi cu miliția și cu șeful miliției. Și cu tovarășul prim vorbi. Se purtau discuții, în legătură cu soarta șoferului.

— Eu nu cer altceva, tovarășe prim — îi spuse el primului secretar, cu un glas blînd și cumpănit — decît să se aplice legea, fără sminteală... Și dacă legea... Atuncea, mă rog !...

36

După înmormîntare, Iosif Ciorfoiu se ocupă de bătrînii lui Pavel, de părinți. Îi ajută să-i ia lucrurile — Leoaica era năucită și scîncea mereu prin colțuri, parc-ar fi fost omorît propriul său copil — și le dădu docarul, cînd plecară. Și-i petrecu pînă cînd ieșiră în șosea. „Drumul ăsta, își aminti el, e drumul cel vechi... Cel nou..." Docarul se

depărtă, intră pe pod, iar el se întoarse, încet, în sat. Mergea pe mijlocul drumului și părea necăjit. Altfel era liniștit, fiindcă era, într-adevăr, un om tare, ațos, de neînfrînt.

— S-au dus părinții băiatului ? îl întrebă o femeie. Au plecat, Iosife ?

— Au plecat ! răspunse el scurt. S-au dus !

— Vai de ei și de viața lor ! mai spuse femeia. Vai și-amar !... C-așa copil cuminte era domnișorul lor, de te mirai !... Îți dădea bună ziua... Și te-ntreba ce faci... Și-acuma...

Iosif o lăsă, nu-i mai răspunse.

În fața sediului dădu, pe neașteptate, peste George Șofic. Sta în drum, cu mîinile în buzunare — grămădit în propria-i făptură — și se uita undeva. Și el tresări cînd îl văzu. Îi zări ochii și-l izbi felul cum stătea George în drum, îndîrjit și învolburat. Și se sperie, fără voie.

— Ce faci, George ? îl întrebă el pe urmă, după ce intră, ca de obicei, în făgașul propriilor sale gînduri.

— Stau și mă uit ! spuse Șofic. Și-aștept ceva !... Nici eu nu mai știu ce !... Dar aștept, tu-i așteptatul lui Dumnezeu...

Se smulse apoi din loc și plecă, bodogănind. Ciorfoiu se uită lung după el și zîmbi. „Și *onarhistul* ăsta, spuse el, bătîndu-și astfel joc și de Bănuț, fiindcă lui îi aparține vorba asta — nu se mai potolește !... De parc-ar vrea să cucerească lumea !... El nu știe că omu-i ca un pui de pasăre : acum este..."

Intră în sediu și-i spuse domnului Tiberiu Horcea — ăsta era, în sfîrșit, bucuros și radios, dar tot transpira — să convoace pentru a doua zi o ședință „de lucru", cu toți brigadierii. Pe urmă se duse acasă, mîncă bine, mai vorbi și el cu nevasta și cu copiii — ca omul. Se culcă după aceea și adormi numaidecît. Și visă grădini cu flori. Și i se năzări, pe la o vreme, că era cu domnișoara Cornelia,

undeva într-un zăvoi. Și-i păru rău că se împiedică de ceva — de o rădăcină ori de o buturugă — chiar în clipa cînd era să pună mîna pe ea. Mîrîi, prin somn, și se întoarse pe partea cealaltă...

Dimineața se sculă și se îmbrăcă, își potrivi ceasul după radio, ca de obicei, și se duse pe urmă la ședință, la muncă.

1967

DRUMUL CÎINELUI

Era noapte demult şi-n casă era linişte. Numai focul bolborosea din cînd în cînd, învrăjbit. Şi lampa tresărea în răstimpuri, cu flarăra gata-gata să iasă pe gîtlejul sticlei, ca un duh. Mama se uita lung la ea, ca de departe. Sta lîngă sobă, cu o pisică în poală, şi privea în gol. În răstimpuri tresărea şi ea, pe dinăuntru mai mult, abia simţit. Gîndurile îi dădeau mereu tîrcoale, dar nu se lăsau nicicum adunate laolaltă. Se risipeau şi se fărîmiţeau, ori de cîte ori încerca să le strîngă într-un înţeles. Alunecau undeva, se topeau în nişte goluri nelămurite. Apoi iar veneau, zbătîndu-se şi cîrîind ca nişte ciori bătrîne. „Poate că sînt şi ostenită ! spuse Mama într-un tîrziu. Ori poate că sînt bătrînă... De-acum..." Se uită la fereastra de către curte, unde se zvîrcolea un şuier aspru. Era spart geamul acolo şi cum afară era vreme tare — viscolea năprasnic, de la vecernie — în fereastră se răsuceau mereu şuierături şi fluierături, blînde sau iuţi. „Ar trebui să pun o perină ! se gîndi ea. Ori un lepedeu... Ar fi bine să astup ferestrele... Pe toate... Dacă vine ? !..." Tresări şi se înălţă puţin din umeri. Nu se sculă însă de pe scaun. „Dacă vine ? ! exclamă ea, fără voie. Dar dacă vine celălalt ?... Nesocotitul şi prăpăditul ăla..." Se opri, nemulţumită. Şi celălalt era feciorul ei de sînge, cel mai mic. Şi-ar fi trebuit, tocmai de aceea, să-l aibă la inimă, să-l iu-

beasca. Dar uite că ea nu-l avea la inimă și nici nu-l iubea. Dimpotrivă, îl ura, cu o ură aspră și grea, amestecată cu durere. Îi era copil, oricum, singurul copil care îi mai rămăsese într-un timp. Și-i purtase de grijă, îi adusese de toate în casă — zahăr, făină, ulei, bocanci și haine — mai ales după ce intrase în servici, la securitate. Ea nu se învoise deloc cu angajarea asta. Îl ajutase să isprăvească liceul, lucrase pe bani, spălase și șurluise podelele, în oraș, la domni, ca să poată el învăța, îl cruțase și îl ferise de trudă. „Lasă că merg eu după apă, puiucule ! îi spunea ea pe-atunci. Stai și-nvață !... Silește-te, să gați... Și după aia, să mergi mai departe la institut, la facultate... La una de-aia «tehnică»... C-am întrebat eu pe cineva, din Bălgrad, pe un domn... Pe profesorul Spirea, că-l știi și tu !... El zicea că la una de-asta-i mai bine... Să te faci inginer... Ori doctor, dacă nu... Să nu mai spună nimeni c-ai lui Pilu sînt așa și pe dincolo..." Ambiția o făcuse să-l îndemne spre învățătură. Și-un necaz mai vechi iscat de ceea ce pățise celălalt fecior. Jilu, care plecase așa cum plecase din liceu și nu se mai întorsese la carte. Vroia și ea să fie răsplătită într-un fel, să-și împlinească măcar o părticică din planurile și visurile pe care și le făcuse. I-a și spus-o odată, mai pe departe, să-l înduplece. „Vezi tu, Mihai, acum nu te mai am decît pe tine, dragul mamii... Și-ar fi păcat, dacă și tu m-ai lăsa singură... Dacă m-ai părăsi..." „Da, știu, i-a răspuns el cuviincios dar hotărît, cu un fel de nerăbdare, am mai auzit vorbele astea... Dar eu, mamă..." Se oprise puțin, șovăind, apoi continuase cu alt glas, mai așezat, spunîndu-i că nu mai poate da înapoi, fiindcă era în organizație și organizația îl sfătuise să se înroleze. Era și asta, dar el nu-i spusese tot. Nu era obligat — i se spusese că ar fi bine, dar nu era musai s-o facă — însă el era ispitit, era tentat, fascinat chiar. Asta se petrecea prin 1950, la scurt timp după înființarea miliției și securității, cînd se recrutau tineri pentru unitățile operative și pentru celelalte servicii ale M.A.I.-ului. Și el,

împreună cu vreo cîţiva colegi, utemişti toţi, se înflăcăraseră numaidecît. Nu ştiau în ce va consta noua lor muncă, dar erau dornici să o îndeplinească, îşi făuriseră planuri, cum vor lucra şi ce vor face. Auziseră că vor putea umbla şi în uniformă militară dar şi civili. Şi că vor urmări şi vor prinde duşmani, bandiţi şi criminali, oameni care se împotriveau noului regim. Latura aceasta, aventuroasă şi eroică, a noii munci, îi atrăgea pe toţi, ca un magnet, şi-ndeosebi pe el, Mihai Pilu, elev în ultima clasă de liceu, utemist înfocat şi romantic, admirator al lui Bălcescu, al lui Korceaghin, al „Tinerei gărzi" şi al lui Iulius Fucik, al cărui *Reportaj cu ştreangul de gît* îl ştia pe dinafară, de atîtea ori îl recitise. Mihai era, într-un cuvînt, unul din tinerii de nădejde din vremea aceea. Activase şi activa pe „linie de organizaţie", fusese într-o tabără pentru tineret, cînta cîntece revoluţionare şi recita la serbările de sfîrşit de an versuri din Eminescu — *Scrisoarea a III-a* şi *Împărat şi proletar* — dar şi din A. Toma. Cu acelaşi patos le făcea pe toate, cu patosul tinereţii care nu-şi pune prea multe întrebări, luînd lucrurile aşa cum sînt, sau cum i se pare că sînt. Din pricina asta, şi din altele, multe, pe care timpul, neîndurător, avea să i le pună altfel în faţă, cînd nici nu se aştepta, nu luase în seamă sfaturile mamei, înrolîndu-se şi nemaivenind pe-acasă o lună de zile. Apoi, cînd venise, era îmbrăcat în uniformă, avea grad de plutonier pe umăr, — şi era mîndru, nevoie mare, cu gradul şi cu uniforma. Pe urmă, după ce fusese avansat, devenind sublocotenent, plecase la o şcoală specială, la Moscova. Cînd se întorsese de-acolo, după un an de zile, era mai potolit, nu mai era aşa de expansiv şi de gălăgios, dar era tot atît de îndîrjit în sinea lui, tot atît de pornit contra bogătaşilor, contra burjuilor şi a capitaliştilor, din ţară şi din lume. În duşmănia asta a lui, reală şi puternică, se topiseră şi nişte umilinţe, adunate din vremea copilăriei, din sat. Şi de mai tîrziu, din liceu, unde fusese cel din urmă întotdeauna, cu îmbrăcămintea şi cu cărţile.

Dar el nu știa sau poate că nu vroia să mai știe de asta, de umilințele prin care trecuse. Le uitase, după cît se părea. Era deasupra, era la putere și avea misiunea să întărească și să apere această putere. „Ei, ia spune, cum ai dus-o ? a întrebat-o el pe Mamă, cînd s-a întors din străinătățuri. Te-a supărat cineva ?..." „Nu !... Nu m-a supărat nimeni..." „Banii ți i-au dat ?..." „Da, mi i-au dat... Mereu a venit poștașul, săracu... Uite aicea..." „Dar eu n-am întrebat de asta... Am vrut să știu numai, și de bani dar și de celelalte lucruri... De alimente, mamă... Dacă ți le-au dat..." „Da, mi le-au dat... Îi plină cămara... Că eu, puiucule..." Tăcuse apoi, din pricina vorbei din urmă — puiucule — din pricina alintării pe care n-o dorise. Și se mîniase ca niciodată, fiindcă ea fusese întotdeauna îngăduitoare și deschisă la suflet. Îi mersese vestea că-i plac cîntecele și jocurile și că e năzdrăvană din fire. Pe drept, nu-i vorbă, pentru că ea așa fusese o viață întreagă : năzdrăvană și netemătoare. Altfel, poate că nici n-ar fi putut trece prin cîte trecuse. Bărbatu-său, Avramu lui Mau, fusese un om moale și lăsător. Și cam bolnăvicios, pe deasupra. Murise devreme și o lăsase cu șapte copii, feciori toți — Mihai era în scutece atunci — să-i crească singură. S-a speriat la început și s-a rugat de Dumnezeu și de Maica Domnului s-o ajute să treacă pragul acesta neașteptat. Își călcase pe inimă făcînd asta, fiindcă nu era religioasă din fire, n-avea nimic din spaima și din teama credincioșilor adevărați. Făcea parte dintre cei ce țineau sărbătorile, și pe cele vechi și pe cele noi, aduse de biserică, mai mult pentru frumusețea datinilor, a obiceiurilor străvechi. Știa povești multe — asta era religia ei adevărată — și cîntece și descîntece, chiuituri și strigături. Avea darul cîntatului, pe deasupra, și știa să facă, pe loc, noi cîntece și noi strigături. Și era chemată pe la toate nunțile. Și-ntr-un timp, după ce i s-au înălțat feciorii, la ea acasă, ori pe ulița lor, în vecini, se țineau toate

şezătorile. Şi ea era sufletul acestor întîlniri, care ţineau, uneori, nopţi întregi. Se vorbea şi se povestea, tineretul cînta, iar ea, ca gazdă, tăcea şi umbla în jurul sobei. Fierbea cucuruz — „boambe", cum le ziceau ei — le împărţea în stînga şi în dreapta, îşi mustra copiii, dacă nu erau cuminţi, spunea şi ea glume şi snoave, intra în rînd cu ceilalţi. Mai forfecau pe unul şi pe altul, pe cei mai făloşi şi mai dîcoşi, apoi, pe la un timp, începea să cînte, ori le spunea poveşti, întîmplări vechi ori mai noi, basme sau păţanii de-ale unora şi de-ale altora, fiindcă în gura ei şi prin glasul ei toate căpătau altă înfăţişare, mai deosebită, mai aleasă, într-un anume fel. „Ia tăceţi, ziceau ceilalţi, fetele şi feciorii, muierile şi bărbaţii, dar mai ales tineretul — tăceţi şi-ascultaţi-o pe nana Ravecă !... Fiindcă ea, măi dragă, le ştie pe toate !... Îi mai ceva decît Pălmăşoaie !... Parc-ar fi *muma-mumelor !...*" Dacă tăcea, ori dacă vorbea pe îndelete cu vreo vecină, o rugau toţi să le povestească ori să le cînte ceva. „Pentru că dumneatale, nană Ravecă..." Devenise proverbială, cu timpul, şi-ntr-un rînd, la o nuntă, nu la o şezătoare, un văduvoi, unul de-al lui Doru, i-a spus să se mărite cu el. „De ce să mă mărit eu cu tine, măi omule ?" îl întrebase ea. „De ce ? !... Că-mi place mie de tine !..." „Da, dar mie nu-mi place de tine... Eu nu mă mai mărit niciodată..." Avusese totuşi nişte întîmplări de dragoste. Se încurcase odată cu un cioban din Jina, care venea iarnă de iarnă cu oile în luncă. Şi se iubiseră într-un rînd toată noaptea, în bordeiul lui şi-afară, pe zăpadă, sub rînjetul aspru al stelelor. Cînd se dezmeticiseră, auziseră cîinii lătrînd şi oile bodogănind şi icnind, a spaimă. El — Vasile îl chema — a sărit numaidecît la lupi, cu mîinile goale, împreună cu cîinii. Dar cîinii l-au lăsat, cînd s-au văzut încolţiţi. Şi-atunci, dacă n-ar fi sărit şi ea, cu bîtele, l-ar fi sfîşiat haita. După un an, însă, tot s-a prăpădit, nu iarna, ci vara, sus la munte ; fusese rupt de un urs. Şi ea îl plînsese, în taină, mai tare decît pe băr-

batu-său. Pe urmă, după alți ani, se încurcase cu un pădurar de care se săturase repede, fiindcă ăsta nu știa decît una și bună : „Hai, Ravecă !... Hai să..." Omul zicea ce avea de zis, pînă la capăt. Și ei îi era greață cîteodată, fără să știe de ce. Altfel îi plăcuse, dar îl lăsase, îi închisese ușa în nas în cele din urmă. De un altul, de un fîntînar care îi lucrase în curte într-o primăvară, se despărțise și mai repede, cu toate că ar fi vrut să-l mai oprească aicea. Nu se îndurase, însă, erau copiii la mijloc și ea nu mai trăia decît pentru ei. Anii cei mai buni, tot ce avusese mai de preț în făptura ei de femeie aprigă și bună — se cheltuise în casă, pentru copii. În privința asta fusese neprecupețită și-o admirau toți pentru felul cum îi îngrijea și-i corcolea. Și-odată, domnul Crudu, învățătorul, îi spusese că ea e ca Vrîncioaie. Și ea se supărase nițel, fiindcă nu știa exact ce-i cu Vrîncioaia. „Da Vrîncioaie, mamă, i-a spus unul dintre băieți, a fost o femeie grozavă... A avut șapte feciori, ca și dumneatale, și i-a dat pe toți lui Ștefan cel Mare, să meargă la luptă..." „Așa, va să zică, dar eu una n-o să vă dau nimănui !..." „Nici morții, mamă ?" a întrebat-o Mihai. „Tu, muceo, i-a spus ea, abia te-ai ridicat în două picioare și ai și început să ischitești lumea !... Ia mai du-te la sobă și mai trage mîțele de coadă !..." Ceilalți au rîs, cu toții, ba unul i-a adus o pisică lui Mihai. Iar ea s-a apucat și le-a spus, fiecăruia în parte, cum o să-i însoare, cum o să le facă nunți, cum o să ciuiască ea atunci. „Dar acasă, aicea, le-a spus, n-o să vă primesc pe nici unul, să ședeți... Fiecare să-și facă rosturile și rînduiala lui... Și după aia, cînd oi fi bătrînă și-o să stau aicea, singură-singurică, cît oi putea eu, voi o să veniți la mine, în povești, cu neveste cu tot... Șapte sînteți voi, șapte nurori o să am eu... Și-o droaie de nepoți... Și-atunci să mă vedeți voi pe mine, cum o să mă-nvîrtesc printre ăia mici, cum o să-mi deșert în fața lor sacul cu povești... Nu sacul, sacii... Da pînă atunci mai este, voi-

nicilor !...“ Într-adevăr, mai are mult pînă a-şi împlini ea visurile astea, atît de mult încît nici n-a apucat să şi le vadă împlinite. Doar doi dintre feciori şi i-a însurat, pe Avram şi pe Vasile, dar nu aşa cum ar fi vrut, ci altfel, pe dos. A venit războiul pe urmă şi feciorii ei s-au risipit şi n-au mai apucat să-şi facă rosturile lor, cum şi-o dorise. Cei mai mari au fost luaţi la concentrare, altul, Nicodim, era recrut, doi au fost încorporaţi atunci şi ea a rămas cu Jilu şi cu Mihai, cu prîslea, cu „surplusul de contingent“, cum era socotit Mihai, în familie şi în sat, fiindcă venise mai tîrziu pe lume, la o distanţă de trei ani de zile, în vreme ce toţi ceilalţi se născuseră la cîte-un an, unul după altul. Pe urmă a plecat şi Jilu, după ce-a fost dat afară din liceu, pe nedrept. Iar ea a început să bată drumurile, cu desagii în spate, aşteptînd pe la porţile regimentelor. „Nu mai tot veni, mamă ! îi spuneau ei. Lasă că nu murim noi !...“ „Dar de ce să nu vin, cît sînteţi pe-aicea : zicea ea. Că pe urmă, dacă vă duc, nu mai pot veni...“ Şi plîngea singură pe drumuri şi-acasă nu mai cînta deloc. Şi nici pe la şezători nu mai mergea şi nici pe la nunţi ; nu-i vorbă că şi nunţile şi şezătorile se răriseră deodată, ca la o poruncă. Şi-apoi, cînd a primit prima înştiinţare de moarte — era vorba de Nicodim, el murise întîi, în răsărit, la Odessa — a răscolit satul cu plînsetele ei. Fusese chemată la primărie şi ea nici nu ştia de ce. Primarul, Teofil Hîrbeică, a behăit de vreo cîteva ori pe lîngă ea, pe urmă i-a spus despre ce-i vorba. „He-he-he ! a făcut el. Se-ntîmplă ! Aşa-i în război !...“ Iar notarul, Eustaţiu Beligăr, i-a dat hîrtia şi a încercat să o încurajeze, spunîndu-i ceva de ţară şi de neam. Ea i-a ascultat cuviincioasă, nu pentru că i-ar fi plăcut vorbele lor, ci pentru că nu-i înţelegea, încă, pentru că vestea cea nouă şi cumplită nu se aşezase în sufletul ei. „Aşa, da, zicea ea, după ei, aveţi dreptate .. Că bine ziceţi dumneavoastră... Ţară cere... Şi mareşalul vrea... Iar Hitler... Da...“ Abia după ce ieşise în drum, s-a limpezit

şi s-a dezmeticit. Şi-a început să se vaiete şi să se tolvăie, parcă ar fi fost sfîşiată de vie. Tot satul l-a străbătut aşa, plîngînd şi suduind, blestemîndu-l pe Hitler şi pe mareşal, îngrozindu-i pe toţi cu vorbele ei aspre şi nechibzuite. „Nu le-ar da Dumnezeu strop de sănătate ! zicea ea. De-ar avea în lumea asta hodina vîntului !... Asta s-o aibă !... Şi tihna gîndacilor !... Şi pacea viermilor s-o aibă !... Şi să-i mînce de vii, viermii şi gîndacii !... De-ar da Dumnezeu să li se usuce sufletu-n piept !... Şi carnea să le cadă de pe oase, din picioare !... Şi nici ciorile să nu-i atingă !... Şi nici focul să nu-i ardă !... Să nu-i primească sfîntul nostru pămînt în braţele lui !... Şi nici în rai de nu şi-ar afla locul !... Şi nici în iad !... Nici în cer şi nici pe pămînt !... Nicăieri în lume !... Cutruchi-i-ar şi spulbera-i-ar sfrenţul şi ciuma !..." Ooamenii care erau pe-acasă — muieri erau mai multe în sat pe-atunci — se ţineau, ciotcă, după ea şi încercau s-a liniştească. „Taci, nană Ravecă, îi spuneau ei, taci şi nu mai striga aşa, că te leagă şi te duc !... Te arestează şi te-nchid !... Doamne fereşte !..." Dar ea tot nu s-a potolit. S-a oprit în vale, la domnul Artene, apoi a plecat în Dunga de sus, a vorbit cu pădurarul pentru un brad, a venit înapoi şi l-a rugat pe Şorlic, pe cantor, să-i facă un *verş* feciorului. Aşa l-a şi îngropat, cu brad şi cu slujbă. Şi-a fost plin de lume atunci, cu toate că mortul — *eroul* — zăcea de-acum în pămînt străin. Toate fetele din sat s-au strîns în cor şi-au cîntat, ca niciodată, cîntecul vechi al bradului :

Bradule, bradule,
Cin' te-o coborît,
De la loc pietros
La loc roghinos ?
. . . . . .

Cu ceilalţi tot cam aşa a fost, cu cîntece şi cu *verşuri*, cu blesteme şi cu brazi. Şi cu cîte-o năframă neagră ani-

nată în fiecare copac adus în șes, din pădure. Cu năframele pe care i le-a albit pe urmă ploaia și vremea. Și cu lucrurile feciorilor, cu tot ce avuseseră ei, cu tot ce îndrăgise fiecare, fiindcă ea așa făcuse, îi înmormîntase cum se cuvenea, cu copîrșeie și cu slujbe, cu tot dichisul. Și le pusese în copîrșeie, în afară de banii pentru vămi, ce iubiseră ei mai mult, fluierele cu care cîntaseră și cuțitele pe care le purtaseră, bîtele pe care și le făcuseră ei, înflorindu-le în fel și chip, și năframele pe care le primiseră de la fete, de la drăguțe, să le poarte la șerpar, duminica și la sărbători ; lui Ilie îi pusese în copîrșeu și o ceteră, o vioară, fiindcă lui îi plăcuse să cînte cu cetera, s-o tragăne : iar lui Jilu îi pusese în copîrșeu, fiindcă îi făcuse și lui slujbă. îl îngropase și pe el, clarinetul cu care cîntase cînd plecase la armată și în război. Pînă în Cetatea Bălgradului cîntase Jilu atunci, de vuiau și clocoteau toate împrejur. Și ea îi luase clarinetul și-l adusese acasă și i-l pusese pe urmă în copîrșeu, în stînga, la inimă. „Numai la neîmplinitul ăsta micu nu i-am pus nimica, nici la cap și nici la inimă ! spuse ea acum, fără mînie. Celorlalți uite ce le-am pus !... La toți... Și brazii s-au uscat... Și-au putrezit de-atunci..." Își aminti de vorbele pe care le spusese Mihai cînd fusese mic. Și-l ocărî și-l blestemă — „Ăsta cobea de-atunci... Lemn rău..." — cu toată gura, vorbind tare. Se sperie apoi și se duse repede să se închine.

— Iartă-mă, Doamne ! spuse ea după ce se lăsă în genunchi !... Sînt singură și necăjită !... C-am avut șapte feciori și-acum nu mai am nici unul !... Și nici nurori n-am !... Și nici nepoți, cum aș fi vrut !... C-a fost război mare-n lume !... Și nici acuma nu-i pace și bine !... Duhul neliniștii stă și-acuma deasupra fiecărui om, ca o sabie !... Și eu, Doamne-Dumnezeule, atîta aș vrea, să-mi adun copiii acasă !... Măcar pe cei doi, dacă nu pe toți !... Să nu mai plece, să nu mi-i mai ia nimeni !...

Ridică apoi capul, în rugă, și dădu cu ochii de Stalin. Și se cutremură, pe loc, neștiind ce să mai facă. Tabloul,

mare și frumos înrămat, era de vreo cîteva luni acolo, — Mihai i-l adusese, cînd îi scosese icoanele din casă — dar ea nu se obișnuise cu el. Avusese o icoană în locul acela, un Cristos răstignit, cu fața suptă și chinuită, de țăran mai mult, de muncitor al pămîntului. Poate că tocmai de aceea se alipise de icoana aceea, pentru că oglindea așa de bine suferința și truda. Pe celelalte le știa, — o Precistă care își hrănea pruncul, prea bălană și prea lăptoasă, o Cină cu o istorie întreagă pe margine, într-un chenar, și-un botez scorojit și afumat — dar parcă nu-i părea așa de rău după ele. Mihai i le scosese și pe astea, le mutase dincolo, în cămară, și-i spusese că o să mai aducă niște tablouri, — „cu marii dascăli". Ea nu-l mai întrebase nimic. Era prea necăjită și-l lăsase în pace, se dusese la Murăș și șezuse pe țărmure pînă seara tîrziu, uitîndu-se la ape, cum alunecau la vale. Se pomenise cu o oaie în spatele ei, cînd sta să se întunece. Simțise, ca într-un vis, că o mușinează cineva pe umăr, apoi, cînd se sucise, tresărind, văzuse oaia — o oaie bătrînă, cu capul mare, cu niște urechi mari și cu niște ochi limpezi și triști, dacă nu chiar întrebători. „Dar tu de-a cui ești ? spusese ea, observînd abia atunci că oaia era tunsă și că din cauza asta păreau toate mai altfel, mai mari și mai nu știu cum, — ochii și urechile, botul și fruntea. Că nu mi te știu ! ?..." Oaia se întorsese și plecase, auzise un behăit sau o chemare și se depărtase încet, tîrînd după ea, ca pe un șarpe nesfîrșit, un șireang ud și negru. „Poate că-l omoară careva ! spusese Mama, sărind deodată cu gîndul la Mihai. Poate că-l domolește careva, pentru totdeauna !..." Nu-și continuase vorba, din cauza lui Ilie însă, nu din cauza lui Mihai, fiindcă ea îi dorise moartea și celuilalt fecior, nu spusese asemenea vorbe, dar o dorise, în taină, cumva. Asta pentru că Ilie fusese cel mai retras și mai trist, dintre toți feciorii ei, de mic fusese așa, mai împiedecat, mai altcum. Nu era prostălău, n-ar fi putut spune nimeni așa ceva despre el, dar era mai greoi în toate, mai încet și mai

meditativ. Și ea se gîndise într-un timp, cînd plecase el pe front, că ar fi bine dacă nici nu s-ar mai întoarce de pe-acolo — „decît să fie coada-cozilor, toată viața...“ Pe urmă, cînd murise Ilie, îl plînsese cum nu plînsese pe nimeni, niciodată, rămînînd în suflet cu un sentiment confuz, de vinovăție, de parcă ea l-ar fi omorît, cu dorința aceea a ei, izvorîtă din dragoste dar cam nesăbuită. „Da, recunoscuse ea atunci, sculîndu-se să plece și uitîndu-se lung la un cîine mare și sur, flocos și gras, cu capul mare și cu o privire aspră și cercetătoare, care venea de pe Murăș la deal, pe poteca de lîngă ape, pe care o băteau toți cîinii, fel de fel, derpt de cînd se însera, căutînd mortăciuni, amirosind, mușinind nisipurile și apele — n-ar fi trebuit să spun vorbele acelea, pe seama lui Ilie !... Și nici pe seama lui Mihai... Pentru că moartea nu limpezește nimica !... Dacă n-ar fi trecut coasa ei prin casa mea, aș fi liniștită acum, oricîte necazuri ar fi adus viața peste mine !... Pe cînd așa...“

— Dar tu, măria-ta, spuse ea acum, după ce îl cercetă adînc și îndelung pe Iosif Vissarionovici — ori domnule, ori tovarășe, că nu știu cum să-ți zic, să te nimeresc, ești tot *dascăl*, ori ce ești ? !... Îți aprinzi pipa și zîmbești a rîde !... Și de ce zîmbești, rogu-te ? !... Pentru că ești mai mare-n lume ?... Ori pentru c-ai izbutit să cucerești atîtea suflete de oameni ? !... Că fecioru-meu, singurul fecior pe care mi l-a mai lăsat războiul acasă, ține la tine mai mult decît am ținut eu la Dumnezeu și la părinții mei !... Ar fi în stare să moară pentru tine și pentru ideile tale !... Pentru credințele astea noi, ale lui !... Care or fi bune și drepte, cum tot zice el !... Dar eu nu vreau să-l pierd !... Înțelegi, eu sînt mamă și nu vreau să-l pierd !... Și nu mi-i frică de nimeni-n lume !... Dacă vreau eu, te scot din casă mintenași !...

Vroi chiar să se scoale și să pună mîna pe tablou, să-l dea jos de pe perete. Nu îndrăzni. Se gîndi, cu teamă, că vine fecioru-său — „neîmplinitul, plotonierul“ — și face

larmă, o ceartă. „Da, că ăsta așa face de la o vreme ! se socoti ea. Se poartă cam aspru cu mine !... E nedrept și rău !... Neîndurător... Are grijă, pe o parte... Și pe altă parte, se uită printre gene... La mine și la alții... Ne crede proști, pe toți... Înapoiați, cum zice el !... El își închipuie că noi nu-nțelegem nimica !... Dar el, nepricopsitul, înțelege tot ce se-ntîmplă acum în lume ? !... Vine și-mi scoate mie icoanele din casă !... Parcă nu s-ar putea și fără asta !... Fără înlocuirea icoanelor !... Fiindcă icoanele sînt icoane !... Iar oamenii sînt oameni... Ar trebui să fie... Și el, băiatul ăsta al meu, n-a izbutit altceva, cu înlocuirea... Decît să-mi facă mie sînge rău..." Se mai uită o dată la tablou, fără teamă și fără dușmănie, cu un fel de îndurerare, care îl privea mai mult pe Mihai, pe băiatul ei, fiindcă îi era copil și el, o recunoștea mereu, cu voie sau fără. Se întoarse apoi către fereastră, cu aceleași mișcări încete și moi, și își continuă ruga. Se închină vînturilor, bolborosind fel de fel de vorbe, rugîndu-se pentru băiat, pentru celălalt, să-l apere și să-l păzească Dumnezeu, să-i călăuzească pașii, să nu cadă în capcană. Și pentru ăstălalt se rugă, pentru cel mic, spunîndu-le, lui Dumnezeu și vînturilor, — „să-l trezească, să-l aducă la drumul cel bun." „Că el îi rătăcit ! adăugă ea, cu efort, cu o putere care se adunase în sufletul ei, cu timpul. Da, chiar așa-i : un rătăcit, un repezit, un negîndit... Și-acum, dacă s-ar trezi, încă n-ar fi prea tîrziu !... Că-i tinerel, îi crud... Îi neîmplinit !... Și sufletul omului !... Se mai poate primeni !... Pînă nu se scorojește... Că pe urmă, îi în zadar cu toate... Și cu răul, și cu buna... Nu se mai lipește nimica de tine, de la o vreme... Și de el s-au lipit prea multe și prea repede... N-a avut cînd să cearnă și să aleagă... Și nici nu s-a străduit spre asta, spre cerneri și spre cumpăniri !... Le-a luat pe toate de-a gata, cum i le-a pus vremea în brațe !... Și vremea asta de azi..." Se gîndi, în timp ce se sculă și se duse la sobă, să mai pună niște lemne pe foc, că vremea asta

de azi era mai răvășită și mai neîndurătoare decît toate celelalte, pe care le cunoscuse ea, de cînd deschisese ochii spre lume. Nu stărui însă, nu-și continuă gîndul, pentru că nu vroia, nici măcar în treacăt, să-l apere pe Mihai. „...Așa-i cu vremea, într-adevăr, reluă ea încet și rar, după ce închise ușița sobei — dar el, băiatul ăsta al meu, că-i al meu, dă-l în păcate, n-ar putea să fie mai altfel ? !... De-ci musai să fie mereu în stare de luptă ? ! Și pînă cînd ?... Fiindcă războiul s-a isprăvit !... Și-atunci ? !...“ Se scutură apoi de năpădiri și se sculă repede în picioare. Se auzeau bodogăneli la ușa uliței și ea își trase bocancii în picioare, se îmbrobodi cu o năframă mare și neagră, de lînă, și ieși să vadă cine-i. În tîrnaț, vîntul o izbi de perete, pe neașteptate. Nu se sperie și nici nu întrebă cine-i la poartă. Se duse în fugă și deschise.

— Tu erai ? ! spusese ea apoi, cînd o văzu în prag pe Valeria lui Dodă. Da ce s-a-ntîmplat ?... Haida-n casă !... Ce vreme, Doamne !...

Vecina se ținu după ea, se scutură de zăpadă prin tindă, bodogăni și intră, dîrdîind.

— Vai de mine și de mine, Raveca ! spuse ea, apropiindu-se de sobă. Am zis că nu mai ajung... Și doar nu-i nu știu ce drum... Da-i vînt mare... Și-o dată m-a trîntit în șanț... Am crezut că nu mă mai scol, așa a dat cu mine de pămînt...

— Da, îi vreme rea ! spuse Raveca, arătîndu-i muierii un scaun și întrebîndu-se în gînd ce-o mai fi vrînd și prefăcuta asta. Da-i dreptul ei, că-i iarna-n toi ! Azi-mîine-i Crăciunul !... Poimîine-i ajunul, nu ?...

— Da, poimîine-i ! Și eu nici n-am copt nimica !... N-am făcut colaci, n-am făcut nimica... Tu ai făcut ?...

— Da, spuse Mama, eu m-am pregătit de ieri...

Se întrebă apoi din nou de ce o fi venit smerita asta la ea. N-avea nimic cu femeia, nu se certase niciodată cu ea, în treizeci de ani, de cînd erau vecine, recunoștea că-i

harnică și săritoare — de nenumărate ori îi venise în ajutor — dar nu putea să sufere smerenia asta a ei, firească și totuși prefăcută. „Ce să-i faci, dac-așa-i ea ?“ încercă Raveca să se domolească. Degeaba, fiindcă nu reuși. Era roasă de neliniște și nu se putea ogoi. O ascultă cu nerăbdare, stînd la pîndă, așteptînd. Și-n clipa cînd pomeni Valeria de *omul din Planțișa*, ea tresări și o întrebă ce-i cu el, dacă-i drept sau nu ce se spunea.

— Îi drept, Ravecă ! spuse Valeria, bucuroasă de vorbă. L-au îngropat azi !... Și-auzi că el nici nu era de vină... L-au înspăimîntat, că l-au tot dus și l-au tot dus, cu mașina... Și-atunci, el s-a săturat și s-a dus și s-a spînzurat, cînd a auzit iar duduit de motor... Dar mașina asta, de care s-a speirat el, nici nu era *de-acolo*... Era de la cooperativă, venise cu marfă... Și el, nepricopsitul... De unde era să știe, bietul om ?...

Valeria își făcu trei cruci, se smiorcăi puțin, pomenind de copiii spînzuratului și de vremurile astea aspre și grele, apoi îi spuse că ea n-a venit pentru omul din Planțișa, ci pentru altceva, mult mai însemnat.

— Pentru ce ? întrebă Raveca, îndreptîndu-se din umeri, parcă n-ar fi pregătit să primească o izbitură, în față. Spune-mi !... Fără ocoluri, că mie, știi bine, nu mi-au plăcut niciodată ocolurile și suciturile !...

— Știu, Ravecă, da treaba asta-i gingașă tare !... Și eu una nici nu știu cum să încep... Că-i vorba de feciorul-tău, tu...

— Dar ce-a făcut iar ? întrebă Raveca dinadins, presimțind ceva, stînd trează, în așteptare. Că numai bucurii îmi face de la un timp...

— Tu vorbești de Mihai, nu ? întrebă vecina, uitîndu-se în ochii ei.

— Dar de cine să vorbesc, că ăilalți, știi bine, mi s-au prăpădit, au pierit.

— Tocmai, c-așa știam și eu, continuă vecina cu un fel de spaimă în glas — dar omul meu, Soanea, mi-a spus — adineauri mi-a spus, să mă bată Dumnezeu dacă te mint — că s-a-ntîlnit cu Jilu tău... Adică nu s-a-ntîlnit, să nu mint, Doamne iartă-mă... A mers pe drum cu el... Și-au stat de vorbă amîndoi, cum stăm noi acum... Zicea că l-a ajuns din urmă un mocan... Nu un mocan, un maramureșan, cu săcurea pe braț și cu un firez în spate, pe straiță, cum umblă ăia care lucră la pădure... „Ai un foc, bade ?" zicea el că l-a-ntrebat. „Am !" i-a spus omul meu... Și după aia au vorbit de vreme și de viața asta de pe la noi... „Da dumneata de unde ești ?" zicea el că l-a mai întrebat pribeagul acela, cînd nici nu se aștepta. „Apoi că de unde să fiu, i-a spus al meu, că-l știi ce vorbă rară și lată are — de-aci din Dunga de jos..." „Da pe-a lui Pilu îi cunoști ?... Este o muiere pe care o cheamă Raveca... O știi ?..." „Eu o știu bine, că mi-i vecină, da dumneatale de unde o cunoști ?" a zis Soanea... Și s-a uitat la el... Și i s-a părut lui ceva suspect, chiar atunci... Dar n-a-ndrăznit să zică nimica... Și-a făcut cruce, cu limba, în gură, și-a zis repede „Tatăl nostru"... S-a gîndit că-i necuratul... Că *Ăla* așa face, cînd ia chip de iepure, cînd de cal, cînd de drumeț, cum i se năzărește și *Lui*... „O știu din timpul războiului, a zis drumețul, am fost într-o unitate cu fecioru-său..." „Cu care ? a-ntrebat al meu, omul. Că ea a avut mulți feciori... Și-acuma... Vai de capul ei..." „Cu George, cu Jilu, cum îi ziceau ei, acasă... Cu cel care a fost dat afară de la liceu și-a plecat voluntar după aia... Dar de ce-ai spus că-i vai de capul ei ?..." „Am zis și eu așa... Îi necăjită !..." „Dar de ce ? a stăruit ăla. Ce-a mai pățit ?..." Chiar așa a zis tu, că ce-ai mai pățit... Înseamnă că pe alea vechi le știe... Și-atunci al meu s-a apucat și i-a spus, ca prostul, cum te chinui tu cu procletul ăsta de Mihai... Cum ți-a scos el icoanele din casă și cum ți l-a pus pe Stalin între ferestre, la loc de cinste... Cum te judecă el pe tine, care l-ai născut și l-ai

crescut... Cum te-a făcut de rîs și de povești, față de un sat întreg, cînd cu ruperea logodnei... Cum se ia el în gură, cu toți, pentru nu știu ce dreptăți... Cît îi el de dat și de îndătinat, față de orînduielile astea noi și față de partidul comuniștilor, cu care ține el așa de tare !... Și drumețul acela, a zis al meu, l-a ascultat și-a mai pus și el cîte-a-ntrebare — „Așa stă treaba, va să zică, cu ăla micu ? !..." — și după aia n-a mai zis nimica o bucată bună de drum... Și cînd a zis, l-a-ntrebat pe-al meu ce-i cu Jilu, ce mai face el... „Jilu ăsta a murit ! i-a spus omul meu. S-a prăpădit și el..." „S-a prăpădit ? !..." a mai zis necunoscutul acela. „Da, a-ntărit al meu, s-a prăpădit în război..." „Atunci, Dumnezeu să-l ierte..." Și-a plecat după aia, s-a depărtat... Da-nainte de asta i-a cerut o țigară la al meu... Și el i-a dat, și țigară și foc... Și s-a uitat la el bine de tot... Și-a zis că-i el, Ravecă, zău dacă te mint... De aia am și venit...

— Bine-ai făcut c-ai venit ! spuse Mama încet, străduindu-se din răsputeri să-și adune gîndurile laolaltă, să și le stăpînească și s-o abată pe nesocotita asta de la ceea ce-i povestise. Îți mulțumesc pentru asta !... Dar nu duce vorba mai departe !...

— N-o duc, Ravecă, spuse cealaltă, încet, de parcă ar mai fi fost cineva de față — să mă bată Dumnezeu dac-o duc !... Mă știi doar !... Eu, la o adică, îs ca mormîntul... Si treaba asta-i gingașă tare, dacă el îi în viață și-i pe-aicea...

— Ar fi gingașă, dac-ar fi adevărată ! i-o reteză Mama, cu asprime. Dar Jilu-i mort, Valerie !... De-aia am zis eu să nu duci vorba mai departe... Ar fi păcat, să-ți bați și tu joc de mine !...

Se gîndi s-o amenințe, să-i spună că-i dă foc la casă, dacă n-o ascultă. Renunță însă, — cealaltă, spăimoasă, se și speriase — și-i povesti cum murise Jilu. Vorbi cam

aspru la început, mai domol și mai cu opinteli apoi, după ce se gîndi c-ar trebui să fie necăjită, nu mînioasă. „Dac-ar fi ea în locul meu, Doamne cum ar mai plînge... M-ar minți și-ar plînge... Iar eu nu pot face asta... Dar de îndepărtat trebuie s-o îndepărtez cumva de povestea asta. Că dacă nu, umple satul în două zile... Mai iute, că asta-i ca o trîmbiță spartă... Nu se duce să te pîrască, dar spune la toată lumea... Și se află pe urmă, din om în om... Și-ncep urmăririle !... Află Mihai și-ai lui și-o dată pun cîinii pe urmele lui Jilu... Și-atunci, eu... Mă țîp în Murăș, dacă se-ntîmplă una ca asta !... Mă duc acolo..."

— Dar tu de unde știi așa de bine cum a murit Jilu ? întrebă Valeria. Că doar n-ai fost acolo, nu ?

— N-am fost, da mi-a spus un camarad de-al lui, din Dîrja... „Îmi trebuie un nume ! se gîndi ea repede. Un om..." Unul de-al lui Poparad...

— De-al lui ăla care ascute seceri ?

— Da, de-al ăluia !

— Așa, îi știu ! Dar care ți-a spus, Viorel ori Silvestru ?

— Silvestru, că el a fost cu al meu la motorizate !... Zicea că era pe-un drum și c-a venit o bombă... Și că l-a azvîrlit în sus, cu motocicletă cu tot... Asta a fost atunci, după ce a fost el ridicat în grad... După ce-a venit acasă, într-o permisie.

Valeria se miră și se cruci, se închină și bombăni, apoi se întoarse la Soanea.

— Uite așa le-ncurcă el mereu ! spuse ea necăjită. De cîte ori nu i-am spus să nu se mai ia după orice... De el, mutălăul...

Mama se gîndi, după ce plecă vecina, că în noaptea aceea Soanea n-o să aibă parte de somn. Și rîse în sinea ei, fără să știe de ce, pentru că o să fie Soanea luat la rost ori pentru că reușise s-o îndepărteze pe Valeria de o anumită presupunere, de un adevăr pe care ea îl cunoștea bine.

II

Cînd se limpezi, Mama se sperie și se cutremură. Se gîndi din nou, ce-ar face Mihai — ea îi spuse ca de obicei, neîmplinit și nesocotit — dacă ar afla fie și zvonul ăsta nedeslușit și de necrezut. Și nu îndrăzni să răspundă numadecît. „M-ar lua la întrebări ! spuse ea după un timp. Ori poate că m-ar aresta și pe mine !... Nu m-ar cruța deloc !... Că ăsta nu cunoaște mila... Mai ales cînd îi vorbă de munca asta a lui... De *lupta* în care a intrat el... Alții mai vorbesc și mai și lucră, pentru treburile astea... Da-și văd și de-ale lor... De neamuri și de frați... Se-ntr-ajutorează la nevoie... Dar el, nimica !... Rău nu-i, în sufletul lui... Da-i pus pe apărări mereu... Vrea să fie fără pată și fără prihană !... Dacă a renunțat el și la însurătoare, la Iuliana..." Ea stăruise mult atunci, pentru însurătoare. Se gîndise că dacă el o va lua de nevastă pe Iuliana lui Neica — la care ținea, pe care o iubea, simțise ea asta — și dacă vor avea pe urmă un copil-doi, lucrurile se vor schimba. „Da, s-ar fi îmblînzit și el ! spuse ea acum, din urmă, fără nici un rost. Că și pămîntul, cîtu-i el de pămînt, se schimbă și se face mai bun, dacă îl atinge o ploaie bună !... Dar el nu și nu... Nu m-a ascultat nici de data asta !... Parcă nici n-aș fi fost... Și a rămas cu dîrzeniile și cu cinstea lui..." Nu știu ce să mai spună, cînd își aminti că ea îl învățase să fie așa, să muncească și să trăiască numai din munca lui, să nu se lase amețit și amăgit de nimeni. Constata, pentru a nu știu cîta oară, că el se purta exact așa cum îl îndrumase ea în viață, — nu despărțea vorba de faptă, nu umbla cu învăluiri, cu nimica. Degeaba, fiindcă lucrurile astea bune, el le folosea rău, le subordonase pe toate noilor activități, muncii pe care o făcea, credințelor și ideilor în fața cărora se închina, cum nu se închinase ea niciodată, în fața nimănui. Mama era convinsă că el greșise și greșea adînc, se purta drept, era neîndurător cu alții dar nici pe sine însuși nu se cruța,

cînd era vorba de muncă, de plecări și de mobilizări, — „de acțiunile acelea ale lui, care nu mai aveau sfîrșit...“ Venea acasă noaptea tîrziu, ori pleca de vreme de tot, după ce cîntau cocoșii de miezul nopții. „Să mă scoli pe la douăsprezece ! o ruga el în asemenea împrejurări. Să arunci apă rece pe mine, dacă nu mă trezesc !...“ „Bine, te scol ! răspundea ea, nu cu ostilitate, cu teamă mai de grabă, fiindcă ostilitatea, ura aceea înăbușită și grea, venise mai tîrziu și poate că se născuse tot din teamă, din frica ei de singurătate, din dorința aceea veche și neîmplinită, de-a avea satul și casa pline de nepoți și de neamuri, de feciori și de nurori. Dar de ce trebuie să pleci tu de-acasă, la orice ceas ? !...“ „Îi musai, mamă, îi nevoie !...“ „Îi nevoie și-i musai ! ?... Dar de ce, măi copile ?... Și pînă cînd ?...“ Nu rămăsese numai la întrebări, trecuse și la îndemnuri, sfătuindu-l de mai multe ori s-o lase mai moale cu toate. Fusese degeaba însă, nu ajunsese la nici un rezultat. „Îi vina lui ! spuse ea acum. Fiindcă el... Dar poate că și eu...“ Mama știa că îl mințise într-un rînd, îi ascunsese niște lucruri, niște întîmplări pe care nu le cunoștea decît ea. N-o făcuse cu scop, ce-i drept. Vroise să-l ferească de anumite frămîntări, să-l ajute, cumva. Înțelesese, din întrebările pe care i le pusese, că el vroia neapărat să știe ce-i cu Jilu. Și-i spusese povestea pe care i-o spusese și Valeriei și altora, cînd întrebaseră de Jilu. „El era cu motorizatele, pe-un drum, și-a venit o bombă și-a făcut țăndări totul... Și nu s-a mai aflat nimica de el, de-atunci... Și eu i-am pus brad în progae, în cimitir... Și i-am făcut toate slujbele...“ Mihai nu se lăsase convins. „Știu, mamă, spusese el, dar unii zic c-ar trăi... Și pentru mine îi foarte important lucrul ăsta... Pentru *înrolare*...“ Dacă i-ar fi spus adevărul, l-ar fi ferit de *înrolare*. Și-ntr-o vreme ea s-a gîndit stăruitor la asta. Dar n-a cutezat să-i spună tot, ca să nu și-l facă dușman, să nu-i strice vrerea. „O să spună, după aia, că l-am nenorocit... Că nu l-am lăsat să-și facă rosturile lui în viață... O să mă blesteme... Și pe

mine și pe Jilu... Și-apoi cine știe dacă amărîtul acela mai trăiește..." Pe-atunci nu știa exact dacă fecioru-său mai trăia sau nu. Jilu mai venise o dată acasă, în 1945, în vară, după ce se terminase războiul. Dar venise și-atunci pe ascuns. Se pomenise cu el în ușă, într-o seară. Și cum era întuneric, ei i s-a părut că-i o umbră, o arătare. „Dar ce-i cu tine, măi omule ?" a întrebat ea după ce și-a făcut nițel curaj. „Păi eu sînt Jilu, mamă ! a spus feciorul intrînd. Și-am venit acasă..." Ea a aprins lampa, repede, i-a dat un scaun și s-a uitat lung la el. „Bine, Jilule, dar eu..." „Știu, i-a răspuns, dumneatale, mamă, m-ai crezut mort... Înștiințare ai primit ?" „Am primit, după ce ai fost tu acasă acuma-s doi ori cîți ani ?..." „Trei și ceva, mamă..." „Da, dar în înștiințarea aceea se spunea că ești dispărut..." „Păi așa a și fost, mamă... Cînd am fost atunci acasă, cu grad de sublocotenent pe umăr, eu nici nu mai existam... Eram cu actele altuia în buzunar... Și ștampile aveam... Și documente, cîte-mi trebuiau... Și cînd am plecat de-aicea, m-am dus drept la Varșovia... Și-apoi, de-acolo, am umblat prin Cehia și prin Ungaria... Și prin Serbia am fost... Dar pe unde n-am umblat eu, mamă... Nu eu, de fapt, cel pe care-l știi dumneatale, ci altul, fiindcă în vremea asta eu am purtat alt nume... Am fost altul... Din clipa cînd m-am trezit... Că bomba aceea a căzut, atunci... Și m-a azvîrlit în cîmp... Și-apoi... Dar acum, mamă, dă-mi ceva să mînc..." I-a dat ceva de mîncare, i-a adus schimburi și i-a făcut un culcuș în sălaș, să nu se știe că a venit, că trăiește și că s-a întors acasă. El o rugase să facă așa, să-l țină ascuns. Și ea îl ascultase, cu toate că n-a înțeles rostul acestei ascunderi. „Dar tu, puiul mamii, ești dispărut, îi mai spusese o dată, ești ca și mort... Și dacă te duci și spui, n-are nimeni ce-ți face..." „Nu-i chiar așa, mamă ! îi răspunse el. Nu vezi că s-au schimbat toate. Ai noștri-s alături de ruși acum... Și eu, cît am stat la Varșovia, am fost amestecat cu nemții... Toate sînt tulburi aicea !... Și

nu numai aicea, dar și acolo, că eu m-am dus din nou acolo... Am avut eu un plan și-o nădejde, un gînd de-al meu... Dar *doamna cu coasa* a ajuns înaintea mea... Și orașul acela, mamă, Varșovia, cît mai rămăsese în picioare, era la pămînt..." I-a spus ceva de lupta pe care o duseseră polonezii împotriva nemților, de frontul care tăiase orașul în două într-un timp. De o parte a Vistulei, în oraș, erau polonezii care se răsculaseră, cu arma în mînă, iar de cealaltă parte, pe celălalt mal, erau alți polonezi, împreună cu prietenii lor cei mai apropiați. A fost prăpăd, atunci, pentru cei de pe malul stîng, fiindcă ceilalți, de pe malul drept, nu s-au amestecat, n-au ridicat un deget. Asta pentru că nu știau cu cine sînt răsculații, nu știau sau poate că nu vroiau să știe ce se întîmpla acolo, atunci. „Dar cei de pe malul stîng nu erau cu nimeni, mamă ! a mai spus el. Erau cu țara lor !... Și-au plătit scump de tot lucrul ăsta !... Au fost decimați, pentru că nemții nu i-au iertat, mai ales dacă au văzut că nu le vine nimeni în ajutor... De aia și zic eu că-i încurcată tare treaba..." Vorbise mai mult pentru sine, în cele din urmă. Și tot cam așa, încîlcit, pe săritelea, cum vorbesc de obicei oamenii care au prea multe de spus, știu prea multe sau li se pare numai că știu. Și-o rugase după aceea să se ducă și să întrebe pe careva ce-ar păți el, dacă ar ieși la iveală, unul ca el, adică, dat dispărut, mort și înviat. Ea s-a dus numaidecît la unul de-al lui Izdrol, care fusese rănit la Budapesta, în iarnă, și era acasă atunci, în convalescență. I-a spus ce era de spus, pe ocolite, cum s-a priceput, omul n-a înțeles ce vrea, dar i-a dat lămuririle necesare. Zicea că din moment ce „dispărutul acela" nu ieșise la iveală la 23 august, era dezertor. Și că avea ceva pe cuget, dacă nu pusese mîna pe armă, să lupte împotriva nemților — „a hitleriștilor", cum spunea al lui Izdrol. „Așa, va să zică ?! a spus Jilu, după ce i-a povestit ea ce-a aflat. Atunci, mamă, eu mă duc... Plec mai departe... Mă duc în lumea

largă..." L-a rugat să nu plece, orice-ar fi. „Nu pleca, puiule ! i-a spus. Aicea-i aicea, chiar dac-ai greşit cu ceva... Chiar dacă te bagă-n temniţă... Eşti acasă !... Dar dacă te duci prin străini...". „Tot una-i mamă, dacă stai în temniţă aicea sau pe nu ştiu unde... Ori, dacă e să vorbesc pe faţă, află că eu cred că-i mai bine să fii slobod pe nu ştiu unde, decît să fii închis în ţară la tine..." N-a mai stăruit, l-a lăsat să plece şi l-a rugat să-i scrie, de pe unde-o fi. „Să-mi spui că trăieşti... Batăr atîta să ştiu şi eu..." „Bine, mamă, a mai spus el, o să-ţi spun, o să-ţi scriu... Dar acum plec... Mă duc... Pace bună... Şi nu-mi purta pică, nu fii supărată pe mine, mamă... Că eu n-am vrut să intru în încurcătura în care am intrat... Dar acum, mamă..." Ea s-a uitat după el cum a pornit-o pe Murăş la vale, grăbit. Şi s-a întrebat, îngrijorată, dacă o să-l mai vadă vreodată. S-a speriat şi l-a chemat înapoi. Degeaba, fiindcă el nu i-a răspuns. Şi-atunci, ea s-a întors acasă şi a trecut la ai lui Dodă, rostindu-i numele, plîngînd. „Dar ce ai cu Jilu, tu muiere ? o întrebase Soanea lui Dodă, mirat. Doar el îi mort, demult..." „Da, îi mort ! a spus ea repede, dezmeticindu-se. Ştiu şi eu că-i mort... Dar nu ştiu ce m-a apucat... Mi s-a făcut dor de el... Aţipisem o ţîră... Şi-am ieşit după aia şi l-am strigat... Mi s-a părut că-i în curte... Doamne fereşte şi apără..." Omul îşi făcuse şi el cîteva cruci, o petrecuse pînă la poartă şi-i spusese Valeriei ce-a auzit. Şi-apoi, Valeria a umplut satul, înflorindu-le, ca de obicei, spunînd despre Mama că ar fi nebună, s-ar fi ţîcnit. Şi că iese noaptea prin grădini şi îşi strigă feciorii, ca o zăludă. Ea n-a înţeles, la început, de unde şi cum i-au ieşit vorbe în sat. Apoi, cînd a înţeles, s-a îngrozit. A vrut într-un timp să dezmintă zvonul ăsta, să spună că e o minciună la mijloc. N-a făcut-o, a tăcut, gîndindu-se că o să vină Jilu acasă şi că o să se lămurească toate, atunci. Dar el n-a venit şi nici nu i-a scris. S-a încheiat pacea, s-au mai întors unii şi alţii pe-acasă, numai el nu dădea nici un semn de viaţă, parcă ar fi intrat în pămînt. Dacă nu l-ar

mai fi văzut o dată, l-ar fi socotit dus din lumea asta şi-ar fi fost liniştită, s-ar fi împăcat cu gîndul ăsta. Dar aşa, nu putea să se liniştească. îl aştepta şi se gîndea mereu la el. Şi-l visa, mai mult decît pe ceilalţi. Şi-ncerca apoi, ea, care nu se bizuise niciodată pe lucrurile astea, să ghicească pe unde se afla şi ce făcea. îşi tălmăcea şi îşi răstălmăcea visurile, frămîntîndu-se singură. „Dar de ce nu mi-o fi scriind ? se întreba ea în răstimpuri. Măcar un rînd... Un semn să-mi dea... Şi de ce n-o fi stat acasă atunci ?... Să se fi băgat el în c(ne ştie ce lucruri necurate ? !... Vorbea de nemţi atuncea... Şi de Polonia nu ştiu ce tot zicea... C-a fost şi-a făcut !... Şi c-a umblat pe nu ştiu unde !... Dar de ce-a umblat, l-a forţat cineva, ori a vrut el ? !... Of, Doamne, că toţi s-au liniştit, numai eu n-am isprăvit cu aşteptările şi cu chinurile..." O singură veste a primit de la el, printr-un şofer care a poposit o dată la ea la poartă şi i-a spus că s-a întîlnit cu Jilu în „zona franceză". Era bine şi sănătos şi-l rugase să treacă pe la ea să-i spună lucrul ăsta : că trăieşte. Şi el venise, cam tîrziu, dar venise. Ea i-a mulţumit şi l-a întrebat, bucuroasă de vorbă, pe unde-i el acum, ce făcea, cum o ducea. „Asta n-o mai ştiu ! i-a spus omul. Dumnezeu cu mila... M-am dus... Sănătate şi noroc... Las' că-ţi scrie..." Camionul a plecat, iar ea a rămas singură în drum. A venit Mihai şi a întrebat-o ce-a vrut omul acela. „L-a căutat pe unul de-al lui Foştică... Da ăla-i dus..." L-a minţit, ca să nu fie nevoită să-i dea lămuriri. Şi-a ţinut-o aşa pe urmă, spunîndu-i, ori de cîte ori o întreba, că Jilu e dus din lumea asta, e mort. Şi-ntr-un timp, înainte de a-şi înainta actele, pentru înrolare, el o întrebase foarte stăruitor de Jilu, ce-i cu el, cînd şi cum a dispărut, dacă e mort cu adevărat. E drept că întrebase şi de ceilalţi, dar la Jilu stăruise mai mult, fiindcă fratele ăsta al lui era dat „dispărut". Şi el vroia să ştie exact dacă mai trăieşte sau nu. „Înţelegi, mamă, i-a spus el în seara cînd şi-a scris autobiografia, eu trebuie să scriu numai adevărul aicea... Adevărul curat... Cum am

învățat la organizație..." „Atunci scrie numai adevărul ! i-a spus. Și zi acolo că frate-tău, Nicodim, a murit la Odessa... Și că Ilie a căzut pe Don... Și că Ștefan a ars într-un tanc, în Ucraina... Iar pe Gligor l-am adus cu carul de la Uioara... Și că l-am îngropat aicea... Și că pe Niculae l-au îngropat cehii în munții lor... C-a murit și el... înainte de-a înceta focul... Cu cinci zile mai înainte... Numai cu cinci..." „Dar pe Jilu de ce l-ai sărit, mamă ?... L-ai uitat ?... „Nu, nu l-am uitat, dragul mamii !... Cum o să-l uit eu pe Jilu ? !... Vai de mine și de mine !... Păi Jilu, dacă chiar vrei să știi, mi-a fost cel mai drag... A fost fetelcos și jucăuș... Și-a avut ghiers bun și-a știut cînta... Doamne, fain o mai trăgăna..." „Da, știu, dar eu nu pot trece poveștile astea în autobiografie ! spusese Mihai cu asprimea pe care i-o dădea tinerețea și noile lui păreri, convingerea că a intrat pe un drum nou și bun, singurul posibil, cel mai drept. Eu vreau să știu dacă trăiește sau nu !..." „Atunci, dacă numai asta te interesează pe tine, află că nu mai trăiește !... A murit !" „Unde ?" „Nu știu... Pe-un drum care mergea către front... A fost făcut țăndări, de n-a mai rămas nimica din el... Ești mulțumit acum ?... Îți pare bine ?..." „Dar nu-i vorba de asta, mamă ! spusese el, mai îmbunat, mai altfel. Mi se cere, astea-s condițiile... Și-apoi vreau să știu și eu, pentru mine..." „Așa, da ? !... Și cam ce-ai vrea să știi tu, pentru tine... ?" „Cu eliminarea din liceu, de pildă, aș vrea să știu ce-a fost... Fiindcă atunci..." „Atunci lucrurile erau încurcate... Dar cu el s-a făcut o greșeală... Nu era vinovat cu nimica, să știi... Feciorul directorului și cu încă doi au făcut măscările alea atunci, pe bănci și pe tablă... Gărzi de fier și spînzurători... Și după aia au dat vina pe el... Și el, cum n-avea pe nimeni, ce putea face... A plecat și-a fost bun plecat... Și poate că de-acolo i s-au tras toate... C-atunci s-a băgat el în armată, de bună voie... Și după aia..." Tăcuse și-l întrebase cam ce-ar vrea să mai știe, despre Jilu și despre ceilalți frați. „Tot ce-i de știut ! îi spusese el, pe față, cu

sinceritate şi cu puţină nerăbdare, parcă, grăbit, spre nedumerirea şi spre supărarea ei. Ţi-am explicat doar că eu trebuie să scriu tot aicea... Cît mai amănunţit..." „Atunci, dacă trebuie să scrii acolo cît mai amănunţit, spune şi de tătîne-tău... Şi-arată că a fost om bun şi c-a făcut o singură greşeală-n viaţa lui..." „Ce greşeală ? întrebase el tot aşa, repede. A fost trecut pe la manişti, cumva ?... Ori pe la legionari ? !..." „Nu, dragul mamii, nici vorbă !..." „Atunci ce greşeală a făcut ?..." „A murit prea devreme... Şi m-a lăsat cu o casă de copii..." Băiatul s-a supărat şi s-a încruntat. „Vezi, mamă, cum eşti dumneatale ? ! a spus el cu părere de rău. Eu trebuie să vorbesc aici de nişte lucruri serioase şi însemnate... Şi dumneatale glumeşti !... De fiecare dată se întîmplă aşa, cînd vine vorba de lucrurile astea !... Şi eu nu-nţeleg de ce !... Noi am fost şi sîntem săraci lipiţi... Şi regimul de azi, orînduirea noastră, vrea să ne scoată din mizerie, vrea să ne facă oameni !... Şi dumneatale, mamă !..." Ea se făcuse că nici nu aude vorbele lui şi-i spusese altceva, sărise peste ele. „Atunci, dacă-i vorba de lucruri serioase, îi spusese ea, zi ceva şi de mine !... Spune că am rămas văduvă devreme... Şi că am avut o droaie de copii... Şi că am avut grijă de ei, de toţi... I-am crescut şi i-am scos pe toţi din izînă... Şi după aia, cînd ar fi trebuit să mă bucur şi eu puţin, a venit războiul şi mi i-a luat... Pe toţi, pe rînd... Asta s-o spui... Cum am rămas eu singură-singurică..." „Dar lucrurile astea nu se trec în autobiografie, mamă !" i-a spus băiatul mai domol, zîmbind totuşi, cu blîndeţe, dar şi cu superioritate. „Dar ce lucruri se trec acolo ?" „Starea materială, întîi şi-ntîi... Averea, adică... A mea sau a părinţilor... Şi politica pe care au făcut-o... Situaţia fraţilor şi a neamurilor..." „Pînă-ntr-a noua spiţă, da ?..." „Nu, numai pînă la unchi... Pînă-ntr-a doua spiţă !..." „Îi bine, atunci... Dar lucrurile alealalte, durerile şi suferinţele unui om — şi bucuriile lui, dacă le-a avut — de ce nu se trec ?..." „Astea nu interesează..." „Atunci, să mă ierţi, că n-am fost nici-

odată prea spurcată la gură, de acuma nu pot să nu-ți spun că eu una nu dau nici doi bani pe autobiografia ta..." El s-a mîniat, a rupt hîrtiile și le-a aruncat. Pe urmă, dacă a văzut că ea nu-l mai ia în seamă, s-a apucat din nou de scris. Toată noaptea a stat cu lampa aprinsă, iar dimineața a plecat la raion. La întoarcere, după cîteva zile, părea mai domolit. Zicea că tovarășul cu care stătuse de vorbă l-a sfătuit să se poarte frumos cu ea. „Chiar dacă nu-nțelege anumite lucruri, dumneata tot trebuie s-o îngrijești ! i-a spus el, reproducîndu-i cu exactitate sfatul primit. Chiar dacă-i înapoiată și retrogradă..." Mama n-a înțeles vorbele astea — *înapoiată* și *retrogradă ? !* — pe care le auzea, dealtfel, pentru prima oară. Se socotea dreaptă și curajoasă, știa că muncise din greu o viață întreagă, să-și țină familia, s-o scoată la lumină. Și că fusese cinstită, nu trăise din furtișaguri și din înșelăciuni. Și că-i plăcuseră și-i plăceau cîntecele și jocurile, că fusese năzdrăvană și netemătoare, într-adevăr. Și că ar fi fost vrednică și ea de altă soartă, mai bună, să nu cunoască numai greul și necazul. Părerea asta din urmă era nouă și poate că fusese iscată și de bătrînețe, nu numai de suferințele pe care le îndurase. O cam supăra, însă, o rîcîia de multe ori, dar nu i se putea opune. Și-i era așa de parcă toate se duceau în jos, începuseră să se ducă, și-n jur nu mai era nimeni, era gol și pustiu. „Bine, măi băiete, i-a spus ea lui Mihai atunci, dacă tovarășii tăi spun să ai grijă de mine, așa să faci... Să-i asculți, că-s mai marii tăi... Dar să știi că deocamdată eu pot să mă susțin și singură... Pomeana nu mi-a plăcut niciodată..." „Mamă ! sărise el, ca ars, îndurerat, supărat, fiindcă ea nu-l înțelegea și nici nu se străduia să-l înțeleagă, deloc. Dar aicea nu-i vorbă de pomeană !... E o obligație a mea, e o datorie !... Și eu o să mi-o îndeplinesc, să știi !... Nu te las singură pentru nimica-n lume !..." Au dus-o apoi așa, cîine-cîinește, fără a se certa însă, fără a se dușmăni. Ea, măcar, căzuse într-un fel de nepăsare, într-o indiferență de neînțeles. Parcă nici

nu mai era femeia de pe vremuri, aprigă și neînfricată, greu de mlădiat. Admitea tot ce făcea el și ajunsese pînă acolo încît l-a lăsat să-i scoată icoanele din casă și să i-l pună pe Stalin la mijloc, între ferestre, cu pipa lui și cu flăcăruia aceea albă în față. Și cu zîmbetul acela al lui, bătrînesc și plin, parcă, de înțelepciune, tainic, în orice caz, greu de descifrat. „Nu se poate, mamă, îi spusese el atunci, după ce îi vorbise de *dascăli* — nu se poate să stau cu sfinții ăștia în casă... Mai vine unul-altul pe la mine și-mi ies vorbe pe urmă... Că mă-nchin și-s bisericos... Și-apoi ține-te, frate... Nu, mamă... Munca pe care o fac... Și convingerile mele, părerile pe care le am... N-o fac de formă, să știi..." „Bine, știu, spusese ea, nu mă mai tot ceterà la cap... Du icoanele în cămară și pune *dascălii* tăi aicea... Eu mă-nchin și-acolo..." „Dar nu te superi ? !..." „Nu, nu mă supăr ! adăugase ea lung și cam tare. Eu una nu mă mai supăr defel de la o vreme... Pe nimeni și pe nimica..." Ar fi vrut să spună că dacă se va întîmpla, totuși, să se mai supere o dată pe cineva, va fi vai-și-amar. Dar nu mai spusese vorbele astea. De făcut însă făcuse exact așa, cum gîndise atunci. Și-n seara cînd se întorsese Jilu acasă, din nou — asta se întîmplase de curînd, în toamnă, cînd nici nu-l mai aștepta — își dăduse seama deodată cît de mult îl dușmănea și-l ura pe „ăla micu", cum nu urîse și nu dușmănise pe nimeni, niciodată. Se speriase, într-un fel, se înfiorase de puterea fără seamăn de mare a acestui simțămînt, de dimensiunile lui rotitoare, de vîrtejul ivit din pămînt, din nimic. „Dar și Mihai îi copilul meu ! spusese ea cînd se întorsese Jilu, pipăind parcă un teren nou, încercînd, să-și zăgăzuiască pornirea asta adîncă și rea, răvășitoare. Eu l-am născut și l-am crescut... Și lumina ochilor o are de la mine !... Și sufletul din el... Sufletul nu-i de la mine !... Nu, sufletul îi de proclet... De-aia m-a-nfruntat și mă-nfruntă el mereu !... De-aia se ține mai sus și n-ascultă de vorba mea !... Pentru că-s bătrînă și înapoiată... Proastă !... Și eu una... Cum aș putea

eu ? !..." Toate mergeau în jos, la vale, şi ea simţise, cînd se dezmeticise puţin, cum o dureau fluierele picioarelor, pe dinăuntru, la măduvă, parcă. Şi-şi amintise de ziua cînd sărise din podul casei, să scape de ultimul copil, de Mihai. Şi se gîndise, cu mînie, că durerea îi rămăsese în oase de-atunci. Dar nu îndrăznise s-o lege de isprava asta, cu care nu se mîndrise niciodată. „Puteam să-mi sfarm picioarele atuncea !... Da, puteam să mă şoldesc... Şi-apoi... Vai şi amar..." Stătea pe un scaun, lîngă Jilu, şi încerca să şi-l apropie cu privirea, să şi-l bage în cap, să se convingă într-un fel că era el şi că era, cu adevărat, aicea, alături de ea. Nu izbutea şi se tot gîndea, cînd scăpa de năzăriri, că îmbătrînise şi el. „Da, săracu ! zicea ea. A-ncărunţit înainte de vreme... A dus-o greu, se vede. E chinuit şi-i necăjit... E trist şi-i stors.., Că-n străini e-n străini.. Şi aicea-i aicea... A avut el dreptate, atuncea... Dar de ce-o mai fi venit ? !... Cum, de ce ?... Vai de mine, dar cum poţi tu vorbi aşa : de ce-a venit ? !... Da-i dreptul lui, să se-ntoarcă aicea, acasă !... Nu-l poate lipsi nimeni de asta !... Nici eu şi nici Mihai !... Nimeni nu-l poate smulge din locurile astea, de unde-a plecat !... Unde i-a fost şi-i este baştina, mugurul şi graiul..." Apoi, cînd îl auzise pe Mihai vorbind cu cineva pe drum, îi spusese să se ascundă în cămară şi să plece pe urmă, după ce intră Mihai. Şi se pusese în locul lui, să mănînce, să nu întrebe nebotezatul acela pe cine avusese în ospeţie. Nu izbutise însă să înghită nici o îmbucătură. Fălcile parcă-i erau de lemn, aşa se mişcau de greu. Scaunul pe care şedea ea era unul şi acelaşi cu cel pe care stătuse Jilu, mai înainte, furculiţa pe care o ţinea ea în mînă, fusese în mîna lui, în mîna stîngă, fiindcă el era stîngaci şi ea uitase lucrul ăsta şi-şi amintise de el abia acum. Iar bucata de pîine pe care o ţinea ea în cealaltă mînă era ruptă de Jilu, era muşcată în vreo cîteva locuri, adînc. Şi ea o netezise şi o ciugulise în grabă, să nu se vadă că acolo stătuse un om voinic şi flămînd, hăituit. Şi se gîndise, în vreme ce rodea şi ciugu-

lea pîinea, ce s-ar putea întîmpla, dacă s-ar întîlni acolo, în casa ei, cei doi feciori, singurii pe care îi mai avea. Şi-l văzuse pe Mihai cum scotea pistolul şi cum trăgea în fratele lui bun, fără să clipească. Celălalt cădea, răsucindu-se. Se scula apoi şi dădea cu cuţitul în Mihai, îl pisa fără milă. Dar nu se întîmplase nimic, atunci. Mihai intrase voios, tropotind cu cizmele lui mari şi grele. „Bună seara, mamă ! îi spusese el tare şi din toată inima. Uite aicea ce ţi-am adus..." Şi-i arătase o năframă mare, neagră şi frumoasă, cum nu mai avusese ea demult. Mama se sculase cu greu de pe scaun, luase năframa şi o pusese în cap, mîngîind-o uşor. Şi el abia atunci îşi dăduse seama că-i palidă şi-i schimbată. „Dar ce-i cu dumneatale ? o întrebase. Eşti bolnavă ?..." „Nu mi-i bine... Uite, am încercat să mînc şi n-am putut..." „Dacă-i aşa, mîine te duc la doctor... Degeaba zici dumneatale..." Nici n-o lăsase să-i facă şi lui de mîncare. Se pusese la masă, în locul unde şezuse fratele său mai înainte, mîncase toată pîinea, muşcînd şi el cu lăcomie, rupînd-o în bucăţi mari la urmă, să şteargă cratiţa, să adune toată tocana din ea. Era aşa de înfometat, încît nici nu observase cu ce ochi îl privea, cum umbla ea prin casă, îndurerată şi înnebunită, cu sufletul rupt în două, nereuşind încă să se adune laolaltă, după trecerile astea neaşteptate, de la cald la rece şi de la rece la cald. „O fi plecat ? se întreba ea. S-o fi dus ?... O fi ieşit ?... Vai Doamne !... Vai de noi !... Vai de tine, Ravecă !..." Vroise să iasă, vroise să meargă după apă, cu toate că mai avea în cantă, dar el n-o lăsase. „Mă duc eu, mamă ! îi spusese. C-aşa am mîncat de bine !... Aşa a fost de bună mîncarea asta, aşa mi-a tihnit, de nici nu-ţi dai seama..." Se dusese pe urmă, ieşise, zdrăngănind canta, jucîndu-se cu nişte copii, la fîntînă. Nu mai fusese demult aşa, copilăros şi bun, deschis şi grijuliu şi ea nu îndrăznise să mai spună nimic pe seama lui. Se gîndea la celălalt şi nu se liniştise cu adevărat pînă cînd nu se dusese în cămară să vadă dacă plecase. Pe urmă, noaptea, ieşise de vreo

cîteva ori afară. O dată se dusese pînă în fundul grădinii şi dăduse cu pietre după o ciuvică. Nu se sinchisise nici de lucrurile astea pînă atunci — de ciuvici şi de prevestiri — dar uite că acum se sinchisea. Era tulburată şi neliniştită. Şi-i era teamă, pentru Jilu. Nu ştia cînd şi cum venise înapoi, în ţară, nu apucase să vorbească împreună — dar îi era teamă şi se gîndea mereu la el, aşteptîndu-l, întrebîndu-se de ce s-o fi ascunzînd, de ce nu iese la lumină, acum, la atîţia ani după război. Şi-ntr-un rînd, cînd îi povestise o muiere cum fusese prins un spion în pădure, ea tresărise şi se speriase, fără să ştie de ce. „Şi de unde era spionul acela ?“ o întrebase ea pe atotştiutoare. „De pe la noi, din ţara asta, îi spusese femeia, da era trimis de *dincolo*... Şi el, ori că se rătăcise de-ai lui, ori că n-a căzut unde trebuia — c-a fost adus cu avioanele — a-ncurcat-o... Şi-a făcut vorbă, cum-necum, cu un ţigănoi... Şi-a mers cu el într-o ascunzătoare, undeva, într-un loc mai ferit... Şi-ar fi trebuit ca după aia, pe seară, ţiganul să vină să-l scoată de-acolo şi să-l ducă nu ştiu unde... Şi ăsta, hărăpilă, a venit, da a adus şi-un miliţian cu el... Zicea că n-ar fi făcut aşa ceva, dacă paraşutatul acela i-ar fi spus *rom* sau om... Dar aşa, fiindcă îi mai spusese *măi ţigane,* se simţise atins şi-l pîrîse... Şi-acuma...“ În ziua aceea Mama n-a mai fost bună de nimic. Era pe la începutul lui decembrie şi satul era nins, era cotropit de zăpezi, cum nu mai fusese demult. Ea umbla de colo pînă colo — toată ziua alergase aşa, fără nici un rost — gîndindu-se mereu la povestea pe care i-o spusese femeia aceea. „Dar dintre ai mei, se întreba ea în răstimpuri, care o fi ţiganul şi care paraşutatul ? !... Fiindcă ei, băieţii ăştia ai mei... Ei sînt fraţi, nu sînt nici una, nici alta !... Şi nici eu nu-s miliţian, să-l leg pe careva... Eu sînt mama lor bună şi-o să-i ajut să se împace... Nici nu-i nevoie de aşa ceva... Pentru că ei nu s-au certat niciodată... Atîta doar că nu s-au văzut demult... Şi-atunci, dacă nu s-au mai văzut...“ Nimerise la cooperativă într-un timp, unde se vorbea, ca într-un făcut, tot

de întîmplarea aceea din pădure. „Ai auzit, nană Ravecă ?“ o întrebase vînzătorul. „Am auzit ! răspunse ea, neştiind încă ce să cumpere, sare sau chibrite, să nu se vadă că venise degeaba pînă acolo. Mi-a spus o muiere, mai adineaori...“ Iar al lui Doru, văduvoiul care o ceruse în căsătorie cîndva, fiindcă era şi el acolo, sta într-un colţ şi turna sirop de zmeură într-un deţ de vinars, o întrebase ce-i mai făceau feciorii. „Care feciori, răspunsese ea peste umăr, că nu-l mai am decît pe Mihai, după cum bine ştii şi tu ? !...“ „Adevărat, recunoscuse omul, tot cam aşa, în doi peri, dar Mihai ăsta al tău face cît zece, aşa-i de ocoş şi de viteaz !...“ „Se poate, dar nu-i pe spesele şi pe cinstea nimănui... Mai bine să fie aşa un om, cum îi Mihai, decît să stea toată ziua-n crîşmă, să-şi înroşească deţul de vinars, pînă-i pică mucul pe masă !...“ Ieşise apoi, spre nedumerirea tuturor, fiindcă nu cumpărase nimic. Pe urmă, seara, îl întrebase pe Mihai dacă era adevărat ce se spunea. „Ce anume, mamă, îi răspunsese el, că se spun multe ?...“ „Păi cu spionul şi cu ţiganul... Îi drept ?...“ „Îi drept că a fost prins un *diversionist*... Nu aşa, cum se povesteşte... Dar oamenii, ştii cum sînt, o dată le-nfloresc şi le îmbogăţesc...“ „Da, a spus ea, aşa-i cu oamenii, dar de făcut ce faceţi *voi* cu ăştia pe care îi prindeţi ?...“ „Îi trimitem mai departe...“ „Şi mai departe ce se-ntîmplă cu ei ?“ „Depinde, mamă... Sînt judecaţi şi-şi primesc pedeapsa : temniţă pe viaţă ori chiar glonţul !... Altceva nici nu merită !... Dac-ar fi după mine, i-aş spînzura pe toţi !...“ „Dar de ce pe toţi, Mihai dragă ? !...“ „Cum de ce, mamă ? !... Ei de ce crezi că vin aicea, pe-ascuns, să ne mîngîie pe creştet ?... Ăştia, toţi fugarii, vin să dea foc şi să omoare !... De aia sînt trimişi ei aicea !...“ „Şi cine-i trimite ?“ „Duşmanii noştri de *dincolo*, cei care vor să facă război, în ţară şi în lume !... Ce, dumneata ai vrea să fie iar război ?...“ „N-aş vrea !... Drept să spun, eu tocmai asta aş dori-o, să nu mai fie atîta îndîrjire între oameni...“

După discuția asta, noaptea, Mama visase broaște și păduchi, cîrduri întregi, șireaguri nesfîrșite. Își visase mai întîi ficiorii, pe Mihai și pe Jilu. Stăteau de vorbă, în lumina unui asfințit sîngeriu, sub un cer sîngeriu, pe o vreme secetoasă și rea. Vorbele lor nici nu se auzeau, de fapt. Se vedeau doar mișcările pe care le făceau, cum dădeau din buze, cum se apropiau și se depărtau. Se înțelegeau, însă, se înțeleseseră, mai bine spus, pentru că pe urmă se încăieraseră, spre marea ei disperare. Nu mai văzuse nimic un timp, parcă i-ar fi luat Dumnezeu vederea. Apoi, cînd se limpezise, îl văzuse pe Mihai atîrnînd de un știreang, de al cărui capăt, petrecut pe după creanga unui stejar uscat pe jumătate, cioturos și buturos, trăgea Jilu. „Nu ! spusese ea, tare. Nu. Jilule !... Nu !...“ Veniseră pe urmă broaștele și păduchii. Broaștele, măcar, veniseră și se duseră, țopăind sau zburînd, orăcăind sau cîrîind. Păduchii, însă, nu mai plecară, îi umplură casa și curtea, grajdul și grădina, foindu-se peste tot, oprindu-se din cînd în cînd, cum se opresc furnicile, unele dintre ele, la cîte-un sfat scurt, pornind apoi mai departe, cu și mai multă hotărîre. „Aștia nu-s păduchi ! spusese ea într-un timp. Sînt altfel de jivine...“

Dimineața îl petrecuse pe Mihai pînă la poartă și rămăsese în așteptare, gîndindu-se mereu la Jilu. Fusese degeaba, pentru că el n-a mai venit deloc de-atunci. „Măcar o dată să mai vină, se socoti ea acum, ori dacă nu să-mi dea un semn... Să-l caut eu... Să știu și eu de ce-a venit aicea... Și de ce-mi umblă îmbrăcat mocănește... De ce trăiește el și-acuma sub alt nume ? !... Că eu una, cînd l-am făcut, i-am dat un nume... Și el, acuma, se tot ascunde și se tot ferește... Stă-n fața glonțului... Poate c-ar trebui să-mi spună ce-i și cum... Să vorbim o dată omenește, pe față...“

La ușa tinzii se auziră zuruituri slabe. Mama sa gîndi că-i el. „Ăla micu, își spuse, ieșind, trecînd repede în tindă, nu vine niciodată prin grădină... Vine pe uliță...“

— Cine-i acolo ? întrebă ea cu o emoție pe care nu și-o putea stăpîni.

— Dracu, cine să fie ! spuse cel care umbla la ușă ; și ea recunoscu glasul și se liniști și mînie, brusc. — Mihai, mamă, cine să fie ? !...

Îi deschise, dar el nu intră imediat. Îi dădu întîietate unui cîine mare și ea se supără și mai tare, cînd văzu cîinele. Și-l întrebă ce-i cu javra aceea.

— Ăsta-i Rex, mamă ! spuse băiatul. Îi cîinele de care ți-am vorbit !... Ți-am spus că o să-mi iau un cîine al meu !... Și l-am luat, uite-l !...

Rex ocoli casa, mirosi troaca în care pusese Mama colacii de cu seară, apoi se culcă după ușă, unde-i spusese Mihai. Era un animal frumos și voinic, cu părul de pe spate negru, cu o privire dreaptă și întrebătoare, semeață, cu urechile neclintite, a pîndă, cu pieptul bine închegat, cu un spate drept și cu o coadă nu prea lungă dar bogată, armonizîndu-se, cumva, cu întreaga sa înfățișare.

— Și de ce-l cheamă așa ? întrebă Mama după ce luă centura din mîna băiatului și o puse în cui, la ușă. De ce nu-l cheamă Tambor ?... Ori Lotru ? !... Ari Urfi ? !... Cum îi cheamă pe-ai noștri !

— Astea-s nume vechi, mamă, îi spuse băiatul, sînt nume ciobănești, le poartă numai cîinii de curte și de stînă...

— Va să zică și la cîini sînt deosebiri și grade ?

— Da, sînt !

— Dar Rex ce-nseamnă, Mihai dragă ? !

— Rex înseamnă rege, mamă !...

— Rege ? !... Te pomenești că javra asta a ta, — dulăul ăsta, care se uită la mine de parcă ar vrea să-mi sară în piept, — e regele cîinilor ! ?...

— Rege nu-i, dar e grozav, să știi !... Și nu-ți fie teamă de el, că nu-ți face nimic, dacă nu-i spun eu !... Lasă-l și

dă-mi ceva de-ale gurii, că mi-i foame tare... Şi-un strop de vinars dă-mi mamă... Din ăla tare.. Că-i o vreme afară...

Îi aduse în grabă tot ce-i ceruse, uitîndu-se din cînd în cînd la cîine, ocărîndu-l, de parcă cine ştie ce i-ar fi făcut. „Cu stăpînul tău cu tot ! zicea ea. Şi cu meseria pe care o faceţi *voi*... Că asta nu-i meserie !... Îi hoherie curată... Ba şi mai rău... Că hoherii urmăresc şi prind cîinii... Dar voi urmăriţi să prindeţi oameni... Şi-i judecaţi după aia !... Şi-i băgaţi în temniţă... Ori le faceţi facerea... Îi puneţi la zid, sub glonţ !... Şi asta nu-i o treabă prea curată !... Oricum aţi numi-o voi... Fiindcă oamenii ăia poate că au avut şi ei pe cineva-n lume... Cîte-o mamă ori cîte-o muiere de suflet... Că muierile, *mumele*, de aia-s făcute : să ducă greul şi necazul... Să nască şi să crească copii !... Şi să-i dea lumii !... Şi-apoi, lumea..."

— Dumneatale bei, mamă ? întrebă Mihai cu o voioşie şi cu a degajare pe care nu le mai avusese demult în glas.

— Ba ! spuse ea.

Dar el n-o lăsă, veni cu paharul, i-l puse în mînă, îi luă mîna şi i-o duse la gură. Ea se cutremură după ce bău şi mai ceru un pahar, spre surprinderea şi spre bucuria băiatului, care i-l umplu repede şi-o duse, de mînă, la masă, să şadă alături, să mai vorbească şi ei împreună, ca oamenii.

— Că noi, mamă, spuse băiatul, mai mult ne hîrîim decît vorbim !... Zău aşa... Şi-i păcat...

— O fi, da nu-i vina mea ! îi răspunse Mama. Eu sînt bătrînă şi proastă... *Înapoiată*, cum mi-a zis cineva, odată...

— Lasă, mamă, continuă el împăciuitor, nu mai pune seama pe toate lucrurile astea, pe tot ce zic eu... Mă ia şi pe mine gura pe dinainte, cîteodată...Dar cînd e vorba, la o adică, să ştii că nu te las răului... Şi-ntr-un timp, cînd eram la Moscova, băieţii începuseră să facă glume pe seama mea... Ziceau că-s puiul mamii şi că nu mi-au căzut nici dinţii de lapte... Şi că din cauza asta, eu unul...

El spunea adevărul adevărat și Mama se mai liniști.

— Asta-i drept, recunoscu ea, niciodată nu m-ai lăsat răului. Și-atunci, cînd ai dat telefon de la Moscova, tot satul s-a mirat și s-a crucit... „Auzi vorbă, ziceau unii, rîzînd — Raveca lui Pilu stă de vorbă cu Moscova, la telefon..." Dar eu i-am lăsat în plata Domnului, că după oameni nu te poți lua... Tot nu le poți face pe plac, la toți... Și-atunci...

Tăcu, îndată ce-și dădu seama că tot așa se uitase și stătuse și cu celălalt fecior, cu Jilu, cînd venise Mihai acasă. „Lui ce-i pasă, spuse ea cu o mînie aspră și rotitoare, îi slobod și-i mulțumit de toate !... Pe cînd āla, săracu... Îi singur și-i pe drumuri mereu... De ani de zile..."

— Dar de ce-ai tăcut ? o întrebă Mihai. Ai început să vorbești cumsecade și-odată ai tăcut... De ce ?

— Ce rost are ? ! zise ea încet. Vorbele-s vorbe... N-au nici o putere... Nu pot face ce n-au făcut oamenii. Strica pot, dar drege nu pot...

Mihai își tăie o felie de pîine, mare și prelungă, și-i spuse, în treacăt, că prea le pune pe toate la inimă și că ar fi bine să lase de o parte necazurile, că are tot ce-i trebuie, slavă Domnului. Și că ar putea să stea cu mîinile în sîn, să se plimbe și să nu mai lucre nimic.

— Da, poate că așa ar fi bine să fac, cum zici tu, răspunse ea rar și încet — dar uite că nu pot... Mi-i urît și dacă lucru mai uit... Îs și singură, ce-i drept... Se vede că așa i-i dat fiecărui om : să trăiască și să moară în singurătate... Că eu, dacă mă uit înapoi, bag de seamă că așa am fost întotdeauna : singură-singurică. Tătîne-tău a fost așa cum a fost — cam lăsător și cam nepăsător, dar n-a fost rău, să știi ! — și după aia a murit, s-a stins... Voi erați micuți atunci și eu n-aveam cu cine mă-nțelege... Și-apoi, cînd ați crescut, a venit războiul... Și v-a risipit pe toți... Dac-ar fi tărit careva, Jilu ori Ilie, poate că ar fi fost altfel... Oricare, dac-ar fi trăit...

Băiatul se uită lung la ea şi o întrebă, ca din întîmplare, ce-i cu Jilu, fiindcă îi rostise numele şi în somn odată, adăugase el. Şi ea se alarmă, dar nu se trădă prin nimic. „Să nu clipeşti ! îşi spuse. Auzi, Ravecă ?... Să nu te pierzi... Că ăsta te arestează şi te leagă !... Şi te trimete mai departe !... Te dă-n primire şi se întoarnă către alţii după aia !... Cu aceeaşi neîndurare... Nu cu neîndurare, cu intransigenţă !... Asta-i vorba şi ăsta-i cuvîntul : *intransigenţă !...* Rex şi *intransigenţa !...* Că dacă ştiam eu, Doamne !...“

— N-auzi, mamă ? stărui feciorul.

— Ce s-aud ? !

— Ce-i cu Jilu ?

— Ce-i şi cu ceilalţi ! răspunse ea dînd din cap, îndurerată. Îi dus de pe lumea asta... Şi dacă i-oi fi rostit vreodată numele, în vis, i l-am rostit ca şi pe-al celorlalţi. Că eu, măi băiete, i-am plîns pe toţi... Şi le-am pus brazi la cap... Şi uite că brazii s-au uscat... Şi eu — vai de steaua mea ! — nici să le rostesc numele nu mai am voie...

— Dar eu n-am zis asta, mamă !... Am întrebat...

— Ştiu, spuse ea plecînd de lîngă el, ducîndu-se la sobă, să fie mai departe, să se poată stăpîni mai uşor, tu ai dreptate-ntotdeauna...

Se aşeză pe scaun apoi, după ce înfundă soba cu lemne, şi se uită lung la el. Pe urmă îl întrebă, brusc, ce-i cu *omul din Planţişa.*

— Nimic, ce să fie ? răspunse el pe înfundate, fără să se întoarcă.

— Cum nimic, care nimic ? !... Eu am auzit că s-a spînzurat !...

— Dac-ai auzit, de ce mai întrebi ?

— Aşa, să văd ce zici tu de isprava asta... De bravura asta a ta...

— Dar ce, mamă, eu l-am spînzurat ?

— Nu !... Da l-ai împins către asta !

— Cine, eu ?

— Tu și-ai tăi... Voi ăștia care hărțuiți oamenii, căutînd dușmani peste tot... Voi ăștia care umblați cu lumînarea aprinsă, ziua-n amiaza mare....

El lăsă mîncarea, bău o ulcică de apă. își aprinse o țigară și vorbi ceva cu Rex, îl întrebă ce mai face, și-l mîngîie pe creștet, în treacăt.

— Vezi cum ești dumneatale ? ! îi spuse apoi Mamei, fără răutate, cu asprime totuși, cu o asprime care izvora din tristețe, dintr-un regret vechi și surd, pe care ea nu-l înțelegea, nu putea sau nu vroia să-l înțeleagă. Te iei după vorbele tuturor, numai după vorbele mele nu te iei...

— Cum o să mă iau după vorbele tale, dacă tu umbli cu ascunzișuri mereu ?... Uite, și-acuma, în loc să-mi răspunzi la întebare, vii cu nu știu ce ocoluri...

— Da-n Planțișa, mamă, au fost găsite arme pe la oameni... Toată povestea asta a-nceput din întîmplare... S-au certat doi oameni care fuseseră prieteni într-un timp... Și-atunci, unul din ei l-a pîrît pe celălalt, l-a denunțat... A venit și-a spus că fostul lui prieten are o mitralieră în feldăra șurii, cu cinci benzi... La percheziție, mitraliera a fost găsită exact unde spusese el... Omul cu pricina a mărturisit că a ascuns mitraliera de frică, fiindcă n-a apucat s-o predea la timp. „Da mai sînt și alții care au !“ a adăugat el. Și-a venit cu nume... Ceilalți tot cam așa au făcut, cînd le-a venit rîndul... Într-o săptămînă a ieșit la iveală o poveste de toată frumusețea... Planțișenii aveau în sat un fel de depozit...

— Bine, așa o fi fost, da *omul acela* avea ori n-avea arme ?

— N-avea !

— Atunci de ce l-ați arestat ?

— N-aveam ce face, trebuia ! Fusese pîrît și el... Exista o sesizare scrisă...

— De aia v-ați purtat așa, va să zică ? !... Pentru că exista o *sesizare !*... Dar dac-ați primi voi una de-asta

şi-mpotriva mea, ce-aţi face ?... Ce-ai face tu atunci, măi omule ?... M-ai aresta şi m-ai duce şi pe mine ?

El vroi să spună că ar aresta-o, dacă ar fi vinovată cu ceva, se răzgîndi însă şi-i spuse altceva. O sfătui să nu-mpingă lucrurile aşa de departe. N-avea rost, zicea el, să discute în gol, pe ceea nu s-a întîmplat şi nu se va întîmpla niciodată.

— Dar să zădărăşti şi să hărţuieşti oamenii, are rost ? îl întrebă ea cu aceeaşi îndîrjire şi cu o hotărîre aspră şi grea, de-a nu-l lăsa să se întoarne la întrebarea pe care i-o pusese, la Jilu. — Să-i tot măsori şi să-i tot cîntăreşti, care-s buni şi care-s răi !... Şi să-i judeci, pentru că nu şi-au plătit cotele şi impozitele !... Impunerile şi autoimpunerile, datoriile astea noi, pe care tot voi le-aţi născocit !... Şi să nu-i laşi să-ţi ţină sărbătorile lor şi datinile lor !... Să-i descoşi şi să-i coşi mereu, că de ce-au zis aia şi nu ailaltă, de ce-au bodogănit şi de ce au înjurat !... Iar dacă au tăcut şi dacă tac, să te tot întrebi de ce nu vorbesc !... Lucrurile astea-şi au rostul, nu ? !...

Ieşi apoi, uitîndu-se la cîine ca la un duşman de moarte.

III

În casă era zăpuşeală şi fum. În sobă, lemnele se sfărîmau şi se topeau în văpăi, dogorind intens. Leonora, pisica, se culcase pe o perină, în pat, iar cîinele, Rex, pusese capul pe piciorul drept şi sta aşa, uitîndu-se din cînd în cînd la stăpînu-său. Mihai fuma şi tăcea. Ar fi vrut să-i explice Mamei ce-i cu lucrurile pe care i le pusese ea în faţă, aşa cum i le pusese, dar n-avea curajul, nu socotea momentul destul de favorabil, se hotărîse să mai aştepte. Ea, după ce se întorsese de-afară, nu-i mai spusese nimic. Strînsese masa şi începuse să spele vasele, bodogănind şi bombănind, ori de cîte ori trecea pe lîngă

cîine. „Cu stăpînul tău cu tot, zicea ea, că voi..." Mihai o urmărea cu ochii şi se întreba, pentru a nu ştiu cîta oară, de ce se purta aşa, fiindcă el o ocrotise şi-o iubise. Şi ea îl duşmănea, cu o înverşunare crescîndă. În ultima vreme, mai cu seamă, aproape că nu-l mai putea suferi. Vorbea cumsecade şi se purta deschis şi omeneşte, apoi, cînd nu se aştepta el — şi parcă nici ea n-o dorea întotdeauna — aluneca spre altele. Venea cu întrebări piezişe, cum făcuse mai înainte, cînd îl apărase pe *omul din Planţişa,* de parcă i-ar fi fost frate. Dincolo de vorbele şi de comportarea ei, dincolo de ostilitatea ei scorojită şi cam bătrînească, existau nişte lucruri pe care el nu reuşise să le desçifreze. Le sesizase prezenţa, se izbise de mai multe ori de ele şi poate că tocmai de aceea i se păreau grave şi ameninţătoare, pentru că nu reuşise să le descifreze, în amănunt. Nu mai era vorba, după cîte se putea înţelege, de rezervele ei vechi faţă de *înrolare,* faţă de adeziunea pe care şi-o dăduse el, — „odată şi pentru totdeauna" — la politica dusă de partid. Interveniseră elemente noi, interveniseră sau interveneau chiar atunci, născîndu-se din tăcerea care se prăbuşise deodată între ei, noi şi noi asperităţi, ca într-o decantare de neoprit. „Sau poate că mi se pare mie ! spusese el într-un timp, împins de aceeaşi dorinţă aspră dar dreaptă, de a cunoaşte şi de a cerceta totul, pînă în pînzele albe. Pentru că eu am avut şi am acest obicei rău, de a cerceta cu orice preţ un lucru !... Şi nu atît de a-l cerceta, cît de a-i găsi înţelesul !... Şi lucrurile nu-şi au întotdeauna înţelesurile lor !... Nu sînt coapte întotdeauna pentru aşa ceva, cum nu sînt coapte nici poamele, dacă e să ne întoarnăm de unde am plecat, fără sfială şi fără ruşine !... Iar oamenii, cu atît mai mult, se mişcă şi se urnesc greu de tot din loc !... Se uită mai uşor înapoi, decît înainte..." Mihai ştia, din raporturile pe care le avusese cu anumiţi oameni din sat, unde îi cunoştea bine pe toţi, că mai erau şi alţi oameni care se manifestau cu rezervă faţă de el, dacă nu chiar cu

ostilitate, de-a dreptul. Şi asta nu pentru că ar fi fost ostili toţi noului regim — erau şi din ăştia, destui —, ci pentru că nu înţelegeau ce se întîmplă în ţară şi în lume, pentru că erau mai temători şi mai neliniştiţi decît fuseseră ei vreodată. Temerilor şi neliniştilor acestora profunde li se adăuga rezerva firească faţă de faptul că el lucra unde lucra — „la securitatea statului, la poliţie" —, pentru că ei nu făceau nici o distincţie între noile şi vechile organe ale puterii de stat. În privinţa asta, nu încăpea nici un crîmpei de întrebare, nimic odată. Mihai era mîndru pentru că lucra la securitate, — „în prima linie a revoluţiei" — şi era gata să-şi dea viaţa oricînd pentru cauza în care credea, pentru ideile pe care le slujea, din toată inima, — „cu toată puterea tinereţii", cum spunea el cîteodată, deşi nu era exaltat din fire, nu era un înflăcărat. Dimpotrivă, era confuz şi blajin în sinea sa, era înclinat spre pasivitate şi spre reverie, spre meditaţie şi visare, lucruri cu care se ruşina de la un timp, cam de cînd începuse să devină altfel de om, bun şi adevărat, înfocat şi inflexibil, dur chiar, de neîndoit. Aşa credea el că trebuie să fie un revoluţionar — „adevăratul om al secolului douăzeci." Portretul luptătorului autentic, cum i-l zugrăviseră toţi — la cursul de învăţămînt politic, în organizaţia de U.T.M., la unitate şi la şcoala de pregătire de la Bucureşti, şi la cealaltă şcoală, de la Moscova — n-avea nimic de-a face cu înclinaţiile lui spre visare, cu gîndurile şi cu întrebările care îl încercau pe el, destul de des într-un timp, mai rar pe urmă, din ce în ce mai rar, pe măsură ce reuşise să-şi domine gîndurile şi simţămintele, *să fie aşa cum i se spusese, cum o dorea şi el dealtfel.* „Dacă vrei să fii demn de încrederea care ţi s-a acordat, i se spusese în diverse ocazii, de foarte multe ori, de fapt, trebuie să fii ferm şi neînduplecat !... Să nu te îndoieşti niciodată în faţa niciunei greutăţi !... Trebuie să fii de oţel, cum e dascălul şi părintele nostru al tuturor : Iosif Vissarionovici !... Şi cum a fost Dzerjinski, omul care

a înființat și condus C.E.K.A. !... Și Korceaghin !... Și Oleg, din *Tînăra Gardă !...* Și tovarășa Ana și tovarășul Luca !... Și-atîția și-atîția alți luptători !... Eroi ai ultimului război, eroi ai revoluției proletare !..." Din enumerările astea, abrupte și patetice, parcă ar fi fost rostite de un glas unic, lipsea aproape întotdeauna Lenin, așa cum lipseau și alți revoluționari contemporani, Iosip Broz Tito, care era făcut trădător și fascist, — „coadă de topor a imperialismului furibund și muribund..." Pe el, însă, nu-l șocaseră și nici nu-l șocau lucrurile acestea. El se străduise și se străduia să fie așa cum i se spusese, ferm și drept, să nu calce nici o poruncă din decalogul luptătorului revoluționar, să se apropie cît mai mult de portretul care i se pusese în față — „să se despartă pentru totdeauna de trecut, să lupte pînă la capăt pentru dreptate, pentru cea mai dreaptă dreptate." Și reușise, cu greu și cîte puțin, dar reușise, fiindcă o făcuse cinstit, fără nici un interes mărunt, de moment, fără calcule, cu o dăruire totală și definitivă. Aici jucase un rol mare, neștiut și nerecunoscut, ce-i drept, sărăcia de-acasă de la ei, și nu atît sărăcia ca sărăcie, cît umilințele pe care le îndurase el, în sat — unde cei bogați erau bogați și mîndri, fălоși, se uitau de sus la ceilalți oameni — și la liceu, mai ales, fiindcă acolo se izbise și mai puternic de anumite diferențieri, care se manifestă mult mai acut în lumea copiilor și a adolescenților. Și-acum, umilințele astea urîte și nedrepte, urmele și amintirea lor se topiseră și ele în elanurile lui noi și tinerești, le dăduseră un impuls și mai mare, hotărîtor chiar. De aceea era el mulțumit de rezultate, de strădaniile pe care le depusese și le depunea, ca să devină altfel de om, pentru că își găsise drumul în viață — „singurul drum bun și drept." „Noi, mamă, îi spunea el bătrînei, cînd se ivea cîte-un prilej — și cînd nu se ivea, îl crea — vrem să stîrpim sărăcia și mizeria din țară și din lume !... Vrem să trăiască fiecare om din munca lui, cum se cuvine, cum e drept !... Vrem să facem

fabrici, să construim orașe, să schimbăm țara din temelie !... Asta vrem noi s-o facem, asta vrea partidul nostru !... Așa că dumneatale, mamă, ar trebui să te uiți cu alți ochi la noi !... S-ar cuveni, adică, să fii alături de noi !... Fiindcă noi, mamă !..." Era și derutat, însă, era contrariat de anumite aspecte, de care se izbea în munca pe care o îndeplinea. Întîlnise destui oameni săraci ca și el — ca părinții lui, ca tătîne-său și ca Mama asta a lui, pe care o iubea, în felul său, dar o iubea, n-ar fi putut trăi fără ea — care stăteau „de cealaltă parte a baricadei", care fuseseră arestați pentru diverse cauze, reale sau închipuite, mincinoase uneori, inventate de alți oameni, care înțeleseseră repede că se poate minți pe linia asta, fără teamă, că se poate face rău și așa, spunînd că vrei să faci bine, atrăgînd atenția, sesizînd, pîrînd, de fapt, — „turnînd". Lucrurile se lămuriseră, în unele cazuri, în altele rămăseseră încîlcite, iar el găsise explicații amănunțite pentru fiecare situație — „Nu se putea altfel, exagerările sînt ineviabile !..." — dar rămăsese cu un gust amar în gură, cu un fel de cocleală pe inimă. I se părea, cînd dădea asemenea explicații, adevărate și reale, în felul lor, că își pune vată pe creier, îl oblojește și îl tamponează, să-l ferească de trepidații, și că vata aceea se lipea de creier și se făcea tare ca sîrma, după ce se îmbiba în sînge. Amețea, în asemenea clipe, se pierdea și se topea, îi venea să plîngă și nu știa de ce. Și se întorcea, în cele din urmă, tot la explicații, la altfel de justificări, care îl priveau numai pe el, direct. „Da, firea mea-i de vină, spunea el, caracterul acesta al meu, confuz și rău !... Înclinația mea de-a cerceta orice fleac !... Și nehotărîrea, șovăiala !... Lucrurile astea îmi joacă mereu festa !... Din pricina lor... Există și înapoiere multă !... Și cine altcineva, dacă nu noi trebuie să lupte împotriva acestei înapoierii ? !... Altfel ne întoarcem de unde am plecat... La boieri și la burghezi, la cei ce au stăpînit țara, pînă mai ieri... Și ăștia, dac-ar veni din nou la putere, ar fi și mai

neîndurători, față de cum au fost !... Ar plăti îndoit și-nsutit !... Și-apoi, dac-ai crezut și crezi în ceva, e bine să rămîi ferm și demn !... Să stai cu fruntea sus, cinstit !... Orice s-ar întîmpla !... Cu orice preț !... Cu al vieții chiar..." Încurcătura în care era pus acum, însă, față de Mama și față de sine însuși, era mai mare, parcă, decît altele, dinainte, era mai dureroasă. Mihai știa, mai bine decît oricine altcineva, că *omul din Planțișa* nu fusese vinovat și că se spînzurase de frică. Într-o lună de zile îl arestaseră și-i dăduseră drumul de vreo cinci ori. „În metoda cea mai bună ! spusese tovarășul Paul. Dacă-l ținem aici, se obișnuiește cu o anumită atmosferă și se împacă cu un gînd... Dar așa, dacă-l aducem și-i dăm drumul, se frămîntă mai tare... Și-are să spună adevărul. Deoarece în ochii lui și-n întreaga lui comportare stăruie ceva nedefinit... Factorul psihologic, în asemenea cazuri..." Tovarășul Paul venise special de la București, pentru afacerea asta cu armele, care stîrnise vîlvă și nemulțumiri mari, la direcția regională și mai departe, pînă sus de tot. Și-i luase la rost și-i pusese și pe ei în mișcare, în felul său, ce-i drept, mlădios și politicos, fiindcă tovarășul Paul era un om distins, umbla îmbrăcat bine întotdeauna și spunea, cînd avea ocazia — Mihai îl cunoștea dinainte de a pleca la Moscova, de la cursurile pregătitoare — că un adevărat lucrător al M.A.I.-ului trebuie să știe „la gît cravata cum se leagă". Altfel, era ferm și hotărît, netemător și dîrz, așa cum trebuie să fie un luptător, un revoluționar pur sînge. Mihai îi trecuse cu vederea multe din pricina acestor calități, pe care reprezentantul centrului și le stăpînea la perfecție. „Strașnic om ! spunea el. Nu se lasă dus cu vorba !... E bun dar e și rău... Neîndurător, adică... Drept !... Eu mă leagăn și mă clatin... Deprindere veche, țărănească... Originea asta..." La origine se oprea, ca de obicei. Asta pentru că nici tovarășul Paul nu era fiu de muncitor, cum ar fi vrut el să fie. Și pentru că se întîmplase odată un lucru care îl

derutase. Avuseseră amîndoi o discuție, exact pe tema asta, cea mai gingașă pentru Mihai. Veneau din Planțișa, seara, cu mașina, și erau obosiți. El, mai ales, era obosit și plictisit. „Dar ce-i cu matale ? îl întrebase tovarășul Paul, din vîrful limbii. Te văd frămîntat..." „Sînt obosit... Nu știu de ce, dar uneori..." Vroise să-i spună că uneori e obosit și-i nemulțumit — de alții și de sine însuși, de tot ce-l înconjoară, parcă ar căra pietre — dar nu mai spusese vorbele astea, nu pentru că i-ar fi fost teamă, ori pentru că ar fi fost calculat și prudent din fire. Socotise, pur și simplu, că e rușine să te plîngi. „Te-ascult, cu plăcere !" spusese tovarășul Paul în același fel, mlădios și distins. „Păi asta-i tot !... Eu unul..." Tovarășul Paul tăcuse puțin, apoi îl întrebase, lovindu-l drept în inimă, unde îl durea pe el mai tare, ce origine socială are. Chiar așa spusese : „Ce origină socială ai matale ?" „Țărănească ! răspunsese Mihai cu o umilire care nu era a lui. Tata a fost țăran... Dar a murit demult... Mama mai trăiește..." „Și cît pămînt ați avut ?..." „Cinci jugăre !" „Cinci jugăre ? !... Bine, dar cîte hectare reprezintă jugărele acestea ?... Eu, tovarășe Pilu, nu m-am obișnuit nici cu jugărele și nici cu pogoanele... Eu știu de hectare, c-așa se zice pe românește, nu ?..." „Da, se zice și așa, dar să știți că jugărul e un cuvînt latinesc..." „Da ? !... N-am știut !... Să nu deviem însă : cîte hectare reprezentau jugărele acestea ?" „Două !" „Cam puțin, nu..." Mihai nu mai spusese nimic. Era supărat, dar nu pe tovarășul Paul, ci pe originea sa țărănească, pe obîrșia pe care era nevoit să o poarte în spinare, ca pe un blestem. El ar fi vrut să fie copil de muncitor, de ceferist ori de oțelar. Ori de miner, dacă nu. Și asta, tot așa — cinstit și din inimă, din tot sufletul —, nu ca să se aranjeze, ci pentru că muncitorimea era clasa conducătoare, clasa cu cele mai mari resurse eroice și revoluționare, în vreme ce țărănimea era așa cum era : risipită și retrogradă, înapoiată și reacționară. Asta era, dealtfel, una dintre nemulțumirile

lui cele mai vechi şi mai adînci, de nelecuit. Uneori, ce-i drept, se părea că nu e în regulă ceva aici, în frămîntarea asta inevitabilă dar artificioasă, însuşită. Alteori, însă — cel mai adesea aşa se petreceau lucrurile — Mihai mergea atît de departe cu reproşurile şi cu învinuirile pe care şi le aducea, încît avea senzaţia că greşise „faţă de revoluţie şi faţă de munca pe care o făcea", petrecîndu-şi copilăria într-o casă în care cîntecele şi colinzile, strigăturile şi chiuiturile erau la mare cinste. „Împotrivirea se face de multe ori şi prin cîntecele astea ! spunea el în asemenea clipe. Prin obiceiurile astea vechi şi-ncîlcite !... De care se agaţă unii şi alţii... Chiaburi şi duşmani de clasă !... Duşmanii noştri !... Şi-ai oamenilor ăstora, pe care i-au influenţat şi i-au ameţit... De-napoierea cărora s-au folosit şi se folosesc !..." Atunci, însă, cînd era gata-gata să se ridice împotriva tovarăşului Paul, care fuma liniştit, îşi dăduse seama deodată că nici omul acesta flexibil şi dîrz, pe care îl admira el aşa de mult, nu stătea prea bine cu originea. Dumnealui, o ştia în mod sigur, era fecior de negustori, de mari negustori şi de mari afacerişti, de undeva dintr-un oraş dunărean. „Da, dar dumnealui a luptat ! spusese el numaidecît, să-şi tempereze nedumerirea, deruta care îl ducea spre mînie, spre ceea ce considera josnic şi rău, în totală contradicţie cu luciditatea şi principialitatea pe care voia să şi le însumeze, ca pe nişte trăsături permanente. A dus muncă în ilegalitate... S-a călit..." Îl întrebase pe tovarăşul Paul. schimbîndu-şi pe neaşteptate firul gîndurilor, ce au fost şi cu ce s-au ocupat în viaţa lor părinţii dumnealui. „Părinţii mei ? ! făcuse întrebatul, cu un fel de uimire. Asta nu te priveşte pe matale !..." „Mă iertaţi, dar n-am vrut să vă supăr..." „Nu te iert, dar te sfătuiesc să nu-ţi mai chestionezi superiorii... Nu pentru că ei ar fi deasupra cerinţelor fundamentale... Dar nu-i bine... În ce mă priveşte, pot să-ţi spun ce-i cu părinţii mei..." Nu vorbise însă decît de taică-său, care trăia şi era la el, la

București. Dar vorbise frumos despre bătrîn, îi făcuse un portret limpede și ademenitor. Iar el îl asculase și se simțise, fără să știe de ce, înjosit și umilit, înfrînt. A doua zi, însă, cînd îl pălmuise tovarășul Paul pe *omul din Planțișa,* se răzvrătise și îl înfruntase, fără teamă și-aproape fără să vreie, ca într-un vis rău. „De ce l-ai bătut ? întrebase el. De ce ați dat în el ?... Omul ăsta..." „Omul ăsta nu-i om ! i-o retezase, îngălbenindu-se, tovarășul Paul. E un dușman odios !... E un bandit... Se cunoaște după mutră... Iar matale, domnule sublocotenent, dacă-i ții parte, și te solidarizezi cu el, te vei duce unde va merge și el !... Dar ce-ți închipuiești ? !... Crezi că eu am venit aici să te văd pe matale, să-ți ascult întrebările și să-ți analizez bîjbîielile ?... Am venit cu un singur scop : să lichidez cît mai repede afacerea asta, care a funcționat la doi pași de unitatea pe care o conduci..." „A funcționat în gol, degeaba... Plațișenii ăștia n-au făcut nimic..." „Nu, dar aveau un depozit de arme-n sat..." Asta era adevărat, în Planțișa se găsiseră arme, fel de fel, dar oamenii nu le pitiseră ca să le folosească, la nevoie, ci mai mult, așa, ca să le aibă, acolo, din prostie și poate că și de teamă. Nu fuseseră organizați, n-aveau nici un scop și nici un plan. Și dintre ei toți, cel mai străin de afacerea asta era omul pe care îl pălmuise tovarășul Paul și pe care îl mai butușiseră și-l împinseseră și plutonierii, în beci și pe trepte, cînd îl tot duseseră și-l tot aduseseră, cel care se spînzurase pînă la urmă. Privirea care îl intrigase pe tovarășul Paul era o privire de om speriat și temător, de om care fusese hărțuit și înainte de asta, toată viața. „Eu, domnilor și tovarășilor, spunea arestatul mereu, am fost bătut de Dumnezeu de cînd sînt... Și de oameni, mai cu seamă... Aicea-n sat... Și-n armată... Și-n război... Și-acuma... Îs nevinovat, zău !..." Mihai era neîncrezător și neînduplecat, așa cum i se spusese că e bine să fie și cum își impusese chiar el, dar atunci, în fața omului aceluia umil și pricăjit, se înmuiase, fusese derutat din

nou, scos din fire, zguduit. Îl crezuse şi-l compătimise. — „Nu, nu-i vinovat, nici vorbă !...“ — şi se mustrase pe urmă pentru asta, cu asprime, cu neînduplecarea cu care îşi drămuia şi îşi reteza sentimentele, pe cele care veneau din urmă, derutîndu-l mereu, încurcîndu-l în munca pe care o făcea şi pe care vroia să o facă, — „cinstit şi pînă la capăt“. „Da, de bătut nu trebuie să bat ! se hotărîse el atunci, după ce se mustrase. Nu trebuie să fac ce fac *unii* !... Dar nici aşa : să mă-ndoiesc mereu... Să mă-nmoi, ca un bulgăre de zăpadă... Să mă las în voia tuturor gîndurilor... Mă contrazic, dacă fac una ca asta... Îmi anulez dorinţele cele mai bune... Pe care le-am avut şi le am... Merg înapoi, în loc să merg înainte... În loc să cresc şi să mă împlinesc...“ Pe urmă, după ce se spînzurase omul, se dusese din nou în Planţişa, să vadă încă o dată ce-i şi cum, să verifice totul, mai amănunţit. Lucrurile stăteau, din păcate, exact aşa cum i le prezentase spînzuratul. Asta fusese batjocorit şi chinuit, o viaţă întreagă. Era sărac şi umilit : avea umilinţa în sînge, cum se zice. Şi numai duşman de clasă nu putea fi. Dar fusese pîrît — asta era adevărat — existau vreo cîteva declaraţii în care se spunea, negru pe alb, că ar avea şi el arme ascunse. De aceea îl şi luaseră, de aceea îl arestaseră. Dar omul o ţinea una şi bună : „N-am, domnilor şi tovarăşilor !... Că dac-aş avea, le-aş da !...“ Aşa-i spusese tovarăşului Paul, înainte şi după ce îl pălmuise, aşa vorbise cu toţi : „N-am şi n-am !... Luaţi-mi zilele, cîte-oi mai avea !... Dar arme n-am !...“ Nevastă-sa, cînd fusese Mihai în Planţişa, îi spusese că în ultimele lui zile, omul fusese tăcut şi liniştit. „Da-nainte de asta, a-nceput să umble prin sat după o puşcă... Se ruga de unii şi de alţii să-i dea şi lui o puşcă !... L-am găsit şi eu într-un rînd la bodegă, cu un zburătur ean... Îi dădea ăluia de beut şi cînd l-am întrebat ce face acolo, că el n-a fost om de crîşmă niciodată, mi-a făcut semn să tac... «Pst ! mi-a spus el. Taci din gură, muiere, că ăsta-i omul meu !... Îmi dă armă !... Taci şi

du-te acasă !...' Că-n seara asta scap de necaz !...» N-a scăpat, cum a crezut, că zburătureanu acela și-a bătut joc, a beut o jumătate de kil de șliboviță și-a început să cînte după aia !... Și el, săracu', era așa de necăjit, cînd a venit acasă !... Scîncea mereu, ca un copil bătut, ca un cîine bătut !... «Tu muiere, zicea el, nu-i bine de fel !... Nu-i a bine !...» Și eu, ce să fac, am vrut să-l mai încurajez și i-am spus că n-are nimeni ce-i face, dacă n-are armă, n-are și gata !... Dar n-am putut să-l liniștesc, se băgase teama în el !... Și-ai noștri, prin sat, începuseră să cam rîdă de el... Îi ziceau *omul fără armă !...* Îl socoteau nebun, credeau că s-a țicnit la cap !... Nu era așa, eu îl știam, da se speriase tare... «Nu-i modru nicicum, tu muiere ! zicea el. *Aia* nu mă lasă, *ăștia* nu vor să mă ajute !» După aia, în ultimele două zile, n-a mai zis nimica, nici o vorbă !... Atîta doar că nu prea mînca și nici nu dormea... Stătea prin curte, ghemuit în țundră !... Și-aștepta și se uita... Și-n ziua cînd s-a spînzurat, tot așa, era la gard și eu eram în tindă, ardeam cuptorul... Și el, cînd a auzit motorul apropiindu-se, mi-a spus, cu răsuflarea tăiată, c-au venit iară după el, cu mașinile... «Dar eu m-am dus, să știi !... Așa să le spui, c-am plecat !» Și plecat a fost !... L-am căutat și l-am strigat, cînd am văzut că nici nu era mașina aia !... Era un camion cu marfă, la cooperativă !... Și el, cînd l-am găsit !... Vai de el, vai de mine și de copilașii ăștia ai mei !..." Femeia îi arătase copiii, patru la număr, cum stăteau toți alipiți de ea, mărunței și speriați. Și-i spusese ceva de bine, zicea că pe el îl lăudase, dar lui nu-i mai era aminte de laude. Era așa de răvășit, încît se pomenise vorbind singur pe drum cu glas tare. „De ce era nevoie de asta ? se întrebase el. De ce trebuia să moară omul acela ?... Și noi, de ce ne purtăm așa, dacă sîntem cu adevărat slujitori ai dreptății ? !... Fiindcă revoluția noastră e cea mai consecventă !... Și-i pusă în întregime în slujba omului !... Și-atunci, dacă-i așa — fiindcă-i așa, în privința asta nu încape

nici o întrebare ! —, de ce ne purtăm noi cum ne purtăm ? !... De ce facem una şi zicem alta ? !... Spunem că sîntem cu sărăcimea, dar la o adică uite că nu ţinem seama de nimic !... Nu mai judecăm, nu mai cîntărim lucrurile !... Ne dezlănţuim ca o maşinărie oarbă !... Şi asta *e odios*, într-adevăr !... Fiindcă nimic nu-i mai urît în lume, decît să zici una şi să faci alta !... Să te contrazici pe drum, de la mînă pînă la gură !... Să vorbeşti mereu de luciditate şi de fermitate — de om şi de omenie ! —, şi-apoi să-l pălmuieşti pe un necăjit oarecare !..." La raion i se spusese că îl căutase tovarăşul Paul, care era pe la regiune acum, cu treburile, cu munca. „Să-l ia dracu' !" izbucnise Mihai, după ce reţinuse vestea, care era însoţită de un ordin sec : să-l caute imediat pe tovarăşul Paul, ceea ce nu se grăbise să facă. Se închisese în birou şi ascultase o muzică lină, venită de departe, de cine ştie unde. Era *Sonata lunii* dar el nu ştia ce-i. Asculta petrecut şi bătea tactul pe birou, cu degetele şi cu mîna întreagă, legănîndu-se trist. Apoi, cînd auzise zbîrnîitul telefonului, tresărise uşor, fără a ieşi din melancolia în care intrase, şi pusese mîna pe receptor, încet. Era chiar tovarăşul Paul, el îl căuta. Şi părea nemulţumit. „De ce nu m-ai sunat ?" îl întrebase şeful scurt. „Abia am venit"... „Mda !... Am înţeles... *Acolo* ai mai aflat ceva ?" „Nu, să trăiţi ! spusese Mihai cu alt ton, revenindu-şi, intrînd în starea lui obişnuită, de soldat, de luptător care nu trebuie să se moaie nicicînd. N-am mai aflat nimic..." „Atunci îi anchetezi pe cei pe care îi mai ai acolo, le faci acte şi-i înaintezi procuraturii !... Să-ncheiem o dată afacerea asta, fiindcă s-a stîrnit prea multă vîlvă, îndeosebi acum, de cînd s-a spînzurat dobitocul acela..." „Da, s-a stîrnit, tovarăşe Paul..." „L-au îngropat ?" „Da, dar omul..." „Acela nu era om, ţi-am mai spus-o : era un bandit... Şi-ntre un om şi un bandit există oarecare diferenţă !... O să mai vorbim noi de asta, o să analizăm mai bine situaţia de-acolo... Mai tîrziu, însă... Peste cîteva zile te vizitez din nou... Şi-aş

vrea — ţin foarte mult la asta ! — să te găsesc în altă stare !... La revedere !..." Tovarăşul Paul nici nu mai aşteptase răspunsul la salut. Închisese, brusc, telefonul, iar el rămăsese cu receptorul în mînă, ascultînd bîzîitul ţiuitor şi pustiu al aparatului. „Aşa-i, spusese Mihai pe urmă, după ce închisese telefonul — între un om şi-un bandit există oarecare diferenţă !... Nimic de zis : există !..." Se oprise apoi în mijlocul biroului şi se întrebase, scrîşnind — ridicîndu-se pentru prima dată împotriva ajustărilor şi îndrumărilor cărora li se subordonase singur, fără a le mai cerceta, fără a se opri măcar asupra lor — ce fel de om era tovarăşul Paul, care era adevărata lui faţă, de unde venea şi încotro se ducea, ce prieteni şi ce scopuri avea, ce lume reprezenta, în lumea asta „a noastră". „Fiindcă dumnealui, spusese el disprețuitor, vorbeşte ca un om adevărat, dar se poartă ca o canalie... L-a pălmuit pe amărîtul acela... Şi s-a şters pe mînă după aceea, să nu i se infecteze epiderma... Şi-acum îmi vine cu nu ştiu ce diferenţe... El, care... E o lichea, e o canalie... Ăsta-i negustor de haine vechi... Nu de haine vechi : de suflete !... Revoluţia nu se poate sprijini pe asemenea stîlpi de carton !... N-ar trebui, adică, să se sprijine, nici măcar în treacăt !... În realitate însă se cam sprijină !... Asta înseamnă că lucrurile sînt mult mai complicate decît se pare !... Şi că opţiunile adevărate nu se pot face brusc şi pentru totdeauna !... Ele trebuie să fie permanente şi să se bizuie pe o analiză permanentă a lucrurilor !... A tuturor lucrurilor şi a tuturor împrejurărilor, fără milă... Fără milă dar şi fără exagerare, fără a trece dintr-o extremă în alta !... Fiindcă un rău nu poate fi îndreptat prin comiterea altui rău, de natură opusă..." Mihai intuise pentru prima dată o anumită necesitate, ajunsese, singur, la concluzia că era nevoie de o obiectivitate desăvîrşită, în cercetarea şi aprecierea tuturor împrejurărilor. Nu reuşise însă să rămînă mult timp în această zonă, era prea răvăşit, era prea îndîrjit,

cum nu fusese niciodată. „De fapt, spusese el într-un tîrziu, în acelaşi fel însă, abrupt şi cam sentenţios, un om se defineşte nu numai prin faptele sale, dar şi prin modelele pe care şi le ia !... Mai ales prin asta, prin modele şi prin tablouri !... Prin golirea lucrurilor de conţinutul lor viu, prin abstractizări şi prin precepte !... În dosul cărora se cuibăresc apoi şarlatanii noilor împrejurări, impostorii de tip nou !... Care nu mai joacă nici un fel de teatru, cînd mint !... O fac firesc, cinstit şi cu sinceritate !...“ Îşi amintise de Mama pe urmă, într-un anumit fel, depărtat şi ciudat, de parcă ar fi fost plecat cine ştie unde. Şi se hotărîse, brusc, să meargă acasă în seara aceea. Se întîlnise, pe drum, după ce ieşise din oraş, fiindcă o luase pe jos, împreună cu Rex, cu o sanie încărcată cu băieţi şi cu fete. Şi-o auzise pe Iuliana rîzînd şi vorbind. Tresărise şi rămăsese locului, ascultînd cu întreaga lui fiinţă, nu numai cu urechile, clinchetele zurgălăilor şi hărmălaia pe care o făcea tineretul din sanie, căruia nu-i păsa de nimic. Altădată i-ar fi judecat cu asprime, numaidecît. Acum nu spuse nimic şi-o porni mai departe cu pas de om bătrîn. Îl cuprinsese o senzaţie confuză, de gol şi de pustiu. Povestea asta era lămurită, „era depăşită“ — cu toate că ei se iubiseră mult — „un an şi-o vară“. Se întîlneau seara tîrziu, pe unde se brodea. Fata era cam romanţioasă, dar era frumoasă, de o frumuseţe simplă, aşa cum sînt mai toate fetele de la ţară, atîta timp cît mai sînt eleve, înainte de-a se emancipa prea mult. Lui îi plăcea, oricum, şi alerga în sat cu bicicleta cînd putea, ori de cîte ori se ivea un prilej. Şi-ntr-o duminică dimineaţă, fata l-a luat de mînă, l-a dus în casă şi i s-a dăruit, pe neaşteptate, simplu, aşa cum le făcea ea pe toate, cu naivitate dar şi cu pasiune. Se hotărîseră apoi să se căsătorească în toamnă şi el vorbise în aceeaşi zi şi cu părinţii ei şi cu Mama. Fuseseră de acord toţi, pînă şi superiorii săi fuseseră de acord, după ce studiaseră *dosarul* fetei, fiindcă aşa era atunci, ofiţerii, şi mai ales

ei, care lucrau la securitate, trebuiau să întocmească *dosar* de cadre și pentru logodnică, cu autobiografii și referințe, cu note și completări. Pe urmă tot ei reveniseră, superiorii, cînd se pusese problema cununiei religioase, sfătuindu-l să nu se încurce, dacă începe așa povestea, pentru că o să i se „ceară și alte compromisuri după aceea, și-ar fi păcat." El îi ascultase și-o curmase numai-decît cu șovăielile, deși îi fusese greu, mai ales că în sat se știa de logodnă și de căsătoria proiectată. Nu mai revenise însă asupra hotărîrii pe care o luase și nici nu se mai uitase la fată, o ocolise. Și-acum, iată că rîsul ei cristalin, singurul rîs de fată pe care îl știa el, îl răscolise și îl pusese într-o încurcătură nedorită. „Sentimentele astea, se gîndise el, cînd nu mai răsună pe drum nici o frîntură de clinchet, sînt ca apele care stau sub gheață !... Ies deasupra la cea mai mică înmuiere !... Și unele sînt într-un fel... Iar altele..." Ar fi vrut să spună că altele erau rele și tulburi, dar nu mai spuse nimic. Și se gîndise să o întrebe pe Mama ce mai fac ai lui Neica, părinții fetii, hotărîndu-se să vorbească altfel cu ea, cumsecade, omenește, să încerce să și-o apropie din nou. „Da, din nou și cu adevărat, adăugase el — fără nici un fel de gînd... Fără scop... Fiindcă ea... E bătrînă, dar e bună..." Nu mai apucase însă să-și realizeze gîndurile și ideile astea ale lui, bune dar cam tîrzii. Mama îl primise rău de tot, mai rău decît în alte dăți. Și se purtase într-un fel care îl derutase, de la început. Într-adevăr, ceva nu era în ordine. Sau poate că numai lui i se părea, din pricina unei anumite deprinderi, de a vedea în spatele fiecărui fapt altceva, un lucru ascuns și rău, de parcă toți oamenii n-ar fi avut alt scop în viață decît să unelteasă și să comploteze. „S-ar putea să fie și asta ! admise el abia acum, uitîndu-se lung la Mama, lung și ca de departe, parcă ar fi văzut-o pentru întîia oară. Orice îndeletnicire naște o anumită deformare !... Iar îndeletnicirea asta a mea, cu atît mai mult !..." O întrebă apoi dacă mai aveau

vin în pivniță. Ea îi răspunse, tîrziu și încet, că mai aveau destul. Și că are să-i aducă, să aștepte. Dar nu se întoarse către el și nici nu-i mai spuse nimic altceva, de parcă nu i-ar fi aruncat ea în față, mai înainte, vorbele acelea aspre și vrăjmașe. Aduse o damigeană din tindă, umplu un cînceu, luă un pahar din blidar, i le puse dinainte și-l întrebă apoi, rar și îndesat, de ce fumează țigară din țigară.

— Te pomenești că te-au năpădit și pe tine necazurile ! spuse tot ea, înainte de a apuca el să-i răspundă. N-aș crede !... Că tu ești numai tărie și înfocare, *intransigență*, cum tot zici tu !... Da, chiar așa, fiindcă tu ai început să dăscălești toată lumea... Uite că pînă și eu am început să-nvăț păsărească asta a ta... C-așa-s oamenii, puiule, cînd se prostesc se prostesc împreună... Cu-ncetul și-mpreună, să nu le fie urît...

— De ce vorbești așa, mamă ? o întrebă el după ce bău, pe nerăsuflate, un pahar de vin. — N-ai dreptate, să știi...

— Știu că n-am ! De unde dracu', Doamne iartă-mă, să mai am și eu, dacă ai pus tu stăpînire pe toată ?

— Dar eu n-am zis și n-am pretins așa ceva niciodată... Eu...

— Tu, dragul mamii, că eu tot nu pot să-ți zic altfel, fiindcă ești copilul meu, eu te-am născut și te-am crescut, de ce nu mi-ai răspuns la vorbele pe care ți le-am spus eu adineauri ? De ce-ai tăcut, dacă ești așa sigur de tine și de dreptatea asta a ta ?

— M-am gîndit că tot nu m-ai crede... De cîte ori n-am vorbit cu dumneatale, cumsecade, nu păsărește, și tot nu m-ai crezut... Tot n-ai pus bază pe vorbele mele... Ai ce ai cu mine... Și eu nu înțeleg ce ai și de ce mă dușmănești... Fiindcă dumneatale, mamă, mă dușmănești, mă urăști...

— Și tu mă iubești, da ?

— Da !... Ți-am purtat de grijă-ntotdeauna...

— De grijă mi-ai purtat, da' de iubit nu m-ai iubit. Tu nu mai iubeşti pe nimeni, te-ai despărţit de Iuliana lui Neica, pentru că a vrut nuntă cu popă, la biserică, mi-ai scos icoanele din casă şi m-ai înfruntat cu vorba de multe ori, de prea multe ori, te-ai purtat cu mine cum te porţi cu un om prost şi rău, care nu înţelege nimica şi pe care îl ţii lîngă tine de milă ori de silă... Şi-acuma, chiar dacă ai vrea să dregi ceva, n-o să mai poţi drege, că omul, dacă se despărţeşte o dată de ai lui, se despărţeşte şi de el însuşi, şi-i ca şi mort, dacă nu mai ţine la nimica... Şi tu, măi băiete, nu ţii decît la munca pe care o faci şi nici la asta nu ţii cu adevărat... Ţii la uniformă, la tiparul pe care ţi l-au pus alţii dinainte... Dar tiparul, dacă-i gol, să ştii că nu preţuieşte nici cît o ceapă degerată, oricît ar fi el de arătos şi de frumos...

— Ştiu, mamă, eu tocmai mă gîndeam...

— Nu te mai gîndi atîta şi-ntreabă-te mai bine de ce nu se uită oamenii la tine cu ochi buni, că doar tu eşti apărătorul dreptăţii, nu ?

— Sînt ! spuse el scurt, cu o îndîrjire pe care nu şi-o mai putu stăpîni. De asta nu mă poţi dumneata despărţi !... Chiar dacă o să vin vreodată şi o să spun că am mai greşit cu cîte ceva faţă de dumneatale şi faţă de alţi oameni, tot n-o să mă despart eu de anumite lucruri, în care cred...

— La care te-nchini, nu ?

— Eu nu mă-nchin la nimica, mamă !

— Ba te-nchini, mai tare decît m-am închinat eu în faţa lui Dumnezeu... Dacă n-ar fi aşa, nu l-ai fi pus pe *tătuc* aicea, în locul icoanelor !

— De ce te agăţi mereu de asta ? o întrebă el, scuturîndu-se şi începînd să umble prin casă. Nu-ţi place de el ?... Păi atunci, dacă nu-ţi place, înseamnă că dumneatale, mamă, eşti o duşmancă, un om care nu poate fi influenţat în nici un fel !... Îmi pare rău că trebuie să spun lucrul ăsta !... Dar n-am încotro, dacă-i adevărat !...

Eu, ca prostul, mă gîndeam să vorbesc mai altfel cu dumneatale, mai omenește, mai deschis !... La asta mă gîndeam eu adineauri, fiindcă am și eu frămîntările și necazurile mele, să nu crezi că-s de piatră !... Și că nu țin la nimica !... Greșești adînc în privința asta !... Fiindcă eu, mamă, m-am legat din toată inima de niște lucruri !... De niște lucruri mari !... Și-am vrut și-am năzuit — din toată inima, să știi ! — să fiu așa cum trebuie să fie un om adevărat : cinstit și curat, fără pată...

— Și fără prihană ! continuă Mama, în batjocură. Ca Cristos !...

— Degeaba încerci dumneatale să mă abați din drum, că tot n-ai să reușești !... Nici măcar pentru o clipă !... Dumneatale îi dai zor mereu cu oamenii care se uită nu știu cum la mine, da-i normal să fie așa, fiindcă eu reprezit ce reprezint și apăr ceea ce-ar vrea ei să distrugă !

— Cine, anume ?

— Cei de care ai pomenit dumneatale : oamenii !

— Oamenii nu-s puși toți pe distrugeri, să știi !... Și eu, cînd am zis vorbele astea, nu m-am gîndit la găzdoi, la chiaburi, cum le ziceți voi, ci la oamenii de omenie, la cei care au fost de-o seamă cu noi, ori mai săraci, la cei mulți...

— Dar nici ăștia nu-s cu crucea-n sîn, mamă !... Află că am întîlnit oameni necăjiți, care erau mai porniți contra noastră decît orice chiaburi !

— O fi, știu eu, dar dacă tu socotești că toți cei care nu judecă exact cum judeci tu sînt dușmani și tîlhari, îi rău și-i greu, mai ales că lucri unde lucri !

— Dar ce crezi dumneatale, că la noi merge chiar așa : pe apucatele ?

— Nu merge pe apucatele, ci pe ridicatele !... Îi destul să scrie cineva pe-o hîrtiuță c-ai zis ori ai făcut ceva — orice ! — și-o dată ești luat !... Cel mai rău și mai de pe urmă om poate să zică orice, despre cel mai bun om, și-i luat în seamă, i se dă crezare !...

— Nu-i adevărat ! Astea-s minciuni, sînt calomnii ! Mama nici nu clipi.

— Ce-i aia : calomnie ? îl întrebă ea.

— Cea mai grea și mai urîtă vorbă pe care o poți spune despre cineva !...

— Atunci află de la mine că voi singuri v-ați calomniat și vă calomniați, mai tare decît ar face-o oricine !... Poate fi numită altfel întîmplarea cu *omul din Planțișa* ?... Și cu al lui Milian, care-a stat doi ani de zile la *Canal*, fără judecată, fără nimica, numai așa, pentru că a zis o vorbă, la mînie ?... Și cu al lui Scînteie, care a fost condamnat pentru sabotaj — și asta-i o vorbă nouă : *sabotaj !* — pentru că nu și-a plătit cotele !... Și cu domnul Crudu, pe care l-ați luat pentru că a spus la școli o poezie de-a lui Goga...

— Dar astea-s lucruri vechi, mamă !

— Oare ? !... Mi se pare mie că omul din *Planțișa* a murit mai ieri-alaltăieri !...

— Asta-i drept, dar ți-am spus ce s-a-ntîmplat cu omul ăsta ! Cît privește lucrurile celelalte — arestările și procesele care s-au ținut lanț într-o vreme, acuma-s vreo doi-trei ani, trebuie să știi că-s depășite, sînt rămase în urmă !... Acum nu se mai procedează așa !... Legea a fost pusă în drepturile ei !... Și-apoi nici oamenii de care ai pomenit dumneatale n-au fost îngeri !... Domnul Crudu, de pildă...

— Domnul Crudu te-a învățat buchile, măi băiete ! Asta a făcut-o el !...

— Da, dar poezia pe care a citit-o el atunci nu era trecută în program, iar cel care a scris poezia asta — *Noi* — Octavian Goga a fost un politician odios !...

Mama vroi să se mire, dar nu reuși.

— Odios ! ? făcu ea, sec, cu un fel de silă. Tot ce nu-ți place ție, ce nu vă convine vouă, e odios !... Dar Goga a fost și poet, că eu așa-l știu... Și poeziile lui — „De ce m-ați dus de lîngă voi" și celelalte — eu le-am învățat

de la voi, cînd le citeați, cînd umblați la școală... Păi uite ce-a zis într-o poezie de-a lui politicianul ăsta *odios :*

Moș Crăciun, Moș Crăciun !
La casa de om sărac
S-a gătat făina-n sac
Și n-avem să-ți dăm colac...
Moș Crăciun !...

Da, și tu-mi vii cu ăla din care tot citeai, cînd erai în dîrdora examenelor, cu *Atoma* ăla al tău, din care eu nu știu nici un versuleț, cu toate că mi l-ai zuruit la ureche o primăvară-ntreagă !... N-am nimica de-mpărțit cu omul ăsta și nici cu Goga n-am fost într-un partid și nici la guvern n-am fost cu el, dar dacă așa stă treaba, așa stă — și gata !...

Mihai se gîndi să mai spună ceva, dar se opri, tăcu. „N-are nici un rost ! își zise. Ea-i îndîrjită și-i pornită:.. Mai tare decît în alte dăți... Și eu care credeam... Și vroiam... Să-i spun nu știu ce... Să vorbesc cu ea omenește !... Și-acuma, poftim omenie !... Pe săturatelea, cum se zice !... Ea mă izbește dintr-o parte, fără milă... Paul Stratomir, la rîndu-i, mă sapă la rădăcină, mi-a strecurat și îmi strecoară cenușă în suflet !... Iar *omul din Planțișa* — săracul ! — îmi stă în creștet ca un sloi de gheață !... Măcar dacă nu m-ar fi lăudat, că-s bun și înțelegător !... Fiindcă eu, atunci... Am făcut bine că i-am luat apărarea !... Bine ? !... Binele, dacă nu-i făcut pînă la capăt, e ca și cînd n-ar fi !... E mai rău decît răul !...“

— Și-acuma de ce taci, continuă Mama, mai încet și mai rar, dar tot așa, cu ostilitate, împinsă de fapt de aceeași dorință tulbure și tulburătoare, de a nu-l lăsa să se apropie din nou de Jilu și de soarta lui, de taina ei teribilă și grea — de ce nu mai spui nimica ?

— De ce ? ! zise el scurt, dar cu mai puțină asprime, gîndindu-se la o limpezire, dorind-o cu intensitate, fiind aproape sigur în cele din urmă că o va realiza, mai ales

dacă nu se va pripi. Pentru că dumneatale, mamă, nici nu mă asculţi !... Eu zic una şi dumneatale vii cu alta, cu altele, de fapt, parcă nici nu m-ai auzi !...

— Şi ce-ai vrea tu, Mihai dragă, să-ţi cînt în strună, să-ţi spun că ai dreptate întotdeauna ?...

— N-aş vrea aşa ceva, nici pomeneală !

— Dar ce-ai vrea tu, măi copile ? !...

— Eu, mamă...

Nu mai apucă însă să-şi continue gîndul şi vorba. Tresări şi tăcu, ascultînd încordat. Mama tot aşa făcu şi dădu să iasă. El o opri, fără să ştie de ce.

— Poate că-i vîntul ! îi spuse.

— Nu-i vîntul, Mihai ! vorbi Mama cu un glas sec, ars de spaimă.

— Atunci cine-i ?

— Nimeni !

Mama tăcu şi se gîndi, cu părere de rău, că ar fi fost mai bine dacă n-ar fi astupat ferestrele. „Ar fi văzut, dacă-i el !... Dar poate că nici nu-i el !... Poate că-i altcineva... Vreun vecin... Dar vecinii nu vin prin grădină... Pe vremea asta, mai ales..." Se uită la Mihai şi îngheaţă, cînd văzu că îşi desfăcea, liniştit, tocul pistolului. „Ăsta-i în stare de orice !... Oricînd... Şi-acuma, dacă-i amărîtul acela... Doamne... Vai de mine !..." Se mustră apoi şi-şi spuse cu asprime c-ar fi bine să-şi păstreze cumpătul, să se stăpînească. „...Altfel te duci pe copcă, Raveca !... S-alege nimica de tine... Auzi ?"

IV

Omul din tindă se apropie, bîjbîind. Pe urmă intră, de parcă nici n-ar fi auzit strigătul Mamei : „Jilule, fugi !... Du-te ! !" Cine ştie, poate că nici nu-l auzise. Ori poate că nu vroise să-l ia în seamă şi era gata de orice. Poate că venise anume, fiindcă îl ştia pe frate-său acasă, ori poate

că-i căzuse în cursă, din întîmplare. Oricum ar fi fost — pînă la urmă lucrurile aveau să ia o întorsătură neașteptată, atît pentru el cît și pentru fratele lui și pentru Mama lui, mai ales pentru ea — omul nu semăna a dușman, a bandit, cum i-a zis Mihai în cele din urmă. Era rebegit și ostenit și era vînăt de frig. Și parcă nici nu știa să vorbească. Nu dădu bună seara, nu spuse nimic și nici nu închise ușa în urma lui. Intră și se așeză pe un scaun, lîngă pat. Își smulse apoi căciula din cap, uitîndu-se lung la cîinele lui Mihai, cercetîndu-l și pe el, dintr-o uitătură, repede. Pe urmă îi spuse Mamei — o rugă cu un glas dogit și îmbătrînit — să închidă ușa căsii și să mai pună niște lemne în foc. Că-i tare frig, afară, zise el. E o vreme cîinească, cum n-a mai fost demult. Și că el s-a dezvățat de frig. N-a mai petrecut demult o iarnă întreagă într-un loc. Și că i-a fost *dor* de multe ori de zăpezi. Visa noaptea ninsori și nămeți. Și se vedea bătîndu-se cu bulgări de zăpadă, zburdînd prin zăpadă și mîncînd zăpadă, parcă ar fi fost lihnit, nu alta. Asta pentru că se gîndea mult și intens la lucrurile astea, pentru că îi era *dor* de casă de multe ori, de locurile natale, de țară. De aceea i se umpleau visurile de zăpezi. Și de ierburi mari și fragede. Și de ciocîrlii. Ciocîrliile, mai cu seamă, spuse el, le auzea și cînd era treaz. Aievea le auzea. Și-odată, cînd lucra pe o plantație de tutun, i s-a năzărit așa de puternic că le aude, că s-a întors și s-a uitat după ele, în văzduh. Dar văzduhul era alburiu, acolo. Și chiar atunci cînd era albastru, era de un albastru aparte, deosebit. Și ierburile tot așa erau, erau verzi, verdele lor însă era neobișnuit pentru el, ori era prea întunecat și prea gras, ori prea palid, avînd ceva de acuarelă în el. Iar vorba pe care o auzise el de mic — *dorul-dor* — nu căpătase înțelesul adevărat decît acolo. „Pînă atunci, spuse el, tot așa, rar, ca de departe, am auzit vorba asta în fel și chip, da-nțelesul adevărat nu i l-am găsit decît umblînd pe-acolo... În anii din urmă, mai ales... Îmi era sete mereu, dar nu de

orice apă... Vroiam să beau apă din fîntîna noastră... Da, şi pentru că n-aveam, încercam să-mi aduc aminte gustul ei adevărat... Şi nu izbuteam defel, degeaba mă chinuiam... Îl uitasem, îl pierdusem... Băusem fel de fel de apă, îmi opărisem gura cu fel de fel de băuturi tari — şi-l uitasem, îl pierdusem... Numai ploaia n-am uitat-o, ploaia şi umezeala pămîntului, de după ploaie... O păstrasem în tălpile picioarelor... Şi-n oase... Şi-mi aminteam de ea oricînd, dar mai ales cînd umblam prin colburi, pe arşiţă... Se trezea singură în mine, ca o răcoreală... Ca o umbră care îmi rămăsese în oase... Şi de frăgar îmi aduceam aminte, de frăgarul sub care ne-am jucat noi cînd eram mici !... Şi de grădină şi de Murăş !... Murăşul, mai cu seamă, se ridica şi curgea peste mine, în vis ori la trezie !... Şi eu îl simţeam şi-l vedeam, îmi dădeam seama că rămîn în urmă, departe, dar n-avem ce face !... Cîteodată, măcar, el, apa asta din care am crescut noi, se ducea şi se depărta cu locuri cu tot, cu luncile lui şi cu dealurile dimprejur !... Şi numai casa asta a noastră rămînea undeva, singură..."
Apoi, cînd îl întrebă Mihai, într-un tîrziu, după ce trecuse peste toate uimirile, de unde a mai apărut şi el, îi răspunse, în acelaşi fel şi cu acelaşi glas, ruginit şi dogit, că s-a întors din „lumea cealaltă." Şi-adăugă numaidecît că nu-i bine şi că nu-i place nici aicea — „Treaba-i încîlcită tare ! spuse el —, în lumea asta nouă. Şi că vrea să plece înapoi, cît mai curînd. Mai stă pînă se desprimăvărează, pînă se împlineşte codrul şi cîmpul, fiindcă atunci e mai uşor de plecat. Primăvara şi vara, şi chiar toamna, călătoreşti pe unde vrei şi cînd vrei te hodineşti, în cîmp, unde se nimereşte. Dar acum era strîmtoare mare peste tot. Şi-i mai bine să stai în casă, la un pic de căldurică. Şi-acum, mai ales, că vin sărbătorile, îi bine să tragi la casa ta. O întrebă apoi pe Mama dacă a făcut colaci şi pupeze. Şi ea îi spuse că da, făcuse, copsese în cuptor. Şi făcuse şi pupeze, dar nu le pusese ochi. Scoase chiar, din troaca de sub laviţă, un colac rumen şi două pupeze fără

ochi, un fel de pasăre fără nume, fiindcă nu semăna a nimic, nici a pupăză și nici a șarpe.

— Cînd erați voi mici, zise ea, rar, le puneați ochi... Umblați după păstăi de salcîm, scoteați sămînța și le puneați ochi... Da acuma n-a avut cine să mai umble... Și ele, păsările astea, au rămas așa...

Nu-i plăcu nici ei cum vorbi și nici nu se bucură, fiindcă n-o luă nimeni în seamă. Puse colacul și pupezele pe masă și se dădu la o parte, așteptînd, stînd cu ochii pe Mihai, parcă l-ar fi întrebat ce avea de gînd, ce va zice și ce va face, mai ales. El simți privirea și se precipită, vorbi mai repede decît ar fi vrut — „Dacă aș avea un telefon, își spuse, dacă aș putea comunica de-aici cu careva..." — cu mai multă asprime, cu o mînie pe care nu reuși să și-o înfrîneze, cu toată dexteritatea pe care o căpătase în această direcție, cu toată puterea pe care o avea în el, de a-și domina și de a-și cîrmui sentimentele, mai ales pe cele care îl incomodau.

— Cu ce-ai venit ? îl întrebă el pe frate-său, de parcă nici n-ar fi auzit vorbele Mamei.

— Cu avionul ! spuse celălalt, fără să clipească.

— Cînd ?

— În vară !

— Cîți ați venit ?

— Trei !

— Ceilalți unde-s ?

— Nu știu... Și-apoi...

— Și-apoi ce ? !

— Să nu mă iei chiar așa de repede... Oi fi lucrînd tu la F.B.I., dar nici așa...

— Eu lucrez la M.A.I., nu la F.B.I.

— Îi tot una... Chestie de firmă...

— Pentru mine nu-i numai atîta, să știi !...

— Poate, cine știe... Poate că-i și de înțelegere !...

— Cum adică : de-nțelegere ?

— Așa, bine, de ce și cît pricepe fiecare...

— Şi ce pricepi tu din lumea asta ?

— Pricep destule... Am umblat mult şi-am văzut multe...

— Şi-ai venit în ţară cu avionul !... Să faci spionaj !

— Am venit acasă... Dacă nu se putea altfel...

— Cum nu se putea ?

— Ei, cum ? !... O să-ţi spun eu mai încolo... Lasă-mă să mă-ncălzesc şi eu puţin... Că prea vă repeziţi toţi la om, cu interogatoriile şi cu întrebările : „Ce şi de ce ?... De unde şi pînă unde ?... Te duci ori nu te duci ?...“ De aia am şi zis că-i tot una F.B.I.-ul şi cu M.AI.-ul vostru... Că-ntre oameni or fi şi din ăia care nu vor să ştie nici de unul şi nici de altul...

— Şi care vin în ţară, pe-ascuns, ca tîlharii !... Vin să facă spionaj, să omoare şi să distrugă !...

— Da, sînt şi din ăştia... Asta-i drept, Mihai...

— Şi tu dintre care eşti, Jilule, că nici nu-mi vine să-ţi zic pe nume ?

— Eu ? !... Păi eu sînt eu, mă... Îţi spun mai încolo. Acum, dacă eşti aşa de inimos, dă-mi un pahar de vin...

— Chiar aşa, spuse Mama repede, cu un glas în care mai vibra încă teama, dorinţa ei de a spulbera vrajba care se putea naşte acolo, în casa ei, care se scufundase parcă în pămînt de atîta vechime. — Beţi împreună un pahar de vin !... Şi lăsaţi-le dracului de *febeiuri* şi de *meaiuri* !... Zău aşa, lăsaţi-le, că sînteţi fraţi buni, mă !... Şi eu numai pe voi vă mai am... Da, chiar aşa !... Beţi un pahar de vin !... Şi dacă chiar vreţi să vorbiţi, vorbiţi după aia !... Vremea-i înainte, dă-o-n păcate !... Hai, Jilule, dezbracă-te, că nu eşti în casă străină !... Eşti în casă la tine, nu mai eşti în străini !... Şi nici n-o să mai fii, că eu una nu te mai las să mai pleci pe nicăieri !... Orice s-ar întîmpla !...

Mihai tăcu şi aşteptă pînă se dezbrăcă Jilu de ţundra pe care o purta şi de un veston militar, vechi şi peticit, murdar, slinos. Şi se uită la Mama, cum umbla în jurul lui Jilu, cum îl corcolea şi cum îl tot îndemna, să se dez-

brace, să se poarte şi să umble ca la el acasă. „Da, dumneaei ştia ! spuse el pe urmă, parcă abia atunci ar fi ieşit din uimirile în care îl azvîrliseră venirea şi comportarea fratelui său. Înseamnă că ăsta a mai fost pe-acasă !... Şi eu umblu după duşmani pe nu ştiu unde... Şi-aici, sub nasul meu..." Se gîndi apoi, sărind de la una la alta, că va avea dificultăţi mari, chiar dacă îl va aresta şi-l va preda pe nechemat. Se sperie chiar, cînd se gîndi la lucrul ăsta, la întrebările care i se puteau pune, în legătură cu fratele acesta al lui, despre care el spusese peste tot — în toate autobiografiile şi în toate „completările" —, că era mort. „Şi cînd colo, uite-l aicea... Viu şi nevătămat... Dac-ar şti tovarăşul Paul... Ar fi vai şi-amar... Dar şi fără asta o să fie greu... Am minţit, fără voie... Numai că minciuna-i minciună... Voită sau nu... Nici nu există, de fapt, minciună involuntară !... Îţi convine un anumit lucru şi-l laşi aşa, nu-l mai cercetezi... Şi poate că forma asta de minciună e cea mai perfidă... Cunoşti o parte din adevăr, sau ţi se pare că e ceva în neregulă, dar nu acţionezi, nu vorbeşti, taci !... Şi asta pentru că îţi convine, pentru că nu vrei să ai dificultăţi... Te comporţi cum m-am comportat eu cînd m-am înrolat..." Se contrazise numaidecît, spunîndu-şi că el nu cunoştea nici o părticică din adevăr pe-atunci. Şi că nu se lăsase furat de nici un calcul, în împrejurarea respectivă. Autobiografia lui fusese cea mai lungă şi mai amănunţită. În cazul lui Jilu, însă, nu stăruise prea mult, se bizuise pe ceea ce îi spusese Mama, dar nu pentru că ar fi vrut să cocoloşească lucrurile. Era altceva la mijloc, era vorba, de fapt, de dorinţa lui sinceră şi puternică, de-a se vedea înrolat, de-a face o muncă cît mai utilă noilor împrejurări, — „revoluţiei şi proletariatului". „Dacă e cineva de vină în toată treaba asta, spuse el în cele din urmă, atunci vinovatul acela e mama !... Fiindcă ea ştia totul şi nu mi-a spus nimic !..." Tresări apoi şi se întoarse către Jilu. I se păruse că fratele ăsta al lui, înviatul din morţi, era năclăit de sudoare. Nu era aşa, îşi dădu seama numaidecît. Jilu

era nebărbierit demult şi-avusese obrazul amorţit, îngheţat. Şi-acum obrazul i se muiase, se îmblînzise. Şi omul parcă plîngea, cu toată faţa, cu tot obrazul, cu toată făptura lui chinuită şi îmbătrînită. Şi lacrimile astea mute erau mari şi grele. Dar el nu şi le şterse, nici nu se sinchisi de ele. Şi-aşteptă, după ce se dezbrăcă, după ce îşi puse hainele pe colţul patului, cu grijă, ca un străin. Veni la masă pe urmă, după ce îl mai îndemnă Mama o dată — „Hai, Jilule, hai măi copile !...“ — şi se aşeză mai la o parte, pe colţ, şi-aşteptă din nou, răbduriu.

— Dar dumneatale, o întrebă Mihai pe Mama, după ce ciocni cu ea — cu frate-său nu ciocnise, îi umpluse şi-i dăduse paharul, dar nu ciocnise cu el — ştiai de venirea lui ?

— Ştiam ! spuse Mama fără să tresară, rămînînd dreaptă, în apropiere, parcă s-ar fi aşteptat să fie împuşcată pe urmă.

— Şi dacă ştiai, de ce nu mi-ai spus şi mie ?

— De ce să-ţi spun ?... Tu eşti cu treburile tale !

— Şi *dumnealui* cu ce-i ?... Ia spune, mamă !... Cu ce-i *dumnealui* ?

Dar ea nu se grăbi să răspundă. Îl întrebă ceva pe Jilu — dacă nu i-i foame şi cam ce-ar vrea să mănînce — se învîrti în jurul lui un timp, parcă ar fi vrut să-l apere de uităturile şi îndîrjirile lui Mihai. Şi-abia după aceea, dacă văzu că Jilu mai mult mormăie decît vorbeşte, se depărtă, se duse la sobă, mai vîrî nişte lemne în foc şi se aşeză unde şezuse mai înainte, pe scaunul ei vechi, pe care îl răsturna cu picioarele în sus, cînd mesteca mămăliga. Şi dădu din umeri, de-acolo, de lîngă foc, parcă ar fi vrut să zică : „Asta-i, ce să faci !“

— De ce nu vorbeşti, mamă ? o întrebă Mihai, de departe ; şi vorbele lui abia ajunseră pînă la ea. De ce nu-mi spui ce-i cu *dumnealui* ?... Nu-ţi mai umblă limba în gură ?... Da-nainte, mai adineauri, îţi umbla de mama-focului !...

— Şi-acuma-mi umblă... O să-mi umble... Mie nu mi-i frică de nimeni, mă !...

— Atunci de ce taci ?

— Nu tac, mă !... Şi dacă chiar vrei să ştii, află de la mine că *dumnealui,* — fratele tău, mă ! — e un om necăjit...

— Necăjit ?... De ce ?... Pentru că a venit în ţară cu avionul ?... Pentru că şi-a vîndut sufletul duşmanului ?... De aiai-i necăjit ?... Dar dumneatale, mamă, nu-ţi dai seama în ce încurcătură ai intrat şi-n ce necaz m-ai băgat şi pe mine ?...

— Şi pe tine, Mihai dragă, de ce te doare sufletul mai tare, pentru tine ori pentru mine ?

— Pentru dumneatale, mamă... Cum de nu-nţelegi ?...

Se încurcă pe urmă, îşi dădu seama că minţise, vorbise în gol. Adineauri chiar, se gîndise numai la el, la autobiografie şi la „completări", la ceea ce i s-ar întîmpla lui, nu ei, fiindcă ea era un erou secundar în viaţa lui, n-avea nici o însemnătate, în raport cu munca pe care o îndeplinea, cu sfinţenie, cinstit. „Dar ce-i mai important aici ? se întrebă el în grabă, împins parcă de o pornire neştiută. Cine-i mai de seamă ? !..." Îşi răspunse tot aşa, repede dar pe deasupra, că aici n-avea importanţă decît *ideea,* lupta căreia îi închinase el viaţa. Nu-l linişti însă nici răspunsul, cu toate că era al lui, era sincer, era rostit din inimă. Exista o fisură pe undeva, o ruptură invizibilă, între ceea ce fusese el pînă la un timp şi ceea ce era acum. Şi poate că de-acolo se trăgeau toate nemulţumirile. Era şi tînăr, ce-i drept, nu se cristalizase destul de bine. Totuşi, nu de aici se trăgea răul, din frămîntările obişnuite ale tinereţii, ci din atitudinea aceea rece şi aspră, pe care şi-o însuşise, pe care şi-o impusese, din sentimentele care nu crescuseră firesc în sufletul său, se înălţaseră şi înfloriseră cum se înalţă şi înfloresc plantele într-o seră, aveau toate calităţile pe care le au cele care crescuseră afară, sub cerul liber, şi dacă exista vreo diferenţă, ea era ne-

însemnată, greu de sesizat dar extrem de importantă. Minciuna, fiindcă era vorba de o minciună — indirectă și inconștientă, complicată și nuanțată, născută din cinste dar și din grabă — era undeva în el și-l stînjenea mereu, îl făcea să-i vîjîie capul cîteodată, de necaz. Și-acum tot așa se petrecuseră lucrurile. Și el încercă să iasă din încurcătură, ocărînd-o pe Mama, spunîndu-i vorbe grele și aspre. Nu se opri decît atunci cînd își dădu seama că e nedrept și rău, și că nu așa ar fi trebuit să se poarte, orice-ar fi fost, indiferent de împrejurare, indiferent de neplăcerile pe care ar fi putut să le aibă. „Și ce-i dac-o să am dificultăți ? spuse el, ruşinîndu-se cu adevărat de de data asta. Am, n-am, îmi merge sau nu-mi merge bine, eu trebuie să fiu așa cum mi-am propus să fiu !... Cum se cuvine !... Chiar dac-ar fi să mor !... Orice-ar fi !... Altfel unde ajungem ! ?... Dacă sîntem tari numai în vorbe !... Și-apoi, cînd ne izbim de o împrejurare mai grea, gata, ne-nmuiem..." Imaginea tovarășului Paul îi sări din nou în față, mlădioasă și zîmbitoare. „Și zi așa, hai, nu știai nimic ?... Și cum de nu știai, ai putea să-mi explici ?... Nu, vorbește matale !... Eu o să vorbesc pe urmă... Îmi acorzi, sper, acest avantaj : să am ultimul cuvînt ? !..." „Chiar dacă nu vi-l acord, tot o să vi-l luați, se pomeni Mihai spunîndu-i, cu dispreț mai degrabă, decît cu ură, fiindcă dumneavoastră tovarășe Stratomir..." „Eu, măi băiete, sînt vechi în muncă, am lucrat mai întîi la S.S.I., pe urmă, cînd s-a înființat securitatea, am trecut dincoace, am rămas pe loc, de fapt !... Asta e, că pe mine nu mă poate duce nimeni cu zăhărelul !..." „Dar nici n-am vrut așa ceva, eu, tovarășe Stratomir..." „Tu, măi tovarășe, ești bîntuit de obișnuitele șovăieli ale clasei din care provii, ale țărănimii !... E foatre limpede, acum, de ce l-ai apărat pe trogloditul acela din Planțișa !..." „Și de ce credeți dumneavoastră că l-am apărat ?..." „De ce ? !... E cît se poate de simplu : pentru că aveai în suflet drojdia șovăielii și a minciunii !... Pentru că dumneata n-o să fii

luptător şi revoluţionar niciodată, oricît de mult te-ai strădui !..." Mihai se crispă şi se mînie, se îndîrji şi se încordă, părăsindu-l pe reprezentantul centrului, depărtîndu-se de el fără nici un regret, oprindu-se, în cele din urmă, la Dumitrache, adjunctul Direcţiei regionale, un miner bătrîn. Şi parcă se mai linişti, cît de cît, nu pentru că Dumitrache ar fi fost vrăjit, nici vorbă, dar era alt om, cu toate că nu era atît de fermecător şi de mlădios, cum era tovarăşul Paul. „Îmi pare bine că eşti încrezător şi hotărît, îi spusese el lui Mihai, cînd i se încredinţase conducerea Direcţiei raionale, dar poate că n-ar fi rău să laşi văpaia să pătrundă bine în adînc, să-şi facă vatră, fiindcă focurile fără vatră sînt focuri de paie !" „Nu înţeleg, nu vă supăraţi ! spusese Mihai, cu o iritare pe care o regreta acum. Eu, tovarăşe Dumitrache..." „Ştiu, lasă, eu nici nu-ţi cer să înţelegi totul, acum, pe loc !... Îţi spun nişte vorbe asupra cărora poate că ar fi bine să revii !... Să te mai gîndeşti la ele, atunci cînd îţi va fi greu, mai ales !..." Îi povestise apoi despre ilegalitate, despre munca pe care o desfăşurase el atunci, în cîteva centre muncitoreşti, activist neştiut dar dîrz. „Noi, atunci, îi spusese el lui Mihai, ne-am ţinut numai cu încrederea !... Am fost siguri că vom izbîndi şi că dreptatea pentru care luptăm noi e cu adevărat cea mai dreaptă !... Exemple erau, începuseră să fie, dar zarea izbînzii era aşa de depărtată cîteodată, încît nu se vedea nimic înainte !... Cu toate astea, noi n-am dat înapoi, nici cu un centimetru, nu ne-am clintit din loc, drept pentru care ne şi bucurăm acum, pentru că am fost la înălţimea sarcinilor pe care ni le-am asumat !..." Tăcuse puţin, apoi îi explicase, în felul său, simplu dar aşezat, convingător, cu o convingere care se năştea firesc din fermitatea şi din cinstea lui, făcuse corp comun cu întreaga lui fiinţă şi nu mai avea nevoie de justificări, — de ce îi spunea lucrurile astea, de ce stăruise. „Mie nu-mi plac dădăcelile, adăugase el, te văd însă cam frămîntat !... Şi mă gîndesc că «ai probleme», te

chinuie ceva, îţi pui întrebări, ai nedumeriri !..." „E adevărat, recunoscuse Mihai, m-aţi ghicit, dar numai în privinţa întrebărilor, nu şi în privinţa nedumeririlor !..." „De ce te grăbeşti să te delimitezi ? !... Nu-i nevoie, eşti mai tînăr şi-i normal să-ţi pui întrebări, să nu mergi orbeşte înainte !... Am şi eu asemenea momente, să ştii, am avut şi o să mai am !... De aceea ţi-am amintit adineauri de ilegalitate şi de zarea care ne stătea nouă în faţă, pentru că şi mie îmi amintesc de lucrurile astea, cînd mă încercuiesc întrebările şi nedumeririle, «problemele», cum ne-am învăţat noi să le spunem la lucrurile astea !... O fac cu scop, ca să mă sprijin pe propria-mi muncă, şi pe a altora, bun înţeles !... Mă sprijin pe trecut, ca să pot privi cu mai multă încredere viitorul, care a început să fie prezent, a intrat şi intră în viaţă !... Asta vroiam eu să-ţi spun, să nu fugi de frămîntări, dar nici să nu dai înapoi !... Să mergi numai pe inima drumului, dacă mergi înainte !..." Îi plăceau pildele bătrînului ilegalist, îi plăcea să discute, mai ales cu cei tineri, dar iată că acum Mihai nu reuşi să stea de vorbă cu el, să afle un răspuns şi un sprijin, fie şi aşa, indirect. Cu tovarăşul Paul vorbise firesc şi în acest fel, lucru pe care ar fi putut să-l facă oricînd, nu-şi dădea seama de ce, pentru că îl intuise atît de bine ori pentru că începuse să-i semene. „De ce ? ! spuse el cu o asprime care îl viza mai mult pe Stratomir. Pentru că eu mai mult în partea asta m-am uitat !... Am luat tinicheaua drept metal nobil !... Dacă el sau altul ca el — fiindcă nu-i singuratic, e *un tip*, aşa cum e şi Dumitrache, la extrema cealaltă ! —, mi-a spus că Octavian Goga e un *politician odios*, am zis şi eu la fel, fără să clipesc !... Şi iată că acum vine mama şi-mi spune că politicianul acela a fost şi poet !... Iar eu, care ziceam că le-am lămurit pe toate — pe toate şi pentru totdeauna ! — nu pot să nu-i dau dreptate !... Ceea ce înseamnă că nu le-am lămurit pe toate !... Şi că e nevoie s-o iei mereu de la capăt, cînd e vorba de limpeziri !... Lu-

crurile se schimbă incontinuu, fără a ține seama de încorsetări !... Oamenii, pe de altă parte, urmează același drum : drumul faptelor, nu al vorbelor !..."

— Și tu, acum, de ce tot taci ? îl întrebă el pe Jilu, pe neașteptate și cam tare, cu prea multă asprime. — Te-ai pus în colțul mesei, și taci !...

Jilu se uită lung la el, cu ochii lui mari și căprui — erau ochii tatălui, dar Mihai nu știa — dădu din cap, încet și rar, a dezamăgire, a zădărnicie.

— Păi ce să fac altceva ? spuse el. Stau și mă uit.

— La ce ?

— La tine și la tabloul din spatele tău !

Mîna lui Mihai se încleștă de pahar, fără voie.

— Da ? ! spuse el. Te uiți la tablou ?

— Da, mă uit !

— Și-ți place ?

— Nu-mi place deloc !... Omul din tablou...

— Stop, ajunge, nu mi te-atinge de el !

— Dar de ce, e vreun sfînt, că numai sfinții erau la asemenea cinste, mai demult !... Și nici sfinții chiar toți...

— Nu știu asta, eu nu mă pricep la sfinți !

— Dar la ce te pricepi tu, frate Mihai ?

— La oameni... Și-ar fi bine dacă nu-mi mai zici frate !

— De ce, doar sîntem frați buni, după cîte știu eu...

— Am fost cîndva !

— Și-acum ce sîntem : dușmani ?

— Da, sîntem dușmani !

— De neîmpăcat, pesemne...

— Da, de neîmpăcat ! Între noi doi...

— Știu, am mai auzit : între noi doi e o prăpastie de netrecut !...

— Și ce, nu-i așa ?

— Nu știu... Și dacă-i așa, nu sînt eu cel care a săpat prăpastia asta !...

— Dar cine-i, atunci, n-oi fi eu cumva ?

— Ba cred că da !... Fiindcă tu, mă, nu mai ai mamă, nu mai ai țară, nu mai ai nimica...

— Dar ce, tu ai, mă... Tu ai venit noaptea, pe-ascuns, și-n țară și-n casă !

— Numai eu știu de ce-am venit...

— Știu și eu ! Pe mine nu mă poți înșela !

— Atunci, spune-mi, dacă știi !...

— Să faci rău aicea ! Să spionezi și să omori oamenii !

— Da ? !... Dar de unde știi tu lucrurile astea ?

— De la voi ! De la alții, care-au venit tot așa aicea, cum ai venit și tu !

— Alții și voi ! ?... Nu-nțeleg cum poți vorbi așa... Ziceai că te pricepi la oameni și cînd colo...

— Nu-mi vorbi tu de oameni și de omenie, Jilule !

— De ce nu ?... N-am dreptul ?...

— Nu !

— De ce, mă ?... Poate că sînt cinstit și eu...

— Dac-ai fi cinstit, n-ai umbla cum umbli ! Nu te-ai ascunde !

— Ăsta nu-i un criteriu de judecată !...

— De ce n-ar fi, adică ?

— Pentru că au mai fost destule cazuri cînd oamenii cinstiți au fost hărțuiți... Chiar în țara asta a noastră, n-au stat unii-nchiși, înainte vreme ?

— Ba au stat, au fost ținuți, adică ! Și-au fost bătuți și-au fost schingiuiți, dar ei aveau un scop, luptau pentru ceva !

— Poate că și eu lupt... Poate că și eu am un scop...

— Oi fi avînd, dar scopul tău e murdar... E josnic, mă !

— De unde știi tu că-i așa ?...

— Da-i foarte simplu, ți-am mai spus-o : din moment ce ai venit cum ai venit aicea, înseamnă că ești un intrus, un trădător !

— Și tu ce ești ?... Ce hram porți tu ?... În ce ape te scalzi tu ?...

— În nici un fel de apă !... Eu sînt om cu convingeri, nu-s cîrpă ! M-am pus în slujba unui ideal şi-s gata să-mi dau viaţa pentru el !

— Aşa, va să zică ? !... Eşti om cu convingeri ! ?...

— Da, sînt !

— De aia l-ai pus pe Iosif Vissarionovici în locul icoanelor la care s-a închinat mama ?

— Îl am şi la inimă, nu numai în casă !

— Şi eu am avut pe unul la inimă...

— Pe cine, domnule ?

— Pe Codreanu... Şi-acum...

— Nu face alăturări de-astea, că-i rău ! Ticălosul dracului !

— Din punctul meu de vedere şi tu eşti un ticălos !

— Eu, ticălos ? !... Eşti nebun de-a binelea...

— Nu se ştie... Nebunii se deosebesc foarte greu de oamenii sănătoşi... Şi-apoi, nebunii nici nu-s periculoşi...

— Dar cine-i periculos ?... Cine-s ăştia, să-i ştiu şi eu ?

— Cei care-şi ascund şi-şi justifică isprăvile prin crezul pe care îl au !

— Nu-mi veni acum cu vorbe-n doi peri ! Adineauri...

— Nu vin cu nici un fel de vorbe, dar ăsta-i adevărul ! Eu i-am cunoscut bine pe nemţi, pe hitlerişti, cum le ziceţi voi...

— Iar faci alăturări provocatoare, iar vorbeşti anapoda, să fie !...

— De ce n-aş face-o ? !... Mie, mai ales acum, nu mi-i teamă de nimeni şi de nimic !

— Nici mie nu mi-i teamă de nimeni şi de nimic, nu mi-a fost şi nici nu-mi va fi !

— E altceva, tu eşti de partea puterii şi-un om, cînd e de partea puterii, se simte mai sigur pe sine !

— De ce nu eşti şi tu de partea puterii, de ce eşti împotriva ei ?

— Dar n-am zis că sînt împotrivă !

— N-ai zis dar eşti !... Dacă n-ar fi aşa, te-ai fi dus la cel dintîi post de miliţie şi te-ai fi predat, ai fi spus ce-i şi cum şi-ai fi isprăvit-o cu toate !

— Uşor de zis !...

— Uşor, greu, dar asta era singura şi cea mai cinstită soluţie !...

— Din ce punct de vedere ? !

— Din punctul meu de vedere, bine înţeles !

— Da, dar eu am alt punct de vedere, alte păreri şi alte convingeri !

— Ai adică şi tu păreri şi convingeri ?

— Bineînţeles că am, ca orice om !

— Ca orice om ? !... Interesant !

— Ce-i chiar aşa de interesant ?

— Ce spui tu !

— De ce anume ? !

— Pentru că tu nu mai eşti om !

— Dar ce sînt, sălbăticiune ?

— Mai rău : eşti cîine !

Jilu zîmbi cu îngăduinţă, cu îngăduinţa aceea a lui, care era, în acelaşi timp, şi liniştitoare dar şi incertă, nelămurită.

— Aş putea să spun şi eu acelaşi lucru, despre tine ! zise el pe urmă.

— Şi de ce n-o faci, de ce nu spui ?

— De ce ? !... Pentru că nu-i aşa... Cîinele — fiindcă întotdeauna există cîte-un cîine ! — e-ntre noi, mă !...

— Între noi ? !... Şi eu care credeam că-i alături...

I-l arătă pe Rex şi se uită şi el la cîine, care se sălta puţin, din piept, răsuflînd greu. Jilu îl privi cu coada ochiului, fără a se întoarce prea mult către cîine. Pe urmă tăcură amîndoi, fiindcă o văzuseră şi pe Mama, cînd se uitaseră la cîine. Îşi dăduseră seama, în acelaşi timp, că ea îi urmărea şi aştepta, stătea cu ochii pe ei şi trăia — se vedea asta după felul cum stătea ea acolo — toate îndoielile şi toate forfecările pe care le încercaseră ei, pe

nesimțite, parcă ar fi fost luați de un curent. Și se gîndiră la ea, ce-ar face, dacă s-ar isca o încăierare acolo, cu cine ar ține Mama. Și nu găsiră un răspuns adevărat sau apropiat de adevăr, fiindcă nu o știau și nu o cunoșteau, se depărtaseră de ea, unul într-un fel, altul într-alt fel. Se despărțiră apoi din nou și tot așa, fiecare în felul său, — Jilu gîndindu-se la Mama, cum trăise și cum se descurcase ea în vremea asta, iar Mihai gîndindu-se intens la Jilu, dacă fusese sau nu legionar. „...Da-i clar, spuse el în cele din urmă, a recunoscut-o singur !... Și eu am zis că n-a fost !... Așa am scris peste tot, că n-a fost și că-i dispărut, e mort !... Și-acum !... Am fost un gură-cască !... M-am încrezut în nu știu cine !... M-am luat după vorbe !..." Îl întrebă, totuși, pe frate-său, dacă a fost înscris la legionari, la gardiști. Jilu îi spuse că n-a fost înscris, dar că a fost legionar.

— Bați cîmpii din nou ! spuse Mihai, plescăind din buze, a pagubă. Vorbești anapoda !...

— Ba deloc...

— Cum nu : ziceai că n-ai fost înscris și că ai fost totuși legionar...

— Dar ce, de asta depinde totul, de înscriere ?

— Eu cred că da : dacă ai o anumită convingere, te înscrii la un anumit partid...

— Și dacă n-o ai, nu te înscrii...

— Păi, da, nu-i așa ? !

— Ar fi bine dac-ar fi așa !

— Cum ?

— Simplu... Cum zici tu...

Mihai bău niște vin și așteptă, își sugrumă mînia care se ridicase în el, confuză încă, adunînd în ea, ca pe niște gunoaie, fel de fel de nemulțumiri, păreri și observații pe care le socotise stinse, moarte, pe care le îngropase undeva, în adîncuri, unde nu te uiți niciodată, de unde nu mai iese nimic, așa crezuse, așa își închipuise, pînă mai adineauri. Și-acum era nevoit să recunoască, n-avea

încotro, că nu era şi că nu se putea să fie aşa. „...Da, dar sînt prea multe de recunoscut ! se gîndi el, stînd încă în aşteptare, sperînd că se va limpezi, cumva, încercînd să se menţină drept, în învîrtejirea care îl cuprinsese, pe dinăuntru. Ar trebui... Ar fi bine să le iau pe rînd, să nu mă reped... Eu n-am nevoie să spun că nu mi-i frică de nimeni şi de nimica !... Sînt netemător cu adevărat şi poate că nici nu trebuie să mă bat cu pumnul în piept !... Fiindcă cei care zic că *sînt,* nu *sînt !...* Iar eu, acum, în împrejurarea asta neprevăzută, îmi pot dovedi mie însumi că *sînt* ceea ce am vrut şi vreau să fiu !..." Se întoarse apoi, cu îndîrjire dar fără mînie, fără nici o urmă de crispare, cu o stăpînire de sine care îl bucură dar îl şi înfioară puţin, la legionarismul lui Jilu, la ceea ce îi spusese frate-său mai înainte. „E bine, orice-ar fi, să ştiu exact cum au stat lucrurile ! adăugă el în acelaşi fel, cu o luciditate neîndurătoare, dacă nu chiar devoratoare. Să mă lămuresc eu mai întîi !... Faţă de mine însumi şi pînă la capăt !..." Jilu nu se lăsă rugat prea mult şi-i spuse cum a fost, nu pentru că ar fi fost pus pe mărturisiri, ci pentru că vroia să umple cumva golul dintre ei, să arunce şi el ceva în hăul iscat de timp, de distanţele pe care le străbătuseră, fiecare în felul său.

— Aveam optsprezece ani atunci, spuse el încet, cînd am crezut în căpitan... N-am fost înscris pe nicăieri, cum ţi-am spus, am fost legionar cu gîndul, am crezut într-o idee... Şi-am crezut cu-adevărat, cu toată puterea tinereţii...

Mihai călcă hotărîrea pe care o luase, de a-l asculta pînă la capăt.

— Şi-acum nu mai crezi ? întrebă el.

— Îţi spun eu, lasă ! zise Jilu, parcă abia l-ar fi auzit. Zău că-ţi spun, lasă...

— De ce să las ? !... Dac-am ajuns aicea...

— Aşa, să mai lăsăm, Mihai !

— Şi dacă eu nu vreau ? !

— Atunci înseamnă că eşti pus pe harţă !
— Şi tu pe ce eşti pus, măi omule ?
— Pe împăcare !
— Pe împăcare ? !
— Da !

Mihai nu mai găsi nici un răspuns, numaidecît, nu fu mulţumit de fapt de ceea ce vroise să-i spună — „Cum o să mă împac eu cu un tîlhar ? !“ — şi aşteptă iar, să vadă ce mai spune fratele ăsta al lui, care înviase din morţi.

— La optsprezece ani, continuă Jilu, alegi greu neghina din grîu... Şi eu eram nemulţumit de multe pe-atunci...

— Şi-acum eşti mulţumit ?

— Lasă-mă să vorbesc, dă-mi pace... Poate că ai trecut şi tu prin ce-am trecut eu atunci... Eram cel mai sărac din clasă şi eram îmbrăcat şi-ncălţat numai de la vechituri... Şi ei...

— Cine adică ?

— Ei, legionarii, ziceau că ţin cu oamenii săraci, aveau cîntece multe şi frumoase, erau tineri mai toţi...

— Da, şi pînă la urmă ?...

— Pînă la urmă s-au întors toate pe dos, cînd i-am văzut cîte parale fac !

— Şi cînd a fost asta ?

— Cînd au venit la putere, în '40 !... Eu am crezut atunci că ei vor cere imediat Ardealul înapoi şi că vor porni la luptă, pentru reîntregirea ţării... Şi dumnealor s-au apucat de alte isprăvi... De aia nici nu m-am apărat cînd am fost dat afară din liceu, pentru că eram scîrbit !... Fusesem sărac, fusesem umilit de sute de ori, de mii de ori, şi le îndurasem pe toate !... Dar scîrba n-am mai putut s-o îndur !...

Mihai băut abia acum tot vinul din pahar, cu o sete bruscă, neaşteptată chiar şi pentru el. Jilu se opri şi tăcu,

de parcă n-ar fi putut vorbi cu el, dacă avea paharul în mînă.

— Mă crezi, nu mă crezi, spuse el pe urmă, cu același glas, indiferent și trist, era greu să-ți dai seama — dar așa s-au petrecut lucrurile atunci !... Cînd l-au omorît ei pe Iorga, eu n-am mai fost bun de nimica trei zile... Eu vroisem, ăsta era visul meu, să mă fac istoric, să scriu niște lucrări formidabile... Și-l citisem pe bătrîn din doască-n doască... Aproape așa, adică, fiindcă el a scris enorm... Și-atunci am stat în loc și m-am gîndit că gardiștii ăștia, de care îmi legasem eu visurile mele cele mai curate, de copil, fiindcă la optsprezece ani ești copil, ești bărbat dar ești și copil — sînt niște cioflingari, niște neisprăviți... «Ăștia, am zis eu atunci, dacă ar trăi Eminescu și n-ar fi pe-un gînd cu ei, l-ar omorî și pe Eminescu, ar omorî pe oricine, dacă n-ar fi cu ei și-ar fi împotriva lor ! Dac-ar gîndi și-ar simți altfel, omenește, drept...» Da, chiar așa am zis, nu te uita la mine neîncrezător !...

— Dar ei, din cîte știu, spuse Mihai, umplînd paharele, au mai făcut isprăvi de-astea și-nainte !...

— Da, au făcut, dar eu nu le fac proces, acum, nu vreau să-i judec...

— De ce să nu-i judeci, dacă spui că te-ai lămurit cu ei, cîte parale făceau și ce gînduri aveau ! ?

— Așa, pentru că pe mine mă interesează acum propriul meu drum, cum am ajuns eu de m-am băgat voluntar în armată...

— Lucrurile se leagă între ele, vrei nu vrei !

— E adevărat, dar eu n-aș vrea să mă despart de ele cu ajutorul unor judecăți globale...

— Dar cum ai vrea să te desparți ?

— Cercetîndu-le, pe rînd, fără a pune etichete pe ele !

— Asta nici nu-i rău, dar uite că te-ai depărtat de foștii tăi camarazi, i-ai uitat !

— Nu i-am uitat, vroiam chiar să spun că în cazul meu, — care-i mai complicat și mai dramatic decît

pare ! —, episodul acela cu eliminarea a fost un simplu început !...

— Și complicațiile, dacă sînt, fiindcă sînt, e limpede, de unde vin și cine le-a adus ? !

— Războiul le-a adus, de-acolo vin, fiindcă războiul e mai cumplit decît se crede, dar nu prin moartea pe care a răspîndește el în lume, ci prin faptul că te preschimbă într-un singur firicel de praf, într-o gînganie pe care o poartă vîntul încolo și încoace, după bunul său plac !... Există niște generali pe undeva, există niște interese pe undeva, de apărare sau de cotropire, iar tu, care ai pus mîna pe armă, trebuie să te lupți pentru ele...

— Și tu, Jilule, ce-ai făcut, ai luptat, ai apărat interesele astea ?

— Le-am apărat, la început, pe urmă le-am cam lăsat baltă pe toate, am cam dezertat... Și-am intrat astfel într-un lanț întreg de împrejurări, care mai de care mai fantastică și mai de necrezut !...

Se demoliră într-un timp, intrară pe făgașul mărturisirilor, liniștiți și grijulii, gîndindu-se, unul — Mihai — la gravitatea faptelor pe care i le povestea fratele ăsta al lui, mortul, iar celălalt — Jilu —, la drumul pe care îl străbătuse și la care nu se mai gîndise demult. Și Mamei, care îi urmărise și-i urmărea, cu sufletul la gură, îi păru bine că se înțelegeau, că vorbeau omenește. „Se împacă, se gîndi ea, se înțeleg ei amîndoi, fără avocați, fără nimic !... Așa se și cuvine !... Că-s tineri și-s buni !...“ „Da, sînt buni amîndoi !... Și Jilu, dar și Mihai !... Jilu-i necăjit, a suferit mult, pesemne !... Și-n afară de asta, el îi altă fire, îi mai ascuns și mai năsădit !... Mihai, la rîndu-i... Mihai îi repezit, îi năbădăios !... Și nu numai din pricina vîrstei !... Îi mai de-al nostru, îi mai aproape de neamul meu !... Și de mine-i mai aproape...“ Se neliniști iar pe urmă, cînd se învrăjbiră ei din nou. Sări, să-i despartă — Jilu spusese ceva de icoane, iar celălalt se mîniase numaidecît — dar ei nu se încăierară. Și-atunci Mama nu știu

ce să mai facă. Le umplu paharele pînă una-alta și se uită pe rînd la ei. Mihai era palid și avea fruntea ca hîrtia. Și parcă era de piatră, nu se clintea deloc. Numai o geană i se zbătea mereu, cînd tăcea. Celălalt, Jilu, era necăjit, într-adevăr, sau poate că se prefăcea. Lacrimile care o speriaseră și pe ea, mai înainte, se împuținaseră și se micșoraseră. Și omul parcă începuse să iasă din propria-i făptură. Vorbea tăios, nu se lăsa nici el, și ei i se păru deodată că i-i străin de suflet, că nu-l știa bine, ce-a făcut el și pe unde a umblat. Și se sperie, se înspăimîntă — „Jilu ar fi trebuit să tacă, spuse ea iute, să nu se mai agațe de icoane !...“ —, și se uită la celălalt, la Mihai, vroind să-l roage ceva, nici ea nu știa ce. Dar ăsta era ca steiul, de neclintit. Și atunci ea se dădu la o parte, bîiguind ceva : „În noaptea asta...“

— În noaptea asta, spuse Jilu în urma ei — o să se aleagă într-un fel : ori îl scoți pe Stalin din casa noastră, ori mă scoți pe mine, cu picioarele-nainte... Nu-i așa, Mihai ?

— Nu știu cum va fi, dar de el, ți-am mai spus-o, nu te mai agăța !

— De ce ?

— Pentru că nu ești vrednic ! El, mă...

— E cel mai mare bărbat al secolului, nu ?

— Este, dacă chiar vrei să știi !

— Da, este, o recunosc și eu !

— Și-atunci, ce tot vrei ?

— Nu ți-l dărîm, n-ai grijă !

— Nici n-ai să poți !...

— Nici nu-i vorba de-așa ceva, dacă-mi îngădui !...

— Dar de ce-i vorba atunci ? !...

— De discuție, de formularea unor păreri, de luminarea personajului și din alte unghiuri !...

— Tot una-i !...

— Numai dacă adopți o atitudine prea rigidă, habotnică, poți să spui că-i tot una !...

— Şi fără atitudinea asta tot acolo se ajunge, disecările şi nuanţările nu schimbă lucrurile !...

— Ba le schimbă !... O părere, oricît ar fi ea de aspră, nu-i tot una cu anularea unui efort, al oricărui merit, dacă el există !...

Mihai dădu din mînă, îndîrjit şi nedumerit.

— Te-ai depărtat mult de ce-ai vrut să-mi spui !

— Deloc !... Îţi voi da un exemplu, care mi-a venit acum în minte : e vorba de Tolstoi şi de Napoleon, de felul cum îl priveşte Tolstoi pe Napoleon, dacă-ţi aminteşti ! ?...

— Îmi amintesc !... După o bătălie, după una din bătălii, prinţul Andrei îl priveşte pe Napoleon, de jos, dintr-un unghi cam nefavorabil !...

— În toată cartea, nu numai acolo, Napoleon îi privit cu un ochi critic, dacă nu chiar nimicitor !...

— Da, şi ce-i cu asta ? !...

— Nimic, ce să fie, doar atîta că *micşorarea* lui Napoleon de către Tolstoi n-a dus la o micşorare adevărată, ori la o *dărîmare*, Doamne fereşte !...

— E altceva, e altă epocă !...

— O fi, dar sensul exemplului e foarte limpede !...

— E limpede pentru tine, fiindcă-ţi dă apă la moară !...

— Moara, într-o discuţie, trebuie să fie adevărul !...

— Da, aşa ar trebui !...

Mihai vroi să mai spună că Jilu o lăsase mai moale şi că nu era rău, dacă încerca să înţeleagă unele lucruri, de parcă el, Mihai, ar fi fost scutit de asemenea strădanii, odată şi pentru totdeauna. Nu spuse însă nimic, se opri în ultima clipă, fiindcă se gîndise că Jilu — „Da, o face cu scop, ăsta nu zice o vorbă fără un gînd rău şi ascuns !...“ — se înmuiase dinadins, ca să-l îmbrobodească pe el. „Dacă-l predau, se socoti el pe urmă, căutînd cu înverşunare o ieşire, o să am de furcă...“ „Dacă nu-l predau... Dacă mă fac că nu ştiu... Atunci...“ „Nici vorbă nu poate fi de aşa ceva, de tăceri şi de bolmojeli !...“ „Îl

predau, viu sau mort, și mă duc pe urmă să spun tot ce-i de spus !...“ „Fac un raport și despre mine !...“ „Arăt tot ce-i de arătat, fără nici un menajament !...“ „Fiindcă menajamentele...“

— Tu, Jilule, îi spuse el lui frate-său, brusc și cu o mînie nouă și grea, de parcă Jilu ar fi fost de vină, că nu vorbise el atunci, cînd se înrolase, că nu spusese tot ce era de spus, vorbești de adevăruri de la unghiuri, dar de căutat cauți un singur *unghi !*...

— Și care-i unghiul acela ? întrebă Jilu, ironic și nu prea.

— Unghiul din care să poți lovi cel mai bine, cu vorba sau cu arma !...

— Sînt, deci, pe picior de război și am în cap numai gînduri rele !..

— Chiar dac-ai vrea să ai gînduri bune, n-ai putea !... Asta pentru că ești o simplă viitură socială, un mercenar politic !...

— Și tu ce ești, Mihai ?... Ce sînteți voi, aici ?...

— Eu ? !... Eu sînt ostaș, sînt luptător !... Noi, aici...

— Voi, aici, ați făcut și lucruri bune, nu-mi dau seama cîte și nici nu vreau să vin eu cu aprecieri, dar ați făcut și niște isprăvi mai aparte, pe care nu pot și nici nu vreau să le înțeleg !...

— Te privește, treaba ta, dar un exemplu ai putea să-mi dai ?

— Da, aș putea și-o să-ți dau !

— Ascult !

— Uite, eu n-am înțeles de ce vreți voi să-i îngropați în uitare pe cei mai de seamă bărbați ai țării !...

— Dar nici nu-i așa... Nu-i adevărat !...

— Ba-i adevărat !... Lui Avram Iancu, de pildă i-ați întors spatele, de parcă nici n-ar fi fost !... Și el, omul ăsta mîndru și drept, n-a-nnebunit degeaba !... A fost ars de dragostea de dreptate !... Și de durerea înfrîngerii, de dezamăgire, mă !... Și voi nici nu-l mai pomeniți acum...

— Îl pomenim... Şi-apoi asta-i treaba noastră !

— Nu-i numai a *voastră,* că n-aţi pus stăpînire pe sufletul poporului, a naţiei acesteia pe care ar fi vrut unii s-o şteargă de pe faţa pămîntului, pentru că le-a stat şi le mai stă în cale !...

— Astea-s născociri şovine... Am mai auzit noi !

— Da ! ? Dar de tunul de pe mormîntul lui Iancu ai auzit ?

— Am auzit !

— Ce-ai auzit ?

— Că este un tun acolo...

— Sînt două, de fapt !... Dar că le-au fost luate roţile, în '44, în toamnă, de către nişte soldaţi, ai auzit ?

— Nu ! Ce roţi şi care soldaţi ?

— Roţile tunurilor de-acolo, de pe mormînt !

— Şi soldaţii ? !

— Ei, soldaţii sînt de-a tăi, prietenii şi stăpînii tăi : *eliberatorii* !... Cei care îşi făceau nevoile în celula în care au fost închişi Horea şi Cloşca !...

Mihai tăcu şi se clătină, împreună cu scaunul pe care sta, împreună cu toate gîndurile lui, cu cele vechi şi cu cele noi, mai ales cu astea din urmă. Nu se lăsă, însă, şi-i răspunse lui Jilu — pentru nimic în lume n-ar fi tăcut, să nu rămînă dator, să nu fie mai prejos, de parcă de rezultatul acestei discuţii bîjbîite şi învrăjbite ar fi depins soarta omenirii —, îi spuse că nu avea de unde să ştie, la urma-urmei, ce se întîmplase aici, în 1944, fiindcă nu era în ţară atunci, era plecat, era dus. Şi că în celula de care vorbea el, putea intra oricine, pentru că era în părăsire pe vremea aceea, şi-abia acum, de curînd, s-a făcut curăţenie acolo, în celulă şi în jurul monumentului lui Horea, unde se înmulţiseră şi crescuseră buruienile, cu duiumul, — „parcă ar fi vrut să se cţtere pînă în creştetul de neatins al eroilor".

— Şi-apoi, adăugă el, în acelaşi fel şi cu acelaşi glas, soldaţii de care ai vorbit tu nu-mi sînt stăpîni !... Dar prie-

teni și eliberatori îmi sînt, să știi !... Unii dintre ei au morminte aici, au murit pe pămîntul nostru !... Și nu numai pe-al nostru, dar și pe-al altor popoare !... În toată Europa au morminte, mă, de eroi, de eliberatori, fiindcă ei au luptat și pentru alții, nu numai pentru ei !... Au făcut un marș, cum n-a mai făcut nici o armată !... De la Stalingrad la Berlin, lăsînd morminte peste tot !... Și chiar dacă s-au întîmplat, pe drum, unele lucruri, ele sînt secundare, mă !... Nu există pădure fără uscături !... Și tu, dacă ești chiar atît de drept, precum vrei să pari, ar trebui să ții seama de asta !... De morminte și de sînge, mai întîi !... Și-abia după aceea...

Tăcu din nou, se oprise, fiindcă celălalt amuțise și el avusese senzația că vorbește în gol și în pustiu. „...Da-i normal, spuse el, pentru sine, după ce bău un pahar de vin. Cu toate că și eu..." Își pusese și el unele întrebări, în ce privește eroii noștri și soarta țării noastre — de aceea se învîrtiseră toate cu el, mai înainte — dar nu stăruise, din comoditate sau de teamă, ca să nu-și strice rosturile, convingerile lui, judecățile pe care se bizuia și care nu erau întotdeauna și în întregime ale lui. „De teamă, nu ! recunoscu el acum. Și nici din comoditate... Din prea multă cumințenie... Fiindcă și asta, cînd e prea multă, strică... Se preschimbă în altceva..." Își aminti de plimbarea pe care o făcuse în Parcul Stalin, înainte de-a pleca la Moscova. Și de discuția pe care o auzise atunci, între un copil de vreo patru ani și tatăl său, un om ostenit și nebărbierit, nedormit pesemne, venit direct de la muncă, din schimb. „Da el de ce nu merge pe jos ?" tot întreba băiatul, arătînd statuia lui Stalin. „Îi mare ! i-a răspuns bătrînul. Stă sus..." „Și ce dacă-i mare ? stăruia mogîldeața. Ce, tu nu ești mare ?... Și nenea ăla ?... Și ălălaltu ? !..." „Nu !... Și mai dă-mi pace !..." Și-atunci băiatul s-a apropiat de soclu și i-a spus bărbatului de sus să se dea jos. „...'talin, făcea el, mai în glumă, mai în serios, dă-te jos !... N-auzi ? !... Coboară-te de-acolo și umblă pe jos,

ca oamenii !..." Tatăl a rîs, s-a înveselit puţin, pe dinăuntru, cum se înveselesc oamenii care sînt prea gînditori ori prea bătrîni. Apoi, cînd a dat cu ochii de Mihai, a luat copilul de mînă şi a plecat, a pierit în cîteva minute. Iar el s-a uitat la statuie, i-a admirat gestul acela avîntat şi s-a întrebat, fără nici o crispare, firesc, de ce nu stătea Bălcescu acolo, pe soclu, în gura parcului, cu faţa spre oraş. „Da, dar acum, spuse el în cele din urmă, dacă i-aş povesti ăstuia ce-am zis şi la ce m-am gîndit atunci, n-ar ieşi nimic... El şi-ar închipui că-i gata, m-a îndoit... Şi nu-i aşa !... Nu se poate să fie aşa !... Să mă las eu îndoit de un venetic oarecare !... Întrebările şi nedumeririle mele au alt izvor !... Vin *dinăuntru* şi aduc cu ele durere şi chin !... În timp ce ale lui vin *dinafară* !... Şi-aduc numai ură cu ele !... Da, chiar aşa !... Degeaba o face el pe frămîntatul şi pe zbuciumatul !... Ăsta, chiar dac-ar vrea, n-ar mai putea să fie om întreg !... E vîndut, e schimbat ! E un simplu mercenar !..." Şi vorbi altfel după aceea, ca şi înainte, dar cu mai mult năduf, cu o mînie adîncă şi grea, de neclintit. Îi spuse lui Jilu că treburile de care amintise el — opera lui Stalin, soarta ţării, Iancu şi Horea — nu erau de nasul lui, nu-l priveau în nici un fel.

— Tu nu eşti decît un fugar şi-un spion ! spuse el, fără nici un pic de crispare, mai apăsat şi mai răspicat însă decît înainte, mai dur. Ai venit aici cu un anumit scop, asta-i principalul ! Şi-acum vrei să tulburi apele, cum face caracatiţa, ca să poţi fugi, să scapi întreg ! Eşti şi laş, pe lîngă toate celelalte ! Eşti un renegat, o căzătură socială, un gunoi ! Şi-ai fost împins încoace de un val, de cel mai murdar şi mai vrăjmaş val !...

Jilu îl ascultă cît îl ascultă, în felul său, sorbindu-i parcă vorbele, topindu-le în suflet, ca într-un cuptor, apoi se mînie şi el. Şi-i spuse, de-a dreptul, că aici, în umbra idolului pe care şi-l făurise Mihai, se uscau şi mureau toate. Ori, dacă nu, se schimbau şi se strîmbau toate, simţămintele şi gîndurile oamenilor. Şi că, de fapt, „bărbatul

acesta mare și genial, netemător și drept" — nu era chiar așa de genial și de drept. Și că nu fusese chiar așa de blînd, cînd încheiase armistițiul cu noi. Și nici după aceea, cînd „organizase" Europa, la Yalta, cînd se înțelesese cu domnul Churchill, cu dușmanii lui de-acum, cu care se înjura și se certa de la o vreme, tot pentru pradă, susținea Jilu, pentru „zone de influență", pentru asuprirea lumii, nu pentru eliberarea ei. Recunoscu și el unele lucruri, spuse că Stalin era, într-adevăr, un om mare, dar era pentru el și pentru țara lui, pentru scaunul care îl ocupa de atîția ani de zile și pe care poate că nu l-ar fi ocupat, dacă ar fi trăit celălalt bărbat al lor — Lenin — care fusese, mai presus de orice, om de omenie, om întreg și adevărat. Dar Mihai nu-l lăsă să continuie — el se gîndea că fugarul și banditul, fiindcă așa-i zicea, se va agăța și de Lenin — și-i spuse că repetă ca un papagal ceea ce învățase *dincolo*. Și că, de fapt, el — „marele bărbat, Prometeul veacului" — eliberase Europa de fascism. Și războiul tot el îl cîștigase, fiindcă dacă n-ar fi fost el ar fi învins, în război, hitleriștii, fasciștii. Și-ar fi fost prăpăd, atunci, ar fi fost vai și-amar de întreaga lume, nu numai de noi și de „bătrîna noastră Europă".

— Cu numele lui pe buze și în gînd, întări Mihai cu asprimea-i obișnuită și cu un spor nelămurit, de învrăjbire, cu o mînie grea și de neînțeles, au mers la luptă zeci și sute de soldați !... El a fost mai mult decît un drapel, mai mult decît un ideal !... A fost sufletul viu al războiului pe care l-au dus ei pentru apărarea țării lor — și a altora ! Și-a făcut pentru țara lui — și pentru lume ! — ce n-a făcut nimeni în acest veac !...

— A fost și-a făcut ! spuse Jilu cu un fel de tristețe. Cum se zice, am ajuns de unde am plecat : la a fost odată ca niciodată.

Mihai tresări și se opri.

— Ce vrei să zici, mă, că n-a fost așa ? întrebă el.

— Dimpotrivă, eu zic că a fost așa și-adaug doar că oamenii — soldații de care ai pomenit tu — aveau nevoie de-un steag, c-așa sînt oamenii, au nevoie de cîte-un steag, de cîte-un ideal... Dar războiul nu l-a făcut el, cum se spune, cum spui tu, ci ei, cei mulți... Nici n-ar fi putut el, unul singur, să fie și ostaș și general, sau generalissim, cum îi ziceți voi...

— De ce n-ar fi putut ?

— Pentru că așa ceva nu-i posibil în veacul ăsta al nostru, care a surpat și-a fărîmițat omul...

— L-a surpat, pe undeva, dar poate că l-a și înălțat... În ziua de azi, omul și omenia sînt deasupra tuturor pericolelor...

— Ar fi bine, dac-ar fi așa... Măcar pe jumătate, dacă nu pe de-a-ntregul...

— Cum, adică ?

— Așa, cum tot zici tu...

— Și ce, nu-i așa, cum zic eu ?

— Nu-mi dau seama, nu pot fi sigur...

— Dar de ce îți dai tu seama și de ce ești sigur ?

— De ce ți-am spus : că-n umbra omului de care am vorbit adineauri se schimbă și se strîmbă toate, gîndurile și simțămintele, se domolesc sau se învrăjbesc, pînă dincolo de limita firescului !...

— N-ai de unde ști tu așa de bine cum e-n umbra acestui om !

— Îi adevărat, eu judec dinafară...

— Și judeci strîmb !

— Dimpotrivă, cred că judec drept...

— Tu și dreptatea, mă !

— Da, eu și dreptatea !...

Băură și tăcură un timp. Apoi iar se înverșunară, parcă ar fi fost musai să se limpezească cu toate, atunci, în noaptea care îi stătea Mamei în spate, ca o povară.

V

Mama aţipise într-o vreme, fără să vrea, o înmuiase căldura, pe dinafară, şi o rosese pe dinăuntru încordarea în care stătuse şi stătea, aşteptarea şi pînda, grija aceea mare a ei — teama. Doar ea înţelegea — ei nu avuseseră cînd, nu avuseseră cum să înţeleagă — că erau derutaţi, erau scoşi din făgaşele lor obişnuite. Din pricina asta, se gîndise Mama într-un timp, înainte de a aţipi, se repezeau aşa unul la altul, de aceea luau ei în braţe lucruri mult prea mari, de o însemnătate care îi depăşea pe ei pe amîndoi şi pe tustrei, împreună. Şi tot din pricina asta, se socotise ea, treceau aşa de repede de la lucrurile mari la altele, mici, pentru că erau stăpîniţi de un gînd, unul singur dar greu, suficient şi prea greu pentru o viaţă de om, nu numai pentru o noapte oarecare : cum să scape din capcană. „Da, întărise ea, asta-i stă fiecăruia în ceafă !... Şi-ar fi în stare... Şi-acum, eu..." Aţipise apoi, stînd dreaptă lîngă sobă. Şi visase, în răgazul acela scurt, cît dormise, un leu mare, de piatră, care umbla însă, călca peste tot ce-i ieşea înainte, sfărîma case şi ulcele vechi, zdrobea flori şi usca iarba, pe unde călca. Şi o pisică visă şi pisica asta semăna cu Leonora ei, era ea. „Da, spuse Mama, dintre somn şi trezie, din graniţa cea mai nelămurită şi mai aspră — e Leonora... Ea era... Ea a fost..." Se trezi de-a binelea apoi şi se mustră, pentru că se muiase. „Te-ai găsit şi tu ! îşi spuse ea. — Cînd să moţăi şi să visezi !... Chiar acum... Păi acuma-i aşa că dacă moţăi un pic, moţăi pentru totdeauna !... Fiecare clipită..." Dar ei stăteau de vorbă liniştiţi, Jilu vorbea, de fapt, povestea, în felul său, ca de departe şi ca din adînc, de un om pe care îl cunoscuse el bine, de unul pe care îl chema Grozea. Şi spunea că omul ăsta făcuse „războiul sfînt", aproape pe tot. Nimerise, înainte de asta, la un regiment din Sibiu — 2 Care de luptă — şi stătuse acolo, în oraşul de pe Cibin, într-un oraş în care erau adunate toate instituţiile

Transilvaniei, tot năduful ei greu și de nelecuit, într-un oraș mult prea mic pentru a putea ascunde aglomerația și harababura care domneau acolo, nemulțumirile și mîniile întregii țări, fiindcă întreaga țară fusese umilită și înjosită atunci — în anul acela de tristă memorie, 1940. Dacă ar fi fost înfrîntă, dacă s-ar fi dat vreo luptă pe undeva, ar fi fost altceva, dar așa era cum îi mai rău. Polonia fusese ocupată, înainte de asta, dar luptase, fără șanse de izbîndă — cavaleria lor, se povestea, ieșise înaintea blindatelor — o făcuse, însă, muriseră oameni acolo și era trist că muriseră, dar lăsaseră un semn și-un gînd, în vreme ce aici, la noi, stăteau toate încremenite. Regele plecase, Carol, acceptase umilirea și sfîrtecarea țării și o dăduse pe urmă pe mîna celuilalt rege, a lui Mihai, iar ăsta se aliase cu legionarii și-n locul luptelor de eliberare a Ardealului, pentru care suferea toată lumea atunci, au venit alte înjosiri. Țara se umpluse deodată de armate nemțești — „Au năvălit ca lăcustele, spunea Jilu, așa s-au împrăștiat peste tot !...“ — iar armatele noastre au rămas așa, în cumpănă, între mînie și tristețe. În Sibiul de-atunci, măcar, toate erau așa, cenușii, amestecate, înăbușite. În privința Ardealului se făcuse liniște de la un timp, nu se mai vorbea așa de des și de stăruitor de lucrurile astea. După rebeliune, mai ales, nu s-a mai vorbit deloc de Ardeal și de eliberarea Ardealului. Mareșalul Antonescu îi înlăturase pe legionari de la conducere, devenise șeful statului și luase în mîinile lui de militar cîrma întregii țări, spunînd mereu că fără ordine și fără supunere nu poate fi restabilit prestigiul țării — „nu se poate ajunge la eliberarea și la întregirea ei.“ Tuturor nădejdilor, celor vechi și celor noi, li s-a găsit un alt făgaș, care ducea spre răsărit. Ei, cînd au plecat pe front, în vara lui 1941, au plecat pe front, în vara lui 1941, au plecat cîntînd din Sibiu. Erau tineri — feciori de pe Mureș, de pe Crișuri și de pe Tîrnave, și de pe Olt — și erau învolburați, gata de orice, porniți pe fapte mari, pe faptele pe care nu le să-

vîrşiseră în 1940, cînd fuseseră umiliţi toţi, soldaţi şi ofiţeri. Li se spusese, de nenumărate ori li se vorbise de lucrurile astea — de „Ştefan-Vodă al Moldovei", de luptele duse de el, de cetăţile din praguri şi de „stăvilirea năvălitorilor" — că vor lupta pentru întregirea ţării, întîi în răsărit şi pe urmă în apus. Şi ei, cei mai mulţi, soldaţi şi ofiţeri, toate regimentele, toate armatele — puseseră la inimă ceea ce li se spusese de atîtea ori, de mii de ori. Şi intraseră în bătălii pe urmă, cu un năduf şi cu o îndîrjire pe care nu le au decît oamenii care sînt nemulţumiţi de ceva, fără a şti de ce sînt nemulţumiţi. Pe măsură ce înaintau însă, nemulţumirea lor veche şi rea se vădea, cumva, se limpezea. Iar ei — toate armatele şi toate regimentele, soldaţi şi ofiţeri — se întristau şi se intunecau, din ce în ce mai tare. Poate că asta era numai o impresie de-a lui, de-a omului aceluia, zicea Jilu. Nu credea, spunea tot el, fiindcă vorbea cam întortocheat, cam încîlcit. În orice caz, în sufletul omului pe care îl urmărise şi îl cercetase el, ani de zile, lucrurile aşa se petrecuseră. „Unde mai mergem şi de ce ? întreba omul acela de la o vreme. Ce căutăm noi aici ?... Nemţii poate că au ce căuta ? !... Ei au pornit războiul... Ei au mai fost pe-aici... Ei nu pot trăi altfel... Fără războaie... Fără cuceriri... Dar noi ? !. Noi am răzbit altfel prin timp... Apărîndu-ne sărăcia... Şi nevoile, şi neamul... Şi-acum..." A vrut să dezerteze, cu toate că îi era groază şi de dezertare, de necunoscutul de *dincolo,* de schingiuirile la care erau supuşi prizonierii, după cum li se spusese lor, de zeci şi sute de ori. S-a avîntat, totuşi, şi-a luat inima în dinţi, să scape, fie ce-o fi. A fost rănit însă, n-a avut noroc, şi cînd s-a trezit era într-un spital, la ai noştri. „Nu-i nimic ! a spus omul atunci. O să capăt permisie... Şi-apoi văd eu ce-o mai fi..." Dar nu i s-a împlinit nici dorinţa asta, cu permisia. Ruşii începuseră să înainteze şi frontul avea nevoie de soldaţi. Şi el, imediat ce s-a făcut bine, cît de cît, a fost trimis îndărăt, să lupte, să ţină piept valurilor ace-

lora cenuşii, care te îngrozeau cînd veneau la atac, cînd se porneau. La o retragere, cînd rupseseră ruşii frontul pe o porţiune mare, omul şi-a schimbat uniforma şi gradul, pe negîndite, a devenit altul, cu alt nume, cu altă identitate. Fusese aruncat de o explozie în cîmp. Şi rămăsese îngropat în pămînt, năucit, leşinat. Cînd se trezise, văzuse lîngă el un adjutant mort. L-a cercetat şi l-a răsucit, pe o parte şi pe alta. Cînd a înţeles pe ce pusese mîna — adjutantul avea la el cancelaria unui regiment : acte şi ştampile, bani şi alte lucruri — i-a luat uniforma, a intrat în pielea lui, a devenit alt om, a început să joace alt rol în viaţă, alte roluri de fapt. „Avea nume de haiduc omul ăsta şi s-a apucat de haiducie pe urmă ! zicea Jilu. Numai că haiducia nu mai mergea !... Nu mai mergea deloc !... A înţeles şi el asta, pe la un timp..." Atunci, însă, după ce a intrat în hainele şi în pielea adjutantului, omul lui Jilu şi-a făcut formele — singur şi le-a făcut — pentru o permisie de două săptămîni. Şi s-a dus acasă, în satul de unde era el, să-şi vadă părinţii şi neamurile. Dar n-a stat mult, două zile numai. Îi era teamă să nu-l dibuiască jandarmii ori vreun cunoscut. Şi-a plecat, s-a dus, dar nu pe front, ci la Varşovia, unde avea de îndeplinit o misiune specială; el singur îşi dăduse această misiune, să plece, să nu stea în ţară, să nu fie luat şi dus înapoi, pe front. De ce alesese tocmai Varşovia, nu ştia nici el, spusese Jilu. Vroia să fugă de război, să nu fie sub ochii jandarmilor. Şi-avea de gînd să se ducă în Suedia pe urmă, ori în Anglia. Nu s-a mai dus însă pe nicăieri. S-a aciuat la ambasada din Varşovia, unde nu mai exista pe vremea aceea decît un pluton de soldaţi, care făceau de pază ; era război şi Polonia era ocupată şi Antonescu n-avea nici un ambasador acolo, n-avea pe nimeni, în afară de soldaţii aceia prăpădiţi, care trăiau în subsistenţa nemţilor. „Am o *misiune specială* pe lîngă înaltul comandament german ! i-a spus Grozea plutonierului care avea în grijă ambasada. Voi sta, cred, mai mult timp pe-aici şi-aş vrea să nu mă plictiseşti cu între-

bări..." Plutonierul a înțeles și s-a conformat, i-a împlinit rugămintea. L-a băgat în porție și s-a purtat cît se poate de corect cu el, — „cu tot respectul", cum îi plăcea lui să spună. „Știți, domnu' adjutant, i-a zis el odată, dacă aveți nevoie de ceva... Pentru îndulcire... Vă duc eu..." Și-ntr-adevăr, seara l-a luat și l-a dus la o femeie de vreo treizeci de ani, care fusese frumoasă cîndva, se vedea imediat, acum însă era urîtă, cu buzele învinețite, cu obrajii supți, cu niște cearcăne mari sub ochi, cu o înfățișare sumbră și arsă, de mizerie sau de mînie ; numai ochii îi avea limpezi și întregi, negri și mari, dar și în apele lor se topeau cărbuni de mînie, mai ales cînd îl auzea pe plotonier vorbind. „V-o las, domnu' adjutant, a spus ăsta în cele din urmă, făcîndu-i cu ochiul, lingîndu-se ușor pe buze, cu vîrful limbii, ca un guștер. — V-o cedez... O cheamă Cristina... Crista... Ei, m-am dus... Petrecere frumoasă..." Grozea, adjutantul — falsul adjutant — n-a știut ce să mai spună, cînd a rămas cu femeia. A auzit glasuri de copii, alături, și parcă i s-a mai temperat pofta de aventură. A deschis ușa și s-a uitat în camera de unde veniseră glasurile. A dat peste doi copii acolo, un băiat și o fetiță — slabi și palizi amîndoi, cu ochi negri, cum erau ai mamei — care au tresărit imediat ce l-au văzut pe el, cu un fel de ostilitate, fără a se mai clinti pe urmă. El s-a uitat la peretele din fund, care era cîrpit cu scînduri și a înțeles că odaia în care stăteau copiii nu mai era întreagă, fusese bombardată și dărîmată, ca și casa dealtfel. A închis ușa și-a ascultat cum și-au reluat copiii joaca lor domoală și tristă. S-a plimbat puțin — nu-i era la îndemînă, dar nu știa ce să facă — și s-a uitat la femeie, la Crista, care era și mai mînioasă acum, era stăpînită de o ostilitate evidentă, de o dușmănie mută și grea. Și el s-a gîndit cu groază la plotonier, că venise în casa aceea și se bucurase, se „îndulcise", cum zicea el, își închipuise că dăduse peste fericire și că ea, Crista și Cristina, îl îngăduise pentru copii. Îi plăcea și lui de femeie — și numele

îi plăcea : Crista, Cristina ! — dar n-a stat, după ceea ce văzuse şi înţelesese, a plecat numaidecît, spre nedumerirea ei. A doua zi, tot cam aşa a făcut, dar i-a adus şi un pachet cu alimente. Plotonierul i-l dăduse şi-i spusese că-i părea rău de ceva. „Bună bucată ! spusese el. Bună tare !... Se lasă greu de fiecare dată, face mofturi... Da după aia, după ce-şi dă drumul !... Saltă tavanul !... E arzoaică, nu-i aşa ?" „Aşa-i, i-a răspuns Grozea, luînd pachetul cu alimente, îi grozavă..." La Crista, însă, n-a făcut altceva decît că i-a dat pachetul. Femeia i-a mulţumit în silă şi s-a uitat lung după el : îl credea ţicnit, i-a mărturisit-o pe urmă. Şi azi aşa, mîine aşa, fiindcă el n-a uitat-o şi-o căuta mereu, pînă cînd s-au schimbat toate, pe neaşteptate, parcă. Îndîrjirea femeii s-a prefăcut în îngăduinţă. Pe urmă s-a prefăcut în bucurie, într-un fel de părere de bine : rîdea, cînd îl vedea, cînd îi aducea el pachetul cu alimente. Se înmuiase şi se schimbase, nici ea nu ştia cum, îi spusese mai tîrziu. Zicea că purtarea asta a lui, reţinută, o impresionase, o zăpăcise. Dar el nu urmărise lucrul ăsta, s-o zăpăcească. El se gîndise la copii şi-l făcuse porc pe plotonier, pentru că profitase de o anumită situaţie. Femeia, însă, n-a ştiut ce să-i spună, cînd l-a oprit la ea, într-o seară, pe neaşteptate. „Rămîi la mine, am încredere ! i-a spus ea. Tu eşti altfel de om..." Grozea a rămas şi s-a drăgostit cu ea o noapte întreagă, ca în vreme de război, cu o lăcomie cumplită, cu năduf. În seara următoare a fost la fel. Femeia trecuse deodată peste orice reţinere. Parcă era alta. Faptul l-a bucurat şi l-a zguduit pe Grozea, l-a scos din amorţirile de pînă atunci, fizice şi sufleteşti, mai ales sufleteşti, cum spunea Jilu. Zilele petrecute cu ea, nopţile, de fapt, au fost singurele lucruri frumoase, din anii aceia. Într-o Varşovie ocupată de nemţi, bombardată şi terorizată, plină de dărîmături şi de moloz, plină de cenuşă — ei doi au trăit clipe şi ore pe care poate că nu le-a mai trăit nimeni în vremurile acelea aspre. „Oho, făcea plotonierul, ori de cîte ori îl vedea, dar dumneata, dom'

adjutant, ai căzut pe bec !... Pui și suflet în toată treaba asta... Și-i prost, nu-i bine... Îi țară străină... Și-i război..." Lui Grozea nu-i păsa, de sfaturile lui și de întrebările lui. Se împrietenise între timp cu un neamț și își procura alimente și de-acolo, întărindu-și totodată situația ; umblînd cu nemții, părea, față de ai lui, că are, într-adevăr, o *misiune specială* pe lîngă comandantul german ; față de nemți, întrucît sta la ambasadă, era omul ambasadei, *românul din Varșovia,* care știa ceva germană, cînta frumos și era bun de petreceri. Așa a și intrat el în cercurile nemțești din Varșovia, unde își făcuse relații și prietenii, pe nesimțite. Lucrurile au ajuns atît de departe, încît un colonel l-a trimis în Germania odată, într-un fel de misiune, secretă și aceea, *specială.* Trebuia, de fapt, să ducă un pachet cu bijuterii și un geamantan cu lucruri de preț. Și cum domnul colonel nu vroia să se încurce cu ai lui, l-a luat pe Grozea, pe Hans, cum îi ziceau ei, i-a făcut acte în regulă, l-a îmbrăcat în uniformă germană, de adjutant, și l-a trimis acasă la el, în Eisenach. Grozea s-a dus, a predat lucrurile unui negustor bătrîn, apoi, cînd s-a întors la Varșovia a primit, drept răsplată, un pumn de cercei, inele de aur și un ceas de aur. Și el, ce era să facă cu ele, le-a dus femeii, Cristei. Ea n-a zis nimic, le-a pus într-o năframă verde, apoi, cînd au ieșit să se plimbe, le-a aruncat fără nici o vorbă în apa urîtă și împuțită a Vistulei. El s-a mirat și a tresărit, s-a mîniat chiar, — era vorba de lucruri scumpe — dar nu i-a zis nimic. Atîta doar că nu i-a mai dus nici un dar pe urmă, fiindcă el a mai fost trimis în asemenea misiuni, de către același colonel și de către alți ofițeri germani, de care își legase de-acum soarta, pentru multă vreme. Umbla Grozea ăsta prin toată Europa, printr-o Europă tristă și mînioasă, deșănțată și decăzută, luptînd în unele locuri, zbătîndu-se ca o ființă vie, stînd supusă într-alte locuri, ca o cățea bătută, care lingea cizmele nemților. În marile orașe, mai ales, nemții o duceau numai în petreceri. Și femeile, cele mai frumoase

femei ale Europei, se ţineau scai după ei, se culcau cu ei, se îmbrăcau cu banii lor şi le mîncau conservele, înfulecau brînză de Olanda, pe săturatele, beau coniacuri franţuzeşti şi vinuri româneşti şi cîntau împreună „Lilimarlyn". Într-un rînd, Grozea fusese şi la Bucureşti, în trecere spre Sofia, şi petrecuse o noapte cu o armeancă, pe strada Regală. Anca o chema şi spunea că aşa de bine nu petrecuse nici în vreme de pace, cum petrecea acum. „Voi, nemţii, *estem* drăguţi ! spunea ea, pocind cuvintele, să-i facă lui pe plac, fiindcă şi el ştia puţin româneşte, de pe front, şi vorbea pocit — dar ai noştri... Ţigainerii noştri..." „Ce-ar fi, se întrebase Grozea într-o vreme, dacă ar veni peste oraşele şi peste ţările astea alt val de stăpînitori ?... Aceleaşi detaşamente de muieri s-ar pune la dispoziţia noilor cuceritori ?... Ori i-ar ocoli ? !..." Nu-şi răspunsese şi nici întrebări nu-şi punea el prea multe, pe-atunci. N-avea timp pentru aşa ceva. Ducea o viaţă aventuroasă şi se îndepărta mereu de ceea ce fusese înainte de război şi chiar în timpul războiului. Se îngrăşa şi uita. Şi-i plăcea, cînd petrecea cu prietenii lui din Varşovia şi din celelalte oraşe pe care le bătuse şi le bătea mereu. În două rînduri a tresărit ceva într-însul, o dată cînd era în gară la Cernăuţi şi altă dată cînd era la Dresda. La Cernăuţi văzuse un tren de deportaţi arzînd, un tren care venea de undeva de către răsărit, încărcat cu ruşi şi cu evrei, cu ucrainieni şi cu tătari şi cu altfel de naţii. Fusese un bombardament şi vagoanele începuseră să ardă, pîrîind. Soldaţii care însoţiseră trenul — erau din S.S., se înţelege — stăteau pe terasamente şi trăgeau în deportaţii care vroiau să fugă. Era un vacarm nemaipomenit, focul creştea şi scădea, fumul se tîra buimăcit pe pămînt, ridicîndu-se apoi în sus, învolburat. Iar pistoalele-mitralieră clănţăneau mereu, ca nişte meliţe stricate, reci. Şi-n clipa cînd s-a potolit focul — după ce a trecut valul bombardamentului — totul era spart şi gol şi gara era ca pustie. Numai într-o parte, spre pompa de apă, se auzea

un vaiet prelung : „Mamă !... Ma-măăă !...“ Vorba era românească și Grozea a trecut peste prudențele cu care se obișnuise, cum se obișnuiește peștele cu apa, și-a sărit peste linii, să vadă ce-i. A găsit un om, prăvălit lîngă pompă, văitîndu-se și lingînd o șuviță de apă, neagră și aceea, plină de funingine. A vrut să-l întrebe cine e și de unde vine — era altul Grozea în clipele acelea și-ar fi putut s-o pățească din pricina asta — dar n-a mai apucat. Unul din soldații care îi seceraseră pe deportați s-a apropiat și l-a ars cu o rafală și pe omul de lîngă pompă. Și el, Grozea, s-a depărtat, a plecat de-acolo, rușinat. N-avea să afle niciodată cine era omul acela, de unde venea și cum ajunsese în trenul morții. „Poate că era un român de-al nostru, spusese Grozea mai tîrziu, un moldovean... Sau poate că era un dezertor... Unul care a fugit din armata lui Antonescu... Așa cum am fugit și eu... Numai că eu...“. În rîndul celălalt, la Dresda, cînd fusese ars și răvășit din nou, văzuse un lucru nemaipomenit, fantastic și cumplit, apocaliptic — „demn de măreția secolului nostru“. Asta se întîmplase într-o noapte de februarie, în noaptea cînd fusese bombardat orașul de pe Elba. El era într-un cartier de vile atunci, pe malul Elbei, la o doamnă general căreia îi adusese o avere întreagă și care ar fi fost în stare, cînd îi dăduse lucrurile, să-i ia și ceasul de la mînă, așa era de hrăpăreață și de agitată. Grozea văzuse orașul, ziua, spre seară de fapt, ca în palmă, jos, în cîmpie, învăluit într-o ceață părelnică și albăstrie, specific germană, parcă. Și se gîndise atunci, că țara aceea era bogată și frumoasă, avea orașe mari și vechi, catedrale și drumuri bune, fabrici mari — avea aproape tot ce-i trebuia și-ar fi putut să stea la locul ei, acasă la ea. Dar uite că ea nu putea face lucrul ăsta, nu se astîmpăra deloc, cu toate că fusese îngenuncheată o dată, în celălalt război, în 1918. „Sau poate că chiar de aceea nu poate sta locului, fiindcă a fost înfrîntă atunci !... Poate, dar n-aș crede... Poporul acesta... Și

lucrurile astea pe care le car eu... Baorniţa asta lacomă şi hîrbuită..." S-a culcat, fără să se limpezească. Apoi, cînd s-a trezit, a auzit sirenele. Vuiau şi ţipau, gîlgîind. Şi-n oraş, jos, era lumină ca ziua. Lumină şi larmă, o hărmălaie de iad, un vuiet greu şi rupt, gîfîit şi spart — de sfîrşit de lume. Iar casa în care poposise era goală. Ceilalţi fugiseră toţi, erau în adăpost. El nu s-a mai dus nicăieri. A ieşit pe o terasă, în cămaşă şi în izmene, şi s-a uitat uimit şi ameţit la oraş. A înţeles că e vorba de un bombardament, dar tot nu s-a limpezit, tot nu s-a liniştit, fiindcă aşa ceva nu mai văzuse niciodată, nicăieri. L-a luat frigul după un timp şi el s-a dus în casă să-şi ia mantaua. S-a împiedicat de o pisică în prag, cînd s-a întors, şi-a tresărit şi s-a speriat şi mai tare. I-a trecut, a uitat repede de pisică. Şi s-a uitat în jos, atent şi încordat, atît de atent şi de încordat, încît i se părea — sau poate că era chiar aşa, nu-şi dădea seama — că îl dor ochii în cap şi că durerea asta îi fuge, pe tîmple şi pe după urechi, pînă în ceafă. Jos, în locul unde văzuse el un oraş scăldîndu-se în ceaţă şi în lumină, era foc şi pîrjol. Flăcările curgeau pe străzi, în valuri. Şi se vedeau oameni pe alocuri, ameţiţi, mici, înnebuniţi. Şi răzbăteau mereu nişte răgete, nişte mugete de fiare, sau poate că numai i se părea lui, nu-şi dăduse seama, nu se gîndise la asta, atunci. Singurul lucru asupra căruia se oprise, de care fusese captat cu totul, era bombardamentul. Îl văzuse şi-l urmărise în amănunt pînă la un punct, cît a suportat — ca pe un val lung şi greoi, după aceea, cînd n-a mai fost în stare să aleagă lucrurile unele de altele, cînd i s-a placat, singură, atenţia şi toată puterea sa de concentrare, topindu-se toate într-o rezistenţă surdă şi adîncă, organică. Şi el a rămas mult timp cu impresia asta în minte, de val mare şi greu — val de avioane, val de bombe piezişe şi strîmbe, căzînd anapoda din cer — val şi valuri de butoaie, care se prefăceau apoi, jos, în valuri de foc şi de văpăi, curgînd, şuvoind peste tot, ar-

zînd casele, agățîndu-se de oameni, intrînd în adăposturi după ei, scoțîndu-i afară, în lumina aceea clătinătoare și năucă, sîngerie, năclăită de fum. Într-un timp, după ce s-au împuținat avioanele, după ce s-au rărit, după ce s-au dus — nu s-a mai văzut aproape nimic, jos, în oraș. Fumul a învăluit totul, un fum greu și gros, puturos, sulfuros, și lui i s-a părut că se sufocă, i s-a năzărit că intră tot fumul în el. Și-a grohăit și-a gemut atunci, și-a sforăit cumva, fără să vrea, și-a răsuflat ușurat, normal, numai după ce a văzut flăcările înălțîndu-se deasupra fumului aceluia lînos și bolovănos, ca un fund de ape, ca un tărîm depărtat și străin. L-a năpădit lumina atunci, o lumină tare, crudă, nemaiîntîlnită și el s-a pomenit iar că-i tăiat și sfărîmat, ars de lumină, cu creierii zdrobiți în cap, cu șira spinării înghețată, preschimbată într-un drug nelămurit, de fier sau de plumb, care se lățea cumva în șale, cuprizîndu-i pîntecele cu niște gheare ascuțite și tari. S-a uitat în jur, s-a uitat în jos, a făcut un efort mare și greu, să vadă mai bine, să găsească orașul pe care îl văzuse de cu seară, pentru prima și pentru ultima oară, dar orașul acela de vis nu mai exista. În locul unde se găsise el, ardeau toate, pîrîind și scrîșnind, gemînd și zbătîndu-se. Toată noaptea a ars vatra asta uriașă și-n zori, încă mai pîlpîiau focuri, pe ici și pe colo. Iar orașul era și mai urît acum, la lumina zilei, la lumina unei zile care ar fi fost limpede altfel și care era sumbră acum, plină de fum și de strigăte, îngreuiată de un vuiet nedeslușit, de mînie sau de durere. Nu se putea ști. Jos, în orașul care nu mai avea nimic din viața și din frumusețea dinainte — zidurile erau rupte și rînjite, peste tot, și nici nu se mai cunoștea pe unde fuseseră străzi — se adunau morții și răniții și se stingeau ultimele focuri. Și se auzeau comenzi și strigăte, clinchete de lopeți și scrîșnete de mașini, aceleași și aceleași vuiet surd și greu. În spatele lui, în vilă, se făceau pregătiri de plecare. Ai lui, cei pe care îi îmbogățise, se pregăteau s-o șteargă

de-acolo. Nu știa unde și nici nu i-a întrebat. I-a lăsat, cu un fel de scîrbă, și-a plecat, a pornit-o spre orașul de care se legase așa de mult, fără să știe de ce, a trecut pe lîngă șiruri de răniți și de morți, s-a întîlnit cu un elefant înnebunit de groază și a înțeles abia atunci de unde veniseră urletele, noaptea ; bombardamentul lovise și grădina zoologică. Și a asistat cu durere la împușcarea animalului, care dărîma și sfărîma totul în jur. Și-a văzut apoi pe cîmp cîteva girafe și-un cîrd de maimuțe. Și i s-a părut, deodată, că a nimerit în infern și-a umblat năuc pînă cînd a ieșit de-acolo. Dar n-a mai ieșit întreg, a dus cu el ceea ce văzuse, a dus și a păstrat în amintire, în întreaga lui ființă, mai mult decît și-a putut închipui. Mult timp după asta, își amintea, cu o limpezime care îl îngrozea, de întîmplări și împrejurări pe care nu știa că le văzuse atunci, intraseră în el fără știrea și fără voia lui. Îl opriseră la un post de control, dimineața, și-l închiseseră într-o șură mare și-l mai verificaseră încă o dată, după două zile. Abia scăpase de-acolo, abia ieșise și nici nu se mai întorsese la Praga, de unde plecase, unde își aveau sediul atunci, de unde fusese trimis la Dresda — „în misiune". S-a strecurat pe căi ocolite, prin munți și printre fronturi, pînă la Varșovia. A găsit și acolo, însă, alt oraș, eliberat de nemți dar dărîmat, mai prăbușit decît îl știuse el. A căutat-o pe Crista-Cristina, cum îi zicea el, și-abia a dat de ea. A căutat-o, așa, ca într-o orbire, să-i spună că s-a întors cu un singur gînd : să nu mai plece nicăieri. Ea l-a ascultat și-a zîmbit rece, cu un zîmbet rău și dur. Nu mai avea copii, Crista, nu mai avea bărbat, nu mai avea nimic. „Noi eram aici, i-a spus ea, și frontul era aproape !..." „Care *noi* ? !..." „*Noi*, cei care ne-am ridicat împotriva nemților... Pentru că eu..." Ea era soție de ofițer și bărbatul ei cînd plecase, plecase în străinătate prin România și-i scrisese ultima oară din București. Și poate că de aceea îl îngăduise ea pe el, pe Grozea. Nu știa nici ea, poate că o făcuse

și de nevoie, pentru copii. Se hotărîse apoi, lăsase iubirile și intrase și ea în luptă, alături de alții, atîția. Fuseseră înfrînți, însă, încă o dată, și orașul lor fusese distrus, casă cu casă. „...Și frontul era aproape, dar nu ne-a venit nici un ajutor de-acolo !... Am rămas singuri, față în față cu nemții !... Și-acum, noi luptăm împotriva tuturor !... Pentru Polonia !..." Era și exaltare în glasul ei, nervozitate, disperare, dar era și convingere, o credință de nezdruncinat. „... Și dumneatale, i-a mai spus, dacă vrei să rămîi cu mine, trebuie să rămîi cu *noi* !..." El a șovăit, vroise să-i spună altceva și pînă la urmă nu i-a mai spus nimic. A căutat-o după cîteva zile — se hotărîse, în sfîrșit, — dar ea era întinsă pe o masă, cu cizmele pline de noroi, umed încă, și cu o șuviță de sînge atîrnîndu-i din colțul gurii. Fusese împușcată de o patrulă, noaptea, cînd se întorceau dintr-o misiune de-a lor. „Ei, măcar, s-a gîndit Grozea atunci, au luptat... Au făcut tot ce se putea face... Dar a fost în zadar !... Fiindcă tot s-a-mplinit ce trebuia să se împlinească... Și eu..." El ar fi trebuit să se ducă mai întîi în stepa unde își schimbase hainele și identitatea, să devină iar ceea ce fusese mai înainte. Era singura soluție, i se părea lui, i s-a părut. De aceea a și venit acasă, atunci, în țară, să pună capăt tuturor travestirilor și peregrinărilor. Dar n-a stat mult nici aici — trei zile și trei nopți — și a plecat pe urmă mai departe, spre apus. Erau prea multe lucruri la mijloc, se gîndise el — schimbarea identității, relațiile lui cu nemții, toate împrejurările pe care le trăise sau le văzuse în anii aceia, împrejurări și întîmplări pe care n-avea cum să le justifice, față de ai lui și nici măcar față de sine însuși. „Eu nici nu mai exist, de fapt, a spus omul acela atunci, cînd a plecat din nou din țară — eu nu mai sînt eu !... Am nume de haiduc !... Și haiducii-s fără șanse în ziua de azi !... Astăzi cine vrea să trăiască, trebuie să fie șarpe sau cîine..." Și-a plecat iar, s-a dus în lumea largă. Un timp, la început, a stat prin Germania, pe

urmă s-a dus în Australia, din Australia s-a dus în Alaska, din Alaska în Canada. Dar pe unde n-a umblat omul acela — Grozea — de care vorbea Jilu acum, cu tristeţe şi cu indiferenţă. Şi cîte meserii n-a făcut : a fost păstor în Paraguay, hamal la Rio, pescar şi vînător de balene, valet şi slugă. Ba într-un timp a fost şi medic, — „fără voie", se înţelege. Asta se petrecuse în Peru, unde cunoscuse un doctor, pe domnul Osvaldo, un italian foarte simpatic, dar serios şi cumsecade, cu vederi democratice. De aceea şi plecase, dealtfel, din Italia, ca să scape de Mussolini. Acum avea un spital, într-un fel de colonie, unde trăia împreună cu fiică-sa, o fată frumoasă şi sălbatică — Bianca o chema, dar bătrînul îi spunea alintînd-o, Grazzia. El l-a oprit acolo pe Grozea. Cînd a auzit că e român, l-a invitat la *ranch*-ul lui, la fermă ; ferma lui nu era chiar fermă şi nici casa lui nu era castel. Aveau şi ei o căsuţă acolo şi-o grădină mare, o împrejmuire sălbatică. Şi un grajd aveau, o baracă lungă, în care ţineau caii. Caii erau slăbiciunea fetei şi doctorul se făcuse luntre şi punte, să-i împlinească voia. Şi-n ziua cînd a ajuns Grozea acolo, fata l-a întîmpinat călare, l-a petrecut pînă la „fermă", apoi a plecat, i-a întors spatele şi s-a dus, parcă i-ar fi fost scîrbă de ceva. Seara, cînd a intrat în salonul în care stătea el de vorbă cu doctorul, era îmbrăcată altfel, cu o rochie lungă şi bătîrnească şi nu mai semăna deloc a amazoană. Dar era frumoasă şi aşa. Şi Grozea — de fapt, pe el îl chema altfel acum şi era medic de meserie, fiindcă aşa îi fusese prezentat lui Osvaldo — a tresărit cînd a văzut-o şi a tăcut un timp. Apoi, cînd a vorbit, parcă a vorbit altfel. Nu şi-a dat seama cu adevărat de substratul acestei schimbări decît mai tîrziu. Atunci a acţionat numai, s-a purtat după impulsul dorinţei de a se face plăcut, ceea ce a şi reuşit. Dar asta a dus la prelungirea vizitei, întîi cu o zi, pe urmă cu trei, pînă cînd a ajuns la trei luni de zile...

VI

Mihai ascultă un timp, atent și îndoit, apoi se sculă din nou în picioare și începu să se preumble prin casă, uitîndu-se din cînd în cînd la Jilu, privind-o și pe Mama în răstimpuri, cum sta ea acolo, lîngă sobă, dreaptă și neclintită. „Dar ea, spuse el întrebător și nesigur, ce-ar face dacă eu... Ar fi de partea mea sau de-a lui ? !..." Era greu de răspuns, pe loc și exact, și el se gîndi că situația era mult mai încurcată și că ea ar fi de partea lui Jilu, dacă ar vroi el să-l aresteze ori să-i facă facerea, atunci, noaptea, iar dacă ar fi Jilu cel care scoate sabia, ea ar ține cu el. Și-adăugă apoi, întări ceea ce apucase să gîndească, spunînd, fără a se liniști, că ea era Mamă, mai presus de orice. „Da, mai spuse el, asta-i slăbiciunea ei și-n asta stă toată tăria ei !... Și-acum în seara asta chiar, dacă nu s-ar fi întors ăsta..." Se uită iar la frate-său, fiindcă îi spusese frate în cele din urmă și se mînie și mai tare din pricina asta, parcă l-ar fi obligat cineva să-i spună așa lui Jilu. Îl cercetă dintr-o parte și se miră cînd văzu cum se schimba ăsta, cum îi dispăreau și cum i se zvîntau lacrimile acelea mari, care îi împurpurase obrajii mai înainte. Nu-i veni să creadă și se așeză și-l ascultă — Jilu șovăi puțin, se foi pe scaun, dar nu se opri, vorbi mai departe, de Osvaldo și de fata lui — urmărindu-i fața, cum se zvînta, făcîndu-se ca scîndura într-un timp, îmbrobonindu-se apoi din nou, dar nu cu lacrimi, ci cu sudoare, cu o sudoare adevărată și grea, care îi dădea un aspect hîd, de om căzut și bătrîn, îmbătrînit, descompus, — „de mincinos și de ticălos", cum îi spuse Mihai în cele din urmă, cînd nu se mai putu stăpîni, „de bandit adevărat și de neîntors din drum". Nu-i plăcură nici lui vorbele astea, șovăi puțin, dar tot nu renunță la ele, — „E bandit, e decăzut ! spuse el repede. Un asemenea om !..." — și-l întrebă pe Jilu, mai aspru decît ar fi vrut și decît ar fi trebuit, de ce tot umblă cu ocoluri, de ce tot caută justificări și-i înșiră lui

poveşti şi snoave, fel de fel de parabole ?! Jilu nu-i răspunse, tăcu şi se uită lung la el, tot aşa, ca de departe, cu tristeţe. Vorbi Mama în locul lui, îi luă apărarea, îl îndemnă să vorbească, să ştie şi ea prin ce trecuse el, fiindcă de ceilalţi, spuse ea, nu ştia nimic, muriseră departe şi ea îi plînsese fără să-i aibă aici, în ceasul morţii, plînsese pe nişte scînduri goale şi reci.

— Dar de voi, de amîndoi, mai spuse ea, venind lîngă ei, la masă, aş vrea să ştiu măcar atîta : cum aţi murit !... Da, da, Mihai, nu te uita aşa la mine, că tot nu mă sperii, să ştii !... Pe mine nu mă mai sperie nimeni şi nimica !... Nici dacă dă cu tunu' în mine !... E rău, e bine, dar „aşa stau lucrurile" !... Şi voi, acuma, ia mai luaţi şi mai beţi nişte vin, că-i bun tare !...

Le puse vin în pahare, întîi lui Jilu, pe urmă lui Mihai — şi nici nu luă seama că se umpluse casa, cît vorbise ea şi că ei se domoliseră. Toate se schimbară în casă în clipele acelea. Pînă şi Rex se nelinişti şi se împieptoşă, uitîndu-se la stăpînul său. Dar Mihai nu-i spuse nimic şi nici nu-l luă în seamă. Gustă din vin şi aşteptă iar, fără să ştie ce aşteaptă. „Ea o să mă-ncurce ! se gîndi el. Orice-aş face, nu pot să nu ţin seama de ea !... Iar ăsta... Înviatul ăsta din morţi... Despre care eu am vorbit altfel peste tot... Şi-acum... Adevărul a ieşit deasupra !... Şi eu, n-am ce face !... N-am cum să-l împing înapoi !..." „Da, fiindcă adevărul ăsta-i legat de un om..." „De-un om ? !..." „Da, de-un om !..." Jilu îşi bău vinul, încet şi îndelung, parcă ar fi băut o vadră întreagă, şi-i spuse Mamei pe urmă să-l lase să vorbească, o rugă să nu se neliniştească.

— Da, poate că aşa ar fi fost bine, îi spuse el lui Mihai, adresîndu-se numai lui de data asta — să vorbesc de-a dreptul, cum ai zis tu ! ?... Dar să ştii că n-am vrut să mă ascund... Am vrut să vorbesc despre altul, ca dinafară... Să pot judeca altcum lucrurile... Fiindcă în toate peripeţiile mele au fost şi momente şi împrejurări cu care nu mă pot mîndri... Atunci, de pildă, la doctorul Osvaldo,

am fost primit frăţeşte, părinteşte... Şi eu ce-am făcut pînă la urmă ? !... Ei, asta-i o treabă aşa de încîlcită, că-mi vine, nu ştiu cum, s-o ocolesc... Dar acum, dac-am ajuns la ea, n-o mai ocolesc... Şi-aşa n-am mai povestit cu nimeni demult... Doar acolo, la doctor, am avut un prieten de-aici de pe la noi, din Buzda... Gheorghe îl chema şi era leat cu mine... El căzuse prizonier la nemţi, ajunsese în Germania, în zona franceză şi plecase apoi în America de Sud... Şi-acum era căsătorit cu o slujnică a doctorului, cu o italiancă... Şi era şi el un fel de slugă pe „domeniul" doctorului Osvaldo, care era un om deosebit, îngăduitor, bun, cu vederi democratice, cu simţul omeniei în el... Şi Gheorghe din Buzda n-o ducea rău acolo, dar tot se pîrpălea... „Domnul doctor, îmi spunea el — că eram socotit doctor acolo, cum îi fusesem prezentat lui Osvaldo, la Lima — aşa mi-i dor de casă, cîteodată... Aşa aş pleca şi aşa m-aş duce.. Am un copilaş aicea... Şi femeia asta a mea îi cumsecade... Şi domnul Osvaldo şi cu domnişoara sînt buni şi nici nu seamănă a stăpîni, că eu am fost slugă şi pe la noi... Dar tot aş pleca, să ştii !..." Se chinuia şi se pîrpălea şi-mi aţîţa şi mie aleanul, fiindcă şi eu eram ros de *dor*, de boala asta rea şi grea, fără leac !... Îmi era *dor* şi mie de mama... Îmi era *dor* de casă şi de ţară... Şi de tine-mi era dor, Mihai... Şi visam zăpezi, cîteodată, cum v-am spus cînd am venit eu aici... Zăpezi şi ninsori... Cîteodată, măcar, mi se usca cerul gurii de *dor* şi de alean... Şi-mi era sete, dar nu de apă... Şi-mi venea s-o pornesc încoace, iarna mai ales, cînd ştiam că-i iarnă aici... Cînd simţeam eu asta, c-o simţeam... Nu ştiu ce şi nu ştiu cum, dar venea pînă la mine un abur blestemat... Prin pămînt ori prin văzduh... Nu ştiu, dar venea... Şi-acum, uite că m-am întors, sînt aici, numai că zăpezile după care am tînjit eu sînt grele şi aspre... Da, sînt foarte grele şi foarte aspre... Dar să lăsăm asta şi să ne-nturnăm

la ce vă spuneam adineauri, la titulatura mea de doctor... Nu mi-o luasem eu, mi-o dăduse domnul Arnold pe care îl știam de la Varșovia și care trăia la Lima acum, sub alt nume... „Vei fi doctor, mi-a spus el, fiindcă în societatea în care mergem deseară, sînt numai intelectuali..." Și eu am acceptat, fără să tresar, era normal... Trăiam de ani de zile sub alt nume și avusesem, cu adevărat sau numai de formă, fel de fel de meserii... Apoi a ieșit ce-a ieșit, fiindcă, doctorul Osvaldo a luat-o de bună și s-a bucurat, dacă a văzut că îmi prelungesc vizita... Mi-a acordat toată încrederea, nădăjduind și dorind să rămîn acolo... Fata, cum am mai spus, mi se pare, s-a purtat altfel, la început... Era mai reținută, mai stăpînită... Pe urmă s-a schimbat, a trecut peste toate reținerile... Era o făptură aparte, cum n-ai să găsești așa ușor în lumea asta a noastră, frămîntată și murdară, plină de puroi... Citise o groază de cărți — bătrînul avea o bibliotecă mare și bogat înzestrată — dar nu știa mai nimic din suciturile și-ncîlciturile vieții de azi... Trăise izolată, lîngă un tată bun dar cam ciudat și, cum rămăsese orfană de mică, o crescuseră slugile... Cunoscuse viața numai pe o parte, nu știu cum să spun... Și-acum descoperise și altă latură... Și era bucuroasă și se agățase de mine, ca iedera de pom... Mă lua la plimbare, mă ducea peste tot... Și-l mustra și-l certa pe bătrîn, dacă mă chema la spital... M-am dus, totuși, de vreo cîteva ori... Am îmbrăcat halat alb și-am umblat împreună cu doctorul prin toate saloanele spitalului, el vorbindu-mi tot timpul în ce situație se afla fiecare bolnav, iar eu tăcînd și înghițind în sec, fiindcă nu știam nimic, nu înțelegeam nimic... Jucasem multe roluri pînă atunci — de adjutant și de furier, de ofițer SS și de curier diplomatic, de mare negustor și de profesor — și mă descurcasem, o scosesem la capăt... Dar acum nu-mi era ușor de fel și mă pîrpăleam mereu... „Ar trebui să le

spun, mă gîndeam eu cîteodată, ar trebui să le dezvălui adevărul... Să știe și ei ce-i cu mine... Și-atunci, dacă nu mă alungă..." Dar nu îndrăzneam, n-aveam curajul... Mi-era teamă să nu se spulbere totul... Mi-era teamă pentru fată... Și-amînam, de la o zi la alta, uitînd cîteodată, cît eram cu fata, de minciuna în care mă scăldasem, lăsîndu-mă în voia dragostei pe care o trezisem în sufletul fetei și care mă cuprinsese și pe mine în mrejele ei... Se hotărîse logodna de-acum și eu eram socotit de-al casei și eram prieten cu toți... Pînă și Gheorghe din Buzda se împăcase cu gîndul ăsta și-mi spunea mereu că bine fac, dacă mă însor și dacă rămîn și eu acolo... Că nu mai pleacă nici el nicăieri... Pe urmă, însă, la scurt timp după asta, tot l-am găsit plîngînd într-un ungher... L-am întrebat ce s-a întîmplat... Și el mi-a spus, printre hohote, că i-au scris de-acasă, de-aici, că a murit taică-său..." Am primit carte de la frate-meu ! zicea el. Și-mi spune c-a murit, s-a prăpădit, într-o dimineață... Și-acum, dac-a murit el, degeaba mă mai duc eu acasă, că tot nu-l mai văd... Și eu... Cum ne-a risipit războiul, Doamne... Și dumneatale, domnu' doctor... Tot așa ați ajuns pe-aicea..." „Tot așa, dar nu-mi mai zice domnu' doctor... Zi-mi pe nume..." „De ce să nu vă zic așa ?... Sînteți om cu carte, sînteți învățat și vă vine mai ușor... Dar mie-mi vine mai greu, c-am făcut numai trei clase și-am crescut pe cîmp... Pînă cînd m-au luat la armată..." A tăcut puțin, și-a șters lacrimile cu dosul mîinii, și-a aprins o țigară după aia și mi-a spus că pe la noi îi iarnă acum... „Poate că ninge, domnu' doctor... Și Murășu-i înghețat... Și frate-meu se duce să dea de mîncare la vite... Ori poate că vine de la mormîntul bătrînului... Dar nu cred, c-au trecut multe zile de-atunci... Și asta se face mai înainte, mai aproape de înmormîntare... Se merge trei dimineți lă rînd la mormînt, cu o oală de cărbuni aprinși... Și se-nconjoară mor-

mîntul și după aia se dă cu oala de cruce... Cunoașteți obiceiul ăsta, domnu' doctor ?..." I-am spus că-l cunosc și-am vrut să stau mai mult de vorbă cu el, să-l împac, ori să ne-nțelegem cumva, să fugim amîndoi de-acolo — dar n-am mai apucat... A venit Bianca și era așa de voioasă și de petrecută cu firea, că m-am speriat, cînd am văzut-o... „Oho ! a făcut ea într-o românească aproximativă. Fericirea... Bucuroasă..." Mi-a spus după aceea că vom avea un copil și va trebui să ne grăbim cu căsătoria... Și m-a rugat să nu-i spun nimic bătrînului, să fie asta o taină a noastră... După aceea m-a întrebat de ce m-am făcut așa de palid și de ce am tăcut deodată... Eu am mințit-o, i-am spus că din pricina emoției, a bucuriei pe care mi-o făcuse, pe neașteptate... Pe urmă ne-am plimbat și-am povestit împreună, pînă tîrziu... Și ea se clătina mereu și o făcea pe mama de-acum, copilărește... Și-mi cerea să am mai multă grijă de ea, să mă port frumos cu copilul și să nu mai fiu supărat... Zicea că mă lasă să-i pun nume românesc, fiindcă ei îi plăceau mai mult numele românești : erau mai aspre, mai fierbinți... Dar cîte nu-mi povestea, cîte nu mi-a povestit ea în cele două săptămîni, cît a durat povestea asta de necrezut, care ar fi continuat, dacă n-ar fi intervenit un anumit fapt, legat direct de meseria mea de-atunci, de firma pe care o purtam, de rolul pe care îl jucam eu atunci... Asta a fost într-o sîmbătă, după-amiaza... Doctorul Osvaldo era plecat la Lima și-n colonie s-a ivit un caz grav, o apendicită cronică... Era nevoie de o intervenție chirurgicală cît mai urgentă... Și cum doctorul lipsea, toți s-au gîndit la mine... Pînă și Bianca, fata, a venit și m-a rugat să mă duc, să salvez omul... Eu, ce era să fac, am ocolit-o cît am ocolit-o, apoi am plecat la spital, mi-am îmbrăcat halatul și m-am îndreptat spre sala de operații... Pe Bianca am lăsat-o acasă și-am rugat-o să stea acolo, fiindcă nu știam nici

eu ce se va-ntîmpla... Şi-mi era teamă... O soră, o mulatră bătrînă şi cumsecade, m-a şi întrebat de ce sînt aşa de palid... Nu i-am răspuns şi-am dat din mînă, că trece... Apoi m-am îmbrăcat cum se obişnuieşte, pentru operaţie, mi-am pus o mască pe faţă, mi-am tras mănuşile şi m-am apropiat de masa de operaţii... Omul era anesteziat, era adormit... Ar fi trebuit să încep, ar fi trebuit să-l tai, dar n-am putut să fac nimic... Am luat bisturiul, am stat puţin aşa, cu el în mînă, parcă nici n-aş fi ştiut pentru ce-i făcut, pe urmă l-am pus de o parte, spre surprinderea celor din jur... Pe urmă am plecat... Pe coridor, pînă la ieşire, mi-am sfîşiat masca şi mi-am smuls mănuşile... Pe urmă mi-am aruncat halatul şi-am ieşit ca un hoţ din spital, fugind... Ce-a mai fost în urmă, nu ştiu, fiindcă n-am mai stat acolo nici un minut... Am plecat cu ce eram pe mine, scrîşnind şi plîngînd... Domnul Arnold la care m-am oprit, la Lima, a rîs cînd i-am spus ce s-a întîmplat... Zicea că asta-i o prostie, un fleac şi că se miră de mine, c-am devenit aşa de milos şi de sentimental... Şi m-a întrebat dacă n-aş vrea să fac un drum pentru el şi pentru prietenii lui — dumnealui avea şi prieteni, destui, în toată America de Sud — pînă în Spania... Fiind român — „românul lor din Varşovia" — îmi va fi mai uşor... Şi că pe urmă, el şi prietenii lui, mă vor răsplăti, îmi vor crea şi mie o situaţie stabilă, în Sud... N-am primit şi-am plecat de capul meu mai departe... M-am dus în Paraguay şi-am lucrat un timp ca paznic, la o crescătorie de vite, sus, pe platouri... După aia am plecat mai departe, că nu mai aveam astîmpăr, după ce fugisem de la operaţie, de la spital... Patru ani de zile am vagabondat aşa, lucrînd ce se nimerea, trăind o viaţă dezlînată, de cîine, bînd astăzi ceea ce cîştigasem ieri, luînd-o apoi din nou de la capăt, cu aceeaşi îndîrjire... Am străbătut şi-am bătut aşa Columbia şi Venezuela, Paraguay şi Bolivia,

Chile și Brazilia și-am fost odată și în Peru, dar la *ei* n-am îndrăznit să merg... Mi-era teamă de adevăr, mă gîndeam că omul acela murise, precis... Iar ea... Ea nu murise, născuse un copil, dar îmbătrînise, se ofilise... Și doctorul tot așa arăta, cînd l-am văzut eu : era scăpătat și dărîmat... Întrevederea asta, vederea, de fapt, fiindcă *ei* nu m-au văzut pe mine, a avut loc într-un port... Eu stăteam pe chei atunci, cu niște prieteni de-ai mei, vagabonzi și băutori, adunătură... Mă soream și mă uitam la apele Oceanului, cum veneau mereu către țărm, fără să-l ajungă vreodată... Încercam să mă gîndesc la ceva și nu izbuteam... Băusem mult, noaptea, avusesem bani și mă bețivănisem, c-așa făceam mereu de la un timp, cînd aveam bani... Și-acum tot așa făcusem și eram cam sfîrșit și cam leșinat... Și-apoi, nu știu cum s-a făcut, c-am auzit, în toată hărmălaia și-ntre toate bocăniturile acelea, un glas de copil, care mi se părea cunoscut... M-am uitat îndelung în jur, am așteptat puțin, apoi, cînd am dat de locul unde se ridica glasul acela — am dat și de *ei*... Erau pe puntea unui vapor toți trei... Și copilul tot striga, la pescărușii și la mare... Era copilul meu, dar eu nici nu știam măcar cum îl cheamă... Și-am vrut să-i strig, să fug pe chei, să le fac semne, dar n-am putut... N-aveam glas, eram înlemnit, uscat... Și-am stat acolo pînă cînd au plecat... Și le-am făcut cu mîna la despărțire, împreună cu alții... Și ei mi-au răspuns, au răspuns țărmului, neștiind că sînt și eu acolo... Dar nici eu nu știam unde se duc ei... Și nici acum nu știu... Poate că au venit în Italia, de tot... Ori poate că au venit numai așa, în vedere... Într-o vizită... Nu știu asta... Nu știu și gata...

— Dar cum ai venit aici știi ? întrebă Mihai din nou, cu aceeași mînie aspră și tulbure, pe care nu și-o mai putea înfrîna ; ar fi vrut, dar nu putea, nu găsea nici o soluție pentru încurcătura în care intrase, pe neașteptate,

şi poate că chiar de aceea îl aţîţa aşa de mult purtarea fratelui, de aceea nu-l putea asculta cu luare-aminte, fiindcă îi stătea în ceafă o grijă grea, care se năştea din celelalte griji, din ultimele zile. — Asta ar trebui să mi-o spui tu mie, dac-o ştii !... Cum te-ai făcut spion ! Cum ai ajuns să-ţi trădezi ţara !...

Jilu tăcu şi aşteptă, în acelaşi fel, cu aceeaşi neclintire în el, de pămînt ori de ape oprite locului, de ape mari şi adînci.

— Da, le ştiu şi pe astea ! spuse el pe urmă. Şi-aş fi ajuns oricum la episodul ăsta, chiar dacă nu m-ai fi împins tu din urmă...

— Vrei să zici, cu alte cuvinte, c-ai luat-o organizat, întîi mi-ai vorbit de lucrurile mai de suflet !

— Nu, nici vorbă !... Am vorbit cum s-a nimerit... Şi-abia acum îmi dau seama cu adevărat, prin cîte am trecut... S-au trezit toate, că omul aşa-i făcut, duce cu el o pulbere de simţăminte şi de gînduri, care se trezesc şi sclipesc, cînd nici nu te aştepţi, cînd nici nu se aşteaptă el !...

Mihai zîmbi neîncrezător.

— Frumos spus, zise el, poetic chiar !... Mai scoate la iveală o scînteiere de-asta, un gînd de ăsta de-al tău !...

— Numai unul ? întrebă Jilu, mişcîndu-se puţin, pe dinăuntru. O să scot mai multe, că eu n-am nimic de ascuns !... Şi dintre gîndurile şi amintirile astea o să-ţi spun acum de o împrejurare pe care am trăit-o cînd m-am întors din Polonia... M-am întîlnit atunci, în munţi, cu un cioban bătrîn... „Vii de departe ?“ m-a întrebat el. „Din cea ţară, i-am spus, de *dincolo !...*“ „Aha ! a făcut ciobanul. Şi meri acasă acuma ?...“ „Da, acasă !...“ „Îi mai bine, orice-ar fi, da-i mai bine !... Că şi eu am fost dus odată, la America !... Şi-am venit, după Unire !... Nu ştiu dac-am făcut bine, da am venit !...“

— Altă parabolă, spuse Mihai, altă snoavă !

— Nici una, nici alta : e adevărul adevărat !

— Dar de ce n-ai rămas aici, dacă-i adevărul adevărat ?

— De ce ? !... Eu știu... Poate pentru că fusesem încurcat cu nemții, ori pentru că dezertasem și umblasem cu acte false pe urmă... Pentru că eu, cum am zis, dacă-ai înțeles, nici nu mai existam... Se întîmplaseră atîtea în anii aceia, și bune și rele, și eu rămăsesem pe dinafară, mi-am dat seama de asta atunci, cînd m-am întors din Polonia... De aia am și plecat atunci, din nou...

— Și de venit de ce-ai mai venit, acum, dacă ți-ai dat seama de-atunci ce-i cu tine ?

— Ți-am spus de ce-am venit !... N-am mai putut sta !... Și-apoi ce crezi tu, că omul are de fiecare dată un scop precis în față ?

— Sînt convins de asta !

— Eu nu sînt !

— După tine nu se poate lua nimeni !

— De ce nu ? !

— Pentru că tu ești ceea ce ești : un vîndut și un trădător !

— Vîndut și trădător ? !... Altceva ce mai știi tu să-mi spui ?

— Știu destule, n-ai grijă...

Celălalt tăcu din nou.

— Ce anume ? întrebă el apoi, mîniindu-se, cu greu, ca într-o urnire de roți mari și aspre. Să-i scoți mamei icoanele din casă și te uiți urît la mine, nu ?

— Asta-i treaba mea și-a mamei !

— Ba-i și-a lui ! spuse Mama brusc și cam tare. Fiindcă și el mi-i fecior, nu numai tu !... Amîndoi îmi sînteți feciori,

mă, cum de nu-nțelegeți voi lucrul ăsta : că-mi sînteți deopotrivă ? !... Și dacă nu vă potoliți vă leg pe amîndoi !... Mămăliga voastră de copii, dar ce copii mai sînteți și voi, ce feciori sînteți voi, că nici vinul nu-l beți cumsecade ? !... Vă smeriți și vă tot suciți !... Și vă cercetați și vă mușinați, de parcă ați fi cîini, nu oameni !... Zău așa, zăul lui Dumnezău dacă mai pot pricepe și dacă mai pot eu să tot stau așa !... Și să mă uit la voi, cum vă hărțuiți și cum vă-ndușmăniți !... De parcă nici n-ați fi frați, parcă n-ați fi făcuți de una și aceeași *mumă* !... Pe care n-a doborît-o nici un necaz din picioare !... Și pe care nici voi, acum, n-o s-o doborîți !... Mămăliga voastră de neîmpliniți și de nechibzuiți !...

Vorbind și umblînd, Mama se domoli, își dădu seama că se mîniase și se mustră iar. „Tu n-ai voie să te mînii ! își spuse ea. Auzi, Ravecă ? !... Lasă-i pe ei să fiarbă !... Da, îi mai bine așa : să-i las pe ei să se hărțuiască !... Fiindcă atunci, dacă fac lucrul ăsta..." Le umplu iar paharele, potrivi flacăra lămpii și se dădu de o parte pe urmă. Și nu mai spuse nimic, dar tresări cînd îl auzi pe Mihai vorbind din nou, cerîndu-i lui Jilu, cu mai puțină asprime, să nu se mai agațe de icoane și de alte lucruri și să spună mai bine cum intrase el în serviciul celor ce vroiau cu orice preț să cucerească țara asta a noastră, să stîrnească război în lume, ca să le crească lor profiturile și dobînzile, să se îmbogățească și s-o huzurească necontenit. Lucrurile astea, zicea el, ar fi fost bine să i le spună, fiindcă ăsta era adevărul : Jilu se vînduse. Oricîtă înțelegere s-ar dovedi, în fiecare caz din ăsta, oricîtă atenție i-ar acorda unuia sau altuia dintre fugarii sau dintre veniții cu parașutele — pînă la urmă tot aici ajungeai, la vînzare și la trădare, la omoruri și la mîrșăvii. Numai motivele și căile pe care a ajuns unul sau altul la isprăvile astea, sînt deosebite. Și-i normal, adăugase tot el, căutînd parcă să se con-

vingă și pe sine că era firesc să fie așa — și că pusese degetul pe rană — întrucît cine merge *acolo* și cine vine *de-acolo* nu poate veni decît așa : cu mintea sucită și cu sufletul vîndut diavolului, — „viţelului de aur al capitalismului, al burgheziei mondiale".

— Vrei să zici, spuse celălalt, zîmbind cu amărăciune, zvîntîndu-și în treacăt fruntea, că toți cei care vin de *dincolo* sînt puși pe rele, sînt infestați de morbul distrugerii și al vrăjmășiei ? !

— Bineînțeles ! răspunse Mihai, nu atît de prompt, dar hotărît, ferm. N-ar veni, dacă n-ar fi așa !

— Mai cinstit ar fi să se spună că nu pot veni altfel... Și-atunci...

— Da, spune, te-ascult, fiindcă văd că șovăi, fugi de generalizări ca dracul de tămîie !...

— Nu fug și nici nu șovăi, dar dacă ai adus vorba despre asta, să știi că generalizările sînt arme cu două tăișuri !...

— De unde pînă unde ? !

— De la cazurile pe care se bizuie și pînă la formularea lor prea tranșantă, dacă nu chiar pripită...

— Vrei să spui, cu alte cuvinte, că aprecierile mele sînt pripite ? !

— Sînt, cel puțin în cazul meu, pe care eu, vrînd-nevrînd, îl cunosc mai bine decît îl cunoști tu !

— Îl cunosc și eu acum... Nu l-am cunoscut pînă mai adineauri, dar acum îl cunosc !

— Asta înseamnă că noi amîndoi n-avem cum să ne-nțelegem...

— Nici nu doresc lucrul ăsta !

— Eu îl doresc... L-am dorit și-l doresc !

— Zău ? !... I-auzi la el : l-a dorit și-l dorește...

— Da !... Așa-i, cum zic eu !

— Dar cu spionajul cum îi, fiindcă văd că te fofilezi, cu răspunsul ?

— Nu mă fofilez defel, dar ne-am luat cu altele...

— Păi tu, văd că mereu te iei cu altele...

— A, nu !... Doar acum...

— Ce-i acum ?

— Nimica !... Doar atîta, că nu sîntem la interogatoriu...

— O s-ajungem și-acolo !

— Poate ! ?... Nu știu...

Jilu schimbă vorba, pe neașteptate, și-i spuse, dintr-o răsuflare, cum intrase el în „slujba imperialiștilor", cum ajunsese, din om liber și independent, angajatul altora — „spion". Zicea că de la un timp, serviciile de informații, cel american în special, începuseră să-l secondeze și să-l suspecteze. Umbla prea mult — umblase și văzuse prea multe — și-acum ei își închipuiau că e trimis de-aici, din țară, cu cine știe ce misiune. Și-i umblau și ei în picioare, îl urmăreau, se țineau după el. Și-ntr-un timp, după ce plecase din Peru, fusese arestat, în Panama, fără nici un motiv. Și tot așa îi dăduseră drumul, fără nici o explicație. Pe urmă, cînd lucrase în Venezuela, la o exploatare petrolieră, a stat o lună de zile într-o baracă — a aflat mai tîrziu cine era omul — cu un agent al serviciului de informații nord-american. Pe urmă, după ce s-au lămurit ce-i cu el, i-au propus să intre în serviciul lor. Și el a acceptat, a urmat o școală specială într-un orășel din Germania și-a venit aici, a fost lansat aici, împreună cu încă doi inși.

— Bine, poate că așa o fi, spuse Mihai mai încet, pus parcă pe analiză și pe cercetări mai amănunțite — dar nu mi-ai spus încă de ce ai acceptat lucrul ăsta, ce te-a făcut să-ți vinzi conștiința ?

— Conștiința m-a făcut !

— Nu-mi umbla cu vorbe-n doi peri și spune adevărul aicea, ca-n fața lui Dumnezeu !...

— Spune-i, Jilule, vorbi Mama, că ăsta-i judecătorul lumii întregi !... Ăsta...

— Lasă-l, mamă ! se rugă Jilu. Lasă-ne !...

Îi spuse apoi lui frate-său de ce intrase el în „serviciul imperialiștilor". Îi spuse adevărul-adevărat, îi mărturisi că se hotărîse, după ce hoinărise atîta și după ce jucase atîtea roluri — numai pe-al său nu și-l jucase ! — să se întoarcă în țară, acasă, cu orice preț. Hotărîrea asta era în el dar nu-l dominase și nu-l împinsese încoace decît atunci, după ce-i văzuse pe-ai lui, copilul, logodnica și socrul, venind spre Europa, spre casă.

— M-am săturat, spuse el, adunînd și aspirînd parcă tot aerul din casă — mi s-a urît să tot umblu de colo pînă colo !... Să mi se uite toți în farfurie, ce mănînc și cum mănînc !... Pentru că asta-i boala lumii de azi : neîncrederea, suspiciunea !... Nu ți se-ngăduie nici în somn să fii neutru sau independent !... Și dacă ești ori dacă vrei să fii așa, cu adevărat, devii periculos pentru toți și-atunci să vezi hărțuială !...

Se opri și tăcu, cînd își dădu seama că vorbise în gol și că frate-său se gîndea la altceva, aștepta altceva de la el. Și se mînie și mai tare, foindu-se pe scaun — pe scaunul pe care mai stătuse odată, în toamnă, cînd îi dăduse Mama de mîncare. Și se gîndi că nu mai există nici o speranță pentru el, de nicăieri. „Numai dacă-l lichidez, scap ! se socoti el, fără a se înfiora, fiindcă trecuse prin multe și era capabil de orice, Mihai avea dreptate în privința asta dar greșea în ceea ce privește gîndurile lui bune, de a se desface odată și pentru totdeauna de trecut. Numai așa poți ieși din capcana asta blestemată !... În care m-am băgat singur !... În care n-ar fi trebuit să mă bag... N-ar fi trebuit să mai vin acum, dacă am plecat atunci !... În 1945..."

— Aș vrea să te cred, spuse Mihai, tălmăcindu-și abia atunci gîndul asupra căruia stăruise — și vorbi rar și cam de sus, cu stăpînire de sine însă — tare mult aș vrea să te cred, să iau de bun tot ce mi-ai povestit tu, dar nu pot, asta-i, nu pot !...

— De ce nu poți ? întrebă Jilu cu un fel de grabă. Fiindcă, eu, mă...

— Da, poate că-mi spui adevărul, dar eu unul nu te pot crede !

— Dar de ce ?

— Nu știu nici eu, dar nu pot !

— Ți-aș spune eu, dar mi-i teamă...

— De ce să-ți fie teamă ?

— Fiindcă te superi imediat...

— Aici nu-i vorba de supărare !

— Nu, aici e vorba de ceea ce-aș fi vrut eu să-ți spun...

— De ce, anume ?

— De despărțania care s-a săpat între noi, pe care au săpat-o alții...

— În ce mă privește, nu dau vina pe nimeni... Convingerile mele.

— Convingerile tale sînt făcute de alții...

— Asta nici nu se poate...

— Ba se poate ! Cu mijloacele de astăzi — oricine-și poate face aderenți, în cîțiva ani de zile, orice regim...

Mihai se dezmetici, cumva, trecu peste șovăielile care îl încercaseră mai înainte, peste toate gîndurile de apropiere și de cercetare, de înțelegere — scrîșni și se opinti, dar trecu, le apăsă în jos, în fundul sufletului — și-l întrebă, cu asprime, la ce mijloace se referă. Și-l ascultă apoi, cu interes și cu uimire, cu un fel de neîncredere, firească pentru el, de neînlăturat de-acum. Jilu vorbea de ziare și de radiouri, de televiziune și de celelalte căi

— „Sînt zeci şi sute !“ zicea el — prin care oamenii sînt bombardaţi în permanenţă, cu idei şi cu păreri, gata făcute, cu scop cel mai adesea, de cîte-un stat ori de cîte-un partid, de către o clasă oarecare, burgheză sau proletară, care vrea să domine, să ajungă la putere ori să şi-o menţină, dacă o avea în mînă. Alăturarea asta îl făcu pe Mihai să tresară din nou, numai că celălalt nu stărui asupra ei şi vorbi, cu o mînie de neînţeles, despre hărţuielile şi despre mizeriile pe care le îndura omul, despre chinul şi destrămările pe care le suferea *dincolo*, în lumea pe care el o ştia bine de tot, pe degete. Se întoarse apoi la mijloacele pe care le au la îndemînă, astăzi, cei care vor să ameţească oamenii, pe cei mulţi.

— Totul e, spuse el, să ai mijloacele astea în mînă, să le poţi întrebuinţa cum vrei, să poţi călăuzi masele cum îţi place, să le dai muzică, dacă nu le poţi da de mîncare pe săturatele, să le arăţi mereu un viitor oarecare, îndepărtat şi ademenitor !...

Şi-i dădu exemple, pomeni de regimul lui Hitler, din Germania fascistă. Apoi, dacă văzu că frate-său se zbîrleşte şi mai tare, spunîndu-i că regimul hitlerist tocmai de aceea s-a prăbuşit cum s-a prăbuşit, în cenuşă şi scrum — se referi din nou la America, la ţări şi la lucruri pe care le cunoscuse bine în anii aceştia de peregrinări. Şi-adăugă că el nu neagă existenţa unor adevăruri şi că vrea numai să spună că în condiţiile de astăzi — cu mijloacele de informare şi de dezinformare care există — e foarte greu să alegi aceste adevăruri, să ajungi la ele şi să le păstrezi intacte după aceea.

— Nu cred ! spuse Mihai în grabă, parcă i-ar fi fost teamă să nu admită cumva ideea asta rea şi perfidă, — „duşmănoasă“. În lumea de azi există oameni care ştiu ce vor !...

— Şi cine sînt oamenii ăştia, comuniştii, da ? întrebă încet Jilu.

— Da, comuniștii !

— Știu, am auzit !

— Ce-ai auzit ?

— Că voi ați lămurit problemele lumii pentru totdeauna.

— Și ce, nu-i așa ?

— Nu !

— De unde știi tu ?

— Din ce s-a-ntîmplat pînă acum în istoria asta a lumii...

— Umbli la istorie, va să zică ? !

— Umblu după învățăminte, după adevăruri...

— Și care-s învățămintele astea ale tale ?

— Unul ți l-am spus : se referă la felul cum se creează convingerile în ziua de azi...

— Și-al doilea la ce se referă ?

— La socialismul și la comunismul tău, care vor fi peste două mii de ani ceea ce e creștinismul acum, o mișcare oarecare, o ideologie oarecare...

— Zău, domnule ? ! Înseamnă că ai dreptate cînd vorbești de înnebunirea oamenilor prin propagandă !

— Zi-i cum vrei, dar astea-s gîndurile mele, nu-s de împrumut.

— Și ce, ale mele sînt de împrumut ?

— Da, după cîte-mi dau seama, sînt de împrumut ! Tu primești soldă, ai uniformă, ești pus în slujba unor scopuri pe care poate că nici nu le-nțelegi !

— Dar tu-nțelegi scopurile pentru care ți-ai vîndut conștiința ?

— Ți-am spus de ce-am venit aici !

— Și-atunci, dac-ai venit pentru asta, de ce nu te-ai predat ?... De ce umbli de colo-colo, deghizat ? !... De ce te-ascunzi și te fofilezi ? !...

— De teamă !... Aici, la voi...

Jilu îşi aprinse o ţigară cu mişcări moi, de om necăjit şi frămîntat — asta îl izbi şi uimi în clipele acelea pe Mihai —, bău încă un pahar de vin şi-i spuse apoi că el nu pusese bază pe tot ce auzise, în legătură cu *Ţara* şi cu regimul de aici. Şi se căise, pe urmă. Situaţia era alta, nu semăna cu ceea ce li se spusese *dincolo,* nimeni nu alerga după oameni, nimeni nu era hărţuit şi urmărit, prins cu arcanul, cum se zicea. În afară de asta, zicea el, omul sărac se poate mişca mai uşor, nu mai stă sub spaima zilei de mîine, a unei umiliri permanente. Dacă muncea, îşi avea asigurată „pîinea cea de toate zilele". Lucrurile astea îl bucuraseră, cumva. El fusese şi rămăsese copil de oameni sărmani, suferise mizerie şi fusese umilit, în liceu, de unde fusese dat afară pînă la urmă, cu toate că era nevinovat. Şi aici, acum, exista o strădanie cinstită şi susţinută, de a înlătura mizeria şi umilinţa. Şi asta îi era pe plac, îi mergea la inimă. Şi nu numai asta, dar şi alte lucruri, multe şi mărunte.

— Atunci, ce te-a nemulţumit, domnule ? întrebă Mihai cu alt glas, mai potolit, mai blînd. De ce eşti aşa de frămîntat ?

— Din pricina atmosferei ! Asta m-a nemulţumit : teama şi suspiciunea, ceea ce ne împiedică pe noi doi să ne înţelegem !

— Asta-i altceva, asta ţine de convingeri !

— Şi convingerile de ce ţin ?

— De înţelegere, de priceperea unor adevăruri !

— Şi eu care credeam că ţin, de cele mai multe ori, de interes şi comoditate !

— Cum adică : de interes şi de comoditate ?

— Aşa, bine. Sînt oameni care se agaţă de nişte convingeri ca să le meargă mai bine, să cîştige mai mult şi

să trăiască mai îmbelșugat... Iar alții o fac din comoditate, din lene, să nu-și mai bată capul...

— Ce vrei să zici cu asta, că eu, unul ? !...

— Nu mă refer la tine, numai la tine !... Eu mă refer la o situație...

— Da, la o situație ? !...

— Da, și-aici...

— Dar de unde știi tu așa de bine ce-i aici ? Din școala pe care-ai făcut-o ? Din vagabondările tale ? Păi tu, Jilule — ți-aș zice frate, dar nu mai pot, mi se înțepenește limba în gură ! — ai recunoscut singur anumite lucruri, cu care nu te poți mîndri ! Ai dansat pe sîrmă în toți anii ăștia, ai crezut în căpitan, și-ai fost amăgit, ți s-au spulberat toate nădejdile pe care ți le-ai pus în el ! După aceea, din cîte am priceput eu, ți-ai pus nădejdile în mareșal, și-ai fost amăgit din nou ! Ai dus-o din dezamăgire în dezamăgire și-acum ai vrea să fii socotit erou ! Ai fugit de război și-ai umblat cu nemții pe urmă ! Ai dus pachete-n Germania și știu eu ce-oi mai fi dus și ce-oi mai fi făcut în vremea asta, la ce treburi te-au mai pus nemții, hitleriștii, pentru că nici ăia nu erau atît de proști, încît să nu se folosească de un aventurier oarecare, de un fugar ! Dacă n-ar fi fost nici o implicație, ai fi rămas aici, în '45...

— Ți-am spus de ce-am plecat !

— Mi-ai spus și poate că-i așa, dar eu tot aș avea o întrebare, deși n-am ajuns la interogatoriu...

— Și nici n-o să ajungem !

— Poate !... Dar pînă una-alta, spune-mi dacă n-a jucat un rol în toată povestea asta și colaborarea ta cu nemții.

— A jucat, am spus-o !

— N-ai spus-o !

— Mi-a scăpat !...

— Poate, dar cine știe cîte lucruri din astea nu ți-au scăpat ! Cine știe cîte blestemății n-au rămas în urma ta, în afară de cele pe care mi le-ai amintit !

— N-am omorît pe nimeni !

— Cu mîna ta poate că n-ai omorît, dar indirect ? !

— Ei, dacă-i vorba de asta, se schimbă treaba !

— Păi, vezi ? !

— Văd, dar eu nu mă gîndeam numai la mine !

— Dar la cine te mai gîndeai ?

— La tine, la voi, la *omul din Planțișa !*

Mihai clipi, descumpănit. Vroi să-i răspundă, să-i explice ce-i cu treaba aceea, cum s-a întîmplat nenorocirea, cum a fost hărțuit omul acela. Se răzgîndi însă — „Nu-l privește pe el, la urma-urmei, astea-s treburile noastre..." — și-l întrebă de unde cunoștea povestea asta. Jilu îi spuse, rar și cu aceeași potolire în glas, că asta n-are nici o însemnătate și că o cunoaște din auzite, de la niște oameni, fiindcă oamenii vorbesc între ei, la cîte-un drum, la cîte-un popas, n-ai cum să-i împiedici, nu le poți pune lacăt la gură, la toți. Pe urmă îi povesti cum s-a întîlnit el cu o fătuță, la capătul unui sat. Zicea că de cînd a venit aici singură fătuța asta — și Mama ! — s-a purtat omenește cu el. Întîmplarea asta cu fătuța îl impresionase pesemne în mod deosebit fiindcă o povesti în amănunțime, spuse cum era fătuța — bălaie și frumoasă, cu ochi verzi și cu o gură roșie și mică, desenată parcă, și cu obrajii rumeni și pufoși, ciufulîți și zîmbăreți, pusă pe joacă și pe năzbîtii.

— Abia ieșise în uliță fătuța asta ! spuse Jilu, trăind parcă din nou episodul acesta. Și eu abia scăpasem de-un milițian care mă legitimase și mă întrebase unde merg și de unde vin... Ea urmărise toată discuția și mă văzuse

cum înghiţisem în sec... Şi cum mă năpădise transpiraţia după aceea... Şi-a venit fuga-fuguţa după mine şi mi-a pus în mînă mărul cu care ieşise în uliţă, să-l mănînce...' „Ia-l, bade ! mi-a spus ea. Ia-l şi-l mînçă..." Şi eu l-am luat, i-am mulţumit şi-am plecat mai departe, mîncînd din măr... Şi parcă m-am simţit altfel, cînd l-am isprăvit... Eram liniştit...

VII

Lucrurile se încurcau şi se învălmăşeau, în loc să se limpezească, cum dorise Mama, cum nădăjduise dînsa, din tot sufletul. Ea urmărise şi urmărea toată discuţia, înfrigurată, roasă de o mie şi una de nelinişti, hărţuită de fel de fel de întrebări. Lor le era mai uşor, oricum, se înfierbîntau şi se domoleau, se repezeau unul la altul şi-apoi iar se molcomeau. Dar ei îi era greu, fiindcă îi urmărea pe amîndoi, tremura pentru amîndoi, în egală măsură, şi dacă într-o anumită clipă îl ocărîse pe Mihai, într-altă clipă, cînd nu avusese el dreptate, cînd vorbise cu răutate în glas, îl ocărîse şi pe Jilu. Nu se amestecase însă, se ţinea de o parte, făcea eforturi mari, să se stăpînească, îi îndemna să mai bea cîte un pahar de vin şi se gîndea, căuta şi ea o ieşire, încerca să desluşească izvorul vrajbei care stăruia între ei doi, în casa ei veche şi bătrînă, în care nu mai fusese vrajbă de cine ştie cînd. „Nu-i bine nici aşa, spuse ea cînd văzu că ei nu se apropie de împăcare — nu-i cum am crezut eu... Că se potolesc, dacă se hărţuiesc între ei... Se poate întîmpla şi asta... Dar se poate întîmpla şi altceva... Rău de tot !..." Eventualitatea asta, posibilitatea unei prăbuşiri ireparabile, o sperie şi mai tare, o mînie, o răscoli. Şi ea uită de soluţii şi de ieşiri şi sudui, în gînd, izvorul acestor hărţuieli : politica, îndîr-

jirile și împotrivirile care se infiltraseră și mai mult între oameni, risipindu-i și mai tare. „Chiar așa, zău ! spuse ea. Că-n satul ăsta al nostru... Lucrurile merg de la un timp într-un anumit fel... Înainte au fost unele și-acum sînt altele... De vreo cîțiva ani de zile, mai ales... Oamenii au fost liniștiți, un timp... După aceea s-au tulburat și s-au zburătăcit, mai tare decît înainte !... Și asta, numai și numai de cînd s-a venit cu *transformările* peste ei !... Cu cotele și cu impozitele, fiindcă așa sînt oamenii făcuți : dacă le dai se bucură, iar dacă le iei, se mînie tare !... Și ăștia, acum, prietenii și stăpînii lui Mihai, orînduiala pe care o apără el cu atîta înfocare, — prea au venit cu toate deodată peste oameni !... Cu toate și cu o asprime mult prea mare !... Nu s-ar putea, adică, să se facă bine fără a se face rău ? !... Nu de alta, dar răul cere rău, asprimea cere asprime, iar dușmănia tot dușmănie cere și naște !... Și-atunci, dacă o ținem așa, nu mai isprăvim în veci cu îndîrjirile !...“ Lăsă deoparte lemnul pe care vroia să-l pună în foc și ascultă, cu un fel de uimire, ce spunea Mihai, neîndrăznind încă să se bucure, așteptînd.

— ...Da, continuă Mihai, fără a se uita măcar la ea, vorbind numai cu Jilu, ar fi fost altfel cu toate, dacă nu m-ai fi ocolit cînd ai ajuns aici, dacă m-ai fi căutat, să stăm de vorbă !

— Am vrut s-o fac, răspunse Jilu, cu o potolire din care nu dispăruseră prudența și așteptarea, m-am gîndit la lucrul ăsta dinainte de-a pleca încoace, de *dincolo*...

— Și de ce nu l-ai făcut, dacă te-ai gîndit la el de-atunci și de-acolo ? !

— Am aflat că lucrezi unde lucrezi și n-am mai făcut-o... Am tot amînat-o... Și-acum, uită-te, că stăm de vorbă, mi s-a împlinit și vrerea asta...

— Ți s-a împlinit, e adevărat, dar ce, tu nu știai, dinainte de-a veni încoace, că eu lucrez unde lucrez, la securitatea statului ? !

— Nu știam, poate că mi-au ascuns lucrul ăsta, dinadins, ca să nu renunț la venire, sau poate că nu-l știau nici ei, cu toate că sînt documentați altfel, cunosc la perfecție tot ce se întîmplă aici...

Mihai zîmbi, de sus și ca de departe.

— La perfecție n-au cum să cunoască totul, spuse el pe urmă, cu o undă nouă în glas, cunosc unele lucruri, au date și fapte, dar datele și faptele nu epuizează niciodată o situație sau o stare de lucruri !

— N-o epuizează, dar o imagine tot dau, tot spun ceva, în măsura în care nu sînt umflate sau denaturate !

— E adevărat, ai dreptate, ai și tu dreptate, adică !

— Mă bucur, mă bucur foarte mult !

— Dar de ce te bucuri atît de mult ? !

— Pentru că am și eu dreptate și pentru că tu ai recunoscut lucrul ăsta !

— Bine, bucură-te, dar spune-mi, dacă vrei, de ce m-ai ocolit tu pe mine în 1945, fiindcă m-ai ocolit și-atunci, cu toate că eu nu lucram la securitate pe vremea aceea ? !

— Nu lucrai, e adevărat...

— Și-atunci, de ce m-ai ocolit, de ce n-ai dat față cu mine, fiindcă îți eram frate, cum îți sînt și-acum, cum zici tu că-ți sînt ? !

— Da, îmi erai, sigur că îmi erai, dar erai prea crud pe-atunci !...

— Iar acum sînt prea copt, da, prea bătrîn ? !

— N-am spus asta...

— Nici nu-i nevoie s-o spui !

— De ce nu-i nevoie ? !

— Pentru că asta reiese firesc din tot ce ai spus tu !

— Simplifici mult, enorm de mult, și-o faci cu scop !

— Și-anume, cu ce scop ? !

— Ca să ajungi mai repede la adevăr, la un anumit adevăr, care îți convine ție !

— N-ai dreptate, nu țin neapărat să te contrazic, dar n-ai dreptate !...

Îi povesti apoi, ca să-i arate, cumva, că lucrurile se leagă foarte strîns între ele, de un episod din copilărie, de o întîmplare pe care Jilu o uitase complet. Era vorba, de fapt, de o minciună de-a lui, de-a lui Jilu, copilăroasă, desigur, dar minciună, totuși. Asta se întîmplase într-o vară, cînd fuseseră lăsați ei acasă, să dea de mîncare la porci, la cloștile cu pui și la viței, să aibă grijă de gospodărie. Și el, Jilu, mai pleca de-acasă, se ducea la scaldă, la Mureș, hoinărea peste tot, împreună cu alți copii. Îl lăsa pe Mihai să se chinuie cu toate, cum putea, și-i spunea că îi va aduce niște jucării grozave, care erau ascunse pe nu știu unde, — o baroză în miniatură, un tractor și o mașinuță, o casă pe roți și o trîmbiță aurită, fel de fel de minunății.

— ...Îți amintești de povestea asta, întrebă Mihai cu o sclipire veselă în ochi, veselă dar și triumfătoare — de minciuna asta a ta, cu care m-ai amăgit o vară întreagă ? !

— Cum să nu-mi amintesc ? ! răspunse Jilu cam repede. Lucrurile s-au terminat cu o bătaie, cu o încăierare, fiindcă tu, dacă ai văzut că nu mai vin odată jucăriile acelea grozave, m-ai luat de guler într-o seară, înainte de-a se întuma mama și cu ceilalți frați de la lucru...

— Era normal, dar nu asta vroiam eu să spun !

— Dar ce ? !... N-oi fi vrînd să zici că în întîmplarea asta stă tîlcul întregii mele vieți ! ?

— Nu, n-am vrut să zic așa ceva... De data asta ai simplificat tu lucrurile !... Dar nu le-ai simplificat rău, să știi !...

Jilu dădu din mînă, a lehamite, și zîmbi într-un anume fel, cum nu-i plăcu nici Mamei, — „E înrăit și ăsta, se gîndi ea, e înveninat !...“ — și-i spuse lui Mihai, cu alt glas, mai așezat dar și mai depărtat, că nu făcea bine ce

făcea, şi-anume, că se înturna mereu la despărţanii şi la adversităţi.

— ...Lucrurile astea există, îşi continuă el gîndul, uitîndu-se de-a curmezişul mesei, parcă ar fi vrut s-o taie în două, pe diagonală, — n-are rost însă să le scoţi mereu la iveală, să te agăţi cu disperare de ele, să-ţi ascunzi neliniştile şi nemulţumirile proprii vorbind mereu de ele, să le aţîţi chiar, ca să poţi fiinţa, să nu te prăbuşeşti !...

— Adevărat, recunoscu Mihai din partea lui dar fără a mai zîmbi, asemenea tactici nu-şi au rostul şi nici n-au fost folosite, mai ales acum şi aici !

— Cum nu, dacă vii şi-mi spui că eu eram pornit pe minciuni şi pe ticluiri încă de pe cînd eram copil ? !

— N-am spus aşa ceva, ai spus-o tu !

— Cine, eu ?

— Da, tu !

Se prepicitară din nou, spre disperarea Mamei, dar nu-şi mai spuseră un timp nici o vorbă, parcă ar fi umblat fiecare în parte pe alte meleaguri, după alte fapte, să-şi sprijine îndîrjirile sau dorinţele de împăcare.

— ...Bine, să zicem că eu am spus lucrul ăsta, recunoscu Jilu într-un tîrziu, dar tu de ce nu vrei deloc, nici măcar în treacăt, să mă socoteşti pe mine ceea ce sînt : un om care a fost scos din făgaşul lui de nişte împrejurări nefaste, — de război, în primul rînd ! — şi care ar vrea acum să se întoarne la matcă ? !

— Pentru că nu-i aşa ! răspunse Mihai cu oarecare grabă în glas. Tu nu eşti ceea ce vrei să fii, ceea ce vrei să pari !

— Dar ce sînt eu : un vîndut şi un trădător ? !

— Da, asta eşti, Jilule ! Tu şi cei de-o seamă cu tine !

— Dar tu şi cei de-o seamă cu tine ce sînteţi ?

— Noi sîntem cu ale noastre !

— Cu ce : cu convingerile și cu principiile de clasă ?

— Da, cu convingerile și cu principiile de clasă !

— Da, dar tu știi că cele mai cumplite ticăloșii sînt cele care sînt săvîrșite cu convingere, din convingere, în numele unor idealuri ? !

— Nu știu asta și nici nu vreau s-o știu !

— De ce ?

— Pentru că nu mă interesează !

— Nici pe nemți nu-i interesau lucrurile astea, pe hitleriști, cum zici tu, cum ziceți voi !

— Apropierea-i forțată, cade-n gol, mă ! Noi știm ce vrem, nu sîntem automate, simpli executori !

— Vreți, nu vreți, tot acolo ajungeți, fiindcă un anumit *serviciu* cere o anumită automatizare, supunere oarbă, disciplină...

— Și care-i serviciul ăsta ?

— Cel pe care îl faci tu !... Armata, în genere, cere disciplină, supunere...

— Vorbești aiurea... Din nou bați cîmpii...

— Nu-i bat deloc...

— Ba da, pentru că la noi, aici, tot ce se face se face pentru binele omului !

— Și pentru viitorul lui, nu ?

— Da, pentru viitorul lui !

— Și icoanele tot pentru viitorul ăsta al lui i se scot din casă, da ? !

— Asta nu ține de regim... Eu am vrut să fac așa !

— Și cînd te-nchini, acum, la cine te-nchini, la Iosif Vissarionovici ?

— Nu mă-nchin la nimeni, dacă vrei să știi, dar de ținut țin la el ca la un părinte !... Mai mult chiar !...

— Dar el a ținut la tine ?... La voi ? !... V-a proteguit, ori nici nu i-a păsat de strădaniile voastre ?

— Nu știu și nici nu mă interesează asta !

— De ce nu te interesează, de ce iei tu de bun tot ce ți se spune ?... Poate că unele lucruri nu-s adevărate ?... Poate că el nu-i așa de mare, cum îl credeți voi, cum îl socotești tu ! ?...

— Poate că este, poate că nu este ? !... Așa ceva numai un om ca tine poate s-o spună... Dar tu, mă, nu ești vrednic nici urma să i-o săruți, fiindcă el, mă, îi un uriaș !...

— Un Prometeu al veacului nostru, da ? !

— Da, asta e ! Și fă bine și-ncetează cu batjocura !

— N-am vrut să-mi bat joc, ți-am luat-o numai înainte, cu vorba... Și-aș mai adăuga...

— Ce-ai mai adăuga, că tu, mă ? !

— Eu sînt așa cum sînt, dar simt pe propria-mi piele că-n umbra acestui uriaș al secolului îți îngheață sîngele în vine !

— E normal să fie așa, dacă ești un ticălos !

— Nu numai atunci, ci și dacă ești un om viu, dacă te frămînți, dacă-ți pui întrebări, dacă vrei să cercetezi lucrurile cu propria-ți mînă...

— N-ai de unde știi chiar așa de bine, ți-am mai spus-o, cum îi aici și care sînt *problemele noastre*, cît sînt ele de simple sau de complicate !

— Ba am, că-s umblat și-s pățit și-am căpătat un simț nou, m-am deprins să apreciez dintr-o uitătură o situație, după miros...

— Da ? !

— Da !

— Și-aici, de cînd ai venit, ce-ai mirosit ?

— Multe și de toate... Dar mai tare și mai tare m-a pătruns mirosul de obiele arse, un fum acru și greu, înăbușitor !

— Nu-nțeleg ce vrei să spui !

— Mă refer la teama și la suspiciunea pe care le-ați risipit voi printre oameni ! Lucrurile astea m-au izbit, întîi și-ntîi !

— Dacă-i așa, înseamnă că-i bine ! Ce, oi fi vrînd, cumva, să fii primit cu flori ?

— Nu-i vorba numai de mine !... E vorba și de ceilalți oameni !

— De care oameni e vorba, de cei cu care ai venit tu de *dincolo,* ori de cel cu care te-ai întîlnit aici ?

— Nici de unii și nici de alții. E vorba de oamenii de aici, de teama unora și de spaima lor, de a nu păți ceva, de a fugi unul de altul, ca dracul de tămîie...

— Ai înțeles greșit o anumită stare : oamenii-s vigilenți, se feresc de bandiți, țin cu noi, ne ajută-n muncă !...

— N-aș crede... În toamnă, de pildă, am zăbovit în cîmp odată, la niște oameni care erau la cules de cucuruz...

— Da, și ? !

— Nimic deosebit, oamenii mi-au dat de mîncare, mi-au dat apă, dar mi-au spus — m-au rugat cu un fel de sfiiciune și cu teamă — să plec cît mai iute de-acolo...

— Dar ce, știau ce-i cu tine ?

— Știau, că le-am spus, le-am dat de-nțeles...

— Înseamnă că erau chiaburi, erau bandiți, dacă te-au lăsat să pleci !...

— Nu știu, dar n-aș crede... Erau doi oameni tineri — un bărbat și o femeie — și cred că erau foarte săraci...

— De unde știi tu asta, dacă i-ai întîlnit în cîmp ?

— După haine mi-am dat seama... Și după ce aveau în straiță...

— Chiaburii se ascund de multe ori, se-mbracă-n piele de oaie !

— Da ? !

— Da !

— Bine, poate că-i așa, dar ce sînt ăștia : chiaburi ?

— Găzdoii, mă !... Lipitorile satului !... Exploatatorii...

— Și ceilalți ce sînt ?

— Care ceilalți ?

— Ceilalți oameni !

— Țărani muncitori !... Mijlocași și țărani săraci !

— Așa i-ați împărțit voi ?

— Așa erau ei împărțiți, dinainte !

— Nu-i adevărat !

— De unde știi tu ?

— De-aici știu, c-aici am crescut și eu !

— De-aici ai plecat și-acum...

Ar fi vrut să-i spună că venise aici cu un anumit scop, să facă rău, să omoare și să distrugă. Își aminti însă că i-o mai spusese și se gîndi că aprecierea asta avea ceva stereotip în ea, era ca un șablon pe care îl potrivești peste o piesă, să vezi dacă e bună. „Dar oamenii, recunoscu el, nu sînt piese... Nu sînt făcuți în serie... Și nici nu pot fi aduși la același numitor !... Iar devotamentul, dacă-i orb, e deșert... Poate face mai mult rău decît bine... Dacă-ți vine deasupra unul care-i necinstit, care-i pus pe căpătuială, ce faci tu, atunci, îi execuți ordinele, la nesfîrșit ? !..." Își aminti apoi, pentru cîteva clipe, de ceea ce îi spusese Jilu în legătură cu umbra „marelui bărbat". Și se înfioră, se întunecă și mai tare, cu toată luciditatea pe care izbutise să și-o impună, cu toată stăpînirea lui de sine — proverbială printre colegi — cu tot tactul pe care reușise el să și-l însușească, de la alții. „Da, dar și cu disecarea, pînă unde e de mers ? se întrebă el numaidecît. Fiindcă dacă te

iei după muşte, cum zice mama, ajungi la budă... La gunoaie !... Te contrazici şi mai mult, atunci..." Era derutat, dar nu din pricina întrebărilor şi vorbelor pe care i le spusese Jilu, ci din pricina unor nedumeriri proprii, a unor nemulţumiri mari şi adînci, din pricina unor deziceri, a unor contradicţii ivite pé drum, între vorbă şi faptă, între ceea ce se spunea şi ceea ce se făcea, între dreptatea pe care o întrezărise el la orizont şi nedreptăţile de care se lovea, pe drum. „Bine, dar lucrurile astea tot nu le pot lămuri acum, mai spuse el rar şi cam tăios, ca pentru sine — împreună cu nu ştiu cine !... Nu, fiindcă ăsta mai mult mă încurcă !... Mă zgîndăreşte mereu !... Îmi pune-n faţă fel de fel de probleme... Parc-ar fi propria-mi umbră !... Şi pentru lămuriri nu-i nevoie de umbre !... E nevoie de lumină !... Şi de încredere, mai ales !... De statornicie !... Fiindcă sînt în zadar toate, vorbe şi-ndîrjiri, dacă te clatini la cea mai mică zguduire !... Dacă nu eşti în stare să-ţi păstrezi tăria din tine !... Convingerea ta cea mai intimă !... Fiindcă împrejurări aspre au fost şi-o să mai fie !... Şi greşeli şi-mpingeri !... Dar lucrurile tot vor merge înainte, cum merge ziua după noapte !... Asta ar trebui să i-o spun eu omului ăstuia !... Şi mie ar trebui să mi-o spun !... Ca să scap de clătinări şi de şovăieli !... Tărie şi bunătate, asta ar trebui să mi-o doresc !... Şi nu numai mie, dar şi altora ar trebui să le doresc aşa ceva !... Noi toţi avem nevoie de tărie şi de bunătate, de consecvenţă şi de înţelepciune, de fermitate şi de luciditate !... Altfel, revoluţia aceasta a noastră, *idealul* de care mi-am legat eu tinereţea şi viaţa, va eşua, se va împotmoli în straturile de osînză ale satisfacţiilor personale, materiale şi de altă natură !... Va aduce alt fel de beneficii oamenilor cu lustru şi fără nici un miez — tuturor *stratomirilor !* — iar pentru ceilalţi, pentru cei mulţi, va crea noi şi noi strădanii !... Şi asta nu se poate, nu se va putea, chiar dacă ar vrea cineva, anume şi cu

tot dinadinsul !... Oamenii, dacă au apucat de s-au pus în mișcare..."

— Eu, spuse Jilu, dacă văzu că frate-său nu-l mai ia în seamă și că nici paharul nu-l mai răsucește, pe masă, — am umblat mult și am văzut multe lucruri, bune și rele, am văzut locuri atît de frumoase, că te-amețeau și te năuceau, dacă te uitai la ele !... Am zburat peste fiordurile din nord o dată și nu m-am mai săturat privindu-le, mi-a părut rău cînd am intrat în nori !... Altă dată am trecut peste Africa și-am trăit același simțămînt... Asta e, că lumea e nemaipomenit de frumoasă, e fascinantă, dar viața e grea peste tot, și-n unele locuri e cumplită !... Nicăieri, însă, nu-i cum e aici, la *voi* — la *noi*, dacă îmi îngădui și mie să zic așa : *la noi* !... Nu-i așa grea, aici, da-i amorțită !... Toate stau aici cum stau apele și buruienile sub zăpezi și sub ghețuri, iarna !... Și stau de mult așa, după cîte-mi dau eu seama !... Și dac-or să mai stea, o să fie rău !... O să pieriți, o să pierim cu toții, toată nația asta a noastră, tînără și mîndră !...

— Nu-nțeleg, spuse Mihai, întîrziind el de data asta, cu răspunsul, vorbind cu ostentație, totuși, cu o tărie de neclintit — nu-nțeleg, zic, de ce te tot amesteci tu în treburile astea, de ce îți bați capul cu ele ?

— Pentru că am venit aici cu un anumit plan... Eu m-am gîndit și-am vrut...

— Ce te-ai tot gîndit și ce-ai tot vrut și tu, mă ?

— Să mă predau, să rămîn aici, în țară la mine, acasă...

— Și-atunci, dac-ai vrut să faci asta, de ce nu te-ai predat, de ce te tot învîrtești în jurul acestei intenții ? !...

— Din pricina atmosferei de-aici, ți-am spus-o...

— Nu-i adevărat !... Te-ai agățat și te agăți de anumite lucruri ca să nu faci pasul ăsta !... Ți-i teamă, dar nu de noi !

— Dar de cine ? !

— De faptele tale, de mîrșăviile pe care le-ai făcut !

— N-am făcut nici o mîrşăvie !

— Dar colaborarea ta cu hitleriştii ce-a fost ?

— Asta-i legată de război... Şi-i rămasă în urmă...

— Nu mai spune ? !

— Ba o spun, fiindcă dac-ar fi fost vorba de *colaborare*, cum zici tu, aş fi putut să colaborez şi-acum cu ei...

— Unde ? !

— În America de Sud, că-i plin de nemţi pe-acolo, de adepţi de-ai lui Hitler...

— Şi cum de n-ai făcut-o ?

— N-am vrut s-o fac !... Nu m-a interesat treaba asta... Eu mi-am păstrat o anumită independenţă...

— Nu există independenţă, ai recunoscut-o chiar tu ! Jilu tăcu şi dădu din cap.

— Da, din păcate, nu există, spuse el pe urmă, cei de *dincolo* organizează vînători de vrăjitorie, iar voi, aici...

— Ei, ce facem noi ?

— Voi organizaţi „lupte de clasă", cu mai puţin tam-tam, dar le organizaţi !...

— Nu-i tot una, nici vorbă, cum o să fie ? !

— Poate că nu-i, poate că sînt şi deosebiri, dar spiritul ăsta rău, dezlănţuirea tuturor patimilor, nu are nimic de-a face cu omul şi cu omenia, cum zici tu, cum ziceţi voi !...

— Ba are !... Tot ce se face e pus în slujba omului, la noi !

— Da, ştiu, mi-ai mai spus-o dealtfel, că toate sînt puse-n slujba omului, la voi, aici, dar omul ar mai vrea să şi trăiască, să nu fie slujit cu atîta osîrdie !...

— De unde ştii tu lucrul ăsta, aşa de bine ?

— De la mine, după mine !... Omul mai are nevoie şi de linişte, să se regăsească, să se limpezească !...

— Şi tu cum ai vrea să te limpezeşti şi să te regăseşti, de ce ai avea nevoie, pentru asta ?

— De liniște, fiindcă eu, dacă chiar vrei să știi, nu mai cred în nimeni și-n nimic !...

— Cum așa ? !

— Exact așa cum am spus !... Asta-i drama mea, dacă chiar vrei tu să știi !...

Spusese un adevăr, Jilu, dar nu rămăsese la el, îl împinse în urmă, repede, să nu-i dea apă la moară lui Mihai, și adăugă că era mai bine, într-adevăr, de cei care credeau în ceva, indiferent în ce, important era că se sprijineau pe ceva și că puteau dormi liniștiți noaptea.

— Cei mai mulți oameni trăiesc așa, întări el, sînt mercenari, fără s-o știe, sînt simpli slujbași !...

— Da, poate că așa o fi, în unele locuri, spuse Mihai, dar la noi nu mai există slujbași !

— Dar ce există, la voi ?

— Oameni conștienți, luptători !... Din ce în ce mai mulți !...

— O fi, eu nu zic că nu sînt și asemenea oameni, aici, dar ceea ce spui tu, frate Mihai, seamănă a lucru învățat pe dinafară, în grabă !...

— Eu nu sînt frate cu tine !... Am fost !

— Ba eu cred că ești și acum !... Uite, mama e aici... Poate să ne spună !...

Dar Mama nu spuse nimic. Se uită la ei, pe rînd, apoi se duse și înfundă din nou soba cu lemne. Și vorbi ceva cu Rex, îi spuse cîteva vorbe, spre surprinderea lui Mihai, fiindcă ea nu putea să-l vadă, îl ura și pe el, cu o ură adîncă și crescîndă.

VIII

Vîntul se întețise, afară, înconjurînd casa cu niște cercuri iuți și vîjîitoare. Șuierul din colțul ferestrei se ascuțise și se subțiase, devenise mai mlădios, susura ca un

nai în cîte-o clipă, iar în altă clipă suna prelung, ca un fluier mare şi depărtat, pentru a se desface din nou în gîlgîituri scurte, în triluri mărunte, de ciocîrlie sau de privighetoare. Iar focul ardea şi duduia, sărind pe horn în sus, căzînd înapoi după aceea, rupîndu-se în bucăţi mari şi fluide, adunîndu-se apoi laolaltă, într-o forfotă roşie şi fierbinte, incandescentă. Mama îl asculta şi se gîndea. Sta la gura sobei, cu spatele lipit de perete, şi îşi făcea planuri, mereu şi mereu. Speranţa ei, singura ei speranţă din seara aceea, că ei se vor domoli, totuşi, dacă se vor hărţui mult timp cu vorba, — se spulberase. Ei se hărţuiseră şi se potoliseră pentru cîte-un răstimp mai lung sau mai scurt, pe urmă iar se învrăjbiseră, iar se luaseră la harţă, aruncîndu-şi unul altuia vorbe grele şi urîte, învinovăţindu-se şi ponegrindu-se, fiecare în felul său — Jilu mai pe dedesubt, mai în doi peri, Mihai mai tăios şi mai de sus — cu aceeaşi mînie însă, cu aceeaşi ură mare şi de nestins. „Nu, nici vorbă, spunea Mama, uitîndu-se şi aşteptînd — nu se potolesc, dacă se hărţuiesc şi se învîrtejesc aşa !... Şi eu, ce-ar trebui să fac ?... Cum să-i împac şi cum să-i amăgesc eu ? !... Cum să-i ţin eu aicea, pînă mîine ? !... Mă duc şi chem vecinii !... Îi adun aicea... Şi le spun ce-i... Ce s-a-ntîmplat... Şi-i rog să stea cu mine... Şi-apoi... Jilu, dacă se predă... Îl învăţ eu... Îi spun să se predea... Dac-a venit aicea... Şi-apoi, dacă-l judecă, mă duc cu bucate la el, la temniţă... Dar dacă-l puşcă ăştia ? !... Dacă-l execută?... Fiindcă lucrurile astea-s pedepsite cu asprime... Şi-atunci, el... Vai de sufletul lui.. Şi de-al meu... Dar ce să fac eu ? !... Ce să-i spun eu ?... Că dacă fuge, nu mai vine-napoi !... Şi eu rămîn singură, din nou !... Rămîn cu Mihai... Cu neajutoratul ăsta... Că el îi neajutorat... Şi necrescut, neîmplinit... Dacă n-ar fi aşa, n-ar face ce-a făcut... Cu mine şi cu Iuliana... Şi cu alţii !... N-ar fi aşa de înfocat, cu orice preţ şi-n orice împrejurare !... Înseamnă că-i la

început, cu toate, și lucrurile n-au căpătat cheag, în gîndul lui și-n sufletul lui !... Îi și vîrsta la mijloc, că-i crud, dă-l în brușul lui, îi un fecioraș oarecare !... Și poate că mai sînt și altele !... Ei, dacă stai și te gîndești mai bine, sînt la început cu toate !... Și poate că de-aia sînt așa de dîrji !... Pentru că nu s-au limpezit, n-au prins cheag bun și adevărat !... Timpu-i înainte și Jilu, dacă scapă de glonț, scapă de toate !... Dar cu el ce-o fi, oare, că-i încrîncenat și el ? !... Altfel, dar e-ncrîncenat și-nsemnat !..." Se opri, fiindcă nu știu ce să mai spună. Ar fi vrut să-l apere, dar nu știa cum. Nu găsi nici o dovadă mai acătări, nici un semn de nevinovăție. Doar tristețea care îi stătea lui întipărită pe față putea să fie un semn. Da, dar oameni triști erau mulți, fără a fi buni, nici pomeneală. Cîte nu văzuse ea, într-o viață întreagă, cîți ticăloși nu trecuseră pe lîngă ea, plîngînd și suspinînd ? Cîți ochioși și cîți pletoși nu-i zîmbiseră ori nu-i bătuseră cu piciorul în pămînt, pentru cîte-un jugăr, pentru cîte-un ciolănaș ? „...Dar el, spuse ea, după ce i se limpezi firul gîndului, de ce s-o fi băgat în treburile astea ?... Și-atunci, vara, a venit și-a plecat... Și nici nu mi-a spus limpede de ce nu poate el să rămînă aicea... Înseamnă că a încurcat-o și el... Da, a încurcat-o !... Altfel nu s-ar ascunde... Dacă n-ar fi vinovat... Și pentru ăstălalt..."Era gata-gata să admită așa ceva, să spună că era firesc, pentru Mihai, să nu-l ierte. Își avea și el slujba lui și îndatoririle lui. Și era cinstit și drept în îndeplinirea acestor îndatoriri, exact așa cum îl învățase ea. Nu umbla cu minciuni, nu proteja și nu învîrtea nici o treabă necurată, nu profita în nici un fel de pe urma muncii pe care o îndeplinea, cum mai făceau unii și alții, de la sfat sau chiar de pe la partid. Nu putea, cu toate astea, să-i dea dreptate, nici măcar în treacăt. Nici liniștea însă nu și-o putea găsi. Era Mamă și-i venea greu acum, peste puteri, cu amîndoi. „Sau poate că-i

numai teama de vină ? ! spuse ea după ce se întoarse iar la Jilu. Da, teama și umbra !... Lucrurile astea de care-a pomenit el... Neîndurările și încrîncenările unora... Altfel, toate ar fi fost cum ar fi trebuit să fie... Ar fi venit, și gata... Pe față, nu pe-ascuns... S-ar fi întors acasă... Cum s-au mai întors oamenii de pe unde-au fost azvîrliți de război.... Și-acum..." Se opri iar, ridicîndu-se puțin din umeri, și se întrebă ce-ar fi făcut celălalt, Mihai, dacă lucrurile s-ar fi desfășurat normal, dacă n-ar fi fost ce era, încordare și mînie multă ? Ar mai fi fost el, atunci, tot așa de aspru și de neîndurător ? Ori s-ar fi pierdut pe undeva, neștiut de nimeni, biet slujbaș care făcea și el o muncă, să cîștige o pîine ? ! „Asta, adăugă ea, ar fi rămas la fel, orice-ar fi fost !... Nu s-ar fi lăsat de dreptatea asta a lui, dac-a apucat de s-a agățat o dată de ea !... Și-ar fi făcut ce face și-acuma... Și-ar fi fost la fel : bățos și arțăgos !... Da, că el își închipuie că-i buricul pămîntului !... Se crede și el un mic Stalin !... Neîmplinitul și negînditul dracului !... Au băgat școală-n el pînă cînd l-or schimbat... Atîta l-or sucit și l-or răsucit !... Și-acuma-i uscat și-i sec !... Nu se mai frămîntă pentru nimica !... Își face slujba, mîncă și doarme... Ori poate că se frămîntă și nu-mi spune mie... N-are încredere... Da, n-are... Fiindcă eu sînt *înapoiată*... Nu-s ca el, *înaintată*... Că și vorba și-a împestrițat-o... Iar ăstălalt, Jilu... Uuf, fir-ar să fie... De socoteală și de rînduială... Că eu, în loc să mă gîndesc cum să ies din încurcătură, mă apuc de forfecări și de drămuieli, ca o proastă... Și-i degeaba, îi în zadar, dacă nu descurc încîlcitura asta... Mă duc pe copcă atunci... Da, dar cum s-o descurc ? !... Îi amețesc cu povești... Le spun c-așa și pe dincolo... Îl îndduplec pe Mihai... I spun s-o lase mai moale, cu întrebările și cu rîcîielile... Îl povățuiesc să-nchidă ochii... Să tacă... Și-apoi, mai încolo, cine știe, poate că se schimbă lucrurile... Și-atunci, îl scoatem pe Jilu din ascunzătoare...

îl ținem pitit pe undeva... Și după aia spunem c-a venit... Mihai... Îi singurul lui frate, la urma-urmei... Singurul fecior care mi-a mai rămas în viață... Ceilalți sînt duși și nu mai vin... Niciodată !... Au murit... Dar ce-ar fi dac-ar veni și ceilalți ? !... Da, ce-ar fi atunci ? !..." Se înfioră și uită de planurile pe care începuse să și le facă. „Da, mai spuse ea. Ce-ar fi, dac-ar veni ei ? !..." Și-i văzu pe toți, venind pe uliță, apropiindu-se și intrînd în curtea ei, cu neveste cu tot — cu nurorile ei ! — și cu copiii, cu nepoții ei, la care se gîndise și pe care îi visase ea de-atîtea ori, în timpul războiului și după război, pînă de curînd. Se văzu apoi pe sine alergînd și tropotind, încălzită de o bucurie adîncă și simplă, grea. „Asta mi-am dorit-o eu! își spuse, de parcă s-ar fi petrecut toate aievea. Asta am vrut-o... Și-acum pot să mor... Că ei sînt împăcați toți... Și-au umplut satul cu copii... N-o să se stingă neamul la ai lui Pilu... Niciodată n-o să se stingă... Și o să se audă mereu de ei... Și de mine... Că le-am fost mamă și tată, deopotrivă... Și i-am crescut și i-am îngrijit... Și le-am dat drumul după aia... Să lupte, să meargă la război... Și ei s-au dus și s-au însurat toți... Și-au făcut nunți mari... Dar cununa nu le-a ținut-o nimeni... Nici unuia nu i-a ținut nimeni cununa... Nici soarele și nici luna... Tot eu le-am ținut-o... Și le-am pus brazi în loc de steaguri de nuntă... Da, fiindcă ei..." Se dezmetici apoi, cu greu, parcă ar fi trebuit să iasă dintr-o roghină întinsă și adîncă. Și se mustră iar, se certă cu asprime, vorbindu-și ca unei străine. „Dacă nu te ții tare, Ravecă, chiar că te duci pe copcă ! își spuse ea. Îți pierzi firea... Te pierzi pe tine... Și-i pierzi și pe ei... Fiindcă ei, tu dragă, sînt ca niște copii... Se joacă cu pietricele... Au uitat de rosturile vieții... Și-acum se hîrîie unul cu altul... Că de ce-a zis și de ce-a făcut unul așa... Și ăstalalt de ce n-a zis și de ce n-a făcut... Păi dac-o iei așa, nu mai ispră-

vești niciodată... Nu le mai dai de capăt... Că lucrurile-s încîlcite, în lume... Așa au fost mereu... Și-așa or să fie-n veci... Și ei, cum de nu-și dau seama că-s frați buni ? !... Și că-s nefericiți amîndoi... Fiindcă așa-i, dacă stai și te gîndești bine : sînt nefericiți amîndoi !... Jilu-i bătut de Dumnezeu într-un fel... Iar ăstalalt, neîmplinitul, într-altfel... Măcar dacă s-ar fi însurat atunci... S-ar mai fi domolit, cine știe... O femeie-i o femeie, oricum... Și Iuliana asta... Avea suflet în ea, era inimoasă... Dar așa, nu s-a ales nimica de ea... Și nici lui nu i-i moale... Și-ar fi vrut aseară... Da, parc-ar fi vrut să stea de vorbă... Numai că el... Nu știe cum s-o ia... Se repede... Și-n afară de asta nici eu n-am fost prea primitoare..." Nu stărui, însă, trecu repede peste recunoașterea asta — „Nu, n-am fost !..." — și se întoarse la Jilu. „Nu se aseamănă una cu alta, nefericirile lui Mihai cu ale lui Jilu ! spuse ea mai rar. Fiindcă și nefericirile sînt ca și oamenii... Seamănă cu ei, cu cei care le poartă... Și Jilu, săracu, îi cel mai nefericit... Și-ar trebui, acum, să-l scap... Pe amîndoi ar trebui să-i scap !..." „Da, ar trebui să mă fac luntre și punte !..." „Dar și ei ar trebui să-și dea silința... Sînt oameni în toată firea !... Și-ar fi bine !..." „Ar fi bine dacă tu te-ai ține trează și limpede... Pînă-n zori !..." „Pe urmă..." „Pe urmă vedem noi ce-i de făcut... După ce se luminează..."

*

„Dacă mă predau, se gîndea Jilu cu mai puțină înfrigurare, dar cu aceeași dorință, de nestrămutat, de a găsi o soluție, o ieșire din situația asta grea — o să fiu judecat și condamnat... Executat chiar, împușcat... Fiindcă aici nu există nici o îngăduință în privința asta... Și nici într-altele... Și eu care credeam... Mi-am făcut nădejdi, ca un băiețandru... M-am lăsat luat de *dor*... Și-acum mănînc *dor* și beau *dor*... Da-i bine !" Era o tristețe mare și adîncă în el,

în toată făptura lui. Toate gîndurile lui ieşeau din tristeţea asta, ca dintr-o apă grea. Şi nici nu se desprindeau bine de ea, cădeau înapoi, erau trase în jos de sfori prelungi şi grele, de apă. Omul venise acasă ca într-un fel de orbire, adus de un impuls puternic şi vechi. Se săturase de peregrinări şi de interpretări. Şi-acum vroise să se întoarne la ceea ce fusese, să nu mai joace nici un fel de rol. Nu-şi găsea însă hainele pe care le aruncase undeva în stepă, nu se mai găsea pe sine însuşi. Şi nici pe-ai lui nu-i găsea. Ceilalţi muriseră, se duseseră, iar cei care rămăseseră în viaţă erau aşa cum erau. Pe Mama, socotea el, se putea bizui. Numai că ea nu-i putea fi de nici un folos. Mihai ar fi putut să-l ajute, să se regăsească şi să se liniştească. Dar Mihai era de neîndoit. Şi el îl condamna pentru asta. Îl şi înţelegea, însă, vroia adică să-l înţeleagă. „E cinstit, se gîndea Jilu, dar e prea îndîrjit... Şi-un om, cînd e-n starea asta, poate să facă cele mai nechibzuite fapte... Poate să-i nenorocească pe-ai lui.. Şi pe sine se poate nenoroci... Şi eu am avut dreptate adineauri, cînd i-am spus că ticăloşiile cele mai mari le fac, de obicei, oamenii care au convingeri puternice, fanaticii... Cei care cred în ce fac..." Se gîndi apoi că nici nu-i aşa. „Fanatismul, îşi spuse el, e propriu celor care nu cred cu adevărat in ceea ce fac... În convingerile pe care şi le-au însuşit... Celor care nu s-au convins de adevărul şi puterea acestor convingeri... Proaspeţii convertiţi sînt mai conştiincioşi şi mai aprigi... Numai că el nu mai e proaspăt convertit... Şi-i convins cu adevărat de de ceea ce spune... Şi asta nu de ieri, de alaltăieri... Şi-i de neîndoit, fiindcă îi firea mamei în el... Mai mult decît în mine... Eu sînt mai de-al lui Pilu..." Se opri şi el şi se întrebă dacă totuşi nu se clătina şi Mihai, dacă nu se frămînta şi el pe undeva, dacă nu era nemulţumit ? ! Admise observaţia şi o legă de fermitatea cu care vorbea celălalt. Şi de sucelile şi de învrăjbirile la care se întorcea, după

fiecare opintire, ori de cîte ori nu găsea răspunsul cel mai bun. „Da, se frămîntă şi el ! recunoscu Jilu, după ce bău cîteva guri de vin. Numai că frămîntările astea nu ne apropie !... Dar de ce, fiindcă eu îl înţeleg pe el ?... Iar el, la rîndul lui, cred că mă înţelege pe mine... Sînt sigur că mă înţelege... Şi-atunci de ce nu ne putem înţelege unul cu altul, în discuţie ?... Ce ne-mpiedică să fim sinceri, să ne-nţelegem din cîteva vorbe ? !... E şi vremea la mijloc, timpul care s-a aşezat între noi... Anii pe care i-am trăit departe unul de altul, fiecare într-un fel... Da, poate să fie şi asta... Şi-acum, ne-ar trebui alţi ani, ca să măcinăm distanţele astea... Ar trebui să-ntoarne cineva clepsidra, să meargă timpul înapoi... Dar cine s-o-ntoarne ?... Cine, da ? !... Mama ! ?... Mama ar face-o, dac-ar putea... Dar nu poate, că-i bătrînă... E bună, dar e bătrînă... El, la rîndu-i, ar putea, dac-ar vrea... Îi neatins, într-un fel... Dar nu ştie s-o-ntoarne... Să dea drumul la timp înapoi... Să-l pună în drepturi... Da, asta ar trebui s-o facă... Dar nu ştie... Sau nu poate ? !... Nu-i nici el în pielea lui şi în hainele lui... Iar eu ?... Eu am jucat rol după rol... Şi-acum nu mă mai pot regăsi... Sînt ca pedepsiţii care se făceau pricolici..." Vroi s-o întrebe pe Mama ce se întîmpla cu cei cărora li se luau hainele, după ce se făceau pricolici, noaptea. N-o întrebă şi încercă să reconstituie singur o asemenea întîmplare, o asemenea poveste. Îşi aminti astfel că oamenii care erau blestemaţi să se facă pricolici ieşeau noaptea din casă, se dezbrăcau undeva şi umblau prin grădini pe urmă, împreună cu cîinii, hîrîindu-se cu ei. Dacă îi lua cineva hainele, blestematul rămînea cum era, un fel de fiară, nici om şi nici cîine, o arătare păroasă. „Da, aşa se spunea ! recunoscu el. Şi omului nu-i rămînea altceva decît pădurea... Să se ducă unde-o vedea cu ochii... Cum m-am tot dus eu... Numai că eu n-am ales pădurea... Am ales lumea... Şi-acum, dac-am venit aici... Cu pulberea mea

de suceli şi de minciuni, voite sau nu... Asta nici nu mai contează... Minciunile-s minciuni..." Se gîndi, fără să tresară, că dintre ei toţi numai Mama nu mînţea. „Da, spuse el cu un fel de înverşunare, numai ea trăieşte cu adevărat viaţa... Pe-a ei şi pe-a altora... Numai ea stă dreaptă aici... Numai ea nu-i arsă de înşelăciune..." Se întoarse pe urmă cu totul, cu ochii şi cu gîndurile, către Mihai. „Dar el, se întrebă Jilu, de ce nu mă-nţelege pe mine, fiindcă nu mă-nţelege ? !... Nu poate sau nu vrea ?... Să fie vorba, — într-adevăr ? ! — de deformarea adusă de meserie, sau de un lucru mai adînc, legat de evoluţia regimului instaurat de ei aici ?... În ţara asta bogată şi frumoasă, pe care au jefuit-o toţi, de cînd există ea pe lume !... Şi pe care ei, acum, au dat-o pe mîna nu ştiu cui... În privinţa lui, dac-ar fi vorba numai de *meserie*... Dar aicea e vorba de altceva... Ei trăiesc în umbra *marelui bărbat*, în faţa căruia se-nchină... Da, chiar aşa, şi-n umbra ăstuia, ca în orice umbră, se chircesc şi se usucă toate, cum am zis eu... Şi poate că ei nici nu-şi dau seama ce-i şi cum ! ?... C-aşa-i în viaţă, dacă apuci de creşti într-un fel, aşa ţi se pare că-i bine... Şi-aici s-a pus sămînţă nouă... Setea de dreptate a fost dezghiocată... I s-a dat drumu-n lumină... Dar n-a fost călăuzită cum ar fi trebuit... Nu, nici vorbă !..." I se păru că e prea aspru şi că se lasă şi el dus de patimă şi de prejudecăţi, de ideile pe care i le infiltraseră şi lui alţii, cu scop, cu interes. „Da, şi cu ideile astea e tot aşa cum am spus eu : nu mai scapi de ele, dacă se lipesc o dată de tine... Ori dacă scapi, scapi greu... Că dacă eşti stropit cu noroi rămîn urme, chiar dacă le ştergi..." Se mînie, cu adevărat şi pînă în adînc, dar nu pe cei de-aici, ci pe *ceilalţi*, pe cei care îl aduseseră cu avionul pînă deasupra ţării, fără să ştie ce-i în sufletul lui, fără să ştie ce-a păţit el, cînd a ajuns jos, cum i-au dat lui lacrimile, ca unui copil, cum a vrut el să sărute pămîntul de-aici. „De

unde să știe ei așa ceva ? ! spuse el cu o îndîrjire mare grea. Pentru ei, țara asta e un punct strategic... Cîștigat sau pierdut. Asta-i tot ce știu ei... Iar ăștialalți, ăștia de-aici..." Nu găsi numaidecît vorbele pe care ar fi vrut să le spună și se uită la Mama. Apoi, cînd o văzu cum stătea în zarea focului, ca o stană de piatră, se sperie și tăcu. I se păru că trecuse prin el, tăindu-l în două, ca o sabie, o pală din vîntul de afară. „Ăștia de-aici, spuse el surd, parcă i-ar fi mugit sîngele în vine — se-nchină la altfel de idoli... Asta e, da!... Și dacă n-o să se dezmeticească, o să se ducă toate de rîpă !... Praful și pulberea o să se aleagă de toate!... De țara asta și de locurile astea... Și de mine... Fiindcă eu, în loc să caut o ieșire, mă ocup de țară... De ce n-aș face-o ? !... Fiindcă n-am nimic de pierdut... Nici tu post bine plătit... Nici tu familie... Nici tu casă omenească..." „Da, chiar așa... Eu sînt un vagabond !... Un venetic ! ?... Un vîntură lume..." „Da, asta sînt și-aș mai vrea și-nțelegere... Aș vrea să fiu crezut... Să mi se spună : «Bine-ai venit, frățioare !...» Dar el nu poate să-mi spună așa ceva... N-are voie !... Și eu, dac-aș fi fost în locul lui..." „Nu !... Eu, dac-aș fi fost în locul lui... N-aș fi procedat așa... L-aș fi ascultat... L-aș fi înțeles... Nu se poate să nu-l fi înțeles... Aș fi vorbit omenește cu el... Fiindcă oamenii-s oameni... Ar trebui să fie oameni... Indiferent de împrejurări... Indiferent de despărțaniile și de-nvrăjbirile pe care le-aduc vremurile peste ei... Dar el, nu și nu... Strigă și se umflă-n pene... Ca un plotonier.... Da, chiar așa !... Și cu Mama s-a purtat și se poartă cum te porți cu o slujnică... Mai rău !... I-a scos icoanele din casă... Și-a supărat-o și-a bruftuluit-o... Da, fiindcă altfel nu l-ar dușmăni ea așa de tare... Că mama noastră a fost îngăduitoare-ntotdeauna... Și-nțelegătoare !... Era aspră, pe deasupra, dar era bună în inima ei... Ca pîinea caldă, cum se zice... Cum se zicea !... Și-acum se ține destul de bine... După cîte-a-ndurat... Și-a-ndurat destule, har

Domnului !... Toate-au trecut prin ea !... Fraţii morţi, pe rînd... Eu dispărut şi-nviat... Şi-apoi dus, fugit... Şi ea, aici, a rămas singură de tot... Cu ăsta mic, cu vrăjmaşul ăsta !... Da, dar acum... Dacă l-aş *înlătura* eu pe ăsta, ce-ar face ea ? !... Ar tăcea ? !... M-ar aproba pe mine ? !..." „Nu cred !... Mai degrabă m-ar duşmăni... M-ar urî de moarte !..." „Dar mai are ea putere pentru asta ?... Pentru ură ori pentru dragoste ? !... Nu-i arsă, oare ?... Nu-i stinsă ?... Fiindcă ea, săraca..." „Nu, nu cred să fie !... Ea-i aşa cum am zis : puternică !... Prea-i de la pămînt, ca să păţească asta !... Îi tare, ca fierul !... Şi-i iute ca oţelul !... Şi-i dulce, ca mierea !... Îi dulce şi-i bună cum îi pămîntul ăsta din care-am ieşit noi !... În care cresc flori de in şi mărăcini...." „Da, aşa-i mama !... Şi-acum, dacă m-aş mînji cu sîngele ăstuia, nu cred c-ar rezista ! ?... Şi nici eu n-aş rezista !... Aş lua cîmpii pe urmă... M-aş face pricolici !..." „Dar aşa ? !... Ce-o să fac eu, dac-o să mă las în voia soartei ! ?..." „Îmi beau vinul şi-mi înghit sudorile... Mi le-adun înapoi, în suflet... Şi-aştept ziua de mîine... Sfîrşitu-l aştept..." „Da, sfîrşitul !... Fiindcă ăsta n-o să mă lase din gheare !... Mă ţine aici !... Şi-i mai puternic, oricum !... Îi înarmat, are şi cîinele cu el... Şi eu... Eu sînt sigur. I-am căzut în plasă, ca musca..." „Da, şi el îi mai crud decît un păianjen... N-o să-mi dea drumul nicicum... Sau poate, cine ştie... Poate că mă lasă?!... Poate că-mi dă drumul ! ? Dacă-i spun că mă duc unde-oi vedea cu ochii... Şi că n-o să se mai împiedice de mine niciodată..." „Da, dar unde să mă duc eu iar ?... Unde să tot plec ? !... Şi pînă cînd ?... Şi de ce să nu se ducă el unde-o vedea cu ochii ? !... De ce să mă duc tot eu ?..." „Chiar aşa, fiindcă eu m-am dus destul !... Şi-acum, dac-am venit aici... Acasă la noi !... Nu mă mai duc nicăieri... Orice-ar fi !... Chiar dac-o fi să mor !..." „Da, chiar dac-o fi să mor !... Dar să mor şi eu acasă... Ca oamenii !... Să nu mă sting pe nu ştiu unde...

Uscat de *dor*... Cu gîndul la zăpezi !...“ Își aminti, pe neașteptate, de Gheorghe din Buzda, de dorul care îl chinuia mereu — ca o boală — de vorbele lui și de lacrimile lui mari și grele — și-l cuprinse frigul și neliniștea. „Ei, domnu' doctor, domnu' doctor, îi spunea Gheorghe, eu tot mă duc acasă pînă la urmă !... Las totul baltă și plec... Mă duc să mor *acolo*... Măcar de-atîta să am și eu parte...“ Și poate că venise și el, cine știe... Ori poate că rămăsese acolo, să viseze zăpezi și ninsori și să-și plîngă neamurile care îi muriseră, cu întîrziere, la două și la trei luni de zile, cînd ajungea vestea morții la el, prin pămînt. „Da, poate că a rămas acolo, săracu' Gheorghe ! spuse Jilu acum. Fiindcă și eu... Dacă n-ar fi fost operația... Dacă n-ar fi fost minciuna în care am intrat... În care m-am scăldat eu, ani de zile...“ „Da. dar atunci nici n-aș fi plecat ? !...“ „Nu, n-aș fi plecat...“ „Nu, dar poate c-aș fi fost în mormînt acum... În pămînt... Ca și ceilalți frați...“ „Da, așa ar fi fost...“ „Și-ar fi fost mai bine !... Pentru mama... Și chiar pentru fratele ăsta al meu... Pentru el mai cu seamă... Ar fi fost cel mai bine.. Să nu mai exist... Să nu mai existe nimica... În afară de el și de-ai lui...“ „Da, și-acum... Nici n-ar fi trebuit să-i povestesc atîtea...“ Îi părea rău, începuse adică să-i pară rău fiindcă vorbise, fiindcă povestise atîtea lucruri care îl priveau numai pe el. Se chircise, acesta era adevărul, se obișnuise atît de mult cu însingurarea, încît nu se simțea bine numai dacă tăcea, ori dacă vorbea în doi peri, cu dispreț, cu un sarcasm care se întorcea, în cele din urmă, împotriva lui, ca orice armă cu două tăișuri. Altfel era întreg, era sănătos, dar se mișca încet, ca într-un vis. Acum, mai ales, bîjbîia și el, căuta ceva, se frămînta și se ferea de un anumit gînd, perfid și stăruitor, care revenea mereu, ca un duh rău. „Nu-l omor ! își spunea el. Nici pomeneală !... Asta ar fi... Nu mă spurc

eu... Nu, nici vorbă !... Trebuie căutat... Trebuie așteptat...“ „Trebuie, trebuie ? !..“

*

„Dacă-l țin pînă-n ziuă, se gîndea Mihai, cu asprimea și cu fermitatea pe care i le dădeau convingerile pe care le avea el, dreptatea în care credea, cu sinceritate și cu tărie — îl am în mînă !... Îl pot socoti prins și înfrînt !... Fiindcă ăsta... Se foiește și se zbate... Ca peștele pe uscat... Și asta pentru că... Pentru că a venit aici așa cum a venit... Pentru că-i un bandit și-un vîndut... Dacă n-ar fi așa, n-ar fi stat el pitit atîta vreme... Din vară pînă acum... S-ar fi predat, dac-ar fi venit cu gîndul ăsta aici... N-ar fi umblat pe nu știu unde... Și-acum, cînd vede că n-are încotro, n-ar vorbi așa cum vorbește... Dac-ar fi ce vrea el să fie : omul căruia i s-a făcut dor de casă și de țară... Și-apoi ce-i acela dor ?... Cine o mai fi scornit și năzbîtia asta, cu dorul ? !... Mare farsor, mare panglicar... Fiindcă dorul nici nu există... Cîntă Ion, că i-i dor de Marie... Asta-i tot... Da...“ Își aminti că și lui îi fusese dor de țară și de casă — cînd fusese la Moscova — și se domoli puțin. Pe urmă iar se îndîrji. Nu-i plăcea să se gîndească prea mult la propriile-i frămîntări, mai ales la unele dintre ele. Le reteza, le sucea capul, fără milă, să fie și să rămînă așa cum vroia el, drept și de neîndoit. „Și-apoi, spuse el, astea-s gînduri de-ale mele... N-au nici o legătură cu...“ Nu găsi nici el epitetul cel mai potrivit, îl ocoli adică. Pînă la urmă însă tot se întoarse la el. „Da, n-au nici o legătură cu vînzătorul ăsta de țară și de popor !... Cu lepădătura asta care stă și se frămîntă în fața mea... Cu scop și cu rost... E limpede, ce mai... E cît se poate de limpede... Că vrea să mă îmbrobodească... Să mă amețească într-un fel... Da, și pe urmă...“ „Pe urmă o șterge... Ăsta te lichidează și-și vede de drum... Nici nu clipește măcar... Trece

peste orice... Nu mai are nimic sfînt... Nu poate să mai aibă... După ce a trecut prin ce a trecut... Şi după ce a făcut ce a făcut... Fiindcă a făcut destule... Singur o recunoaşte !..." Arestarea şi predarea lui Jilu i se păreau inevitabile, normale, firești. Întrebarea care i se păruse falsă la început — ce se va întîmpla pe urmă ? —, îl zîndărea însă mereu, revenea şi-l supăra. „Asta nici nu contează ! spuse el. Contează faptul, atitudinea mea... Lucrurile astea contează... Astea sînt importante... Fiindcă eu, mai ales în ultimul timp..." Se văzu apoi discutînd cu bătrînul Dumitrache, exact aşa cum o dorise mai înainte, bucurîndu-se pentru asta, nu prea mult însă, fiindcă nici bătrînul nu era înclinat spre îngăduinţă, după cîte se părea. „...Şi zi aşa, măi băiete, spunea fostul miner, rezervistul, pentru că el aşa spunea, ori de cîte ori avea ocazia, *că-i miner în rezervă*, nu ştiai nimic de fratele ăsta al tău ?..." „Nu, nu ştiam ! răspundea Mihai. Era dispărut, era mort... Şi-acum, exact cînd n-ar fi trebuit... Mi-a ieşit înainte, tovarăşe Dumitrache... Ca o stafie, ca un pricolici..." „Nu-l ocărî, lasă-l... Dar maică-ta, cum de nu ţi-a spus ? !... Ia să vedem noi cum stau lucrurile !... Ia să căutăm noi o soluţie..." Şi-apoi tot el se răzgîndea şi schimba firul discuţiei. „Da de ce să tot căutăm noi soluţii ? ! zicea bătrînul. Soluţia-i asta : spunem adevărul !... Da, aşa-i cel mai bine..." „Aveţi dreptate, dar..." „Ţi-i frică ?..." „Nu, dar tovarăşul Paul..." „De el ţi-i frică, va să zică ? !... Am înţeles !... Şi-mi pare bine că l-ai ghicit !... Fiindcă nici mie nu-mi place !... E deştept şi-i corect, prea corect chiar !... Prea-i la ştaif cu toate !... Dar acum n-are ce-ţi face !... O descurcăm noi, n-ai grijă..." „Ar fi bine !... Pentru că eu... Am crezut, tovarăşe Dumitrache !... Şi cred şi-acum !,. Îmi dau viaţa, dacă-i nevoie..." „Viaţa nu ţi-o da, că-ţi mai trebuieşte, o să mai ai nevoie de ea !... Şi-apoi, în revoluţie, în bătălia în care sîntem angrenaţi noi acum, nu-i totul să-ţi dai viaţa !...

Sînt lucruri mai importante de făcut !..." „Adevărat, dar care sînt astea ?... Şi cum trebuiesc făcute ? !... Pentru că eu, cîteodată, mă simt atît de puternic şi de sigur pe mine, încît sînt în stare de orice !... După aceea, cînd nici n-ar trebui, mă pierd, nu-mi regăsesc răsuflarea şi ritmul !..." „Nu le regăseşti pentru că nu ţi le-ai format cu adevărat, în adîncime, pentru că te pripeşti şi te grăbeşti !... Şi nu-i bine şi nici nevoie nu-i de asta, de avînturi prea mari şi cam goale !... Acum eşti bărbat, trebuie să fii, ţi-o cer împrejurările, ţi-o ceri chiar tu, prin tot ce ai dorit şi doreşti să se împlinească !..." I se păru pe urmă că se uită cineva la el, din spate dar de undeva de departe şi de sus, cu un fel de uimire, dacă nu chiar cu reproş. Cînd se suci, îl văzu pe Stalin în spatele lui şi avu senzaţia acută şi de neînlăturat că Iosif Vissarionovici se uita numai şi numai la el, parcă ceilalţi, Mama şi Jilu — şi cîinele, Rex, fiindcă era şi el o prezenţă, îşi cucerise un rol în istorie —, nici n-ar fi existat. „Ieri a fost ziua lui de naştere ! spuse Mihai cu un regret brusc. Ieri sau azi ? !... Ieri, pentru că timpul a trecut de muchea întunecimii !... Sîntem, acum, de cealaltă parte a povîrnişului !... Şi cam uităm.... Mult prea repede..." Vroi să mai spună că nu-i bine, cînd uităm prea repede, cînd trecem prea uşor de la unele la altele, de la înflăcărări la remuşcări, de la nădejdi la deznădejdi. Nu mai spuse însă nimic. Ceva nu era în ordine, scîrţîia şi el vroia să lase lucrurile să se desfăşoare firesc, fără forţări. Dar nu ştia cum. Nu se mai regăsea nici el şi-i venea să urle în cîte-o clipă. Era mai frămîntat şi mai necăjit de cum părea, decît li se părea celorlalţi, Mamei şi lui Jilu. Nu putea însă s-o spună. Şi nici nu vroia. Se gîndea cîteodată — şi înainte, nu numai acum — că va părăsi munca pe care o făcea, va demisiona pur şi simplu, dacă nu va reuşi să dezlege nişte noduri de care se lovise, de nenumărate ori, nişte nedumeriri de-ale

lui, mari unele, altele mai mici, unele noi, iar altele mai vechi, fiindcă nu se împiedeca pentru prima dată de lucrurile astea. Simțământul acela nelămurit, de vinovăție și de participare mult prea intensă la o acțiune care se contrazicea uneori cu scopurile propuse, îl mai încercase și în alte dăți, nu atît de intens, e drept, dar îl mai încercase. Cînd fusese arestat domnul Crudu, de pildă, se frămîntase mult, în secret și cu un fel de jenă, cu toate că nu era vinovat pentru arestare. Faptul se petrecuse înainte de a se întoarce el de la școală. Domnul Crudu recitase atunci, la o serbare, „peste programul aprobat de foruri" — forurile fiind sfatul popular și comitetul de partid — poezia *Noi* de Octavian Goga, intrase singur în gura lupului, fiindcă cei care erau la cîrmă în sat, atunci, al lui Balaure și al lui Graure, atîta așteptau, să-l aibă la mînă cu ceva pe bătrîn. L-au și aranjat pe urmă, l-au zugrăvit cum se pricepeau ei mai bine, ca pe un „dușman de clasă", înrăit, periculos. Iar domnul Crudu, nu se lăsase nici el mai prejos și-o ținuse înainte, cu demnitatea aceea a lui, de dascăl vechi, de om îmbătrînit și hîrșit. Vorbise la proces — „Făcuse agitație în instanță" — și atrăsese și mai multe fulgere asupra lui. Și Mihai, care ar fi vrut să-l ajute, cumva, n-a mai putut face nimic, n-a putut opri sentința, care fusese aspră — cinci ani de închisoare. Poate că fusese laș atunci, prudent, mult prea prudent, dar avusese și sentimentul zădărniciei. „Orice-aș fi făcut, tot s-ar fi împlinit ce era să se împlinească ! spuse el acum, nu atît ca să se apere, ci pentru a pune lucrurile în făgașul lor real. E clar, e cît se poate de limpede !..." „Da, dar de ce trebuie să se împlinească mereu anumite lucruri ? !... De ce trebuie să se adune, la *noi*, fapte multe și să treacă timp mult, pînă cînd se admite că răul e rău ? !... De ce mai au rînd la cuvînt — fiindcă îl au, e limpede ! — mincinoșii și profitorii, filfizonii ? !..." Își punea prea multe întrebări

acum, ca şi în alte dăţi, dar mai ales acum. Asta pentru că era tînăr şi credea cu adevărat în ideile de care îşi legase gîndurile lui cele mai intime, toate nădejdile. Şi poate şi pentru că se izbea mereu de anumite încorsetări. Ideile în care credea el, felul cum îi fuseseră prezentate, ajustate şi ordonate o dată şi pentru totdeauna, îl stînjeneau de multe ori, îl obligau să-şi reteze crengile gîndurilor şi ale simţămintelor, să renunţe la iubire — fiindcă nu se putea căsători cu o fată care vroia să-l ducă în faţa altarului, era limpede — să fie neîndurător cu alţii şi cu el însuşi. Şi el era şi dorea să fie aşa. Şi dacă se frămînta — confuz încă, nelămurit, parcă i-ar fi umblat un şuvoi rece şi curat prin apele neştiute ale sufletului — era pentru că nu vroise să devină, din pom tînăr şi crengos, cu coroana în creştere, un simplu stîlp de telegraf. Nici împotrivirea asta nu-l mulţumea. Dimpotrivă, îl tulbura şi mai tare, îl necăjea şi mai mult. „Dacă dai înapoi, după ce-ai pornit-o pe un drum, spuse el în cele din urmă, ca într-o trezire stranie dar puternică, eşti pierdut !... Ia aminte la asta... Ia seama... Fiindcă o să ai de furcă... O să ai bătaie de cap, pe săturatele..." „Chiar dacă-l predau ? !..." „Chiar dacă-l predai !... Chiar dacă spui tot adevărul... Tot o să ai de furcă !... O să ţi se ceară autobiografii noi !... Şi completări, şi adăugiri... Cum se obişnuieşte... Şi poate că nici n-o să fii crezut ? !..." „N-o să fii, ştii bine... Fiindcă nici tu n-ai crede pe altul, dacă ţi-ar intra pe mînă cu o asemenea *problemă ! ?*... Ticălosul ăsta are dreptate-n privinţa asta, fiindcă-i ticălos, e decăzut, e surpat... Legionar nu-i, nu se poate spune aşa ceva despre el... Numai un om nedrept sau rău ar putea susţine aşa ceva... Dar dărîmat e, asta, da !... E impregnat cu fel de fel de pulberi... Nu mai are nimic întreg în el... Şi de judecat, ne judecă pe noi cum ne judecă reacţionarii cei mai răi... Vînduţii şi năimiţii !... Pe Stalin, mai ales, îl judecă exact cum îl judecau şi-l

judecă reacționarii cei mai îndîrjiți... Și Stalin e Stalin !... A fost și va fi !... Chiar dacă s-au întîmplat anumite lucruri !... În umbra lui !... Înseamnă că a fost dus în eroare !... Și ăsta, acum... În privința încrederii însă are dreptate... A pus degetul pe rană, pe cea mai dureroasă rană !... Fiindcă la noi, lucrurile se bat uneori cap în cap, în privința asta, a încrederii !... Sigur, că de mințit poate să te mintă oricine, dar dacă n-ai încredere-n nimeni, înseamnă că n-ai nici în tine încredere... În ceea ce faci, în trăinicia orînduirii tale !... Și-atunci, degeaba vorbești de om și de omenie, dacă nu te bizui pe lucrurile astea : pe om și pe omenie !... De ce, adică, e musai să se teamă oamenii unii de alții ?... Și pînă cînd ?... De ce era musai să moară *omul din Planțișa* ?... Era vinovat cu ceva ?... Nu era !... Și-atunci... De ce trebuia să fie-mpins pînă-n pragul disperării ?... Cui i-a folosit asta ? !... Cine se-ngrașă din sîngele și din sudoarea acestui om ?... Fiindcă la *ei*, acolo..." Ar fi voit să spună că la *ei*, la prietenii noștri dinspre răsărit, lucrurile stăteau altfel, mai bine — dar se opri și tăcu, nu mai adăugă nimic. Își aminti de ceea ce îi povestise un instructor de la școala pe care o făcuse el la Moscova, un om excepțional, iubitor de literatură și de muzică, admirator al lui Dostoievski. „Mai sînt lucruri neclare și la noi ! îi spusese omul, cînd îi declarase el cît de bine e în Uniune, cît de minunați sînt oamenii sovietici, cît de îndrăgite sînt organele lor de stat, securitatea lor. — Chiar securitatea noastră e numită cîteodată *ejovscina*, cu un anumit ton și cu un anumit înțeles, cum se vorbea înainte de revoluție de *ohrană !...*" „Dar de ce ? întrebase el, cu nevinovăția sfîntă a omului care cunoaște o realitate din filme și din cărți și o cunoaște numai sub un anumit aspect. Și de unde vine denumirea asta ?..." „De la Ejov !..." „Bine, dar Ejov !..." „Da, era un personaj de seamă..." „Tocmai ? !..." „Ei, da, doar ți-am spus

că avem și noi problemele noastre... Avem o istorie în urma noastră... Și istoria e perfidă de multe ori..." „Cum adică, e perfidă ? !... Noi, astăzi !..." „Da, poate fi dominată, dacă se ține seama de niște legi... Dacă nu e subordonată unor șabloane !..." „Și dacă nu se procedează așa, ce se întîmplă ?..." „Ce s-a mai întîmplat : se produc frămîntări și dureri mari, au loc sacrificii enorme !... Șuvoiul nu-l mai poate opri nimeni, dar se plătește îndoit și-nsutit, sacrificiile cresc..." „Nici nu se poate altfel, mă gîndesc eu..." „Nu, nu se poate, e adevărat, dar eu m-am gîndit la sacrificiile care ar fi putut să fie evitate... La ceea ce trece din vechea în noua orînduire, ca o molimă..." „N-am înțeles la ce vă referiți ?..." „La orgoliu, de exemplu, la *aroganța puterii*... La izolarea de popor, fără de care nu se poate face nici un pas înainte..." Se retrăsese rusul, îi spusese că acestea erau niște probleme care se vor rezolva, așa cum s-au rezolvat și altele, mult mai grele, și că din experiența fiecărui popor trebuie reținut, în primul rînd, ceea ce e bun. Mihai se declarase de acord cu el dar rămăsese cu o anumită îndoială în suflet. Uitase apoi de întrebări și de discuții, pînă mai adineauri. „Dar ăsta, spuse el, cînd văzu mîinile lui frate-său, degerate și umflate, ostenite și necăjite — de unde cunoaște așa de bine lucrurile astea, ce probleme am avut și avem noi, ce greutăți am întîmpinat și întîmpinăm ? !... S-a documentat, de *dincolo* ! ?... Ori le-a intuit aici... Le-a pătruns și le-a descifrat de cînd a venit ? !... Fiindcă le știe, le cunoaște-n amănunt... Da, și nu cred să mă fi mințit de fel !... Și eu, în virtutea inerției, m-am uitat cruciș la el... Se vede că mi-am pierdut complet capacitatea de a analiza... De a asculta și de a analiza... Presiunea disciplinei... A unui anumit fel de disciplină... Da, poate..." „Dar **acum, eu... Dacă vreau să-mi recapăt capacitatea de** analiză... Și simțul dreptății... O să mă duc pe

copcă... Tot așa : în virtutea inerției... Din obișnuință... Și n-o să tresară nimeni, dacă o-ncurc !... Și chiar dacă n-o-ncurc !... Chiar dacă-l duc pe ăsta de guler, tot așa are să fie : rău de tot..." „Nu se poate altfel !... În lupta care se dă astăzi în lume !" „O să vezi tu luptă, cînd o să intri în moara tovarășului Paul Stratomir !... Atunci o să văd eu cît ești de viteaz !... Cînd o să fii luat la întrebări !... Cum i-ai luat și tu pe alții !... Îi vine rîndul fiecăruia să dea socoteală !... N-am furat nimic !... N-am înșelat pe nimeni cu nimic !... Mi-am dăruit tinerețea celui mai înalt ideal... Și-acum..." Tăcu și bău niște vin, fiindcă i se uscase și lui cerul gurii, ca niciodată. Și limba îi înțepenise și rămase în gol, parcă nici n-ar fi avut falca de jos. „...Acum, spuse el mai apoi, cu un fel de compătimire, tu te frămînți și te zbați, ca peștele pe uscat... Ți-i teamă de tine însuți !... Ți-i frică de tovarășii tăi... N-ai încredere-n nimeni !... Și-atunci ce drept ai tu să-i judeci pe alții ? !... Mama, măcar..." Nu îndrăzni să spună nimic de Mama, nici de bine și nici de rău. Recunoscu doar că se purtase urît cu ea. Grosolan. Fără nici un dram de înțelegere. Avusese grijă de ea, asta era adevărat, dar numai într-un fel. Numai sub un anumit aspect. Material, de formă. Și-acum, își dădea seama că ei nu-i fusese de ajuns grija asta. „Fiindcă oamenii, recunoscu el, fără nici o plăcere, în silă — nu trăiesc numai cu pîine și cu zahăr !... Au nevoie și de altceva..." „Da, dar la noi se pune bază pe lucrurile astea : pe pîine și pe zahăr... Pe ceea ce-i trebuie omului să poată trăi..." „Se pune, e drept, dar nu-i de-ajuns !..." „Nu, nu-i de-ajuns !... În privința asta... Poate că și Stalin greșește ! ?... Fiindcă așa-i la noi : cînd greșim, greșim toți !... Pe urmă, cînd ne luminăm, ne luminăm toți !... Parcă nu s-ar putea să ne limpezim pe rînd, în funcție de capacitatea fiecăruia ? !... Să fim așa cum sînt oamenii, diverși și contradictorii !... Să creăm

limpezirile și clarificările și de jos în sus, nu numai de sus în jos !... Să contribuim fiecare în parte, cu cîte-o scînteie și cu cîte-un gînd, la edificarea noii lumi !... La o edificare materială dar și morală !... Una fără alta..." Se rușină și se mustră, în cele din urmă, pentru că se lăsase dus de gînduri. „Poate că-i și oboseala de vină ! vroi el să se apere, cumva. N-am dormit de două nopți... Și cînd ești ostenit... Cînd adoarme conștiința-n tine..." „Îi rău tare, atunci... Și-acum, dacă vreau să nu-mi muște degetele pe urmă, trebuie să-l țin pe ăsta aici !..." „Da, asta trebuie s-o fac !... Cu orice preț !... Pe urmă..." „Văd eu ce fac pe urmă... Un glonț s-o găsi și pentru mine... Mi-l păstrez eu... Și mi-l vîr în cap !... Ori mă agăț de-o creangă de nuc !... Cum a făcut *omul din Planțișa...*" Ajunsese unde nu credea că va ajunge niciodată, nici cu gîndul măcar, nici în treacăt. Îi socotise lași pe toți cei care se sinucideau, îi disprețuia profund. Eroii lui preferați erau dîrji, erau curajoși, dar eroii erau eroi și viața era viață, arăta altfel, era mult mai urîtă și mult mai frumoasă, față de ceea ce scria în cărți, era aspră și dură — grea cum zicea Jilu — iar oamenii treceau prin ea ca niște roiuri de furnici printr-o ploaie cu soare, ca niște turme mari, de porci flămînzi și hîzi, ca niște făpturi fără nume, lacome și rele, devenind din ce în ce mai lacome și mai rele, pe măsură ce se înmulțeau. Își stăvili cu greu năzăririle astea sumbre, care curgeau în jos și-l trăgeau și pe el în jos, și se gîndi că omul e frumos — ar trebui și ar putea să fie așa : frumos și de neîndoit — și că numai viața e strîmbă și urîtă, felul cum și-o trăiește el. „Dacă ar vrea el, ar fi altfel !... Dar ar vrea mereu și peste tot !... Dacă ar fi el ferm întotdeauna !... Fiecare în parte și de fiecare dată !... Nu cum fac unii !... Care-s tari numai cînd sînt la adăpost !... Și pe urmă..." Îi ceru Mamei niște vin, să scape cumva de neli-

nişti şi de însingurare, umplu paharele, ciocni în tăcere, dar nu bău, sărută numai vinul şi puse paharul înapoi, pe masă, uitîndu-se mereu la mîinile lui Jilu — şi la Mama, de care se temea mai mult şi mai tare decît de Jilu, fără să ştie însă de-ce.

IX

Mama se hotărî, cînd nici nu se mai gîndea la lucrurile astea, să lămurească ea situaţia aceea încîlcită şi grea. Se sculă şi începu să umble prin casă, clătină de vreo cîteva ori damigeana, să vadă cam cît vin mai era în ea. O puse de o parte pe urmă şi se duse repede la foc. Îl răscoli puţin, mai aruncă nişte lemne în el, închise şi se întoarse la masă, lîngă feciori. Îl îndemnă să bea, mai stăruitor decît înainte, făcînd mai multă larmă, şi începu numaidecît să povestească, la întîmplare în aparenţă, cu un anume scop însă, cu un ţel precis. Vroia cu orice preţ să-i scoată la liman, pe amîndoi. „Mă bag şi eu în foc ! mai spuse ea, înainte de a se apuca de poveşti. Mă amestec şi eu în discuţiile lor !... Nu-i mai las singuri !... Fiindcă ei se-ncurcă şi mai tare, dacă-i las singuri !... Fac ce fac, vorbesc omeneşte, se potolesc şi se molcomesc — şi după aia iar se învrăjbesc..." Le vorbi de copilărie pe urmă — „Să li se moaie inima !..." — şi se gîndi, cu şi mai multă convingere, că numai ea putea să-i salveze şi numai în felul acesta, povestindu-le şi îndemnîndu-i mereu să bea vin, stînd acolo, între ei. Ideea cu băutul, mai ales, i se păru nemaipomenită. „Da, îi bună ! zicea ea, în paralel, cumva. Îi foarte bună treaba asta !... Numai că-i nevoie să fie dusă la capăt !..." Şi povestitul era bun, dar găsi greu tonul cel mai potrivit, firul unor întîmplări pe care ei nu le cunoşteau. Şi se

bucură, cînd îl găsi, cînd își dădu seama de asta — „Cum de nu te-ai gîndit mai de vreme, Ravecă ?“ se întrebă ea — și-i spuse celui mai mic dintre feciori, lui Mihai, pe care îl dușmănise mult, cu dușmănia aceea rea și grea, împregnată cu durere — cum fusese el, cînd era copil mic.

— Erai liniștit și potolit, continuă ea mai încet, privindu-l pe Mihai cu coada ochiului — zău așa, erai ca un mielușel... Și eu nu spun asta, acum, pentru că aș vrea să te mustrez... O spun pentru că așa erai : așezat și liniștit... Stăteai unde te puneam și nu ziceai nimica... Dar odată tot mi-ai făcut tu una bună... Era într-o primăvară și eu lucram în grădină, cu Niculae și cu Ilie... Tu stăteai printre straturi și te soreai... Și-apoi, deodată ai dispărut, ai pierit din ochii noștri... Și eu te-am lăsat, n-am zis nimica... M-am gîndit că mi te-ai dus în șură, să te culci, c-aveai tu un culcuș acolo, unde stătea capra... După aia, pe la un timp, cînd am intrat în casa dinainte — în casa asta în care stăm noi acum — te-am găsit pe masă — dar nu pe masa asta, pe alta, pe care a spart-o fratele vostru Nicodim, cînd s-a-mbătat odată... Da, chiar așa era, stăteai cocoțat pe masă și mîncai niște lapte covăsit, cu mîinile... Eu tocmai scosesem laptele din ciur și-l pusesem pe masă, să se răcească... Și tu, te-ai băgat între ulcele și-ai început să te ospătezi... „...'Apte, mamă ! ziceai tu, arătîndu-mi mîinile. 'Apte...“ Și erai plin tot de lapte, pe obraji și pe bundă, că eu v-am purtat cu bundițe pe toți, cînd erați mici, cu rochii, cum umblă fetele... Și vă băteam cîteodată... Dar atunci, pe tine nu te-am bătut, nu ți-am făcut nimica... Ce-i drept, nici ție nu-ți păsa... Rîdeai și spuneai mereu vorbele pe care le-am amintit : „'Apte, mamă !... 'Apte !...“ Și-mi arătai ulcelele, să mănînc și eu... Dar eu, ce să mai mănînc, că ulcelele erau golite și răvășite... Și-atunci chiar c-am vrut să te bat, într-o clipită... M-am răzgîndit după aia. „Îi

micuț, dă-l în brușul lui, am zis eu, și tot n-o să-nțeleagă..." Nu-i vorbă c-așa făceam mai totdeauna, cînd era să vă ciocănesc... Vă apăram pe cît puteam, față de mine însumi... Și vă cruțam pe cît puteam... C-așa am fost eu făcută : îngăduitoare și nepăsătoare... Numai pe deasupra am fost așa, fiindcă altfel, în gîndul meu... Dar asta-i altceva și-acum haideți să mai bem cîte-un pahar, măi copii, măi !... Că eu tot copii vă zic, c-așa-i fiecare mamă, să știți, își socotește odraslele copii și după ce ele ajung oameni în toată firea... După „ce-și iau soarta în propriile lor mîini", unii dintre ei... Ori după ce cutreieră și bat lumea, alții... Ei, noroc și sănătate, dragilor mei !... Și voie bună, că mie mi s-a făcut o sete cumplită, nu știu nici eu de ce... Dar mi s-a făcut, mă !... Noroc !...

Băură cu toții, Mama în grabă, cu lăcomie și cu plăcere, parcă, iar ei mai pe îndelete. Mihai, mai ales, abia sărută vinul, îl strecură îndelung, stînd într-un fel de așteptare, ascultînd-o pe Mama, urmărindu-și gîndurile, străduindu-se din răsputeri să rămînă treaz, să nu se piardă. Iar Jilu bău lacom la început, apoi se domoli, i se păru că în glasul Mamei suna o prevestire, vibra o notă falsă, nefirească. „I-o fi teamă și ei ! spuse el. Dar nu se lasă... Ea, săraca !..."

— Dar ce-i cu voi, măi copii ? întrebă Mama, după ce puse paharul pe masă. De ce vă smeriți așa ?... Parcă nici nu mi-ați fi feciori, zău !... Parcă n-ați fi de-ai lui Pilu !... Parc-ați fi de-ai lui Triplantici !... Păi eu, dacă chiar vreți să știți, am vrut întotdeauna să fiți voinicoși... Să nu vă codiți niciodată, față de nimeni și față de nimica... Să nu vă smeriți de fel, orice s-ar întîmpla... De aia nu v-am prea bătut eu, dacă chiar vreți să știți !... C-am zis așa, cu mintea mea proastă : „Copilul bătut și chinuit se face rău și ascuns, se chircește-n el !... Și-așa rămîne după aia..." Ei, dar cîte n-am zis eu !... Muierile

alelalte spuneau mereu c-ar fi fost bine dac-aș fi avut și eu o fată... „Dar de ce, tu ?“ le-ntrebam eu. „Te-ar fi ajutat și pe tine la lucru, în casă, Ravecă !... La spălat și la tors, la frămîntatul pîinii și la limpezitul jureghiilor, la Murăș...“ „Cacamaca ! le răspundeam eu. Păi feciorii mei sînt mai pricepuți la lucrurile astea decît fetele voastre !...“ Nu era chiar așa și poate că-mi părea și mie rău cîteodată că n-aveam și-o fată... Dar asta era numai cîteodată, fiindcă de obicei eram făloasă și bucuroasă că vă aveam pe voi... Și-mi făceam planuri și visuri — cîte planuri și cîte visuri nu mi-am făcut eu ! — cum o să fie cînd o să mi se însoare feciorii, toți... Cînd o să am eu șapte nurori... Și de șapte ori cîte șapte nepoți !... Mă și vedeam umblînd printre ei... Și-mi sărea inima din piept, numai cînd mă gîndeam la lucrurile astea... Și după aia... Ei, dar asta-i altceva, ce-a fost după aia... Și-acum, dacă ne-a adunat Dumnezeu laolaltă, pe noi, ăștia, care-am mai rămas din familia noastră — din familia mea, dragilor mei ! — eu zic că tot îi bine !... Și că se cade să nu fim așa de necăjiți, dacă ne-am întîlnit... Și să bem cîte-un păhărel !... Să bem pentru cei care nu mai sînt în lumea asta... Și s-aruncăm cîte-un strop de vin pe fața căsii, pentru sufletele lor... C-așa-i datina, de demult... Cine știe de cînd, că datinele astea ale noastre-s vechi tare !... Și nici nu-s aduse toate de sfînta biserică... Nu, nu-s aduse și-s mai vechi decît biserica !... Ei, să fiți sănătoși, voi cei de-aicea !... Iar voi, ceilalți...

Mama vărsă puțin vin pe fața căsii — și nu bău pînă nu făcură și ei același lucru — tremurînd de emoție, Jilu, cu sufletul îndoit, Mihai. Apoi, după ce bău, le povesti cum îi îngropase pe ceilalți, cum le pusese brazi la căpătîi, la toți. N-avusese de gînd să vorbească despre lucrurile astea — dar acum, dacă tot începuse, nu se mai opri. Și le spuse la amîndoi — mai mult lui Jilu, de fapt, fiindcă

celuilalt vroia să-i spună altceva, mai tîrziu — cum veniseră oamenii-acolo, mai ales la moartea lui Ilie și la a lui Ștefan. După aceea nu mai veniseră așa de mulți. Și nici nu se mai zbătuseră și nu mai plînseseră, așa de tare. Se înmulțiseră morții în sat — fiecare avea pe cîte cineva de plîns — și poate că și oamenii obosiseră puțin, se învățaseră cu lucrurile astea. „C-așa-i omul făcut, se obișnuiește cu orice de la un timp, se-nvață și cu binele și cu răul, și cu durerea și cu bucuria !... Și nici nu le mai simte, după ce se-nvață cu ele..." Altfel, zicea Mama, poate că nici n-ar putea rezista, cînd e la greu. Dar ea nu făcuse așa. Și rezistase, totuși. Trecuse prin toate și le pusese pe toate la inimă. Și era întreagă, — încă mai era întreagă și sănătoasă.

— Dar ceva tot s-a hîit în mine ! le spuse ea, după ce îi îndemnă din nou să bea și după ce bău și ea un pahar. Altfel, dacă nu s-ar fi rupt ceva în mine, n-aș putea vorbi în liniște de lucrurile astea, pentru care am plîns altădată... Un rîu de lacrimi am vărsat, dragilor mei, ca-n poveste... Și-acum uite că beau vin cu voi... Și-s pornită pe petreceri, c-așa-i omul făcut, cum am zis eu : se-nvață cu orișice !... Și uită repede, să știți !... Eu am cercetat bine treaba asta... Și-am băgat de seamă că-n timpul războiului în sat la noi a fost jele multă... Și sărăcie și teamă !... A fost rău, ce mai !... Dar după aia oamenii au uitat... Au început să uite, cîte puțin... Care a fost dus și s-a întors acasă, a fost bun întors... Care nu, noroc bun, Ardeal !... Care a fost mort, mort a rămas, să putrezească-n pămînt !... Care a fost fugit ori dispărut, a rămas fugit ori dispărut... Fetele și muierile care au rămas singure s-au măritat în grabă, c-așa-i viața făcută — și lumea-i tot așa — trebuie să meargă-nainte, oricum, numai să meargă !... Și poate că de-aceea au fost atunci atîtea nunți și-atîtea petreceri, baluri și chermeze, fel

de fel... Dar să nu mint, că nu-i frumos să minți, ori să ponegrești pe cineva, ori cine-ar fi... Da, c-au fost și fete și muieri care-au așteptat și s-au zbuciumat... După Ilie, după fratele vostru, dacă-l mai știți, s-a jeluit mult de tot un suflet de fată, una de-a lui Țirău, de-a lui Mihăilă, Ana !... La îngropăciune, măcar, m-a năucit cu plînsetele ei, cu cîntecele ei, că ea n-a plîns defel, atuncea... A adunat toate fetele din sat și-a făcut un cor mare, cum n-a avut nimenea, de cînd știu eu... Și-au cîntat cu toatele *Cîntecul bradului*... Și ea, Ana, s-a ridicat deasupra tuturora cu glasul ei, c-avea un glas frumos și înalt... Și-a amețit lumea atuncea, fiindcă toți știau că ea fusese în vorbă cu Iliuță...

Bradule, bradule,

zicea ea,

Cin' te-o coborît,
De la loc pietros,
La loc roghinos ?
Și-or vint cu topoare,
Ca să mă doboare !...

Și nici nu cînta, își vorbea cîntecul, și-l spunea cu glas tare... Dar glasul ei era frumos și înalt, cum v-am spus... Și se ridica deasupra tuturora și mergea înaintea celorlalte... Și fetele, prietenele ei toate, veneau după ea, mai încet, mai în urmă... Și oamenii și muierile din curte se coteau și plîngeau, toți, toată lumea... Și popa Visalom era cam necăjit, că lui nu i-a plăcut niciodată, nu știu nici eu de ce, să se facă îngropăciune cu brad... Zicea că asta nici nu-i după datina bisericii... Dar atuncea, n-a avut ce face, c-ar fi fost rău și-ar fi fost necaz, dacă s-ar fi împotrivit... Așa c-a tăcut și el, și-a făcut slujbele

lui și-a mers ca un general pînă la biserică... Eu eram în car și vedeam tot, și-nainte și-n urmă... Stăteam lîngă copîrșeu și plîngeam și nu prea, că Iliuță, săracu' nu era lîngă mine, era pulbere și scrum... După aia, cînd au dat drumul la copîrșeu în groapă, m-a năpădit jelea... C-am zis așa : „Săracu', nici de-atîta n-a avut parte, să fie îngropat aicea, în copîrșeu !..." Și-am început să plîng, după el și după ceilalți, ca într-o presimțire... Și cînd m-am domolit, m-am pomenit c-o mînă de om lîngă mîna mea : era Ana !... Era speriată și ea, sărăcuța, și eu abia atunci mi-am dat seama că și eu eram tot așa... Și m-am mai scuturat de jele și de greutățile care mă apăsau, c-am căzut acolo pe mormînt și pe pămînt... Și-am vrut să-i dau și ei o leacă de curaj... Dar ea nu m-a lăsat și mi-a spus că nu-i nevoie... „Că dumitale, nană Ravecă — mamă dragă, că eu așa o să-ți zic de-acuma-ncolo ! — ți-i mai greu, știu eu bine... O mamă-i mai mult decît orice, pentru un fecior..." Așa mi-a spus și-a stat lîngă mine după aia, la groapă și după ce ne-am întors de-acolo... Și mai încoace tot așa a făcut, a venit pe-aicea, mereu !... Și cînd s-a măritat a venit și m-a-ntrebat și pe mine ce să facă... „M-a cerut a lui Filip, mamă ! mi-a spus ea. Să mă duc ?..." „Dar ai tăi ce zic, Anuță ?" „Ei zic să mă duc !... Tata zice să mă duc... Spune că-i fecior așezat și cuminte..." „Atunci, du-te, Anuță !..." Și ea m-a ascultat, săraca !... Și-a trăit și s-a-nțeles bine cu omul pe care și l-a luat... Și-a venit și după aia pe-aicea, cu copiii... Mai rar, ce-i drept, c-a zis că nu vrea să-l supere pe Pavel... „El nu mi-a zis nimica, mamă, și nici nu mi-ar zice o vorbă tare, pentru nimica-n lume... Da-l roade, că el știe cît de mult m-am iubit eu cu Iliuță..." Și-apoi, în primăvară-i anul, am întîlnit-o pe pod la Mureș, cînd veneam de la oraș... Stătea și se uita la ape și era necăjită tare... Și cînd am întrebat-o ce-i cu ea, mi-a spus că nu știe nici ea ce-i și cum... „Așa-mi vine, mamă, să mă

țîp în ape... Văd cerul ăla din jos și-mi vine să trec și eu în lumea aia de dincolo de ape..." Și-a-nceput să plîngă după aia, fără nici o vorbă, fără să se clintească... Stătea ca o stană și lacrimile îi fugeau pe obraji la vale și-i cădeau în ape, în Murăș... Și eu am luat-o, că treceau oamenii și oamenii, știți cum sînt, odată-ți scornesc vorbe... Da, dar pînă la urmă tot la Murăș a ajuns Anuța noastră, singura mea noră.. Nu s-a țipat în ape, cum zicea atunci... A murit altfel, astă-vară, cînd scotea cînepa de la topit... Ploua tare și oamenii s-au tras pe sub sălcii și ea a rămas în apă... Și-i dădea zor cu spălatul pe ploaie... Răsucea mănușile de cînepă sus de tot și le trîntea în apă după aia... Bătea apele cu mănușile de cînepă, cu cîte una, pînă le albea... Și nici nu lua seama la ploaia care curgea mereu peste ea... Și cînd au chemat-o socrii, că se-nțelegeau bine, ea n-a ieșit din apă, n-a vrut să iasă... Și-a rămas singură, în tot Murășul, care se urîțise și se tulburase, de ploaie... Și după aia, cînd a ieșit pe țărmure, cu brațul plin de cînepă, a lovit-o trăznetul... Și ea a mai stat în picioare puțin, sprijinindu-se în cînepă... Și după aia a căzut într-o parte, ca o pasăre... C-așa era și cînd au adus-o aicea — au adus-o prin grădină, c-aicea era mai aproape — ca un pui de pasăre... Era numa-ntr-o cămășuță de in, sărăcuța... Și era udă și puțintică... Și mirosea a cînepă topită... Și-am spălat-o după aia chiar eu și-am îngropat-o și-am plîns după ea ca după propriul meu copil !... Se vede c-așa mi-a fost dat, să-i prohodesc și să-i plîng pe toți... Într-o zi, nu demult, chiar mă gîndeam că dacă ar fi să piară toată lumea asta, eu de bună seamă c-aș rămîne la urmă, s-o plîng și s-o jelesc... Poate că nu-i bine, dar după Ana, sărăcuța, nu se putea să nu plîng !... Și-acum, noi, poate c-ar trebui să vărsăm un strop de vin și pentru ea !...

Mama tăcu puțin, așteptînd ceva. Apoi tot ea se răzgîndi și le spuse feciorilor că dacă o iei așa, nu mai isprăvești niciodată, cu vărsatul.

— Tu ce zici, Jilule ? îl întrebă ea pe cel mai mare dintre feciori.

— Eu zic ca și dumneatale, mamă ! spuse Jilu, cu o ușoară tresărire în glas, grăbit, parcă. Așa zic și-așa fac !...

— Dar tu, Mihai, ce zici ?

— Și eu zic tot așa, mamă !

— Și de făcut cum faci ?

— Cum zic... La mine...

— Mi-ai mai spus asta : „La mine nu există nici o deosebire între vorbă și faptă...“ O știu... Și-apoi, acuma îi rîndul meu să vorbesc... Măcar atîta bucurie și-atîta slobozenie să am și eu : să vorbesc cînd vreau !... Și să spun ce vreau !... Și ce gîndesc eu, bine ori rău !... Că nici eu n-oi fi așa de proastă și de înapoiată, cum zici tu, cum ziceți voi, de parcă voi ați descoperit cinstea și omenia și bunătatea și cumințenia !... Dar ce, înainte vreme, n-au fost oameni cinstiți ?... Chiar pe sate, pe satele astea pe care le răscoliți voi, cu luptele voastre de clasă !... Ba au fost oameni buni și-nainte !... Totdeauna au fost oameni buni care-au trăit muncind, care-au asudat din greu, și-au dus pe umerii lor, din neam în neam, firea poporului ăstuia al nostru, căruia voi îi ziceți popor muncitor, nu popor român !... Bine, ziceți-i așa, dacă așa vă place, numai că popoare muncitoare sînt toate și-s multe-n lume, dar popor român, așa cum îi el, îi numai unul în lume !... Și asta nu-i o rușine, după socotința mea !... Ba dimpotrivă, eu cred că-i o mîndrie !... Și dacă cineva, un om ori un popor întreg, încearcă să-și acopere obîrșia, ori să și-o cîrmească — îi rău !... Ceva nu-i în ordine atuncea... Și-acum, după cîte-nțeleg eu, mulți ar vrea să fie viță de muncitori !... Că și tu, Mihai dragă, ai tînjit și tîn-

jești după asta !... Dar ce, mă, tatăl tău a fost hoț de cai ?... Și eu ce-am fost, de ți-i rușine cu mine ?

— Nimica... Și eu n-am zis așa ceva niciodată...

— N-ai zis, dar ai gîndit-o !... Și știi de ce-ai gîndit-o ?

Jilu vroi să spună și el ceva, dar Mama nu-l lăsă.

— Dă-mi pace ! îi spuse ea. Ai gîndit-o, continuă pe urmă, vorbind cu Mihai și numai pentru el — fiindcă așa-i moda acum !... Lucrurile astea se poartă !... Și tu, chiar dacă n-ai făcut-o dinadins, tot ai vrut să fi văzut bine !... Icoanele, de-o pildă, mi le-ai scos din casă ca să nu zică unii și alții că te-nchini, că umbli cu *misticisme !...* Ai vrut și vrei să fii în regulă cu toate, să n-ai discuții, să nu-ți auzi vorbe !... Păi dacă-i așa, dacă tu ții numai la lucrurile astea, înseamnă că simțămintele tale nu-s nici simțăminte și nici credințe, sînt niște închipuiri !...

Mihai tăcu și se uită în pămînt. Se semeți apoi și-i spuse Mamei, încet și rar, fără a se mai precipita, pomenindu-se deodată stăpîn pe sine însuși și pe situația în care se afla, că avea dreptate în privința asta, așa era cu simțămintele, nu valorau nimic, dacă nu erau împlîntate adînc în inimă, dacă nu crescuseră singure de-acolo, dacă fuseseră mult prea îngrijite, — „într-un chip nefiresc și precipitat, falsificator, fiindcă precipitările nasc falsuri multe și mari..."

— ...Dar asta-i altceva, adăugă el cu alt glas și din altă parte, astea-s lucruri mult prea delicate, gingașe, nu poți vorbi despre ele la grămadă !... În ce mă privește, dacă chiar vrei să știi, m-am gîndit și eu la ele, în felul meu, bineînțeles, punîndu-mi în față aceleași și-aceleași gînduri, aceeași năzuință : De-a fi așa cum trebuie să fie un om adevărat, un om de azi !... Fiindcă eu, mamă, mi-am sădit în suflet o credință nouă !... Și-am făcut-o cu adevărat, pentru totdeauna !... Și nu voi putea fi des-

făcut de lucrurile astea nici dacă voi fi tăiat în bucăţele !... Atunci şi nici atunci !... Şi dacă mă frămînt şi eu, cum se frămîntă şi se zbuciumă orice om, e pentru că nu-mi plac nici mie anumite lucruri, — unele exagerări, nedreptăţile care se mai întîmplă, abuzurile şi îngîmfările unora şi-ale altora, care îşi închipuie că dacă sînt la putere sînt stăpînii celorlalţi oameni...

Mama vroi să spună ceva, vroi să întrebe cînd se va isprăvi cu lucrurile astea, — „cu abuzurile şi cu îngîmfările..." Nu-l mai întrebă însă, mai ales că el spuse că nu era momentul cel mai potrivit, pentru a discuta despre lucrurile astea, pe îndelete şi pînă la capăt. Nu se uitase la Jilu şi nici nu-l pomenise. Ei însă i se păru că la asta se referise şi-l întrerupse iar, întrebîndu-l de ce nu era „momentul cel mai potrivit" pentru o asemenea discuţie, răspunzînd tot ea, fără a-i mai da rînd la cuvînt.

— Din pricina lui nu se poate vorbi cumsecade, nu-i aşa ? spuse Mama, cu un glas greu de mînie şi de durere. Dar pînă acum de ce nu s-a putut ?... Îţi spun tot eu — taci şi stai blînd, că dacă nu îi rău ! — pentru că tu, voi, mă, judecaţi oamenii după tabelele şi listele pe care tot voi le faceţi !... „Ăsta are cinci jugăre de loc şi-i bandit ! spuneţi voi. Îi chiabur !... Ăstălalt a fost pe front, în răsărit, înseamnă că-i trădător !..." Şi-i daţi zor aşa, cu împărţitul ăsta : unu-i aşa, altu-i altfel !... Dar oamenii, mă, sînt feluriţi, nu-s ca nisipul... Fiecare-şi are povestea lui şi firea lui !... Cîţi hoţi şi cîţi mişei nu sînt pe pămînt, fără să fie bogaţi... Şi voi, nu şi nu, că dacă-i sărac, îi sfînt, şi dacă are o leacă de pămînt, îi porc de cîine, omul !... Şi-aţi făcut rău să ştiţi, c-aicea, în sat, era o viaţă, o lume-ntreagă !... Şi voi aţi intrat în lumea asta fără prea multă grijă !... Da, chiar aşa, nu te răzvrăti şi nu te foi, ascultă-mă cu luare aminte, chiar dacă n-am dreptate-n tot ce zic !... Parcă tu ai totdeauna, parcă voi

aveți dreptate-n tot ce ziceți ! ?... Nu aveți, nici vorbă, dar sînteți la putere și v-o luați singuri !... Și asta nu-i spre binele vostru, să știi !... Că și cu colectivizările astea, cu *trecerile* și cu *întrecerile*, prea-i dați zor !... Și de ce, aș întreba eu, de ce vă grăbiți așa de tare, de ce siliți oamenii să se treacă, dacă-i așa de bine acolo ? !... Dar să lăsăm asta, că mie nicî nu-mi pare rău după pămînturi și după boi, cum le pare altora !... Mie-mi pare rău tare, dacă chiar vreți voi să știți — dacă te interesează lucrurile astea, măi copile ! — după altfel de averi, după obiceiurile și după datinile pe care le-ați tot îngrădit voi, de cînd ați ajuns la putere !... După ce-am adunat și-am păstrat eu și alții ca mine, după tot ce-am avut noi sfînt pe lume !... Că *dorul* nostru a fost *dor*, mă, și dragostea noastră a fost dragoste !...

— Dar mamă, se împotrivi Mihai, lucrurile astea nu-s oprite !... N-a dat nimeni ordin, de sus, să nu se mai țină joc, să nu se mai facă nunți !...

— Eu n-am zis că a dat cineva ordin, anume, și că-i de vină Groza pentru tot ce se întîmplă acum în sat la noi !... Ori Gheorghiu-Dej, ori altcineva !... Nu, nu-i de vină nimeni, dar uite că se întîmplă, fără ordin, fără nimic !... De cîte ori n-au dat *dispoziții* cîrmuitorii ăștia de la noi să nu se mai facă joc în sat, și nunți să nu se mai facă, să nu se spună strigături ? !... Că-n strigăturile astea se pot spune nu știu ce lucruri !... Și s-au și spus, că omul, dacă-l doare, strigă... Și-acum, noi, țărănimea muncitoare, am ajuns ca-n vremea de demult, să măcinăm cu rîșnițele, că dacă nu vrea nu știu cine, nu putem merge la moară !... Și nu-i a bine, să știi !... C-o schimbare, dacă nu-i făcută cu cinste și cu dreptate, nu prețuiește nimic !... Poate c-ar trebui, tu, mai întîi, voi toți, să vă mai gîndiți la lucrurile astea, să le mai cîntăriți !... Și să fiți mai cuviincioși și mai cumpăniți !... Nu de alta, dar lumea nu-ncepe și nu se sfîrșește cu voi !...

Se opri apoi, pe neașteptate, și se mustră cu asprime. „Așa n-ai să potolești tu lucrurile, Ravecă ! spuse ea. Din contră, le aţîţi !... Lasă *problemele* acum... Și vezi de ei... Că-s copiii tăi !... Singurii copii pe care îi mai ai... Și dacă rămîi și fără ei, ești pierdută... Ești dusă de pe lume..." „Da, asta-i drept !... Trebuie să-i scap !... Să-i scot din noaptea asta... Că asta-i noaptea cea mai lungă din an..." „Da, dar cum îi zice ? !... Cum se cheamă vremea asta ? !... Cînd începe altă scurgere ?" Nu găsi răspunsul și se supără, se precipită. „Cum să-l găsești, spuse ea, dacă te grăbești ? !... Ia-o și tu mai cu domolul... Pe rînd... Ieri a fost joi, mîne-i vineri... Poimîine-i ajunul Crăciunului... Și-acum... Dar cum îi zice ?..." Vroi să-i întrebe pe ei, ce-i cu noaptea asta de iarnă, care-i lungă de tot, cea mai lungă noapte din an. Nu-i întrebă și spuse altceva, cînd vorbi. Se întoarse cu toate gîndurile la grijile dinainte. Și se liniști pe undeva. Deveni stăpînă pe ea și pe vorbele ei. Și pe feciori, parcă. Îi îndemnă să bea, încă o dată, și mai o dată. Și vorbi ce-i trecu prin minte. Spuse niște glume, cam nepotrivite. Dar nu se opri, cînd își dădu seama de asta — „Nu-i nimic, cînd îţi arde casa nu te mai uiţi cum îi apa..." — nu se lăsă pînă nu descurcă un pic lucrurile, stîrni zarvă și-i învioră și pe ei. Pînă și cîinele, Rex, tresări și se apropie de masă. Dar ei nu-l luară în seamă.

— Tu, Jilule, îi spuse Mama celui mai mare dintre feciori, ai rămas tot stîngaci !... Și cît te-am bătut eu la cap, cînd erai mic, să lucri și cu dreapta !... „Nu poci, mamă !" ziceai tu... Și frate-tău ăsta, că ţi-i frate, să știi, zicea că nu vrei, nu că nu poţi !... Se vede treaba că el era pornit pe lucruri mari chiar de-atunci !... Dar să lăsăm asta și să ne-nturnăm la altele, la copilăria voastră !... Că eu, cam așa fac de la un timp... Mă-ntorn mereu înapoi, pe firul întîmplărilor... Și-mi dau seama

c-am uitat unele lucruri... Dar pe altele așa de bine le știu... Pe voi, de-o pildă, vă țin minte pe toți, pe voi și pe ceilalți frați ai voștri... Și numai pe mine cred c-am început să mă uit !... Dar asta-i altceva !... Și-acum, dacă voi mi-ați îngădui-o, v-aș povesti cîte ceva, din ce-a fost înainte !... Da pînă atunci mă duc să mai aduc niște vin, că-n cînceu mai e puțin și-n damigeană nu mai e defel... Dar aduc, să știți, mintenaș aduc !... Și de mîncare vă dă mama !... Că eu, dragilor mei, tot mai trag nădejde să am niște nepoți !... Nu patruzeci și nouă cum aș fi vrut, dar vreo unsprezece tot n-ar strica !... Ori vreo zece, să fie cu soț !...

Rupse o pupăză în două și dădu fiecăruia o dărabă, să îmbuce pînă vine ea. Dar nu plecă, nu se îndură să plece imediat, mai zăbovi puțin, învîrtindu-se pe lîngă ei, spunîndu-i ceva lui Mihai. „Am fost prea aspră cu el ! se gîndi ea, în vreme ce vorbea. Cum n-ar fi trebuit !... Acum, mai ales... Da... Trebuie să-i spun ceva frumos !... Să-l îmbunez !...“ Și vorbi de Iuliana, îi spuse lui Mihai că întreabă mereu de el, ce mai face. Mințea, dar nici nu se gîndea să se oprească. „Și ce dacă n-a-ntrebat ? !... Poate c-o să-ntrebe de-acuma-ncolo !... Păi sigur că da...“

— Ei s-au supărat atunci, c-au rămas cu buzele umflate, continuă ea, dar eu le-am spus și lor și neamurilor lor, că nu-i vina ta, la o adică !... Ai și tu slujba ta și-ndatoririle tale și nu-ți poți face de cap !... Te-am apărat, să știi, pentru că mie nu mi-a plăcut niciodată să mă foarfece unii și alții, pe mine și pe copiii mei !... Pentru copii, mai cu seamă, aș fi fost în stare să-i sfîșii pe toți !... Da, dar acum mă duc, și-ți mai spun eu ceva, Mihai, tot cu Iuliana, cînd vin înapoi !...

Îl lăsă apoi, aprinse lămpașul, își trase bocancii în picioare și ieși în grabă, bombănind ceva, vorbind singură. Feciorii tăcură în urma ei. Și se gîndiră la altceva, fiecare

cu ale lui. „Mai stau un pic și ies și eu ! se socotea Jilu, în liniște, încet. Da, mă duc pînă afară... Și dacă vine și el... Îi arunc zăpadă-n față... Și fug !... Mă duc..." Pe urmă se întorcea tot el, cu gîndul, renunța la toate, în același fel, rar, indecis. „Mai bine rămîn ! își spunea. Stau aici... Cu lanțuri și cu cătușe... Cum o fi !..." Iar Mihai recunoștea că nu aflase mare lucru de la frate-său, ce învîrtise și ce făcuse. Se gîndise de vreo cîteva ori, în timpul discuției, la interogatoriul care li se dăduse drept exemplu, la școală, și-acum admitea, fără nici o crispare, că nu reușise să-l pună în practică și că nici Jilu nu era Raskolnikov și nici el nu era Porfiri. „Lucrurile-s altfel, în lumea de azi ! spuse el în cele din urmă. Da, dar de predat tot îl predau !... Orice-ar fi !..." „Da, așa fac !... Și-mi dau demisia după aia... Dacă-mi fac mizerie !... Dacă nu mă dau ei afară... Și dacă mă dau ei afară, mă bag și lucru pe undeva !... Și m-apuc de învățat, în paralel !..." „Da, să nu rămîn eu la ce-mi spune nu știu cine !..."

— Grozavă femeie-i mama asta a noastră ! spuse Jilu, într-un tîrziu. Îi nemaipomenită...

— Da, îi grozavă ! îl aprobă Mihai încet. Și-i nemaipomenită, în felul ei !...

Pe urmă tăcură iar.

X

În pivniță era răcoare și liniște. Și mirosea a pămînt umed, a pămînt vechi, a pămînt înflorit, dubit, a năduf venit din adîncuri. Nu se clintea însă nimic, în afară de vinul care curgea țuruind în damigeană. Fuseseră odată broaște în pivniță, foarte multe broaște. Era plin. Acum nu

mai erau, nici de leac. Mama se gîndi că broaștele se înmulțesc și pier ca și șobolanii. „Or fi avînd și ele vreo boală a lor ! spuse ea, sprijinindu-se de butoi, stînd în așteptare, să suie vinul din pămînt, să se ridice înapoi, spre gîtlejul damigenei. Da, or fi avînd și ele vreun beteșug !... Pe care noi nici nu-l știm... Se-nmulțesc și se tot înmulțesc... Te-mpiedici peste tot de ele, cîteodată... Și-apoi pier... Nu mai sînt... Ori or fi intrînd în amorțire și ele, ca șerpii ? !... Ori mor..." Lăsă broaștele și se gîndi că trebuia, era musai, să lămurească alte lucruri acum, mai grele. „Da ! spuse ea, Că dacă nu, îi rău!... Dacă nu te ții tare, Ravecă !... Auzi ?..." „Da, aud ? își răspunse. Și-o să mă țin !..." „Atunci, dac-o să te ții tare, fă ce-ai făcut și pînă acum, mai stai de vorbă cu ei !... Pînă-n ziuă..." „Da, asta trebuie să faci... Să le povestești... De rău ori de bine... Ce-ți trece prin minte... Și-apoi..." „Da, dar atuncea..." Vroise să spună că va trebui să bea și ea, în rînd cu ei, și șovăi puțin. „Fă-o și pe asta ! își spuse numaidecît, cu hotărîre. Dacă-i nevoie !..." „Da, dacă trebuie... O fac, da mi-i greu... Că-s bătrînă... Și vinu-i parșiv... Îi bun, da-i parșiv... Te ia de urechi cînd nici nu gîndești !... Și dă cu tine de pămînt... Lor li-i ușor, oricum..." „Da, li-i ușor, da singuri nu se pot salva... N-o să iasă singuri la liman..." „Asta-i drept !... Da-i scot eu... Le spun cîte toate... Și-i îndemn să bea... Pînă cînd cad din picioare... Pînă cînd nu mai văd înaintea ochilor..." „Da, și-atuncea-i culc... Și-i leg bine !... Să nu-și poată face nici un rău... Să rămînă numai ocara-ntre ei, cînd s-or trezi... Și eu mă iau și mă duc... Da, chiar acolo mă duc !... La securitatea aia a lor... Și le spun c-am prins doi inși... Doi oameni care-au încurcat-o-n viață !... Îi leg și-i duc... Iau o căruță ori o sanie de la careva... Doamne ferește, cum o să mă duc eu cu căruța ori cu sania, prin sat ? !... Nici vorbă !... Îi leg bine și-i închid în casă... Asta da !... Și-acolo, la securitate, spun

c-am prins doi inși, care-au umblat cu mîța-n sac... S-au ținut, adică, de găinării..." „Cum așa, de găinării ?... Ce găinării, care găinării ? !... Îi fac de rîs și mă fac și pe mine de rîs... Spun c-am prins... Spun eu ceva acolo, să fie !..." „Da Mihai, dacă-l leg, n-o să aibă necazuri pe urmă ? !..." Da, pentru că el ar trebui să stea treaz mereu... El îi cu vigilența !..." „Are, n-are, nu știu... Nu mă privește pe mine treaba asta !... Eu îi leg și gata !... Să nu să poată atinge de Jilu... Și ăstuia tot așa-i fac... Pentru că nici el nu-i cu crucea-n sîn !..." „Nu-i ușă de biserică și nici talpă de rai nu-i !..." Își aminti de cîine și se întrebă ce-ar trebui să facă ea cu cîinele. „Da, că ăla-i al dracului !... Stă cu ochii pe om tot timpul !... Și dacă Mihai... Sare chiar dacă nu-i spune el..." Găsi apoi o soluție și pentru cîine, singura posibilă și cea mai bună. „Da, așa fac, îl omor !... Îi crăp capul cu securea !..." „Da securea unde-o fi ? !... Securea... Securea..." „Îi în tindă, parcă..." „Da, îi în tindă, după ușă..." „Și cu ei, cum am zis : îi leg și-i predau acolo după aia !... Că și-acolo lucră oameni, la urma urmei... Și-or fi ei în stare să descurce lucrurile..." „Dacă n-or fi-n stare, Dumnezeu cu mila... Numai să rămînă în viață... Și-atuncea, vedem noi ce facem... Îi judecă, nu-i judecă..." Auzi pe undeva o bubuitură, o căzătură grea, un fel de surpătură. Dar n-o luă în seamă, numaidecît. Se gîndi că umblă mîțele după șoareci, în pod, cum se mai întîmplase. „Da, ele-s, bătu-le-ar să le bată... Numai Leonora mea stă și doarme... Puturoasa lumii... Că-mi stă în poală mereu... Și-mi sfîrîie la ureche... Da, și acum..." Se întoarse la băieți — la copii, cum le zicea ea — și se socoti că îi poate îmbăta, cu o damigeană de vin. „Și dacă nu izbutesc, mai viu... Duc și butoiu-n casă... Dacă nu amuțesc..." Era hotărîtă să-i țină pe loc, să-i amăgească, să-i împace cumva, pînă ce se va face ziuă. „Fiindcă

pe urmă... Îi mai ușor... Și pentru ei... Dar și pentru mine... Întunericul e viclean... Te rupe de lume..." „Da, și cînd ești rupt de lume ești nevolnic... Rămîi agățat..." Își aduse aminte pe urmă, ascultînd vinul, cum sfredelea damigeana și pămîntul, de ziua cînd se iubise aici, în pivniță, cu un fîntînar din Vinț, pe care nici nu-l mai ținea minte, cu numele. Era la vreun an după ce îi murise bărbatul și era spre primăvară și ei lucrau la pivniță, săpau pămîntul. Și-alături, era plin de lemne și de țărînă și de pietriș. Și mutălăul acela — c-așa era, nici nu știa să vorbească — a tot cîntărit-o din ochi, apoi a luat-o deodată de mînă și a smucit-o către el. „Dar ție nu ți-i urît singură, tu lele ?" a întrebat-o el. „Nu !" i-a răspuns ea, parcă abia atunci l-ar fi văzut, că era citaș și scuturat, era om fain ; numai mustața o avea pe oală și asta nu-i plăcuse ei de la început. „Dar de ce întrebi ?... Eu te-am adus la săpat..." „Știu, lele, da acum..." O culcase apoi pe un morman de țărînă proaspătă, fără nici o vorbă. Și-o ținuse sub el pînă cînd se auziseră vorbe pe drum ; veneau copiii, cu niște roabe și-un vecin cerea nu știu ce. Și poate că nici atunci n-ar fi lăsat-o, dacă nu l-ar fi zvîrlit ea de o parte, înjurîndu-l. „Era fierbinte, mutul ! spuse ea acum, gîndindu-se și la nopțile pe care le petrecuse cu fîntînarul; pînă cînd isprăviseră pivnița. Și eu..." Ar fi vrut să spună că nici nu-i știa numele, dar nu mai spusese nimic și nici nu se mustră pentru că îl uitase, ci pentru că se gîndea la lucrurile astea, acum, cînd nu s-ar fi cuvenit. „Da, spuse ea, luînd deodată seama la vinul care începuse să curgă pe alături, forfotind și vîjîind, parc-ar fi vrut să despoaie damigeana de nuielele cu care era învelită — am c-am luat-o razna... Chiar acum... Cînd nu s-ar fi cuvenit..." „Da..." Închise apoi cepul, luă lămpașul și damigeana și o porni pe trepte la deal, bocănind și tropotind. „M-am hîit și m-am prostit... La bătrînețe... La lucru gata..."

XI

Mama se grăbi tîrziu și degeaba. Sus, în casă, toate se schimbaseră și se răsturnaseră, pe neașteptate și parcă peste voia celor care luaseră parte la schimbarea asta. Jilu vroise să plece într-un timp, să meargă și el pînă afară, ca omul. Mihai îl oprise, spunîndu-i să stea locului, dacă vrea să fie bine. „Dar mă duc pentru mine ! spusese Jilu. Ce, vrei să mă piș în casă ?..." „Nu, nu vreau asta !..." „Atunci ce vrei ?..." „Să nu pleci !... Să nu ieși !..." „Ei, na ! făcuse celălalt, mirîndu-se parcă, în felul său, cam greoi, de departe. Asta-i bună..." Și pusese mîna pe clanță, să iasă, să se ducă. Și-atunci, Mihai îi făcu semn cîinelui, cu ochiul. Rex sărise numaidecît între fugar și ușă, mîrîind adînc și amenințător. Jilu luase mîna de pe clanță, fără voie. Și se trăsese un pas înapoi, tot așa, fără voie. Cîteva clipe, om și cîine, au stat față în față, urmărindu-și fiecare gest, pîndindu-se, într-o așteptare grea. Celălalt om — cel care dăduse porunca — sta cu mîna pe armă și se gîndea că frate-său, fiindcă îi era frate, o recunoștea acum, ar fi venit înapoi, dacă l-ar fi lăsat să plece. Porunca era dată însă, semnul fusese făcut și cîinele aștepta încordat, să apuce, să muște, să sfîșie. Și parcă nici nu mai lua seama la el, parcă ar fi făcut parte dintr-o mașinărie pe care n-o mai poți opri cu una, cu două, după ce s-a urnit. „Da, chiar așa ! se gîndise el, fără a lua însă mîna de pe pistolet. Și-ar trebui acum..." Nu mai apucă însă să se apropie ori să dea altă poruncă lui Rex, cîinelui. Jilu se mînie și i-o luă înainte. Dădu să iasă, pe neașteptate. Și-atunci Rex mîrîi, lătră înfundat și-i sări în piept. Se chirci apoi, aproape în aceeași clipă, și căzu într-o parte, scîncind și scheunînd. Mihai nu văzuse dar simțise împunsătura cuțitului — care fusese dată din stînga, pe neașteptate — și-n clipa cînd se întoarse Jilu spre el, cu cuțitul mînjit de sînge, ținut bine însă, în mîna stîngă, cu care îl

izbise şi pe Rex, cu ochi albi şi cu **faţa albă, ca varul**, ridică pistolul şi trase, nu-l lăsă să se apropie, ori să mai zică ceva, fiindcă ăsta parcă ar fi vrut să spună ceva, să spună sau să-i facă şi lui de petrecanie. Şi se uită la el pe urmă, cum căzu, legănîndu-se, ca un copac care nu se îndură să se culce la pămînt...

Cînd intră Mama, răvăşită şi speriată, plină de vin şi de petrol — se împiedicase şi căzuse în tindă, spărgînd damigeana şi lămpaşul — Jilu mai dădea încă dintr-un picior şi se uita cu un ochi la cîine. Iar Mihai sta lîngă masă, cu pistolul în mînă, parcă ar fi vrut să mai tragă în cineva. Nici nu-l puse de o parte şi nici nu-i spuse Mamei nimic.

— Dar ce-a fost, Mihai ? îl întrebă ea, după ce se dădu către pat, să vadă mai bine, să se convingă de ceea ce-ar fi vrut să nu se convingă niciodată. Ce s-a-ntîmplat, măi copile, mă ? !...

— El a-nceput ! spuse Mihai rar şi sec. A vrut să plece... Şi-atunci... El a-nceput !...

Mama rămase locului, dînd din cap, parcă s-ar fi clătinat şi ea, parcă ar fi aşteptat să cadă dintr-o clipă într-alta.

— Bine, ştiu, spuse ea pe urmă, cu alt glas, lin şi străin, da acum hai să-l luăm de jos... Pune jucăria aia pe masă şi hai... Să nu stea lîngă cîinele tău... Hai, băiete, hai...

Mihai puse pistoletul pe colţul mesei, cu grijă, şi se apropie de frate-său, uitîndu-se însă la cîine, la Rex. Mama îi mai spuse ceva, unde să pună mîna şi ce să facă.

— De picioare, aşa, să-l punem în păcel ! vorbi ea, mai mult pentru sine, să nu tacă ori să nu-şi spună gîndurile care o împingeau din urmă, buluc. Să nu stea jos... Că-i păcat... Îi om şi el... A fost, adică... Aşa cum eşti şi tu, mă copile... Că voi... Cum am zis eu... Aşa dară... Şi-acum pune-i o perină sub cap... Şi-nchide-i ochii... Să nu se mai uite la tine... Că se uită la tine... Numai la tine... La mine nu se uită...

Mihai se aplecă peste păcel, gemînd scurt și fără să știe. Vroi să-i închidă ochii lui Jilu, cum i se spusese. Nu reuși și se mînie și se îndreptă din șale, îndată ce n-o mai auzi pe Mama bombănind și vorbind. O găsi lîngă masă, cînd se întoarse, cu pistolul în mînă. Și se gîndi, în cea dintîi clipă, că-i bătuse și lui ceasul. Apoi, într-a doua, se gîndi la piedică, dacă era pusă. Și la gloanțe, dacă mai erau. Rîse apoi, cu un rîs nefiresc și rău. Și dădu să se apropie, să-i ia arma. Ea așteptă, stînd neclintită lîngă masă — încă un pas și mai unul — apoi trase, își încleștă mîna pe patul pistolului, parcă ar fi vrut să-l zdrumice. Și lui, aproape că nu-i veni să creadă, nici atunci. Duse însă mîinile la piept și căzu, se prăbuși și el, înjurînd-o.

— Dușmanca dracului ! spuse el de jos, de lîngă Rex. Nu m-am înșelat... Dușmancă ai fost... Și-ai rămas...

Mama nu se sinchisi însă de vorbele și de horcăielile lui. Nici nu-l mai luă în seamă și nici la pistol nu se mai uită. Îl puse totuși pe masă, pe colț, exact în locul de unde îl luase și bău tot vinul din cînceu. Pe urmă se uită lung la feciori și se gîndi, fără grabă, ce-ar trebui să facă mai întîi : să cheme oamenii și neamurile, să vadă ce-i, ori să-i pregătească pentru îngropăciune, pe amîndoi, fiindcă îi fuseseră feciori, deopotrivă, și unul și altul. „Eu știu ce să fac ? !“ spuse ea.

— Dar tu ce zici să fac, măria-ta ? îl întrebă ea pe Iosif Vissarionovici, fără dușmănie, cu blîndețe.

Nu așteptă însă nici un răspuns și se repezi la Leonora, la pisică, și-o aruncă afară, ocărînd-o. Și-apoi ieși și ea, fără nici un rost. În tindă se opri nedumerită, uitîndu-se lung la focul care se iscase în locul unde rămăsese lămpașul. Dar nu-l stinse. Dimpotrivă, grămădi peste el toate paiele care erau în tindă. Și ieși pe urmă în curte, tot așa, fără nici un rost, zorită totuși, grăbită. „Dar nu mai vin nuntașii ăia o dată ?“ se întrebă ea dinaintea ușii. Și se repezi la poartă, o deschise și se uită în lungul uliței. Ulița

însă, era pustie și albă. Se mai liniștise și vîntul și-acum curgeau și fugeau de colo pînă colo, amețite, rămășițele viforniței. „Nu mai vin ! spuse mama necăjită. Se vede c-au uitat... Da, dar asta ce-i ? !..." Se auzea un vuiet rotitor pe undeva și ea se suci și ascultă îndelung. Și se înălță puțin din umeri, cuprinzînd cu ochii împrejurimile pe care le știa ca în palmă, de mică. „Da, chiar așa-i !" spuse ea, după ce văzu cum veneau la vale pe dealuri, șiruri de brazi. Coborau singuri din păduri, brad după brad. Și cîte-un stejar bărbos era pe alocuri. Și cîte-un fag drept, ca lumînarea. Brazii, însă, erau în frunte. Și aveau năframe negre în creștet, în vîrful-vîrfului. Și cum veneau și coborau la vale, năframele fluturau slobode în vînt. Numai la Murăș se opreau puțin brazii, cum se opresc oamenii, înainte de a intra în apă ori înainte de-a călca pe gheață. Pe urmă porneau iar, veneau, se apropiau. Și ea aștepta cît aștepta, apoi, cînd se pomeni înconjurată de brazi, se scutură și se suci, și-i culcă pe toți la pămînt, cu o singură mișcare. „Mie nu-mi trebuie decît unul ! spuse ea tare. Pentru mine..." Pe urmă, cînd se uită în jur, nu mai văzu decît zăpezile, foindu-se pe lîngă garduri, ca niște șopîrle albe. Și auzi un cîine lătrînd pe undeva, a spaimă. Și se gîndi că ăsta-i cățelul pămîntului. „În numele sfîntului, spuse ea pornind către șură, în numele lui... Vroia să-i dea ceva de mîncare lui Săchea, să nu rabde de foame. Cînd deschise ușa șurii, îi săriră în picioare doi iepuri. Și ea se sperie, își făcu cruce și îngînă ceva. Și se întoarse repede în casă, parcă ar fi uitat ceva. Dădu peste pisică acolo, învîrtindu-se pe lîngă morții ei. Și-o alungă iar. Și-o înjură, cum nu înjurase niciodată. Pe urmă aduse foc din focul din tindă și-l aruncă sub pat, să ardă toate. „Da, să ardă și să scrumească toate ! spuse ea. Să se topească-n flăcări !..." „Da, să se topească !..." Ieși în tindă cu un șomoiog aprins în mînă și-l aruncă în podul casei. Pe urmă mai aruncă unul, și încă unul. Ultimul îl lăsă să se aprindă bine de tot, să nu i-l stingă vîntul, și ieși cu

el afară și-l aruncă în șură, în fîn. „Da, dar n-am dat de mîncare la vacă ! își aminti ea. Chiar așa... Am uitat !...“ Nu se duse însă să vadă de vacă, ori s-o scoată din grajd, să nu ardă acolo, de vie. O porni către grădină, cîntînd cîntecul bradului, povestindu-l de fapt, vorbind vîntului :

Bra-du-le, bra-duuu-le,

spuse ea,

Cin' te-o co-booo-rît,
De la loc pieee-tros...

. . . . . .

De lîngă paie îi sărira înainte doi iepuri. Poate că erau aceiași, care fuseseră și în șură. Dar ei i se păru că sînt alții și că sînt mulți, cîrduri întregi. Și că ăștia nici nu erau iepuri ci draci. „Da, sînt draci !... Au ieșit și ei în lume !... Au umplut-o... Pricolici nu sînt...“ „Nu !...“ „Nici iele !...“ „Dar draci sînt !...“ „Da, sînt !...“ „Geme lumea...“ Văzu un cal mare apoi desprinzîndu-se din vijelie și-i auzi și nechezatul. Își făcu trei rînduri de cruci, dar calul tot nu pieri. O porni către Murăș, spărgînd zăpada cu copitele, ridicînd-o în vînt. Mama se luă după cal, să-l prindă. Dar calul dispăru în curînd, se topi în vînt. Iar ea, cînd se uită în jur, își dădu seama că era pe Murăș, pe gheață. Auzi un plop, cum bătea mereu toaca, în vînt. Și-și aminti, ca de departe, de o copcă pe care o făcuse, ziua, să spele niște rufe, să le clătească bine. Și porni într-acolo să vadă dacă n-a înghețat copca. O găsi și i se păru neagră și adîncă, fără fund. Dar nu se sperie și nici nu plecă de-acolo. Rămase locului și începu să se dezbrace. Puse întîi năframa de o parte, cu mișcări încete, și începu să-și desfacă șorțul. Nu-i găsi baierele și renunță și sări repede în copcă, strigînd sălbatic, în ultima clipă, cînd o cuprinseră apele în brațele lor aspre și reci. Se făcu liniște apoi, de jur-îm-

prejur. Şi-abia într-un tîrziu, spre ziuă, se stîrni un şuier subţire. Începuse iar să bată vîntul, şovăielnic întîi, mai cu suflet pe urmă. Şi năframa Mamei, năframa aceea mare şi frumoasă, pe care i-o dăduse Mihai, se clătină şi se umflă singură, pe marginea copcii. Se ridică apoi în sus, umflîndu-se în gol. Pe urmă căzu în copcă şi-o luară apele. Şi-n zori, cînd veniră oamenii acolo — după ce stinseseră focul — nu mai găsiră nimic pe gheaţă. Numai urmele Mamei se înşirau de la ţărmure şi pînă la copcă, egale şi întrebătoare. Se încrucişau şi ele cu urmele unui cîine străin şi neştiut, care ocolise copca, o îngălbenise într-o latură şi se dusese apoi mai departe, ieşind pe ţărmul celălalt.

Bucureşti, 1957—1967

CUPRINS

Prefață V
Notă bio-bibliografică XIX

Eclipsă de soare 1
Drumul cîinelui 152

Lector: CARMEN DUMITRESCU
Tehnoredactor: ANTON AURELIA

Bun de tipar 27.09.82. Coli ed. 17,30. Coli tipar 11.

Comanda nr. 20 424
Combinatul poligrafic „Casa Scînteii",
Piața Scînteii nr. 1, București,
Republica Socialistă România

CLUB COLECȚIA Povestiri STIINTIFICO-FANTASTICE

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2025

AVENTURA

SCORPIONUL

COLECȚIA SFINX

fondată în 1895 bpt serie nouă

COLECȚIA SFINX

EDITURA "ION CREANGĂ"